

Zübeyir Nişancı

Sayılarla Türkiye'de İnanç ve Dindarlık

Sayılarla Türkiye’de İnanç ve Dindarlık

Sayılarla Türkiye'de İnanç ve Dindarlık

İlk Yayınlanma Tarihi Mart 2023

© International Institute of Islamic Thought & Mahya Yayıncılık, 1444 AH / 2023 CE

IIIT, P.O. Box 669, Herndon, VA 20172, USA • www.iiit.org

P.O. Box 126, Richmond, Surrey TW9 2UD, UK • www.iiituk.com

Mahya Yayıncılık ve Eğitim Hizmetleri San. Tic. A.Ş., Karagömrük Mh. A. Menderes Blv. No: 76/29, Fatih,
İstanbul, Türkiye • info@mahyayayincilik.com.tr

Tüm hakları saklıdır. Bu yayının hiçbir bölümü, International Institute of Islamic Thought ve Mahya Yayıncılık'ın yazılı izni olmaksızın fotokopi, kayıt veya herhangi bir bilgi depolama veya geri alma sistemi dahil olmak üzere elektronik veya mekanik herhangi bir biçimde veya herhangi bir yolla çoğaltılamaz veya aktarılamaz. International Institute of Islamic Thought ve Mahya Yayıncılık, bu yayında yer alan materyallere dayanarak hareket eden veya bu materyallere dayanarak hareket etmekten kaçınan herhangi bir kişi veya kuruluşun uğrayacağı zararlardan sorumlu tutulamaz.

Bu çalışmada ifade edilen görüş ve düşünceler yazara ait olup, yayıncının görüş ve düşüncelerini bire bir yansıtmaz. Yayıncı, atıfta bulunulduğu takdirde, harici veya üçüncü taraf internet sitelerinin URL'lerinin doğruluğundan sorumlu değildir ve bu tür web sitelerindeki herhangi bir içeriğin doğru veya uygun olduğunu veya öyle kalacağını garanti etmez.

Raporun tek resmi nüshası budur.

ISBN 978-1-64205-909-0 E-Book

ISBN: 978-1-64205-908-3 Paperback

Yazar

Zübeyir Nişancı

Proje Ekibi

Dr. Zübeyir Nişancı, Proje Yürütücüsü, Marmara Üniversitesi

Dr. Önder Küçükural, Proje Danışmanı, İbn Haldun Üniversitesi

Muhammed H. Alboğa, Proje Koordinatörü ve Araştırmacı, IIIT

Hatice Nuriler, Proje Uluslararası Direktörü, IIIT

Hatice Kübra Baktemur, Proje Uluslararası Direktörü, IIIT

Yusuf Akbulut, Veri Görselleştirmesi

Editörler

Ayşe Betül Aydın

Hatice Nur Keskin

Kapak Tasarım

Abdüsselam Ferşatoğlu

İçindekiler

ÖNSÖZ.....	3
TEŞEKKÜR.....	5
1 ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE KAPSAMI.....	9
Giriş	9
NELERİ FARKLI YAPTIK?	11
ÖRNEKLEM	16
ÇEVİRİMİÇİ ALGI ARAŞTIRMASI.....	20
GRAFİKLERİ NASIL OKUMALIYIM?	20
2 ARAŞTIRMA BULGULARI	29
ALLAH İNANCI	29
MEZHEP	35
DİNDARLIK.....	37
DİNİ PRATİKLER	43
<i>Namaz Kılma Sıklığı</i>	43
<i>Oruç Tutma Sıklığı</i>	48
BAŞÖRTÜSÜ	53
BAŞÖRTÜSÜ ALGISI	61
LAİKLİK.....	71
İNANÇ VE YAŞAM TARZI ÖZGÜRLÜKLERİ.....	81
KİMLİKLER	89
TOPLUMSAL CİNSİYET ALGISI	117
DİNSEL PRATİKLER	133
İNANÇ BOYUTLARI	163
MUTLULUK	177
3 YAYGIN İNANÇ VE DİNDARLIK TİPOLOJİLERİ	185
4 SONUÇ.....	197
5 REFERANSLAR	205
6 EKLER	209
Ek 1: Ek GRAFİKLER.....	209
Ek 2: ÖRNEKLEM DEMOGRAFİSİ	217

Önsöz

Bu proje, 2018 yılında IIIT ve Mahya tarafından Müslüman toplumlarda deizm ve dindarlık konusuyla ilgili bir dizi entelektüel ve akademik müzakerenin başlatılmasıyla hayata geçirildi. Söz konusu müzakereler, başlangıçta, bu kritik konuya ilişkin görüşleri hakkında bilgi edinmek ve yerel düzeyde deneyimlenen gerçek durumu ve bunun konuya etkisini geniş bir perspektifte araştırmak ve haritalandırmak amacıyla bir dizi Müslüman ülkede bulunan seçkin kuruluş ve akademisyenlerle yapılan yazışmalar şeklinde gerçekleştirildi. Alınan yanıtlar doğrultusunda, ilgili konuları tamamen kavrayabilmek için analitik bir araştırmanın gerekliliği derinden hissedildi. Türkiye'deki akademisyenlerle yapılan yoğun müzakerelerin ardından, bu konuyu kapsamlı bir şekilde incelemek için akademik profesyonellelikle yürütülen ampirik bir araştırmanın en iyi yol olacağı sonucuna varıldı. Bunun üzerine, kaliteli bir araştırma yürütmek amacıyla bağımsız ve deneyimli iki akademisyenin tecrübelerinden yararlanmaya karar verildi. Bu akademisyenlerin görevleri, öncelikle yerel bağlamı ve faktörleri belirlemek; ardından, çeşitli ülke ve bölgelerde yürütülecek araştırmalar için kılavuz olarak kullanılabilecek bir model anket geliştirmekti.

Dr. Zübeyir Nişancı yürütücülüğünde, Dr. Önder Küçükural danışmanlığında ve Muhammed H. Alboğa koordinatörlüğündeki ekibe, bu kapsamlı raporun hazırlanmasında gösterdikleri sıkı çaba ve emek için minnettarız. Bu projenin yerel ve uluslararası akademisyenler ve akademik kuruluşlarla bir dizi tartışma ve toplantının başarılı bir şekilde yönetilmesi aşamalarında yer alan Hatice Nuriler'e de teşekkürü bir borç biliriz. Kendisi ayrıca Dr. Zübeyir Nişancı ve Dr. Önder Küçükural'ın bu araştırmaya katılmalarını sağlayan birçok görüşmede kilit rol oynadı; Danimarka'da doktora yapmak üzere ayrıldıktan sonra da toplantılara katılarak daha ziyade bir danışman rolü oynamaya devam etti. Projenin çeşitli aşamalarında gösterdiği özveri ve profesyonellik takdire şayandır. Onun ayrılışının ardından Hatice Kübra Baktemur, idari süreci aynı profesyonellik, kararlılık ve şevkle sürdürme görevini başarıyla devraldı. Kendisine titiz çalışmaları ve özverisi için teşekkür ediyoruz. Bir dizi Müslüman ülkedeki çeşitli kuruluşlarla temasa geçerek yerel durum hakkında bilgi edinen, araştırma tasarımı ve saha çalışması sırasında aktif bir şekilde kilit roller üstlenen Muhammed H. Alboğa'ya şükranlarımızı sunarız. Dr. Zübeyir Nişancı'nın Teşekkür bölümünde belirttiği gibi Alboğa sorumluluklarını mükemmel bir şekilde yerine getirmiştir. Dr. Heba Raouf Ezzat'a çalıştaylara ve müzakerelere katılımı için teşekkür ederiz. Ortağımız Mahya'ya ve ortak yayıncılarımız MEDAR, İbn Haldun Üniversitesi ve Marmara Üniversitesi Nüfus ve Sosyal Politikalar Merkezi'ne destekleri için teşekkür ederiz. Son olarak, Avrupa Epistemolojik Çalışmalar Enstitüsü İcra Direktörü Dr. Bedi Almoravid'e ve Mahya Yayıncılık'tan Cemaleddin Demirok'a, en başından beri çeşitli kurum ve akademisyenlerle yapılan toplantılara katılarak her zaman tavsiye ve tam destek sundukları için teşekkürü bir borç biliriz.

Bu araştırmanın, tartışılan konuyu daha da aydınlatacağını ve diğer Müslüman toplumların uyarlaması, genişletmesi ve takip etmesi için bir model oluşturacağını umuyoruz.

Dr. Anas Al-Shaikh-Ali

Teşekkür

Türkiye İnanç ve Dindarlık Araştırması (TİDA), Uluslararası İslam Düşünce Enstitüsü (International Institute of Islamic Thought [IIIT]) ve Mahya tarafından başlatılmış ve desteklenmiştir. Projeyle yakından ve doğrudan ilgilenen ve destek sağlayan Dr. Anas Al-Shaikh-Ali'ye teşekkürü bir borç biliyorum. Bu proje kapsamında araştırma yönteminin belirlenmesi, anket sorularının hazırlanması, anket uygulaması için araştırma sahasının tasarlanması ve yorumlarıyla araştırma raporunun şekillenmesine kadar projenin her aşamasında danışmanlık desteği veren Dr. Önder Küçükural'a teşekkür borçluyum. Projenin fikir ve taslak aşamasından itibaren, projenin koordinasyonuna verdiği desteğin yanında soru içeriklerinin oluşturulması ve saha faaliyetlerinin yürütülmesi için paylaştığı yorum ve fikirlerle araştırmaya katkı veren Hatice Nuriler'e minnettarım. Özellikle saha çalışmasının lojistik faaliyetlerini yürütürken projenin organizasyonel kısmını ve resmi işleri büyük bir özveri ve dikkatle yürüten Hatice Kübra Baktemur'a da ayrıca teşekkürü borç biliyorum. Projenin dijital ortamda yürütülmesi ve verilerin işlenip görselleştirilmesi için sabırla ve özenle çalışarak verdiği katkılardan dolayı Yusuf Akbulut'a da özel olarak teşekkür ediyorum. Raporun metnini düzenleyen ve titizlikle gözden geçiren A. Betül Aydın da teşekkürü hak ediyor.

Projenin bir fikir olarak geliştirilmesinin yanında proje kapsamında anket sorularının hazırlanmasında, saha ekiplerinin oluşturulmasında, saha ekiplerine gereken eğitimlerin verilmesinde ve 35 ayrı ilde saha uygulamasının yapılması dahil projenin diğer tüm aşamalarında büyük bir özveri ve titizlikle çalışarak araştırmaya çok büyük katkı sağlayan proje koordinatörümüz Muhammed H. Alboğa ise en büyük teşekkürü hak ediyor. Kendisi, saha çalışması süresince toplanan verilerin ve örneklem kotalarının kontrolünü de düzenli olarak yaparak saha çalışmasının yürütülmesine azimle öncülük etmiştir. Ayrıca, sahada lojistik, örneklem ve yöntem ile ilgili karşımıza çıkan her türlü problemde aktif olarak çözümler üreterek üstün nitelikli bir proje koordinasyonu örneği ortaya koymuştur. Bu proje, Muhammed H. Alboğa'nın bilimsel yöntemlere olan hakimiyeti ile araştırma yöntemine yaptığı katkılar sayesinde tamamlanmıştır. Bu raporun İngilizce versiyonun ortaya çıkmasında yine emeği büyüktür.

Hazırlanan raporun taslak metinlerini iki kez dikkatlice okuyup paylaştığı önerilerle raporun olgunlaşmasına katkı sunan Prof. Dr. Nurullah Ardic'a özel teşekkürü borç biliyorum. Ayrıca saha çalışması için hazırlanmış olan anket sorularını inceleyerek paylaştıkları geniş ve kapsamlı tavsiyelerle araştırmamıza vermiş oldukları katkılardan dolayı Doç. Dr. Mehmet Fatih Aysan, Prof. Dr. Nükhet Sirman, Dr. Feyza Akinerdem, Doç. Dr. Alim Arlı, Dr. Azize Aslıhan Nişancı, Prof. Dr. Talip Küçükcan, Prof. Dr. Nuri Tınaz ve Dr. Ayşe Yetiş-Bayraktar hocalarımıza da teşekkür ediyorum.

Akdeniz Bölgesi'nde örneklemen ve saha ekibi oluşturulması için sunduğu rehberlik ve yardımlar için Doç. Dr. Özgür Arun'a minnettarım. Aynı şekilde, Güneydoğu Bölgesi'nde saha ekibinin oluşturulması için sundukları yardımlardan dolayı Dr. Hakan Gülerce ve Dr. Fatma Çakmak hocalarımıza teşekkür ederim. Gümüşhane, Giresun, Bayburt, Rize ve Trabzon'un ağır kış şartlarında yürüttüğümüz saha çalışmalarında, bana eşlik ederek yardımını ve desteğini esirgemeyen Prof. Dr. Murat Nişancı'ya da kalpten bir şükran sunuyorum.

Bu araştırmanın sahasında görev alan, emek ve gayretleriyle bize destek olan 50 anketörün tamamına teşekkürü bir borç bilirim. Bunlar arasında farklı bölgelerde daha uzun soluklu ve daha yoğun çalışan başta Zahid Erkilic ve Muhammed Fatih Özbek olmak üzere Merve Reyhan Ekinci, Hilal Nur Baktemur, Zeynep Beyza Çankaya, Vedat Salihoglu, Feraye Gökçekiz Pınarbaşı, Büşra Nur Topal, Abdullah Eren, İrem Erten ve Bedia Kocagöz özel teşekkürü hak ediyor.

Saha çalışması, yürütücü olarak benim için de oldukça öğreticiydi. Projenin başından itibaren saha tecrübesi kazanmak ve araştırmayı yerinde yürütebilmek amacıyla anketör olarak sahada bulundum. Türkiye genelinde çalışma yaptığımız 12 bölgenin sekizinde 15 ayrı ilde potansiyel katılımcıları çalışmaya davet ettim. Yaklaşık 750 kişi ile anket katılım linki paylaştım. Elde ettiğimiz verinin de yaklaşık olarak dörtte biri dağıttığım linklerden toplandı. Bu süreçte saha dinamiklerine daha yakından tanıklık etme ve yer yer katılımcılar ile konuşma fırsatı buldum. Yine bu vesile ile Türkiye'nin toplumsal yapısını, farklı bir bakış açısı ile daha iyi tanıma imkanım oldu. Daha önemlisi, proje kapsamında çok kıymetli iş arkadaşlarımın yanında özveri ile çalışan koordinatörler ve anketörlerle sahada bulundum ve onlarla birlikte saha heyecanını tecrübe ettim. Bütün ekibimize ve katılımcılara içtenlikle teşekkür ediyorum.

Proje Yürütücüsü

Dr. Zübeyir NİŞANCI

1 Araştırmanın Yöntemi ve Kapsamı

Giriş

Bu rapor, saha çalışması Aralık 2021 ve Mayıs 2022 tarihleri arasında yapılan Türkiye İnanç ve Dindarlık Araştırması (TİDA) bulgularını özet olarak sunmaktadır. Rapor, Türkiye genelinde İstatistiki Bölge Sınıflandırması Düzey 1 (İBBS-1) seviyesindeki 12 bölgede kır ve kent nüfusunu orantısal olarak kapsayacak şekilde 18 yaş ve üzeri 1.942 kişiden rassal örneklem yöntemleri ile toplanmış veriler kullanılarak hazırlanmıştır. Rapor ana hatlarıyla; dini inanç, tutum ve davranışların farklı boyutlarının toplam yetişkin nüfus içerisinde cinsiyete, yaş gruplarına, eğitim seviyesine, yerleşim yerlerine ve coğrafi bölgelere göre dağılımını grafikler, tablolar ve haritalar aracılığı ile açıklamaktadır.

Raporun veri tabanını ve içeriğini oluşturan TİDA Projesi iki temel hedef ile yola çıkmıştır. Bunlardan birincisi, Türkiye genelindeki yaygın inanç ve dindarlık pratiklerinin istatistiksel dağılımını içerik olarak şimdiye kadar yapılmış olan araştırmalardan daha kapsamlı hale getirmek ve yöntem olarak daha tutarlı teknikler kullanarak tespit etmektir. Türkiye’de yapılan geniş çaplı sosyolojik istatistiksel saha çalışmalarında genel olarak daha güvenilir veri toplayabilme imkânı sunabilecek yeni yöntemleri kullanarak test etmek ise araştırmanın ikinci hedefidir.

Birinci hedefe yönelik olarak, mevcut dindarlık araştırmalarında yaygın olarak yapılan bazı hataların bu araştırmada yapılmamasına özen gösterilmiştir. Bu bağlamda en kritik hatalardan biri; dini inanç, pratik ve tutumların dağılımlarını tespit etmek üzere yazılmış olan anket sorularındaki yöntemsel hatalardır. Mevcut araştırmaların büyük bir kısmı yönlendirici, sosyal kabul edilebilirlik önyargısını tetikleme ihtimali yüksek ve birden çok konuyu birlikte anlamaya çalışan karmaşık sorular içermektedir. Ayrıca, yapılan araştırmaların pek çoğu yalın olarak dini inanç ve pratikleri anlamaktan ziyade dindarlığın siyasal boyutlarına yoğunlaşmaktadır. Bu durum, araştırmacıları yaygın dini inanç, pratik ve tutumları kapsayıcı bir şekilde keşfetme kabiliyetinden uzaklaştırmaktadır.

Bu sınırlılıkları aşmak amacıyla TİDA anket soruları, araştırma ekibi ve uzman akademisyenlerin görüşleri doğrultusunda, yaklaşık bir yıllık bir çalışma sonucunda ilgili yerel ve uluslararası anketler gözden geçirilerek hazırlanmıştır. Bunun yanında, soruların istatistiksel veri analizlerinde kullanımı ile ilgili imkân ve kısıtlılıkları da göz önünde bulundurularak, soruların yapısı ve özellikle de yanıt seçenekleri standardize edilmiştir. Böylece araştırma kapsamında, dini inanç, tutum ve pratiklerin farklı boyutları yaklaşık 200 soru ile ele alınmıştır. Cevap kategorilerindeki standardizasyon çalışmaları sayesinde araştırmada doğrudan keşfedilmemiş pek çok farklı

boyutun da faktör analizi gibi çeşitli boyut oluşturma yöntemleriyle keşfedilmesinin kolaylaştırılması amaçlanmıştır.

Genel olarak, sosyal hayatla ilgili konuların sosyal kabul edilebilirlik ön yargısını tetikleme ihtimalinin yüksek olduğu bilinmektedir. İnanç ve dindarlık, özellikle de sosyal ayrışımın ve karşıtlığın konusu olabilmektedir. Dolayısıyla, bu alanlarda yapılan araştırmalarda katılımcıların verecekleri cevapların sosyal kabul edilebilirlik ön yargısına yol açma ihtimali bir hayli yüksektir. Bu araştırmada, toplanılacak olan cevapları etkileyebilecek olan bu ön yargıları en aza indirebilmek için katılımcılara inanç ve tutumlarının sorgulandığı hissini uyandıracak muhtemel ifadelerden kaçınmaya çalışılmıştır.

İkinci amaca yönelik olarak ise öncelikle araştırmaya katılım oranını artırmak hedeflenmiştir. Bununla birlikte mevcut uygulamaları da göz önünde bulundurarak, katılımcıların anket sorularını rahatlıkla ve kendilerini baskı altında hissetmeden cevaplamalarını sağlayacak özgün saha uygulaması yöntemleri tasarlanmıştır. Bu doğrultuda, elektronik ortamda uygulanabilecek bir dijital anket formu tasarlanmıştır. Böylece yüz yüze ulaşılan katılımcılardan anket formunu elektronik cihazları üzerinden anında ya da uygun oldukları bir zaman diliminde çevrimiçi olarak doldurmaları aşağıda detayları paylaşılan yöntemler kullanılarak istenmiştir. Anket formunu elektronik cihazları üzerinden cevaplama imkanı olmayan veya bunu tercih etmeyen katılımcılara da sorular anketör tarafından sorulmuştur.

Araştırma sonuçları, Türkiye genelinde yaygın olan dini inanç, pratik ve tutumların keşfedilip anlaşılması için yeni ve özgün bir istatistiksel veri sunma potansiyeline sahiptir. Kesit çalışması olarak uygulanan bu araştırmanın ilerleyen yıllarda tekrar yapılması durumunda, Türkiye'deki inanç ve dindarlık ile ilgili tutum ve pratiklerin yaygınlık seviyelerindeki eğilimlerin daha sağlıklı şekilde anlaşılmasına önemli katkılar sağlayacaktır.

Bunun yanında, araştırmanın sahasında uygulanan veri toplama yöntem ve tekniklerinin de Türkiye'de yapılan ulusal ölçekli sosyolojik veri toplama çalışmalarına rehberlik edeceği düşünülmektedir. Şimdiye kadar yapılan çalışmalarda sosyal alanlar hakkında veri toplamak için çok fazla örneklem tabakası üzerine kurulmuş, gereksiz büyüklükte ve dolayısıyla çok yüksek maliyetli tabakalı örneklem yöntemleri kullanılmıştır. Örneğin, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından 2013 yılında yapılan *Türkiye'de Dini Hayat Araştırması* kapsamında 25.000'den fazla bireyden veri toplanmıştır. Ancak bu büyüklükteki örneklem, yukarıda bahsedilen yöntemsel hatalar nedeniyle istatistiksel analizlerine uygun veri sunmaktan uzak kalmıştır. Benzer şekilde, *Türkiye Aile Yapısı Araştırması* (TAYA) için her beş yılda bir yaklaşık 40.000 civarında birey ve 15.000'den fazla aileden veri toplanmaktadır. Oysa genel tarama ve profil çalışması niteliğindeki bu tür araştırmaları, daha az katman ve dolayısıyla daha az katılımcı ile yapmak mümkündür. TİDA'da olduğu gibi, yapılan araştırmalarda katılımcı sayısını artırmak yerine toplanan verinin kalite güvenilirliği gözetilebilir. Bu bağlamda, özellikle yeni teknolojilerin sunduğu elektronik uygulamalar ve katılımı teşvik edici yöntemler ile daha nitelikli veri toplanabilir. TİDA'da kullanılan bölge ve sosyoekonomik statü (SES) göstergeleri ile sistematik olarak tespit edilen yakalama alanı (*catchment area*) odaklı örneklem oluşturma yöntemi, araştırmacılara veri güvenilirliğini riske atmadan nitelikli veri toplamada kolaylık sağlayacaktır.

Bununla beraber, Türkiye genelinde hane bazlı örneklem yöntemleri özellikle kamu kurumları tarafından tercih edilmektedir. Ancak Türkiye'de herhangi bir araştırma için hanelere gönüllü onay ile erişim, normal şartlarda, oldukça zordur. Kamu kurumları bu bariyeri çoğunlukla yasal düzenlemelerin gücüyle aşmaktadır. Fakat bu durum, anket çalışmasının en temel prensiplerinden biri olan gönüllü katılım ilkesini ihlal ederek toplanan

verilerin güvenilirliğini sorgulanır duruma getirmektedir. TİDA verileri ve araştırmacıların saha tecrübesi, aşağıda detayları paylaşılan yeni yöntemler ile gönüllülük esasına dayalı temsil kabiliyeti yüksek veri toplamının mümkün olduğunu göstermektedir.

TİDA kapsamında, sahada katılımcılardan toplanan verilerin yanında, ülke genelinde yaygın olan inanç ve dindarlık pratiklerinin dağılım seviyelerine dair algıyı tespit etmek üzere ayrıca çevrimiçi bir algı araştırması yapılmıştır. Bu algı araştırmasıyla, örneğin, katılımcılardan Türkiye genelinde 18 yaş üstü bireyler arasında düzenli olarak namaz kılan bireylerin oranını tahmin etmeleri istenmiştir. Algı araştırmasından elde edilen bulgular, rapor içerisinde yer yer saha verileri ile karşılaştırmalı olarak sunulmuştur.

Neleri Farklı Yaptık?

Anket katılım oranlarını ve katılımcı güvenini sağlama

Türkiye gibi sosyal kabul edilme ön yargısının güçlü olduğu ülkelerde anket çalışması yapmak zorlayıcı olabilir. Dolayısıyla, potansiyel katılımcıları anket çalışmasına katılmaya ikna etmek ve sağlıklı veri toplamak için güven ortamı yaratılmalıdır. Bu doğrultuda, katılımcıların, sosyal kabul edilebilirlik ön yargısı dahil herhangi bir baskıya maruz kalmadan -ya da mümkün olan en az seviyede baskı ortamında- anket sorularını doldurmaları sağlanmalıdır. Özellikle kamu kurumları tarafından yapılan büyük çaplı sosyal içerikli çalışmaların çoğunda bireyler, gönüllü katılım daveti yerine, araştırmaya katılmanın bir vatandaşlık görevi olarak zorunlu olduğu iletilerek davet edilmektedir. Bu durum, söz konusu çalışmalardan toplanan anket verilerinin güvenilirliğini ciddi şekilde sarsmaktadır. Ayrıca, yapılan pek çok çalışmada katılımcıların anket sorularına yüz yüze cevap vermeleri istenmektedir. Kültürel olarak sosyal kabul edilebilirlik ön yargısının oldukça güçlü olduğu Türkiye’de, özellikle dindarlık gibi hassas konularda, bireylerin karşılarındaki insanlara inanç ve dini pratikleri ile ilgili rahatlıkla yanıt vereceklerini düşünmek doğru olmayacaktır. Bu problemi aşmak ve TİDA kapsamında mümkün olan en yüksek sayıda anket katılım oranına ulaşmak için rastgele olacak şekilde yüz yüze ulaşılan katılımcılara elektronik link üzerinden anket daveti iletilmiştir. Böylece, katılımcıların anketi kendi kendilerine, uygun ve rahat oldukları bir zaman diliminde ve istedikleri bir mekânda doldurmaları sağlanmıştır. Bu şekilde katılımcıların anket sorularına rahatlıkla ve baskı altında hissetmeden yanıt vermeleri kolaylaştırılmıştır.

Telefonlarına anket linki iletilmesini sakıncalı bulmaları ihtimaline binaen, katılım linkleri araştırma yürütücüsünün iletişim bilgilerini de içerecek şekilde aşağıda örneği görülen ebatlarda kartlara basılarak karekod olarak katılımcılara sunulmuştur. Katılımcılar kendi tercihlerine göre anket linkini/karekod görüntüsünü akıllı telefonları ile elektronik olarak veya basılmış kopya olarak almıştır. Diğer taraftan, anket linkinin elektronik ortamda kendilerine ulaştırılmasını hiçbir şekilde kabul etmeyen veya elektronik cihazlarından anket doldurma imkânı olmayan katılımcılara anketin yüz yüze yapılması teklif edilmiştir. Yüz yüze yapılan anketler için farklı linkler oluşturulmuştur. Böylece karekodla veya telefonlara doğrudan iletilen linklerle yapılan anketleri veri setinde tespit etmek ve gerektiğinde kıyaslamak da mümkün hale getirilmiştir.

Resim 1. Saha Çalışmasında Kullanılan Karekodlu Link Paylaşım Kartı Örneği

Daha önce de bahsedildiği üzere, TİDA kapsamında yapılan saha çalışması gönüllülük esasına dayalıdır ve anket formu katılımcıların istedikleri zaman rahatlıkla tamamlayabilecekleri şekilde tasarlanmıştır. Bununla birlikte, potansiyel katılımcıları anketi tamamlamaya teşvik etmek ve katılımcıların bu iş için harcadıkları emeğin bir karşılığı olarak ankete katılmayı kabul eden herkese Türkiye genelinde yaygın market zinciri olan BİM, ŞOK, A101, MİGROS ve CARREFOUR şubelerinde geçerli 50 TL değerinde alışveriş kartı sunulmuştur. Bunun yanında, ankete katılmayı kabul eden veya davet edilenler içerisinde isteyen herkese araştırma yürütücüsünün resmi iletişim bilgilerinin olduğu iş kartı da takdim edilmiştir.

Bu yöntemle tamamlanan saha araştırmasında toplam 2.453 adet anket linki dağıtılmış, bunların 1.942 tanesi tamamlanmıştır. Dolayısıyla anketlerin doldurulma oranı %79,17'dir. Bu da karekodla veya telefonlara doğrudan iletilen linklerin yaklaşık olarak %20'sinin doldurulmadığını göstermektedir. Dolayısıyla, maliyet açısından bakıldığında, bu yöntem saha maliyetini %20 artırmıştır. Ancak sahada edinilen izlenimler, ankete katılmayı kabul edenlere koşulsuz olarak verilen hediye kartlarının anket davetini kabul oranlarını oldukça artırdığı ve sahada çalışan anketörlerin işini kolaylaştırdığı yönündedir. Ayrıca, katılımcılar anket formunu kendileri doldurdıkları için sahada çalışan anketörler yüz yüze anketlerde daha az zaman kaybederek daha fazla kişiye anket daveti iletmıştır. Böylelikle, anketörler için anket başına harcanan maliyet çok ciddi ölçüde düşürülmüştür.

Soru içeriğinin genişletilmesi

TİDA'nın ana hedeflerinden biri, inanç ve dindarlık ile doğrudan veya dolaylı olarak ilgili olabilecek mümkün olan en kapsamlı bilgiyi toplamaktır. Bunu sağlamak için bireylerin kendi sosyoekonomik ve sosyodemografik profillerinin yanında inanç, tutum, algı ve pratiklerinin farklı yönlerini kapsayacak mümkün olan en fazla sayıda soru ankete eklenmiştir. Ayrıca, katılımcıların ailelerinin, özellikle de anne babalarının, dindarlık seviyelerini de tespit edebilmek için ilave sorular yöneltilmiştir.

Soru kalite ve standardizasyonu için yapılan çalışmalar

Türkiye'de günümüze kadar yapılmış geniş çaplı anketlerde yaygın olarak gözlemlenen durumlardan biri şudur: Dindarlığı ölçmek için sorulan sorular genellikle sosyal kabul edilebilirlik ön yargısını kolayca tetikleyen doktrinel sorgulamalardan oluşmaktadır. Örneğin, İslam dininin (özellikle de Sünni geleneğinin) imanının şartları olarak sıraladığı Allah'a inanmak, ahirete inanmak, peygambere inanmak gibi inanç öğeleri, anket sorularına doğrudan "Allah'a ne kadar inanıyorsunuz?", "Peygambere ne kadar inanıyorsunuz?" şeklinde dahil edilmektedir. Yapılan çalışmalarda, örneğin Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından kapsamlı olarak yürütülen *Türkiye'de Dini Hayat 2013* araştırması verilerinde de görüleceği üzere, bu sorulara verilen cevaplar genellikle tek tip ve varyansı olmayan sorulardır. Bu sorularla toplanan veriler ise teknik olarak veri analizinin amacı ve konusu olamayan verilerdir. Öte yandan şimdiye kadar yapılan çalışmaların çoğu dindarlığı siyasal tanımlamalar ve tercihler etrafında ölçmeye ve sınıflamaya çalışmaktadır. Örneğin, Ali Çarkoğlu ve Binnaz Toprak tarafından 1999 ve 2006 yıllarında yapılan ve alanda öncü nitelikteki *Türkiye'de Din, Toplum ve Siyaset* araştırması, yoğun olarak dinin (daha doğrusu dindarların) kamusal görünümü ve dindarların siyasal tercih ve yönelimlerini anlamaya yöneliktir. Ancak bu tür siyaset odaklı çalışmaların bireylerin hayatlarının çok daha farklı alanlarında değişik şekillerde kendini gösterebilen inanç ve pratikleri kapsayıcı şekilde anlamak için yeterli olmayacağı düşünülmektedir. Bu nedenle, TİDA sorularının kapsamı kamusal ve siyasal alanın dışını da içerecek şekilde genişletilmiştir. Bunun yanında, katılımcılarda sosyal ya da siyasal kabul edilebilirlik ön yargısı oluşturmamak amacıyla, anket formunda bireylerin siyasal tercihleri ile ilgili konuların minimal seviyede tutulmasına gayret gösterilmiştir. Sahadaki tecrübeler de bu tercihin yerinde olduğunu büyük ölçüde teyit etmiştir. Potansiyel anket katılımcıları yoğun bir şekilde anketin siyasal içeriğinin olup olmadığını ya da çalışmanın siyasal bir organizasyon adına yapıp yapılmadığını sorgulamıştır. Anket içeriğinde siyasal tercihler ve özellikle seçmenlerin oy verme davranışları ile ilgili soruların bulunmuyor olması, bireylerin ankete katılmasını kolaylaştırmış ve yapılan çalışmanın temsil kabiliyetini artırmıştır.

Diğer taraftan, TİDA anket formunda doğrudan siyasal eğilime odaklanan sorular olmasa da katılımcıların siyasal kimliklerinin tespiti imkansız değildir. Zira ankette katılımcılara farklı sosyal ve siyasal kimliklere uzaklık ve yakınlık dereceleri sorulduğu gibi devlet ve anayasa dahil dinin toplumsal kurumlardaki yer ve rolüne dair tutumlarını gösteren sorular da ankete dahil edilmiştir.

Türkiye genelinde yapılan araştırmalarda, katılımcıların kendilerini araştırmacılar tarafından tanımlanmış tipolojilerden hangilerine ait hissettiklerini sormak yaygın bir uygulama olarak devam etmektedir. Bu tipolojilerde sunulan kategorilerin çoğunun gerçek hayatta karşılıklarının olup olmadıkları tartışmaya açıktır. Bunun yanında, yöntemsel olarak tipolojileri veri toplamadan (*apriori*) belirlemek anket çalışmalarının keşfedici kapasitelerini sınırlamaktadır. Örneğin, KONDA araştırmalarında bireylerin yaşadıkları hayat tarzları bakımından kendilerini "muhafazakâr," "geleneksel" ya da "modern" kategorilerinden hangisinde saydıkları

sorulmaktadır.¹ TİDA ise *apriori* tipolojiler üzerinden ilerlemek yerine inanç ve dindarlığın farklı boyutlarını sistematik ve standardize olarak nicelleştirebilecek çok sayıda soruyu katılımcılara yöneltilip daha sonra kümeleme yöntemleri ile -varsa- bu tür tipolojilerin toplanan veriler üzerinden (*aposteriori*) keşfedilebileceği şekilde kurgulanmıştır.

Bununla birlikte, yine bu alanda yapılan pek çok araştırmada bireylerin dindarlık seviyelerini anlamak için teknik olarak hatalı sorular sorulmuştur. Bu hatalar çoğunlukla birden çok boyutun tek bir soru ile ölçülmeye çalışılmasıyla yapılmaktadır. Örneğin, KONDA dindarlık bağlamında yaptığı araştırmalarda, katılımcılara kendilerini “dini inancı olmayan biri”, “dinin gereklerine pek inanmayan biri”, “inançlı ama dinin gereklerini pek yerine getirmeyen biri”, “dinin gereklerini yerine getirmeye çalışan biri” ve “dinin tüm gereklerini tam yerine getiren biri” kategorilerinden hangisi ile tarif edeceklerini belirtmelerini istemektedir. Görüleceği üzere, bu soruda esasen en az üç boyut bulunmaktadır. Bunlardan biri “dini inancın olup olmaması”, diğeri “dinin gereklerine inanıp inanmama”, üçüncüsü de “dinin gereklerini yerine getirmeye çalışmadır.” Dolayısıyla bu soruyla, mesela, dini inancı olduğu halde dinin gerekleri olduğuna inanmayanları tespit etmek mümkün değildir. Oysa, (1) inanç ile ilgili bir soru, (2) dinin gereklerine -ki bu da tanımlamaya ve ölçüme muhtaçtır- bakış ile ilgili ayrı bir soru ve (3) dini pratikleri yapma ile ilgili ayrıca bir soruyu içeren soru setleri hazırlanıp sunulmalıdır. TİDA’da bu tür iç içe geçişlilikler ve karışıklıklar oluşturmamak için dini inanç ve pratiklerin mümkün olan her biri ile ilgili tek ve yalın sorularla ilerlemek tercih edilmiştir.

Genişletilmiş eğitim seviyesi ölçümü

Genellikle ulusal ve uluslararası sosyolojik anket çalışmalarında bireylerin eğitim seviyeleri, en son mezun oldukları eğitim düzeyi üzerinden tespit edilmeye çalışılır. Bu şekilde toplanan verilerle yapılan analizlerde, özellikle üniversite eğitime devam eden bireyler, liseden sonra eğitime devam etmeyen bireylerle aynı kategoride değerlendirilmektedir. Benzer durum üniversite eğitimi tamamladıktan sonra yüksek lisansa devam edenler veya yüksek lisansı bitirdikten sonra doktora devam edenler için de geçerlidir. Türkiye gibi nüfusu genç ve yüksek öğretimdeki öğrenci sayısı yüksek bir ülkede, üniversite öğrencilerini lise mezunları ile aynı kategoride değerlendirmek, eğitim seviyesi ile dindarlık arasındaki muhtemel ilişkileri doğru bir şekilde anlamayı zorlaştırmaktadır. Bu nedenle, bu araştırmada araştırmaya katılan bireylere öncelikli olarak halen herhangi bir eğitim seviyesinde öğrenci olup olmadıkları sorulmuştur. Öğrenci olduklarını beyan edenlerden hangi seviyede eğitime devam ettiklerini belirtmeleri istenmiştir. Öğrenci olsun veya olmasın bütün katılımcılara bitirmiş oldukları en yüksek eğitim seviyesi de sorulmuştur. Daha sonra bu bilgileri kullanarak içlerinde üniversite mezunlarının yanında üniversite öğrencilerinin de temsil edilmiş olduğu bir öğrenim seviyesi değişkeni oluşturulmuştur. Raporun içeriğinde de görülebileceği üzere, bu şekilde oluşturulmuş bir eğitim seviyesi değişkeni sayesinde özellikle üniversite öğrencilerinin pek çok parametre üzerinde farklılaştıkları tespit edilmiştir.

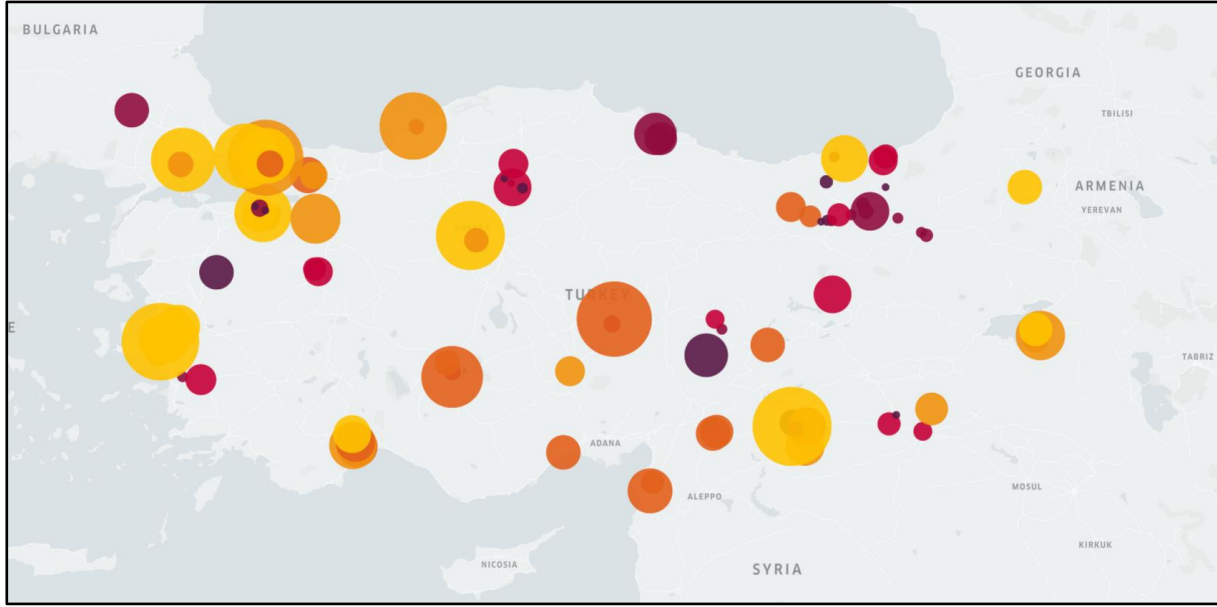
Anket yapılan mekanların coğrafi koordinat bilgileri

Araştırma verilerinin tam olarak Türkiye genelinde hangi coğrafi lokasyonlarda toplandığını tespit etmek amacıyla, anket linki paylaşılan veya yüz yüze anket yapılan lokasyonların her birinin coğrafi koordinatları kayıt altına alınmıştır. Bunu sağlamak için ilk olarak araştırma ekibi tarafından sosyal medya araçları kullanılarak bir anket lokasyon grubu oluşturulmuştur. Ardından, sahaya gönderilen anketörlerden ve saha

¹ KONDA İnteraktif. (t.y.) *Sözlük*. Erişim adresi: <https://interaktif.konda.com.tr/sozluk> (Erişim tarihi: 28 Eylül 2022)

koordinatörlerinden anket linki paylaştıkları veya yüz yüze anket yaptıkları her bir lokasyondan bu gruba yer bildirimi yapmaları istenmiştir. Aynı zamanda anketörlerden, her bir lokasyonda paylaşılan anket linki veya yüz yüze yapılan anket sayılarını da yine bu grup üzerinden iletmeleri istenmiştir. Böylece Türkiye’de kır-kent fark etmeksizin anket daveti paylaşılan veya yüz yüze anket yapılan yerlerin coğrafi koordinat bilgileri anlık olarak sisteme kaydedilmiştir. Bu yöntemle, ilerleyen yıllarda bu anketin veya benzerlerinin tekrar edilmesi durumunda istenirse aynı coğrafi lokasyonlardan veri toplanabilmesi hedeflenmiştir. Anket çalışması süresince toplanmış olan mekânsal koordinat bilgileri Harita 1’de sunulmaktadır.

Harita 1. Saha Çalışmasının Yürütüldüğü Coğrafi Koordinatlar

Saha araştırması İstanbul, Tekirdağ, Edirne, Balıkesir, İzmir, Aydın, Manisa, Kütahya, Bursa, Bilecik, Kocaeli, Ankara, Konya, Antalya, Mersin, Hatay, Kahramanmaraş, Kayseri, Niğde, Zonguldak, Çankırı, Samsun, Trabzon, Giresun, Rize, Gümüşhane, Erzurum, Bayburt, Kars, Malatya, Tunceli, Van, Gaziantep, Şanlıurfa ve Mardin olmak üzere 35 ilde tamamlanmıştır.

Verilerin anlık kontrolü

Anket verileri çevrimiçi platformda toplandığı için anketörlerin sahada çalıştığı dönemlerde sisteme yüklenen anket cevapları sürekli ve düzenli olarak kontrol edilmiştir. Dikkatli değerlendirmeler sonucunda, özensiz, çok hızlı ve rastgele dolduruldukları tespit edilen anketler veri setinin kapsamı dışına çıkarılmıştır. Ayrıca, sahada toplanan veriler veya örneklem yöntemi ile ilgili hatalar tespit edildiğinde saha çalışmaları derhal durdurularak durum değerlendirmesi yapıldıktan sonra hataya müdahale edilmiştir. Bu bağlamda, iki anketörün yapmış olduğu anketlerin tamamı veri seti dışında tutulmuştur. Bunun yanında, verilerin güvenli bir şekilde saklanması ve sahadan gelen bilgilerin doğrulanması için kıyaslamalar yapabilmek maksadıyla, tamamlanmış olan her 300 anketten sonra yeni linkler oluşturularak saha çalışmasına devam edilmiştir. Böylece saha çalışmasında ortaya çıkabilecek hataların kolayca tespit edilmesine olanak sağlayacak küçük veri setleri oluşturulmuştur.

Örneklem

Bu araştırmanın evrenini Türkiye’de yaşayan 18 yaş ve üzeri bütün bireyler teşkil etmektedir. Ana kütlenin rassal, sosyodemografik ve sosyoekonomik olarak orantısal temsilini sağlamak için tabakalı örneklem ve sistematik örneklem yöntemlerinden oluşan karma örneklem metodu kullanılmıştır.

Araştırmanın örneklem yönteminde temel olarak (1) İBBS-1 bölgeleri, (2) SES seviyeleri, (3) yaş ve (4) cinsiyet olmak üzere dört katman kullanılmıştır. Bunlardan birincisi, Türkiye’deki sosyokültürel ve sosyodemografik olarak farklılık gösterebilen İBBS-1 seviyesindeki 12 istatistiki bölgelerdir. Anket çalışması için belirlenen şehir merkezlerinde üç SES seviyesi temsil eden mahalle ve yerleşim birimleri, Lütfi Sunar ve Yunus Kaya’nın 2016 yılında yaptıkları *Tabakalaşma Analizlerine Bir Zemin Olarak Türkiye SES Endeksi* çalışmasında tespit edilen SES katmanlarının Türkiye geneli dağılım oranları baz alınarak belirlenmiştir². Böylece, söz konusu 12 istatistiki bölgedeki sosyoekonomik tabakaların orantısal olarak temsili sağlanmıştır.

Sunar ve Kaya’nın (2016) bulgularına göre, en üst katmandaki SES seviyesinin (“Üst”) Türkiye genelindeki dağılım oranı %2,2’dir. En yüksek ikinci katman olan “Üst-Orta” katmanının oranı %14,6 ve “Alt-Orta” katmanının oranı %38,8’dir. Son olarak, “Alt” katmanının Türkiye genelindeki oranı ise %44,4’tür. Türkiye genelinde, özellikle de metropol alanların dışında, mekânsal olarak dörtlü tasnifin “Üst” katmanını tespit etmek oldukça zordur. Dolayısıyla bu çalışmada, “Üst” katman ve “Üst-Orta” katmana yaklaşık olarak aynı mekânlarda ulaşmak hedeflenmiştir. Böylece nüfusu 100.000’den fazla olan yerleşim birimlerinde evlerin ortalama piyasa değerlerine bakarak yüksek, orta ve düşük fiyat seviyelerinde üç mahalle belirlenmiş ve bu mahallelerde yakalama alanları tespit edilmiştir. Evlerin ortalama piyasa değerleri ise popüler emlak satış platformu olarak kullanılan sahibinden.com³ web sitesindeki emlak endeksleri kullanılarak saptanmıştır. İstanbul özelinde Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı’nın (TESEV) “Kent95”⁴ çalışması da kullanılmıştır. Bu mahallelerdeki yakalama alanları, sahada bulunacak yerel ekiplerle istişare edilerek belirlenmiştir.

Bu çalışmada kırsal alanlar, SES seviyesi olarak “Alt” sınıfa dahil edilmiştir. Türkiye genelinde 18 yaş ve üzeri nüfusta gelir, cinsiyet, yaş, eğitim, medeni durum ve çalışma ve yerleşim yeri tipine göre oransal dağılım olarak, KONDA araştırma şirketinin 2022 yılında yayınladığı *Türkiye 100 Kişi Olsaydı* raporunda sunulan oranlar referans alınmıştır.⁵ Bu çalışmaya göre, Türkiye’de yaşayan 18 yaş üstü bireylerin kırsal alanlarda yaşayanlarının oranı 2021 yılı itibarıyla %7 olduğu için İBBS-1 seviyesindeki 12 istatistiki bölgenin 11’inde yapılan anketlerin yaklaşık %7’si köylerde yapılmıştır. Bu 12 bölgeden birini tek başına kapsayan İstanbul bölgesi çok büyük ölçekte kentsel alanlardan oluştuğu için kırsal alan çalışması bu bölgede yapılmamıştır. Diğer bir ifadeyle saha çalışması, 12 İBBS-1 bölgesinden 11’inde, SES seviyelerinden “Alt” katmanının yaklaşık %7’si kırsal alanlar olarak kabul edilerek yürütülmüştür. Bunun için anketörler, 11 bölgenin her birinde şehir merkezleri dışındaki köylere de giderek köy meydanlarında karşılaştıkları bireylere aşağıda detayları paylaşılan yöntemle ankete katılım daveti iletilmiştir.

² Daha fazla bilgi için bkz. https://tyap.net/media/TUSES_Hakkinda.pdf (Erişim tarihi: 28 Eylül 2022).

³ Sahibinden. (t.y.). *Emlak Endeksi*. Erişim Adresi: <https://www.sahibinden.com/emlak360/emlak-endeksi> (Erişim tarihi: 28 Eylül 2022).

⁴ Kent95. (t.y.). *Veriye Dayalı Politika Aracı*. Erişim Adresi: <https://harita.kent95.org/> (Erişim Tarihi: 28 Eylül 2022).

⁵ KONDA İnteraktif. (t.y.) *Türkiye 100 Kişi Olsaydı*. Erişim Adresi: <https://interaktif.konda.com.tr/turkiye-100-kisi-olsaydi> (Erişim tarihi: 28 Eylül 2022).

Nüfusu 100.000'den az olan yerleşim birimlerinde SES ve gelir seviyesi bakımından belirgin mekansal farklılıkları tespit etmek oldukça zor olduğu için üç SES seviyesinde mahalleler belirlenememektedir. Bu nedenle, bu tarz yerleşim birimlerinde, o yerleşim birimi için öngörülen anketlerin yarısının yerleşim biriminin en merkezi alanlarında diğer yarısının ise çevre bölgelerde yapılması kararlaştırılmıştır. Ayrıca, araştırma kapsamına dahil edilen bölgelerde SES bölgelerini ve anket yapılacak muhtemel lokasyonları tespit etmek için bölgeyi tanıyan akademisyenlerden de yardım alınmıştır.

Tespit edilen SES bölgelerindeki katılımcıları rassal olarak seçebilmek için yerleşim birimlerinde belirlenmiş olan yakalama alanlarında, sistematik örneklem yöntemi ile potansiyel katılımcılar ankete katılmaya davet edilmiştir. Yakalama alanları toplumun "uğrak yerleri" sayılabilecek, her bireyin erişimine eşit şekilde açık olan, kamusal alanları kapsamaktadır. Saha çalışmasının yürütüldüğü yakalama alanları arasında alışveriş merkezleri, pazar yerleri, ana caddeler, toplu ulaşım merkezleri (duraklar, terminaller, havaalanları ve tren istasyonları), parklar, bölge hastane önleri ve meydanlar bulunmaktadır.

Anketörler, belirlenen yakalama alanlarına yaklaşan potansiyel katılımcıları sayarak karşılaştıkları beşinci kişiye ankete katılım daveti iletmiştir. İlk davetin kabul edilmemesi durumunda, anketörler yeniden saymaya başlayarak kendilerine doğru hareket eden beşinci kişiye araştırmaya katılmayı teklif etmiştir. İnsanların hareket halinde olmadan daha çok oturarak bekledikleri park ve meydan gibi yerlerde ise anketörler alana girdikten sonra sağdan itibaren ilk beşinci kişiye, o da kabul etmezse daha sonraki beşinci kişiye teklif iletmiştir. Yakalama alanlarında beşten az kişi olması durumunda ise anketörler ilk kişiden itibaren saymaya başlayıp başa döndüğünde beşinci kişi kim olursa ona teklif yapmıştır. Örneğin, girilen bir parkta yalnızca dört kişi varsa sağdan beşe kadar sayıldığında tekrar birinci kişiye denk geldiği için ilk kişiye anket katılımı teklif edilmiştir. Eğer mekanda üç kişi varsa ikinci kişiye, iki kişi varsa ilk kişiye ve bir kişi varsa yine ilk kişiye araştırmaya katılması teklif edilmiştir.

Daha önce de belirtildiği gibi, tespit edilen yakalama alanlarında ankete davet edilen katılımcılara araştırmaya katılmayı kabul etmeleri durumunda kendilerine BİM, ŞOK, MİGROS, A101 veya CARREFOUR şubelerinde geçerli olan 50 TL değerinde alışveriş kartı verileceği belirtilmiştir. Daha sonra, araştırmaya katılmayı kabul eden bireylere anketi doldurmaları için karekod sunularak telefon numaraları alınmadan anketi hemen ya da iki gün içerisinde uygun oldukları bir zaman diliminde doldurabilecekleri söylenmiştir. Telefonunda karekod uygulaması bulunmayan bireylere ise SMS yoluyla link iletilebileceği ve kişisel bilgileri toplanmadan anketi doldurabilecekleri aktarılmıştır. Bu opsiyonu tercih eden katılımcılara anket linki anketörlerin telefonu aracılığı ile ulaştırılmıştır.

Anket yapılan mahalle ve yakalama alanlarını kayıt altına almak adına, anketörler ankete katılmayı kabul eden her bir birey için bulundukları noktanın coğrafi koordinatını yaklaşık olarak içeren lokasyon bilgisini, daha önce detaylı bir biçimde anlatıldığı şekliyle, elektronik olarak araştırma ekibine eş zamanlı iletmiştir. Böylece ankete katılım davetlerinin hangi lokasyonda ve ne zaman yapıldığının bilgisi de toplanmıştır.

Saha çalışması boyunca 12 bölge, 35 şehirde toplam 50 anketörle çalışılmıştır. Sahaya çıkmadan önce anketörlere sorumlu oldukları bölgelere göre ekipler halinde saha eğitimi verilmiştir. Eğitimin içeriğinde araştırmanın kapsamı ve amacı anlatılmış, uygulanacak yöntem ve örneklem stratejisi detaylıca ele alınmış, yakalama alanlarının seçimi tartışılmış, sahada nasıl davranılması ve katılımcılarla nasıl konuşulması gerektiği örnekleriyle işlenmiş, sahada sık karşılaşılabilecekleri olası senaryolar özetlenmiş ve acil bir durumda ne yapılması gerektiği bilgisi paylaşılmıştır. Buna ek olarak sahada çalışan anketörlerin belirlenen prosedürleri

takip etmelerini sağlamak ve kontrol etmek amacıyla proje ekibinden en az bir kişi anketörlerle birlikte sahada bulunmuştur.

Araştırmaya başlarken hedeflenen tamamlanmış anket sayısı 2.000 olarak belirlenmiştir. Pilot çalışmanın sonucunda, katılımı kabul edip hediye kartını alsalar bile daha sonra anketi tamamen doldurmayanların oranı yaklaşık %20 olarak tespit edilmiştir. Bu oran hesaba katılarak, araştırma kapsamında hedeflenen anket sayısına ulaşmak için 2.400 katılımcıya sahada anket linki iletilmesi planlanmıştır. Yüz yüze yapılan anketler de dahil olmak üzere anket katılım davetlerinin hangi bölge ve ilde kaç kişiye ulaştırıldığı Tablo 1’de detaylı olarak sunulmuştur.

Tablo 1: İBBS-1 ve İBBS-3 bölgelerine göre örneklem dağılımı

İBBS-1 Kod	İBBS-1 (Bölge)	Örneklem Oranı (%)	Dağıtılan link (Bölge)*	İBBS-3 (İller)	Dağıtılan link (İl)*
TR-1	İstanbul	16,9	415	İstanbul	415
TR-2	Batı Marmara	5,3	130	Tekirdağ Edirne Balıkesir	80 20 30
TR-3	Ege	11,6	284	İzmir Aydın Manisa Kütahya	211 18 32 23
TR-4	Doğu Marmara	6,7	164	Bursa Bilecik Kocaeli	74 39 51
TR-5	Batı Anadolu	11,3	278	Ankara Konya	198 80
TR-6	Akdeniz	13,5	332	Antalya Mersin Hatay Kahramanmaraş	224 20 63 25
TR-7	Orta Anadolu	5,5	135	Kayseri Niğde	120 15
TR-8	Batı Karadeniz	7,1	175	Zonguldak Çankırı Samsun	80 35 60
TR-9	Doğu Karadeniz	3,9	95	Trabzon Giresun Rize Gümüşhane	46 15 22 12
TRA	Kuzeydoğu Anadolu	2,1	52	Erzurum Bayburt Kars	22 20 10
TRB	Ortadoğu Anadolu	5,8	143	Malatya Tunceli Van	36 30 77
TRC	Güneydoğu Anadolu	10,2	250	Gaziantep Şanlıurfa Mardin	41 191 18
Toplam		100	2453		2453

* Bu sütündeki sayılar yüz yüze yapılan anketleri de içermektedir

Saha uygulamasında örneklem ön yargısı (*sampling bias*) oluşmaması için gelir seviyesi dağılımının yanında yaş ve cinsiyete bağlı sosyal grupların Türkiye genelindeki dağılım oranlarından çok daha az veya çok daha fazla temsil edilmeleri durumunda örneklem stratejisinin gözden geçirilmesi kararlaştırılmıştır. Bu doğrultuda, saha yürütülecek 12 bölge için Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verileri kullanılarak bölge bazlı yaş ve cinsiyet temsil kotaları hazırlanmıştır. Örneklem dağılımını kontrol etmek için de tamamlanan her 300 anket sonunda saha araştırması durdurularak elde edilen örneklem sosyodemografik ve sosyoekonomik dağılımının Türkiye genelindeki dağılımlardan belirgin bir şekilde uzaklaşıp uzaklaşmadıkları hazırlanan temsil kotalarıyla gözden geçirilmiştir. Yaş ve cinsiyet kotaları genel olarak müdahale edilmeden rassal olarak sağlanmıştır. Ancak, özellikle 60 yaş üzeri bireyler için kotaları tamamlamak üzere ek çalışmalar yapmak zorunda kalınmıştır. Araştırma sonucunda toplanan verinin yaklaşık %5'i kota uygulaması sonrası elde edilmiştir.

2021 yılı Aralık ayı sonunda başlayıp 2022 yılı Mayıs ayında sona eren saha çalışması sonucunda, araştırmanın veri seti, katılımcılardan elde edilen 1.942 tamamlanmış anket ile oluşturulmuştur.

Ankete katılan bireylerin cinsiyet, yaş grubu, eğitim seviyesi, gelir seviyesi ve yerleşim tipi (kır-kent) dağılımı bu raporun sonunda EK-2 bölümünde sunulmuştur.

Çevrimiçi algı araştırması

TİDA kapsamında, saha çalışması ile ülke genelindeki dini inanç ve pratiklerin yaygınlık seviyelerini tespit etmenin yanında, sahada bulunan veriler ile toplumda Türkiye'deki dini inanç ve pratiklerin yaygınlık seviyelerine dair algı seviyelerini kıyaslamak üzere çevrimiçi bir anket çalışması yapılmıştır. Bu anket bağlamında, katılımcılardan farklı dini inanç ve pratiklerin ülke genelindeki yaygınlık seviyelerini tahmin etmeleri istenmiştir. Ankete katılım için araştırma yürütücüsünün ve yüksek sayıda takipçisi olan akademisyenlerin sosyal medya (Twitter) hesapları üzerinden 2022 Nisan ayı içerisinde çağrı yapılmıştır. Böylece söz konusu ankete toplamda 940 kişi katılmıştır. Çalışma, çevrimiçi anket yöntemiyle yapıldığı ve rassal bir örneklem üzerine kurulu olmadığı için Türkiye genelinin ülke genelindeki dini inanç ve pratiklerin yaygınlık seviyelerine dair tahminleri yansıtmada iddiası taşımamaktadır. Anket çağrıları özellikle akademisyenlerin sosyal medya hesapları üzerinden yayıldığı için verilerin daha çok sosyal medyayı aktif kullanan görece eğitilmiş bir kesimin tahminlerini içermeye ihtimali daha yüksektir. Her ne kadar rassallık ve temsil iddiası taşımasa da verilerin, en azından eğitilmiş kesimler içerisinde, Türkiye'deki dini inanç ve pratiklerin yaygınlığına dair algıyı yansıtmaya ihtimalinin yüksek olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle, bu rapor içerisinde yer yer saha araştırması ile algı çalışmasının bulguları kıyaslamalı olarak sunulmuştur.

Grafikleri nasıl okumalıyım?

Bu raporda, TİDA saha çalışmasından elde edilen veriler çeşitli şekillerde görselleştirilmiştir. Bu bölümde, okuyucuların bu rapor için hazırlanan grafikleri okumasına rehberlik edilecektir. Bu bağlamda, söz konusu grafiklerde yer alan referans sütunlarının, göstergelerin ve veri etiketlerinin sözel olarak ne ifade ettiği örneklerle açıklanacaktır. Bunun için Örnek 1, Örnek 2 ve Örnek 3'te sunulan grafiklerden yararlanılacaktır.

Örnek 1: Yalnızca iki cevap kategorisi içeren görseller

Raporda kullanılan bazı görseller “evet” ve “hayır” olmak üzere sadece iki cevap kategorisi içermektedir. Örneğin katılımcılardan yakın çevrelerinde son iki yılda başörtüsünü çıkaranlar olup olmadığı sorusunu “evet”

veya “hayır” olacak şekilde cevaplandırmaları istenmiştir. Bu cevapların oransal dağılımı Örnek Grafik 1’de hem sayısal hem de görsel olarak sunulmaktadır.

Örnek Grafik 1. Yakın Çevrede Başörtüsü Çıkartma Oranı

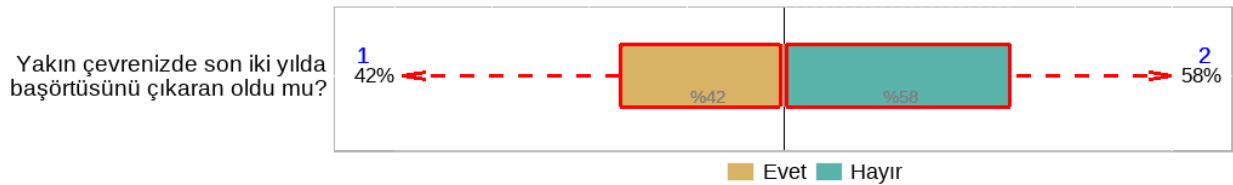
Örnek Grafik 1’in nasıl oluşturulduğu ve okunma yöntemi sırasıyla Örnek Grafik 1.1 ve Örnek Grafik 1.2’de gösterilmektedir.

Örnek Grafik 1.1. Yakın Çevrede Başörtüsü Çıkartma Oranı

Örnek Grafik 1 ile aynı bulguları sunan Örnek Grafik 1.1’de belirtildiği üzere, görsel üzerinde 1 rakamı ile belirtilen bölgedeki %42 değeri sorulan soruya “evet” cevabı verenlerin oranını, 2 rakamı ile gösterilen bölgedeki %58 değeri de “hayır” diyenlerin oranını vermektedir.

Örnek Grafik 1.2. Yakın Çevrede Başörtüsü Çıkartma Oranı

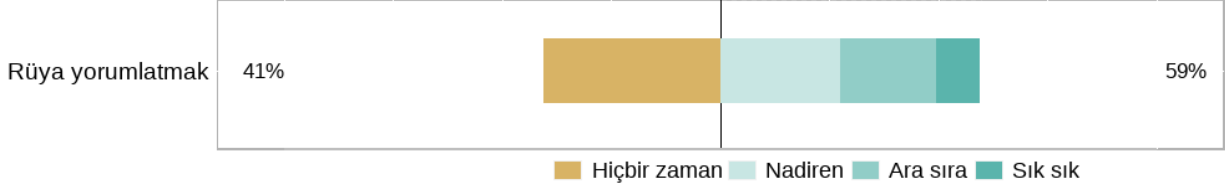
Sunulan grafiklerde cevapların dağılımını, görsellerin sol ve sağ taraflarındaki sayısal veriler sunmaktadır . Aynı zamanda, grafiklerde cevap kategorilerini temsil eden renkli bölgelerin büyüklüklerinden de cevapların dağılımdaki görece farklılıklar anlaşılabilmektedir. Grafik 1.2’de görüleceği üzere “hayır” cevabını temsil eden renkli bölge “evet” cevabını temsil eden renkli bölgeden daha büyüktür.

Örnek 2: İki gruba toplanmış çoklu cevap kategorileri içeren görsellerin okunması

TİDA anketindeki soruların büyük çoğunluğu ikiden fazla cevap kategorisi içermektedir. Çoklu cevap kategorisi olan sorulara verilen yanıtların dağılımı, iki veya üç grupta toplanarak sunulmaktadır. Örneğin, TİDA anketinde katılımcılardan hangi sıklıkla rüya yorumlattıklarını “hiçbir zaman”, “nadiren”, “ara sıra” ve “sık sık” olan dört

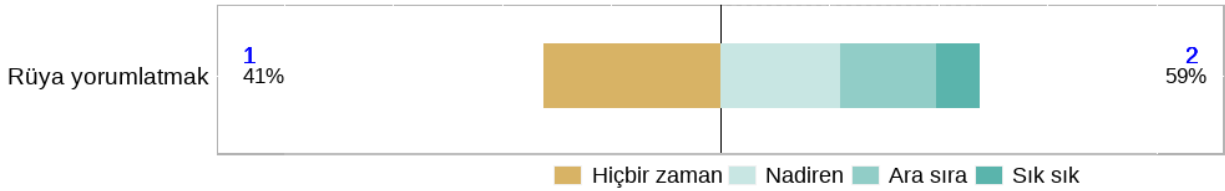
cevap seçeneğinden birini işaretleyerek belirtmeleri istenmiştir. Bu cevapların oransal dağılımı Örnek Grafik 2’de hem sayısal hem de görsel olarak sunulmaktadır.

Örnek Grafik 2. Rüya Yorumlatma Sıklığı

Örnek Grafik 2’nin nasıl oluşturulduğu ve bu şekilde iki gruba toplanmış yanıtların nasıl okunabileceği sırasıyla Örnek Grafik 2.1, Örnek Grafik 2.2 ve Örnek Grafik 2.3’te açıklanmaktadır.

Örnek Grafik 2.1. Rüya Yorumlatma Sıklığı

Örnek Grafik 2.1’de görüldüğü üzere, katılımcıların hangi sıklıkta rüya yorumlattıkları sorusuna verdikleri cevapların dağılımı iki grupta gösterilmektedir. Birinci grupta yalnızca “hiçbir zaman” yanıtı verenlerin oranı, ikinci grupta ise “nadiren”, “ara sıra” veya “sık sık” cevabı verenlerin toplam oranı sunulmuştur. Bu şekilde gruplandırmanın amacı, çok nadir de olsa rüya yorumlatanların oranını hiçbir zaman yorumlatmayanlarla kıyaslayabilmektir. Buna göre, görsel üzerinde 1 rakamı ile belirtilen bölgedeki %41 değeri sorulan soruya “hiçbir zaman” cevabı verenlerin yani hiçbir şekilde rüya yorumlatmadıklarını söyleyenlerin oranını verirken 2 rakamı ile gösterilen bölgedeki %59 değeri de “nadiren”, “ara sıra” veya “sık sık” olmak üzere değişen aralıklarla rüya yorumlatanların toplam oranını vermektedir.

Örnek Grafik 2.2. Rüya Yorumlatma Sıklığı

Örnek Grafik 2.2’de görülebileceği üzere, her bir cevap kategorisini temsil eden renkli bölgelerin göreceli büyüklükleri, verilen cevapların orantısal dağılımına ilişkin bir tahmin sağlayacaktır. Örneğin, herhangi bir şekilde rüya yorumlatanlar arasında “sık sık” cevabı verenlerin oranının “ara sıra” cevabı verenlerin yarısından daha az olduğu anlaşılmaktadır. Benzer şekilde, “ara sıra” rüya yorumlatanların oranının “nadiren” rüya yorumlatanlardan biraz daha az olduğu da görülmektedir.

Örnek Grafik 2.3. Rüya Yorumlatma Sıklığı

Söz konusu soruya verilen cevapların orantısal dağılımı Örnek Grafik 2.3'te sunulmaktadır. Buna göre rüyalarını “nadiren” yorumlatan katılımcıların oranı %27, “ara sıra” yorumlatanların oranı %22 ve “sık sık” yorumlatanların oranı ise %10’dur. Rapor içerisinde, ele alınan soruların cevap kategorilerinin tamamının orantısal dağılımı verilmemektedir. Bunun yerine cevaplar, bu örnekte ve önceki örnekte görüldüğü gibi ikili ya da bir sonraki örnekte görüleceği üzere üçlü gruplandırmalar yaparak sunulmuştur. Rapor içerisinde kullanılan gruplandırılmış görselleştirme yöntemleri, birçok soruya verilen cevapları aynı görsel içerisinde daha az rakam kullanarak sadeleştirmek ve böylece okuma kolaylığı sağlamak için tercih edilmiştir.

Örnek 3: Üç gruba toplanmış çoklu cevap kategorileri içeren görsellerin okunması

Bu rapordaki çoğu grafikte, sorulara verilen cevapların orantısal dağılımları üç kategoride gruplandırılmaktadır. Örnek Grafik 3’te, anket katılımcılarının “Evrim bilimsel bir gerçekliktir.” fikrine katılıp katılmadıkları sorusuna verdikleri cevapların dağılımı sunulmaktadır. İlgili sorunun cevap seçenekleri “kesinlikle katılmıyorum”, “katılmıyorum”, “ne katılıyorum ne katılmıyorum”, “katılıyorum” ve “kesinlikle katılıyorum” şeklindeki beş kategoriden oluşmaktadır. Ancak Örnek Grafik 3’te görüldüğü gibi beş yanıt seçeneği içeren bu tür sorulara verilen cevaplar, sayısal olarak üç kategoride gruplandırılarak görselleştirilmektedir.

Örnek Grafik 3. Biyolojik Evrim Algısı

Örnek Grafik 3’ün nasıl oluşturulduğu ve bu şekilde üç gruba toplanmış yanıtların nasıl okunabileceği sırasıyla Örnek Grafik 3.1, Örnek Grafik 3.2 ve Örnek Grafik 3.3’te bir örnek üzerinden gösterilmektedir.

Örnek Grafik 3.1. Biyolojik Evrim Algısı

Örnek Grafik 3.1’de gruplandırılmış bu üç kategorinin orantısal dağılımları sayısal olarak grafik üzerinde 1, 2 ve 3 rakamları ile gösterilen bölgelerde sunulmuştur.

Örnek Grafik 3.2. Biyolojik Evrim Algısı

Örnek Grafik 3.2’de, belirtilen yüzdelik oranların hangi cevap grubuna ait olduğu gösterilmektedir. Grafik üzerinde görüldüğü gibi solda 1 rakamı ile gösterilen bölgedeki değer (%29), “Evrimsel bilimsel bir gerçektir.” fikrine “hiç katılmıyorum” veya “katılmıyorum” diyenlerin toplamının bu soruya cevap verenler arasındaki oranını göstermektedir. Dolayısıyla 1 ile işaretlenen değer, farklı derecelerde de olsa sunulan fikre katılmayan grubun oranını vermektedir.

En sağda 3 rakamı ile gösterilen oran (%48) ise aynı soruya “katılıyorum” veya “kesinlikle katılıyorum” şeklinde cevap verenlerin toplamının bu soruya cevap verenler arasındaki oranını vermektedir. Bu durumda grafiğin sağında 3 rakamı ile gösterilen değer, sunulan fikre bir şekilde katılan grubun oranını göstermektedir.

Ortada 2 rakamı ile gösterilen bölgedeki değer (%23) de sunulan fikre “ne katılıyorum ne katılmıyorum” şeklinde yanıt veren katılımcıların bu soruya cevap verenler arasındaki oranını göstermektedir. Diğer bir ifade ile söz konusu bölge bu sorulara açık bir şekilde yanıt vermeyen grubun oranını vermektedir.

Dolayısıyla, grafik üzerinde yer alan en soldaki değer (%29), ortadaki değer (%23) solunda kalan bütün cevap kategorilerinin toplamını vermektedir. Grafiğin en sağdaki değer (%48) ise ortadaki değer sağında kalan tüm cevap kategorilerinin toplam oranını ifade etmektedir. Bu üç değer (%29, %23, %48) toplamı %100’e tekabül etmektedir. Ancak yuvarlamadan dolayı bu toplamlar bazen %99 bazen de %101 olabilmektedir.

Örnek Grafik 3.3. Biyolojik Evrim Algısı

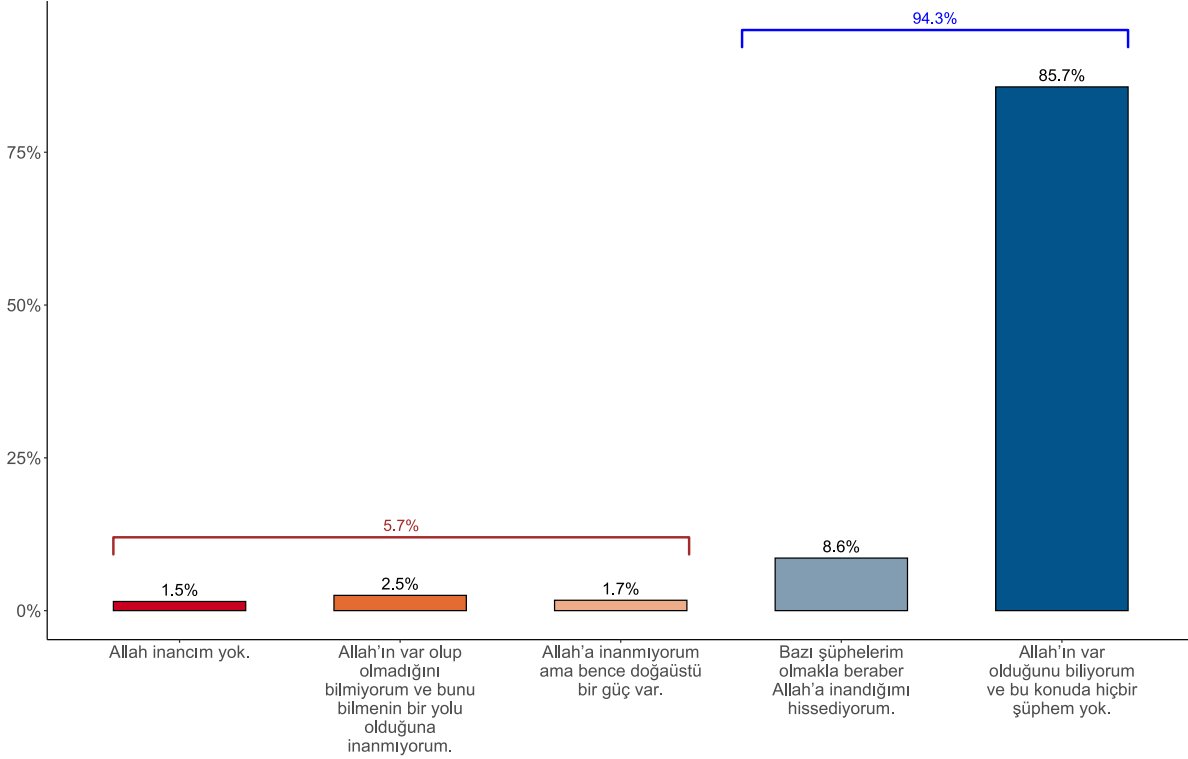
Üç gruptaki her bir cevap kategorisinin göreceli yoğunluğu da görsel içerisindeki renk gruplarının kapladığı alanların büyüklüğü göz önünde tutularak tahmin edilebilecektir. Örneğin, Örnek Grafik 3.3'ün sağ tarafındaki "katılıyorum" veya "kesinlikle katılıyorum" cevabı veren grubun (%48) içerisinde "katılıyorum" diyenlerin oranının "kesinlikle katılıyorum" diyenlerin oranından daha fazla -hatta iki katından da fazla- olduğu, sadece cevap kategorilerini temsil eden renklerin dağılımından anlaşılabilmektedir. Bütün cevap kategorilerinin orantısal dağılımının da örnek olarak sunulduğu Örnek Grafik 3.3'e göre, sunulan fiire "katılıyorum" diyenlerin oranı (%34), gerçekten de "kesinlikle katılıyorum" diyenlerin oranının (%14) iki katından fazladır.

2 Araştırma Bulguları

Allah inancı

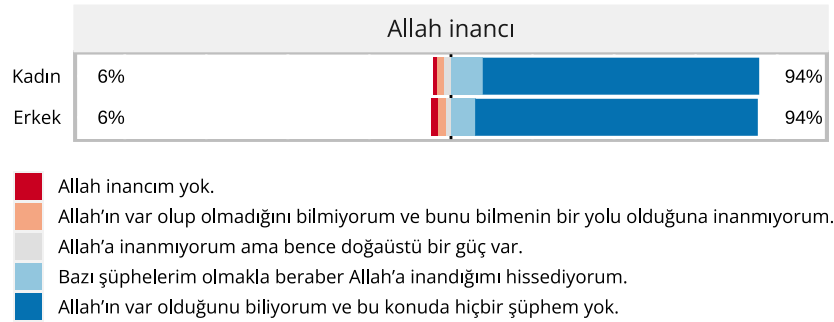
TİDA anket formunda katılımcıların Allah inancıyla ilgili görüşlerini anlamak üzere farklı sorular sorulmuştur. Bu soruların birinde katılımcılardan “Allah inancım yok.”, “Allah’ın var olup olmadığını bilmiyorum ve bunu bilmenin bir yolu olduğuna inanmıyorum.”, “Allah’a inanmıyorum ama bence doğaüstü bir güç var.”, “Bazı şüphelerim olmakla birlikte Allah’a inandığımı hissediyorum.” ve “Allah’ın var olduğunu biliyorum ve bu konuda hiçbir şüphem yok.” ifadelerinden Allah inancına dair görüşlerine en çok uyanı belirtmeleri istenmiştir. Bu bağlamda Grafik 1, katılımcıların Allah inancıyla ilgili görüşlerinin dağılımını göstermektedir.

Grafik 1. Allah inancı

Grafik 1’de “Allah inancım yok.” ifadesi ateizmi belirtirken, “Allah’ın var olup olmadığını bilmiyorum ve bunu bilmenin bir yolu olduğuna inanmıyorum.” ifadesi agnostisizme işaret etmektedir. “Allah’a inanmıyorum ama bence doğaüstü bir güç var.” ifadesinin ise deizme yakınsadığı düşünülebilir. Allah inancı olmayan kategorileri gösteren bu üç ifade, “inançsızlar” olarak sınıflandırılabilir. Bu bağlamda, TİDA bulgularına göre, Allah inancı olmayanlar Türkiye nüfusunun %5,7’sini oluşturmaktadır. Buna ek olarak, “Bazı şüphelerim olmakla beraber Allah’a inandığımı hissediyorum.” ifadesi Allah’a şüpheyle de olsa inanan grubu ve “Allah’ın var olduğunu biliyorum ve bu konuda hiçbir şüphem yok.” ifadesi de Allah’a şüphe duymadan inanan grubu yansıtmaktadır. Söz konusu iki grup “inançlılar” olarak sınıflandırılabilir. Grafik 1’e göre, Allah’a şüphesiz olarak inandıklarını ifade edenlerin oranı %85,7 iken Allah’a inandıklarını ancak bazı şüpheleri olduklarını belirtenlerin oranı %8,6’dır. Dolayısıyla, inançlılar olarak tanımlanan grup örneklemin %94,3’ünü oluşturmaktadır. Bu bulgular, ülke nüfusunun büyük çoğunluğunun Allah’a inandığını göstermektedir. Grafik 2, Grafik 3 ve Grafik 4, sırasıyla, katılımcıların cinsiyetine, yaş gruplarına ve eğitim seviyelerine göre Allah inancıyla ilgili görüşlerinin dağılımını sunmaktadır. Ardından Grafik 5 ve Grafik 6’da, sırasıyla, yerleşim ve coğrafi bölgelere göre katılımcıların Allah inancı ile ilgili görüşlerinin dağılımı verilmektedir.

Grafik 2. Cinsiyete Göre Allah İnancı

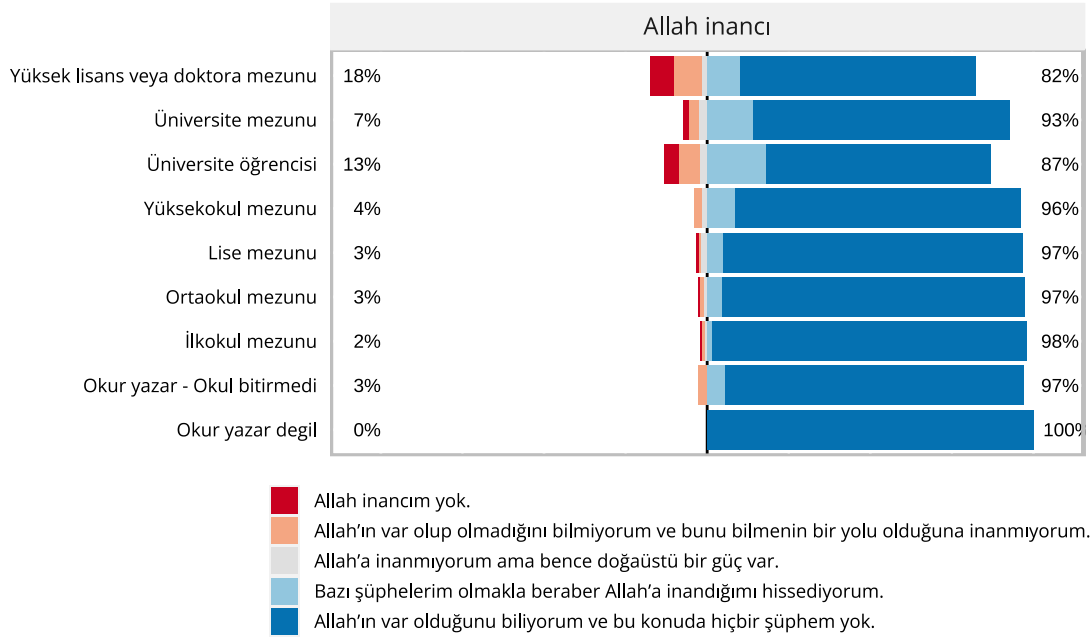
Grafik 2, cinsiyete göre katılımcıların Allah inancıyla ilgili görüşlerinin dağılımını göstermektedir. Bu grafikte görüldüğü üzere, her iki cinsiyette de katılımcıların çoğu inançlıdır. Diğer bir ifade ile kadın ve erkek katılımcıların çoğu (her ikisi için de %94) Allah’a şüpheyle veya şüphe duymadan inandıklarını ifade etmişlerdir.

Grafik 3. Yaş Gruplarına Göre Allah İnancı

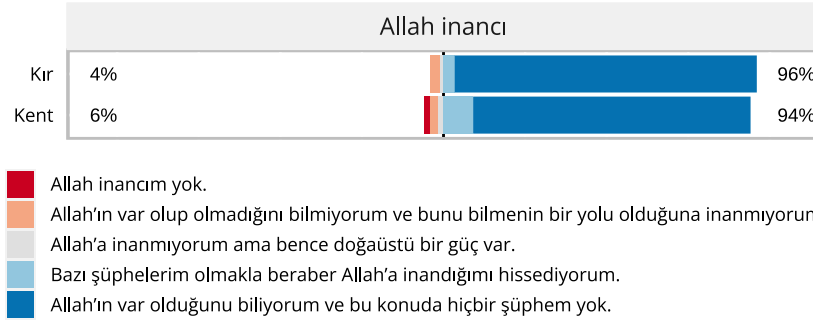
Grafik 3, yaş gruplarına göre katılımcıların Allah inancıyla ilgili görüşlerinin dağılımı göstermektedir. Grafik 3'e göre, katılımcıların yaşları yükseldikçe Allah'a inanma derecelerinde de artış görülmektedir. Bu doğrultuda, Allah'a inanma oranı en yüksek olan yaş grubu 65 ve üstü yaş grubudur. 65 ve üstü yaşındaki insanların neredeyse tamamı (%98) Allah'a şüpheyile de olsa inandığını bildirirken sadece %2'si Allah'a inanmadığını belirtmiştir. İnançsız olarak sınıflandırılanların oranı en yüksek 18-24 yaş grubunda görülmektedir. Buna göre, 18-24 yaşındaki kişilerin %11'i Allah'a inanmadığını ifade ederken %89'u şüpheyile de olsa Allah'a inandıklarını bildirmişlerdir.

Grafik 4. Eğitim Seviyelerine Göre Allah İnancı

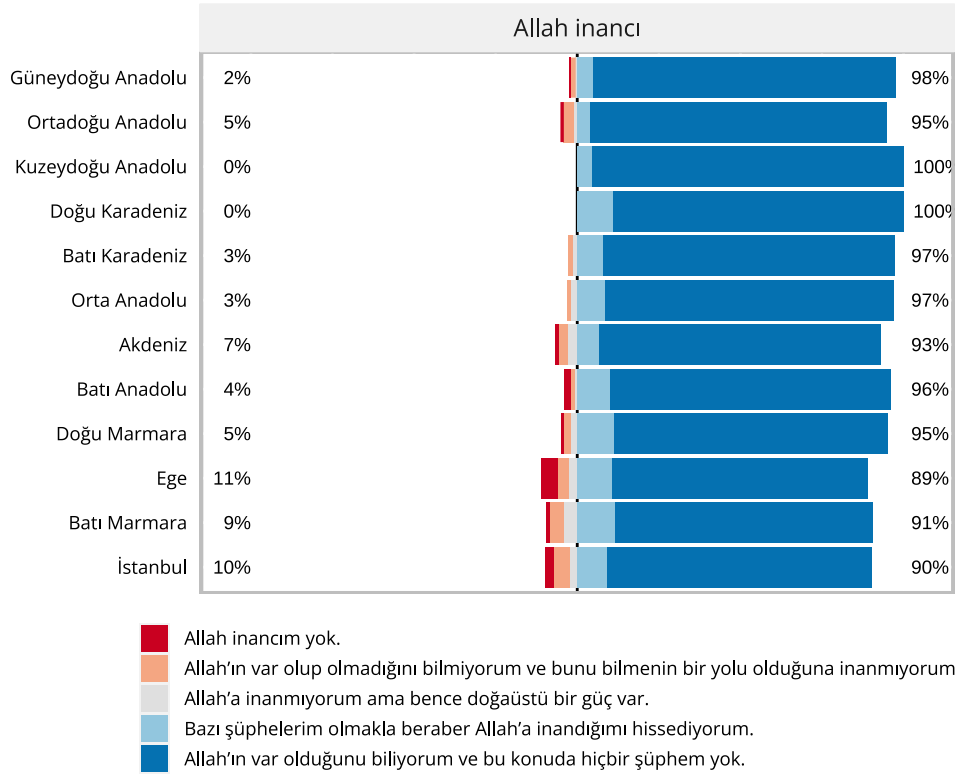
Grafik 4'te eğitim seviyelerine göre katılımcıların Allah inancıyla ilgili görüşlerinin dağılımı gösterilmektedir. Buna göre, inançsızların oranı en yüksek, sırasıyla, yüksek lisans veya doktora mezunu grubunda (%18) ve üniversite öğrencileri (%13) arasındadır. Buna göre, yüksek lisans veya doktora mezunlarının %18'i Allah inancı olmadığını belirtirken %82'si Allah'a inandığını bildirmiştir. Buna ek olarak, üniversite öğrencilerinin %13'ü Allah'a inanmadığını ifade ederken %87'si Allah'a inandığını belirtmiştir. Grafiğe 4'e göre, geri kalan her bir eğitim grubunda katılımcıların %90'dan fazlasının şüpheyile de olsa Allah'a inandıkları görülmektedir.

Grafik 5. Yerleşim Bölgelerine Göre Allah İnancı

Grafik 5, yerleşim bölgelerine göre katılımcıların Allah inancıyla ilgili görüşlerinin dağılımını göstermektedir. Bu grafiğe göre, kırsal yerleşim bölgelerinde yaşayan katılımcıların, kentsel yerleşim bölgelerinde yaşayan katılımcılara kıyasla, biraz daha yüksek oranda Allah inancına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Kırsal yerleşim bölgelerinde yaşayan katılımcıların %96'sı, kentsel yerleşim bölgelerinde yaşayanların ise %94'ü şüphesiz Allah'a inandığını ifade etmiştir.

Grafik 6. Coğrafi Yerleşim Bölgelerine Göre Allah İnancı

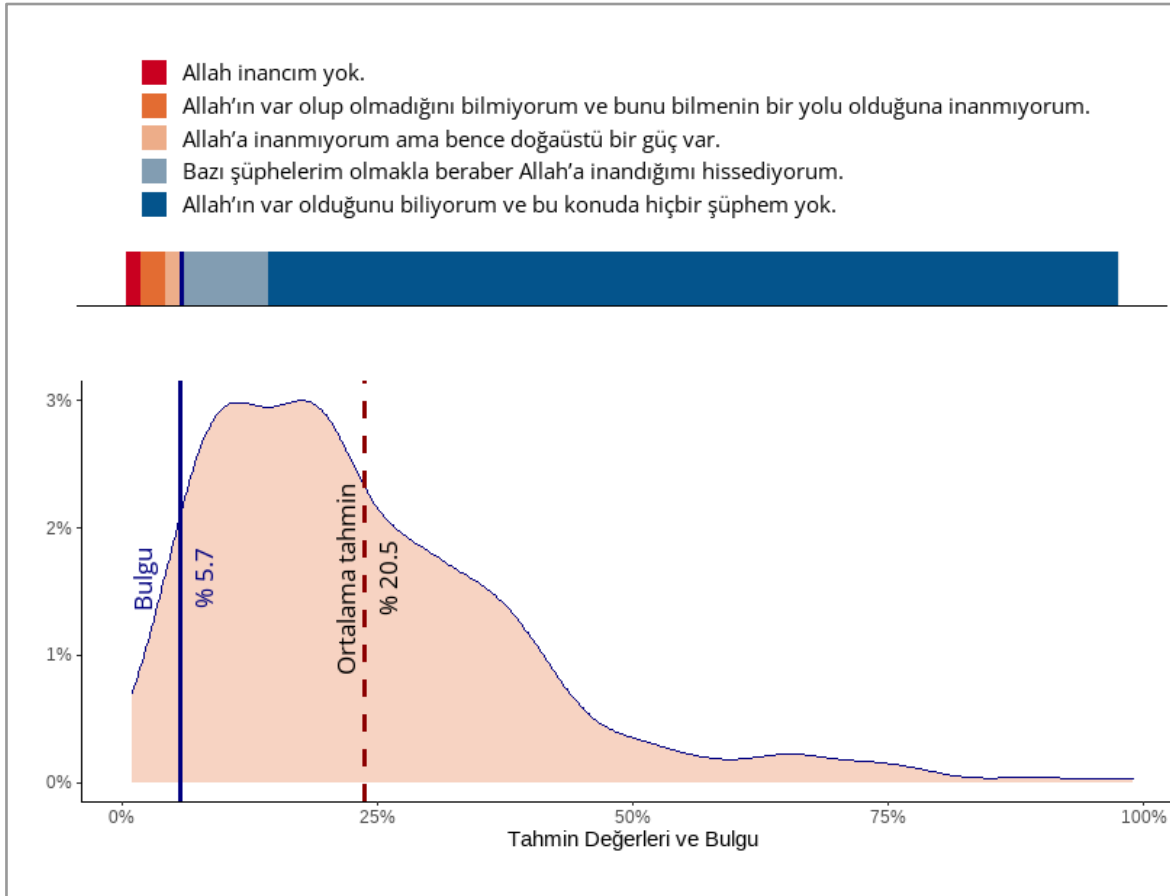
TİDA, yaşadıkları coğrafi bölgelerine göre katılımcıların Allah inancıyla ilgili görüşleri hakkında bilgi sunmaktadır. Bu bağlamda, Grafik 6'da İBBS-1'e göre katılımcıların inancıyla ilgili görüşlerinin dağılımı verilmektedir. Bu grafikte gösterildiği üzere, Türkiye'de Allah inancının en yüksek olduğu coğrafi bölgeler Doğu Karadeniz ve Kuzeydoğu Anadolu bölgeleridir. Bu coğrafi bölgelerde yaşayan katılımcıların hepsi (%100) Allah

inancı olduğunu belirtmiştir. Buna ek olarak, bireylerin Allah inancı olduğu görüşü Güneydoğu Anadolu (%98), Orta Anadolu (%97) ve Batı Karadeniz (%98) bölgelerinde de yüksek oranlarda gerçekleşmiştir. Bununla birlikte, inançsızların en yoğun Ege Bölgesi'nde yaşadıkları tespit edilmiştir. Grafik 6'ya göre, Ege Bölgesi'nde yaşayan katılımcıların %11'i Allah inancı olmadığını bildirmiştir. Bunu sırasıyla İstanbul (%10) ve Batı Marmara (%9) bölgeleri izlemektedir.

İnançsızlık tahmin edildiği kadar yüksek değil

TİDA bulguları ile Türkiye genelinde inanç ve dindarlık pratiklerinin yaygınlığına dair tahminleri karşılaştırmak için yapılan çevrimiçi algı araştırmasında, katılımcılara Türkiye'de kendilerini "Allah inancım yok.", "Allah'ın var olup olmadığını bilmiyorum ve bunu bilmenin bir yolu olduğuna inanmıyorum." ve "Allah'a inanmıyorum ama bence doğaüstü bir güç var." kategorileri içerisinde tanımlayanların oranları sorulmuştur.

Şekil 1. Allah İnancı Algı Tahmini

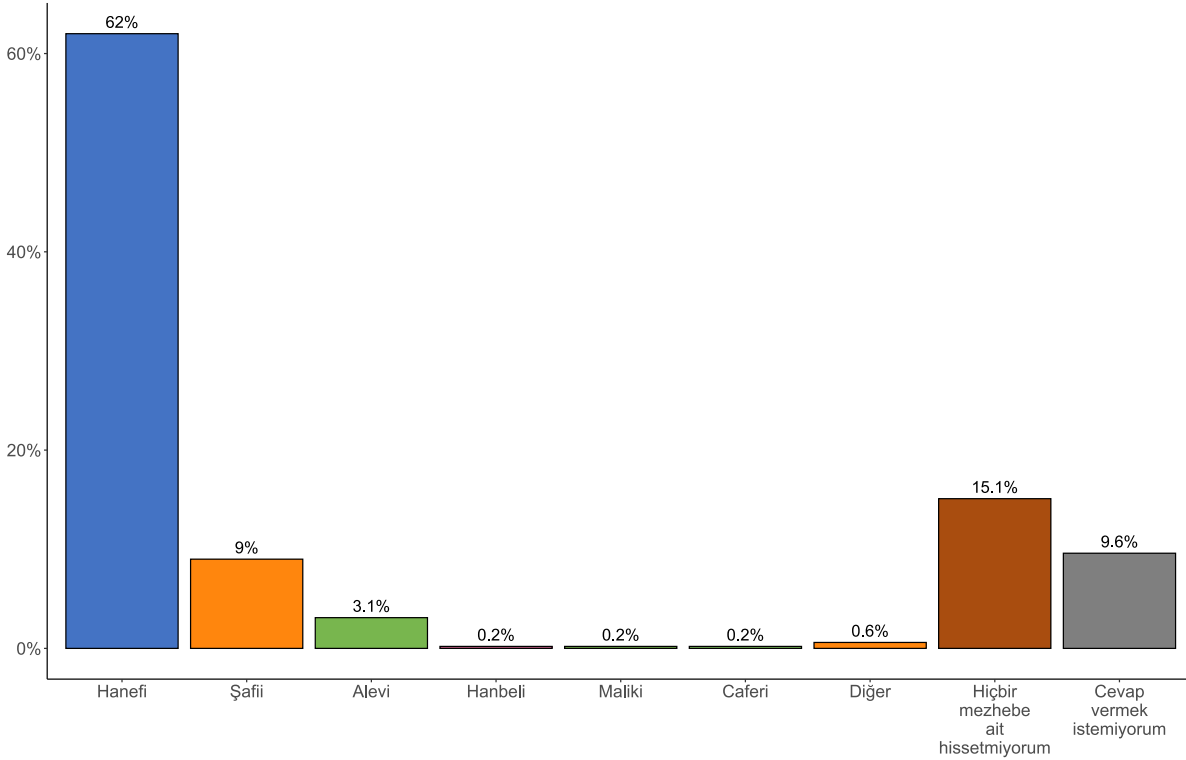

Şekil 1'de görüldüğü üzere, katılımcıların büyük çoğunluğu, bu araştırma kapsamında "inançsız" olarak tanımlanan grubun Türkiye genelindeki yaygınlık oranını çoğunlukla %10 ile %20 dolaylarında tahmin etmiştir. Genel tahmin ortalaması ise %20,5 olarak gerçekleşmiştir. Oysa TİDA bulgularına göre, Türkiye genelindeki inançsızlık oranı (%5,7) bu tahminlerin çok daha altındadır (detaylı bilgi için bkz. Grafik 1).

Mezhep

TİDA kapsamında, Türkiye'deki dini inançların hangi yaklaşımlar etrafında toplandığını anlamak için katılımcılara kendilerini hangi mezhebe ait hissettikleri sorulmuştur. Bu doğrultuda Grafik 7, katılımcıların ait olduklarını belirttikleri mezheplerin dağılımını göstermektedir.

Grafik 7. Mezheplerin Dağılımı

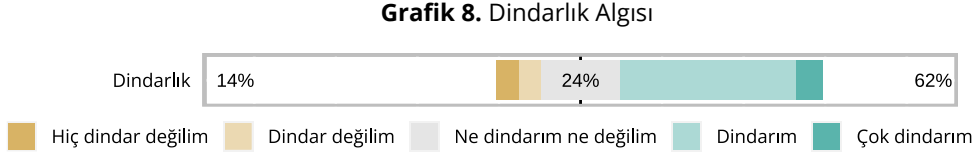

Grafik 7’de görüldüğü üzere, kendilerini ait hissettikleri mezhebi belirten katılımcıların arasında en büyük kitleyi Hanefiler oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, Türkiye’de yaşayan bireylerin yarısından fazlası (%62) kendilerini Hanefi mezhebine ait hissettiklerini belirtmişlerdir. Kendilerini Şafii mezhebine ait hissettiklerini ifade edenlerin oranı %9’dur. Ayrıca katılımcıların %3,1’i de kendilerini Alevi mezhebine ait hissettiklerini dile getirmiştir. Hanbeli, Maliki, Caferi veya diğer herhangi bir mezhebe ait olduklarını ifade edenlerin toplam oranı ise %1,2’dir. Bunu yanında, katılımcıların yaklaşık dörtte biri kendilerini hiçbir mezhebe ait hissetmediklerini (%15,1) veya bu soruya cevap vermek istemediklerini (%9,6) ifade etmiştir.

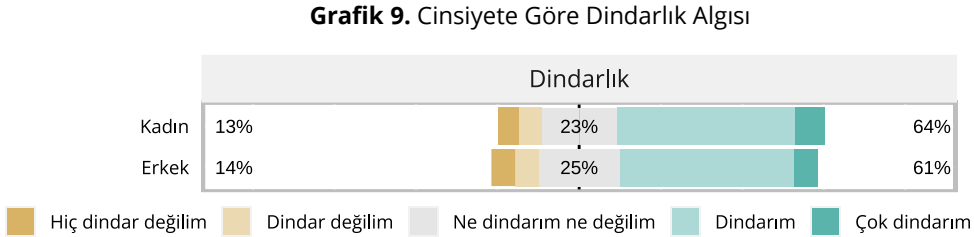
Dindarlık

Türkiye’de çoğunluk kendisini dindar olarak tanımlıyor

TİDA, dinin kişilerin hayatındaki önemini anlamak için katılımcılara genel olarak kendilerini ne kadar dindar gördüklerini sormuştur. Bu soru bağlamında, katılımcılardan “hiç dindar değilim”, “dindar değilim”, “ne dindarım ne değilim”, “dindarım” ve “çok dindarım” ifadelerinden kendileri için en uygun olanı seçmeleri istenmiştir. Grafik 8’de katılımcıların kendi algılarına göre dindarlık oranları gösterilmektedir.

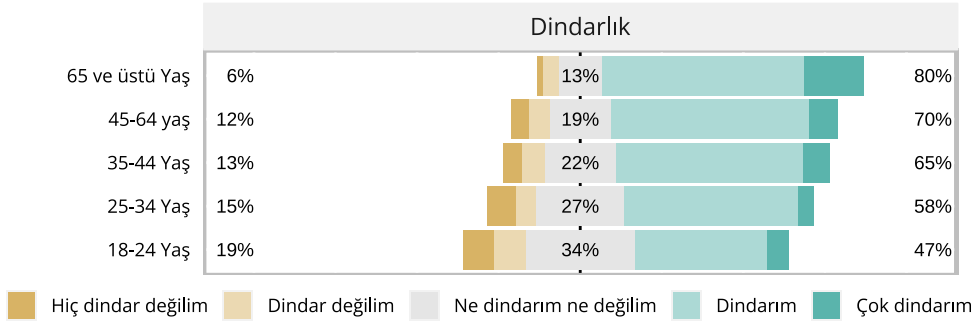
Dindarlık algısını gösteren Grafik 8’de belirtildiği üzere, katılımcıların yarısından fazlası (%62) dindar ya da çok dindar olduklarını ifade etmiştir. Bunun aksine “hiç dindar değilim” veya “dindar değilim” ifadesini seçen katılımcıların oranı %14 olarak gerçekleşmiştir. Katılımcıların geriye kalanı ise (%24) ne dindar olduklarını ne de olmadıklarını ifade etmiştir. Bu sonuçlara göre, Türkiye’de yaşayan bireylerin yarısından fazlası -diğer bir ifade ile yaklaşık üçte ikisi- kendilerini bir şekilde dindar olarak görmektedir. Grafik 9, Grafik 10 ve Grafik 11, sırasıyla, katılımcıların cinsiyetine, yaş gruplarına ve eğitim seviyelerine göre dindarlık algılarının dağılımı göstermektedir. Ardından Grafik 12 ve Grafik 13’te, sırasıyla, yerleşim ve coğrafi bölgelerine göre katılımcıların dindarlık algısı ile ilgili görüşlerinin dağılımı verilmektedir.

Kadınlar arasında kendini dindar olarak tanımlayanların oranı daha yüksek

Grafik 9’da dindarlık algısı ile cinsiyet arasındaki ilişki gösterilmektedir. Araştırma bulgularına göre, kadınlar erkeklere kıyasla kendilerini daha çok dindar görme eğilimindedir. Araştırmaya katılan kadınların %64’ü kendilerini dindar veya çok dindar olarak tanımlarken bu oran erkeklerde %61’e düşmektedir.

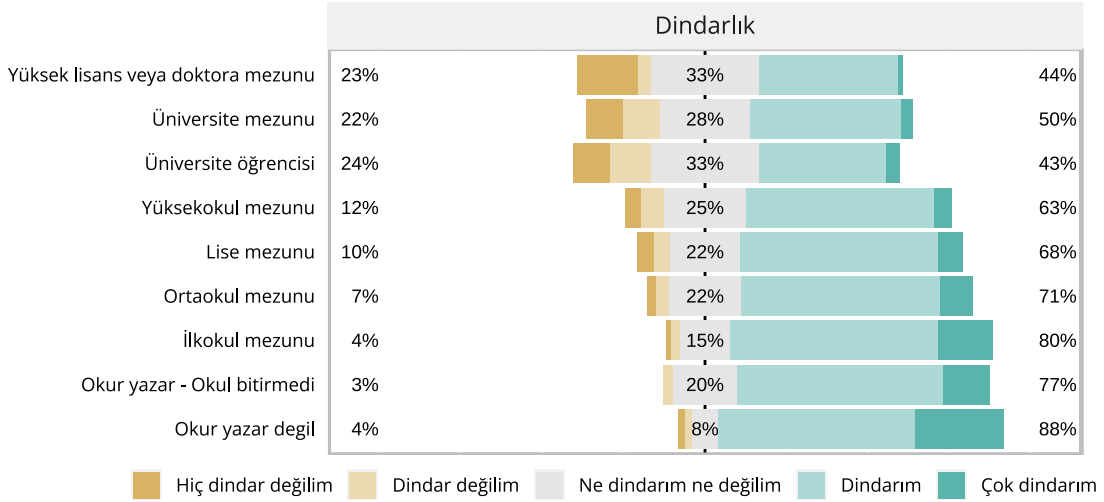
Grafik 10. Yaş Gruplarına Göre Dindarlık Algısı

En genç yaş grubunun yarısından daha azı kendini dindar görüyor

Grafik 10'da dindarlık algısının yaş gruplarına göre dağılımı gösterilmektedir. Bu tabloya göre, kişilerin yaşlandıkça kendilerini dindar olarak tanımlama oranlarının belirgin bir şekilde arttığı anlaşılmaktadır. 18-24 yaş aralığındaki bireylerin sadece %47'si kendisini dindar ya da çok dindar olarak tanımlamaktadır. Bu oran, 35-44 yaş aralığındaki bireylerde %65'e çıkarken en yaşlı grup olan 65 ve üstü yaşındaki bireylerde %80'e kadar yükselmektedir.

Grafik 11. Eğitim Seviyesine Göre Dindarlık Algısı

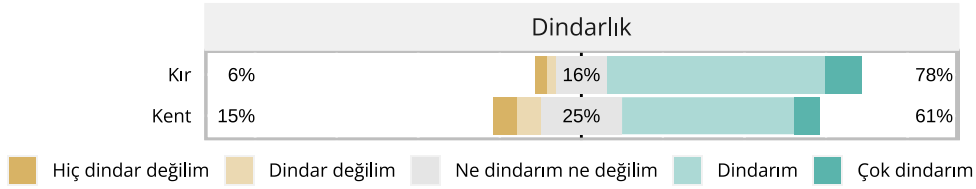

Grafik 11, dindarlık algısı ile eğitim seviyesi arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Bu grafikten anlaşıldığı üzere, kişilerin eğitim seviyesi arttıkça kendilerini dindar olarak tanımlama oranları belirgin bir şekilde düşmektedir. Bu doğrultuda, okur yazar olmayan katılımcılarda dindar veya çok dindar olduklarını ifade edenlerin oranı %88 iken ilkokul mezunlarında bu oran %80'e gerilemektedir. Bu oran, eğitim seviyesi arttıkça düşmeye devam ederek lise mezunlarında %68, yüksekokul mezunlarında ise %63 olarak gözlemlenmektedir. Halihazırda üniversite eğitime devam eden bireyler arasında dindar veya çok dindar olduklarını söyleyenlerin oranı ancak %43 oranında gerçekleşmiştir. Üniversite mezunları ve yüksek lisans veya doktora mezunları arasında, üniversite öğrencilerine kıyasla, katılımcıların kendilerini dindar olarak tanımlama oranları daha yüksek

görülmektedir. Üniversite mezunları arasında kendilerini dindar olarak tanımlayanların oranı tam olarak %50 iken bu oran yüksek lisans veya doktora mezunları arasında %44'e düşmektedir.

Diğer taraftan, üniversite öğrencilerinin %24'ü, yüksek lisans veya doktora mezunlarının %23'ü ve üniversite mezunlarının %22'si dindar olmadıklarını veya hiç dindar olmadıklarını belirtmişlerdir. Üniversite öğrencilerinin ve yüksek lisans veya doktora mezunlarının %33'ü, üniversite mezunlarının ise %28'i "ne dindarım ne değilim" ifadesini kendi dindarlık algılarına en uygun kategori olarak seçmiştir.

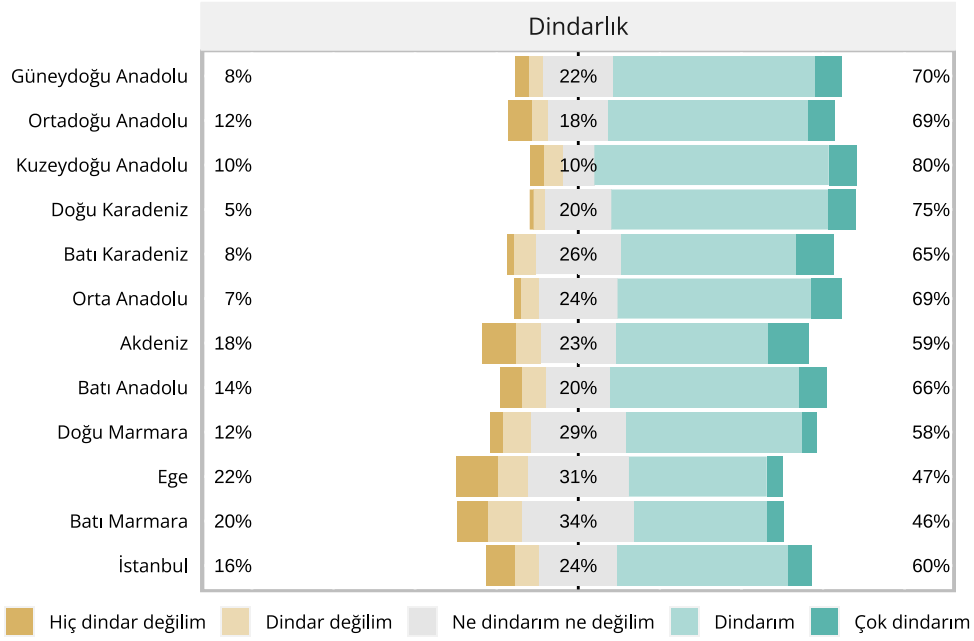
Grafik 12. Yerleşim Bölgelerine Göre Dindarlık Algısı

Kırsal yerleşim yerlerinin dörtte üçünden fazlası kendisini dindar olarak tanımlıyor

Grafik 12'de yerleşim bölgeleri ile dindarlık algısı arasındaki ilişki gösterilmektedir. Bu grafiğe göre, bireylerin kendilerini dindar olarak tanımlama oranları, kırsalda ve kentlerde yaşayan katılımcılar arasında önemli ölçüde farklılaşmaktadır. Grafik 12'de belirtildiği üzere, kırsal yerleşim bölgelerinde yaşayan katılımcıların %78'i kendilerini dindar veya çok dindar olarak görmektedir. Bu oran kentsel yerleşim bölgelerinde yaşayan katılımcılar arasında %61'e kadar düşmektedir. Benzer şekilde, kendilerini "ne dindarım ne değilim" şeklinde tanımlayan bireylerin oranları da kır ve kent arasında büyük farklılık göstermektedir. Kendilerini "ne dindarım ne değilim" ifadesiyle tanımlayanların oranı kentsel yerleşim bölgelerinde yaşayan katılımcılar arasında %25 iken kırsal yerleşim bölgelerinde yaşayan katılımcılar arasında %16'dır.

Grafik 13. Coğrafi Bölgelere Göre Dindarlık Algısı

En dindar bölge Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi

İBBS-1 bölgelerine göre dindarlık algısının dağılımını gösteren Grafik 13'e göre, dindarlığın en yüksek olduğu bölge Kuzeydoğu Anadolu'dur. Öyle ki bu bölgede kendisini dindar veya çok dindar olarak tanımlayan katılımcıların oranı %80 olarak gerçekleşmiştir. Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'ni %75 oranıyla Doğu Karadeniz izlemektedir. Bu kapsamda, kendilerini dindar ya da çok dindar olarak tanımlayan bireyler, Türkiye genelinde yoğunlukla birbirine komşu olan söz konusu iki kuzeydoğu bölgesinde yaşamaktadır.

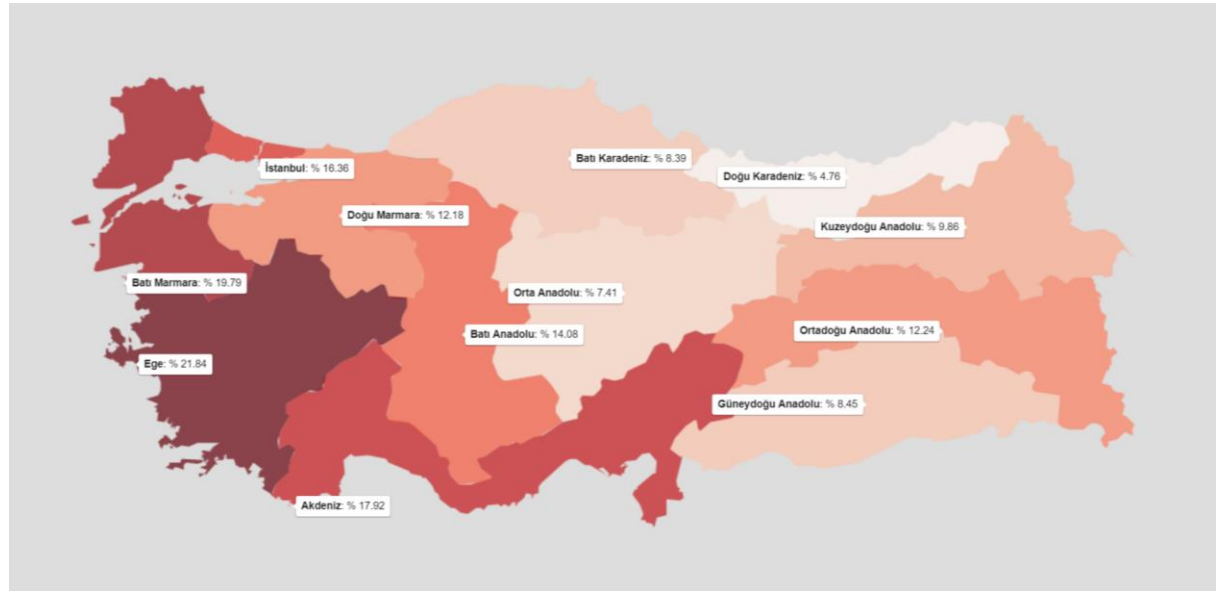
En az dindar bölgeler Batı Marmara ve Ege

Buna ek olarak, Grafik 13'ten anlaşıldığı üzere, Türkiye'de dindarlığın en düşük olduğu bölgelerin sırasıyla Ege ve Batı Marmara bölgeleri olduğu görülmektedir. Ege'de yaşayan katılımcıların %47'si, Batı Marmara'da yaşayan katılımcıların da %46'sı kendilerini dindar veya çok dindar olarak tanımlamıştır. Kendini "dindar değilim" veya "hiç dindar değilim" şeklinde tanımlayanların toplam oranına bakıldığında Ege Bölgesi düşük bir farkla öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, kendisini herhangi bir şekilde dindar olarak tanımlamayanların oranı Ege Bölgesi'nde %22'dir. Bunu %20 oranı ile Marmara Bölgesi izlemektedir. Kendini dindar olarak tanımlamayanların nispi olarak en az olduğu bölge ise Doğu Karadeniz Bölgesi'dir. TİDA bulgularına göre, Türkiye'de dindarların ve dindar olmayanların coğrafi dağılımı, sırasıyla, Harita 2 ve Harita 3'te gösterilmektedir.

Harita 2. Coğrafi Bölgelere Göre Dindarların Dağılımı

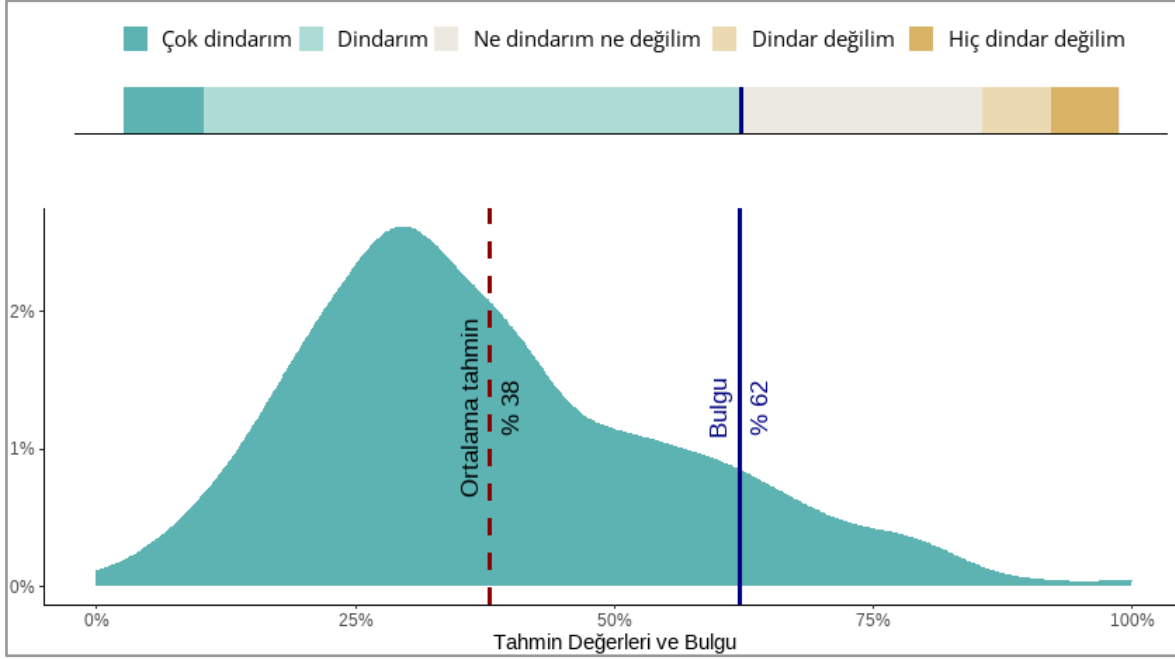

Harita 3. Coğrafi Bölgelere Göre Dindar Olmayanların Dağılımı

Çevrimiçi yürütülen algı araştırmasında, katılımcılara “Kendinizi genel olarak ne kadar dindar görüyorsunuz?” sorusuna “dindarım” ya da “çok dindarım” şeklinde cevap verenlerin Türkiye genelinde oranlarını tahmin etmeleri sorulmuştur. Şekil 2’de, algı araştırmasından elde edilen dindarlık algısı tahmini ile TİDA bulgularının sonuçları sunulmaktadır.

Şekil 2. Algı ve Araştırma Bulgusuna Göre Türkiye’de Dindarlık Oranları

Türkiye genelindeki dindarlık seviyesi tahmin edilenden çok daha yüksek

Dindarlık algısı tahmini ile araştırma bulgularının gösterildiği Şekil 2’ye göre, anket katılımcılarının tahminlerinin ortalaması, TİDA kapsamında sahada bulunan ortalamalardan daha düşük çıkmıştır. Şekil 2’de görüldüğü üzere, algı anketine katılanların Türkiye geneli dindarlık tahminlerinin ortalaması %38 iken sahada bulunan Türkiye geneli dindarlık ortalaması %62’dir (detaylı bilgi için bkz. Grafik 8). Diğer bir ifadeyle, çevrimiçi algı anketi katılımcılarının büyük çoğunluğu, Türkiye genelinde yapılan saha çalışmasında elde edilen dindarlık seviyesi değerinden (%62) daha düşük tahminlerde bulunmuşlardır.

Dini Pratikler

Namaz Kılma Sıklığı

Araştırma kapsamında incelenen dini pratikler çerçevesinde katılımcılara ilk olarak namaz kılma sıklıkları sorulmuştur. Bu bağlamda, Grafik 14'te katılımcıların namaz kılma sıklıkları gösterilmektedir.

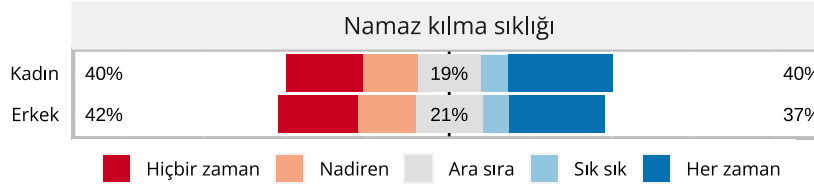
Grafik 14. Namaz Kılma Sıklığı

Türkiye'de düzenli namaz kılanların oranı %39

Grafik 14'te görüldüğü üzere Türkiye'de hiçbir zaman namaz kılmayanlar veya nadiren namaz kılanların oranı sık sık veya her zaman namaz kılanların oranından fazladır. Grafik 14'e göre, 18 yaş üstü katılımcıların %39'u "sık sık" veya "her zaman", diğer bir deyişle düzenli olarak, namaz kıldıklarını ifade etmişlerdir. Buna karşılık "hiçbir zaman" namaz kılmadıklarını veya "nadiren" kıldıklarını belirten katılımcıların oranı %41'dir. "Ara sıra" namaz kılan katılımcıların oranı ise %20 olarak gerçekleşmiştir. Namaz kılma pratiklerinin çeşitli kırılımlara göre nasıl değiştiğini anlamak için Grafik 15, Grafik 16 ve Grafik 17, sırasıyla, katılımcıların cinsiyetine, yaş gruplarına ve eğitim seviyelerine göre namaz kılma sıklıklarını göstermektedir. Ardından Grafik 18 ve Grafik 19'da sırasıyla yerleşim ve coğrafi bölgelere göre katılımcıların namaz kılma sıklıkları verilmektedir.

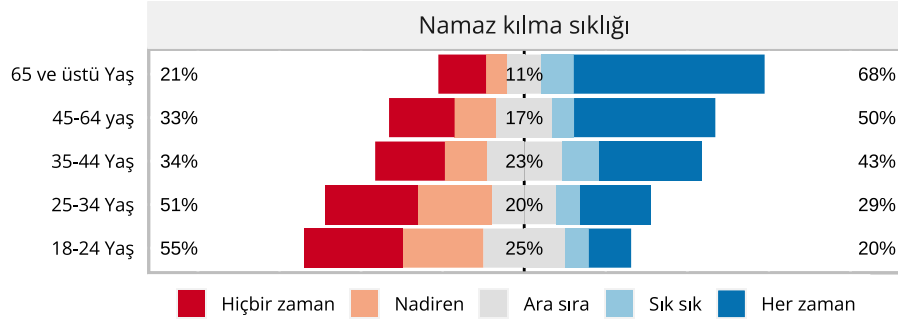
Grafik 15. Cinsiyete Göre Namaz Kılma Sıklığı

Kadınların namaz kılma oranları daha yüksek

Grafik 15, Türkiye'de cinsiyet ile namaz kılma sıklığı arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Buna göre, kadınlar arasında düzenli olarak namaz kılma oranı erkeklere kıyasla daha yüksektir. Erkeklerin %37'si "sık sık" veya "her zaman" namaz kıldığını ifade ederken bu oran kadınlarda %40'a yükselmektedir.

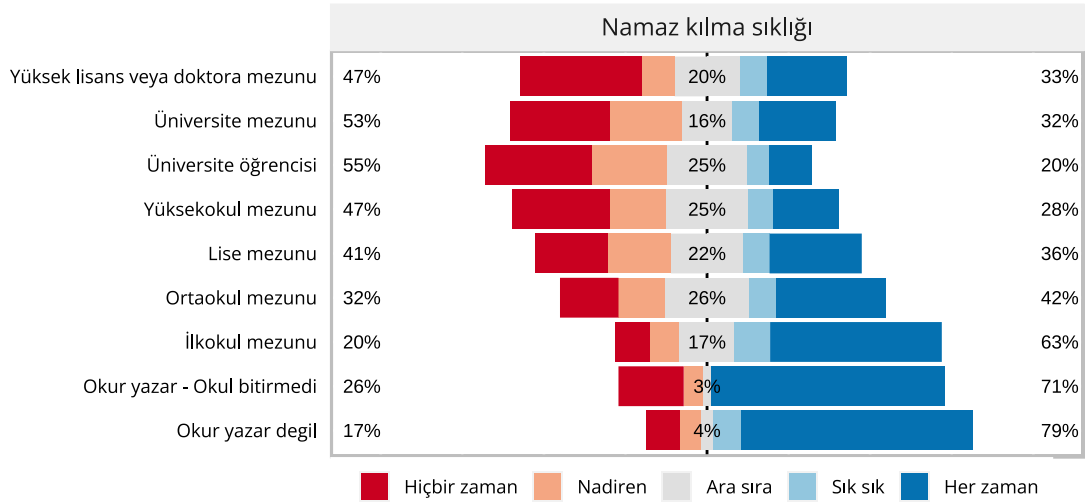
Grafik 16. Yaş Gruplarına Göre Namaz Kılma Sıklığı

25 yaş altındaki gençlerin sadece beşte biri namaz kılıyor

Grafik 16’da yaş gruplarına göre namaz kılma sıklıkları verilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, bireyler yaşlandıkça düzenli olarak namaz kılma oranları da belirgin bir şekilde artmaktadır. Grafik 16’da görüldüğü üzere, “sık sık” veya “her zaman” namaz kıldığını belirtenlerin oranı 18-24 yaş grubu arasında %20’dir. Bu oran 35-44 yaş grubunda %43’e, 65 ve üstü yaş grubunda ise %68’e yükselmektedir.

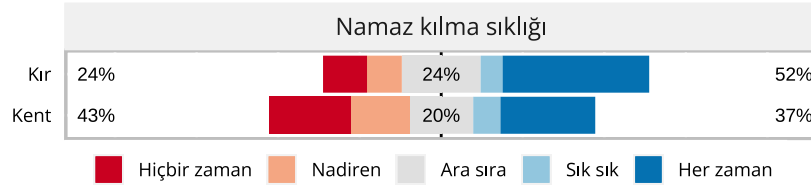
Grafik. 17. Eğitim Seviyesine Göre Namaz Kılma Sıklığı

Eğitim seviyesi arttıkça namaz kılma sıklığı azalıyor

Grafik 17’de eğitim seviyesi ile namaz kılma sıklığı arasındaki ilişki sunulmaktadır. Bu grafiğe göre, eğitim seviyesi arttıkça düzenli olarak namaz kılma sıklığında belirgin bir düşüş gözlemlenmektedir. Düzenli olarak, yani “sık sık” veya “her zaman” namaz kıldığını belirten katılımcıların oranı okur yazar olmayan nüfus içerisinde %79’dur. Ancak bu oran ilköğretim mezunlarında %63’e, lise mezunlarında %36’ya, halihazırda üniversite öğrencisi olanlar arasında ise %20’ye kadar düşmektedir. Buna ek olarak, düzenli olarak namaz kılanların oranının üniversite mezunları arasında %32’ye, yüksek lisans veya doktora mezunları arasında ise %33’e kadar yükseldiği gözlemlenmektedir.

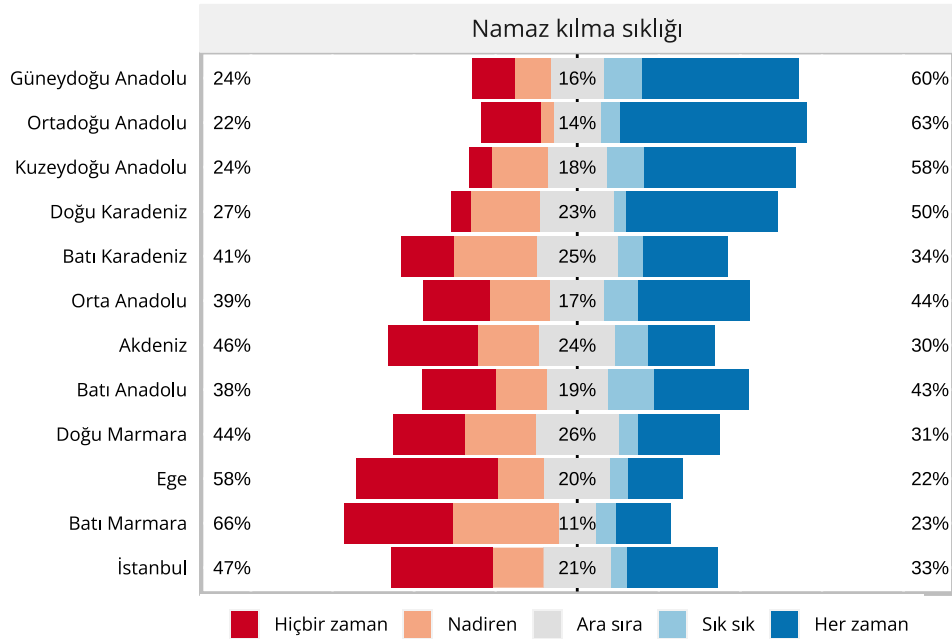
Grafik 18. Yerleşim Bölgelerine Göre Namaz Kılma Sıklığı

Kırsalda namaz kılma oranları daha yüksek

Grafik 18, yerleşim bölgeleri ile katılımcıların namaz kılma sıklıkları arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Buna göre, kırsal nüfusun, yani kırsal yerleşim bölgelerinde yaşayan katılımcıların, yarısından biraz fazlası (%52) “sık sık” veya “her zaman”, diğer bir deyişle düzenli olarak, namaz kıldıklarını dile getirmiştir. Bu oran kentsel nüfusta, yani kentsel yerleşim bölgelerinde yaşayan katılımcılar arasında, %37’ye kadar düşmektedir. Benzer şekilde, “ara sıra” namaz kıldığını belirten katılımcıların oranı, kentsel nüfusa kıyasla kırsal nüfusta daha fazladır. Bu doğrultuda, düzenli olarak namaz kılmayan katılımcıların oranı, kırsal nüfusa kıyasla, kentsel nüfusta daha fazladır. Kentsel yerleşim bölgelerinde yaşayan katılımcılar içerisinde “nadiren” namaz kıldığını veya “hiçbir zaman” kıldığını söyleyen katılımcıların oranı %43 iken kırsal yerleşim bölgelerinde yaşayan katılımcılar arasında bu oran %24’e kadar gerilemektedir.

Grafik 19. Coğrafi Bölgelere Göre Namaz Kılma Sıklığı

Ortadoğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri en sık namaz kılınan bölgeler

Grafik 19’da İBBS-1 bölgelerine göre namaz kılma sıklıklarının dağılımı gösterilmektedir. Buna göre, Türkiye genelinde düzenli olarak namaz kılanların en yüksek olduğu bölge Ortadoğu Anadolu’dur. Ortadoğu Anadolu Bölgesi’nde yaşayan katılımcıların %63’ü (yaklaşık üçte ikisi) “her zaman” ya da “sık sık” namaz kıldıklarını ifade

etmişlerdir. Benzer bir şekilde, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde de düzenli olarak namaz kılma oranı %60 olarak gerçekleşmiştir.

Ege ve Batı Marmara bölgelerinde namaz kılma oranları düşük

Türkiye genelinde namaz kılma sıklığının düşük olduğu bölgelerin başında Batı Marmara ve Ege bölgeleri gelmektedir. Batı Marmara Bölgesi'nde "sık sık" veya "her zaman", diğer bir ifade ile düzenli olarak, namaz kıldığını dile getiren katılımcıların oranı %23'tür. Benzer bir şekilde, Ege Bölgesi'nde yaşayan katılımcıların da %22'si düzenli olarak namaz kıldığını belirtmiştir. Diğer taraftan Batı Marmara Bölgesi'nde "nadiren" namaz kıldığını veya "hiçbir zaman" kılmadığını belirten katılımcıların oranı %66 olarak kaydedilmiştir. Ege Bölgesi'nde yaşayan katılımcıların yarısından fazlası da (%58) "nadiren" namaz kıldığını veya "hiçbir zaman" kılmadığını ifade etmiştir. Ayrıca İstanbul Bölgesi'nde düzenli olarak namaz kıldığını belirtenlerin oranı %33 iken "nadiren" namaz kıldığını veya "hiçbir zaman" kılmadığını söyleyenlerin oranı nüfusun yarısına (%47) yaklaşmaktadır.

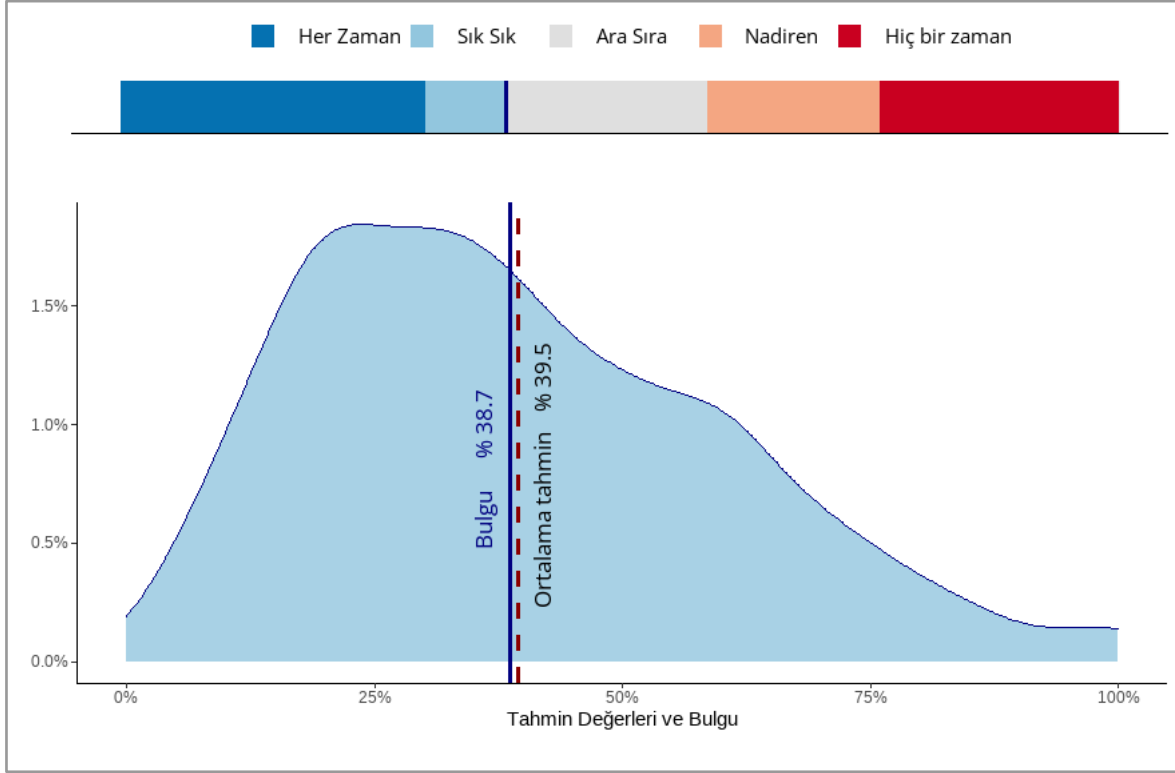
Grafik 19'a göre Türkiye'nin Kuzey ve Kuzeydoğu bölgelerinde namaz kılma sıklıkları Batı bölgelerinden - özellikle de Batı Marmara ve Ege bölgelerine kıyasla- daha yüksektir. Örneğin, Ortadoğu Anadolu Bölgesi'nde düzenli olarak namaz kıldığını belirtenlerin oranı (%63), Ege Bölgesi'nde düzenli olarak namaz kılanların oranından (%22) neredeyse üç katı daha yüksektir. TİDA bulgularına göre, Türkiye'de düzenli olarak namaz kılan katılımcıların coğrafi dağılımı, sırasıyla, Harita 4'te gösterilmektedir.

Harita 4. Düzenli Olarak Namaz Kılanların Coğrafi Bölgelere Göre Dağılımı

Çevrimiçi algı araştırması kapsamında, katılımcılara Türkiye'de kaç kişinin namaz kılma sıklığı sorusuna "sık sık" veya "her zaman" şeklinde cevap verdiği sorulmuştur. Şekil 3'te, algı araştırmasından elde edilen namaz kılma sıklığı tahmini ile TİDA bulgularının sonuçları sunulmaktadır.

Şekil 3. Türkiye’de Namaz Kılanların Algı ve Araştırma Bulgusuna Göre Oranları

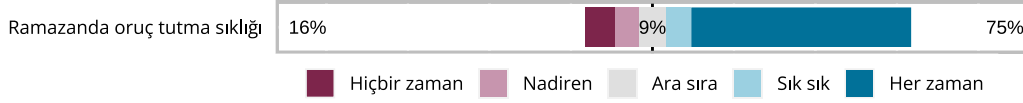
Düzenli namaz kılanların oranı tahmin edilenin üzerinde

Şekil 3’te görüldüğü gibi, algı araştırmasına katılanların Türkiye’de düzenli namaz kılanların oranına dair ortalama tahmin değeri %39,5’tir. Grafik 14’te paylaşılan araştırma bulgularına göre, Türkiye’de düzenli yani “sık sık” veya “her zaman” namaz kılanların oranı %38,7’dir. Böylece, Türkiye genelinde namaz kılma oranlarının algılanandan biraz daha yüksek olduğu görülmektedir.

Oruç Tutma Sıklığı

Araştırma kapsamında katılımcılara Ramazan ayında oruç tutma sıklıkları sorulmuştur. Bu doğrultuda Grafik 20'de Türkiye genelinde Ramazan ayında oruç tutma sıklığı gösterilmektedir.

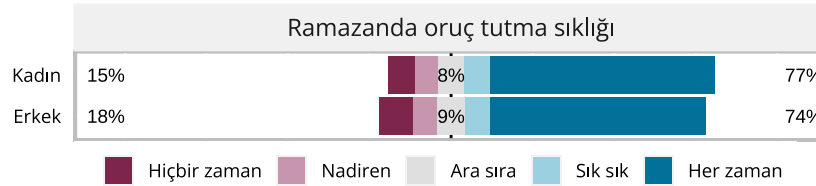
Grafik 20. Türkiye Genelinde Ramazan Ayında Oruç Tutma Sıklığı

Türkiye'nin büyük çoğunluğu Ramazan'da düzenli olarak oruç tutuyor

Ramazan ayında oruç tutma sıklığını gösteren Grafik 20'den anlaşıldığı üzere, Türkiye'de yaşayan her dört vatandaştan biri Ramazan ayında düzenli olarak oruç tutmaktadır. Bu bağlamda katılımcıların %75'i Ramazan ayında "sık sık" ve "her zaman" oruç tuttuğunu belirtmiştir. Buna karşılık, "hiçbir zaman" oruç tutmadığını veya "nadiren" oruç tuttuğunu belirten katılımcıların oranı %16'dır. Türkiye'de Ramazan ayında "ara sıra" oruç tuttuğunu dile getirenlerin oranı ise %9'dur. Daha detaylı bilgi için Grafik 21, Grafik 22 ve Grafik 23'te, sırasıyla, katılımcıların cinsiyetine, yaş gruplarına ve eğitim seviyelerine göre Ramazan ayında oruç tutma sıklıkları verilmektedir. Ayrıca Grafik 24 ve Grafik 25'te, sırasıyla, yerleşim ve coğrafi bölgelere göre katılımcıların Ramazan ayında oruç tutma sıklıkları paylaşılmıştır.

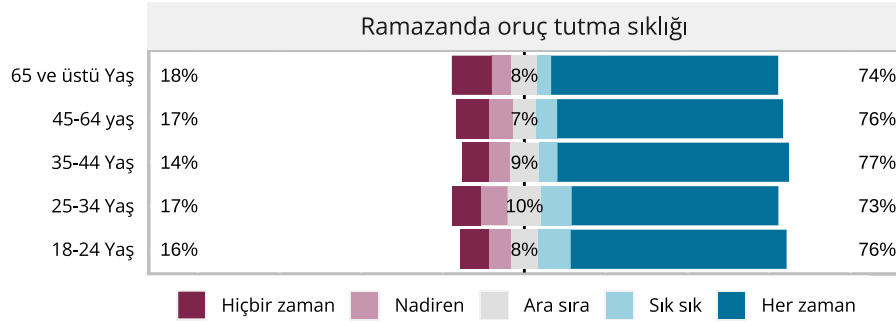
Grafik 21. Cinsiyete Göre Ramazan Ayında Oruç Tutma Sıklığı

Kadınlar daha çok oruç tutuyor

Grafik 21'de cinsiyete göre Ramazan ayında oruç tutma sıklıkları gösterilmektedir. Buna göre, Türkiye'de kadınlar, erkeklere kıyasla daha düzenli bir şekilde oruç tutmaktadır. Grafik 21'de görüldüğü üzere, Ramazan ayında kadınların %77'si "sık sık" veya "her zaman" oruç tuttıklarını ifade ederken bu oran erkekler arasında %74 olarak gerçekleşmiştir.

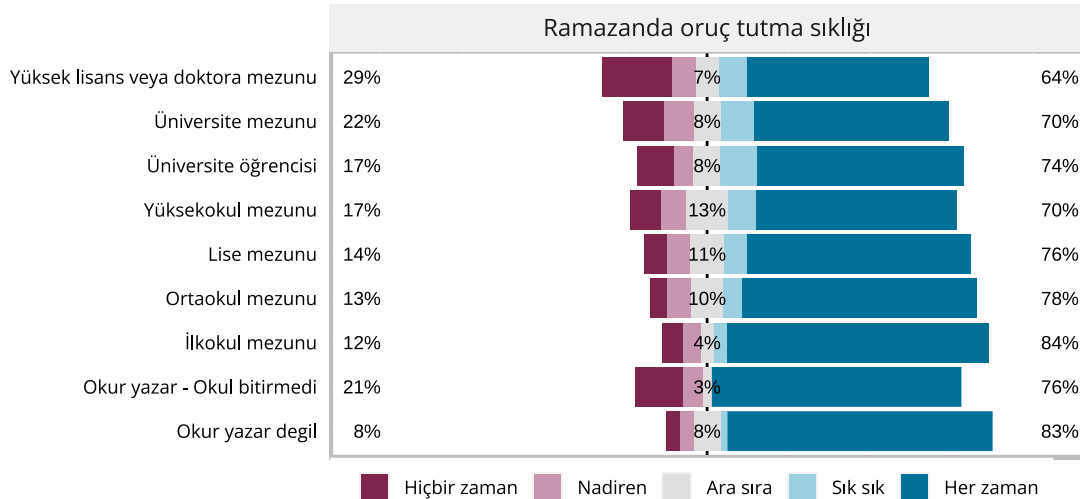
Grafik 22. Yaş Gruplarına Göre Ramazan Ayında Oruç Tutma Sıklığı

Yaş grupları arasında oruç tutma bakımından ciddi farklılıklar yok

Grafik 22’de, yaş grupları ile Ramazan ayında oruç tutma arasındaki ilişki gösterilmektedir. Buna göre, Türkiye’de farklı yaş grupları arasında Ramazan ayında oruç tutma sıklıkları açısından ciddi farklılıklar olmadığı gözlemlenmektedir. Ramazan ayında “sık sık” veya “her zaman” oruç tuttuğunu belirten katılımcıların oranı 35-44 yaş grubunda %77, 18-24 yaş grubu ve 45-64 yaş grubunun her birinde %76, 25-34 yaş grubunda ise %73 olarak gerçekleşmiştir. Benzer şekilde, 65 ve üstü yaş grubunda Ramazan ayında düzenli olarak oruç tutma oranı %74 olarak kaydedilmiştir. Bu araştırmanın bulgularından elde edilen verilere göre genel olarak daha dindar olduğu gözlemlenen bu yaş grubunda oruç tutma oranlarının genç yaş gruplarından daha yüksek olmama sebebi, 65 ve üstü yaş grubundaki katılımcıların sağlık problemleri ile ilişkili olabilir. Diğer bir ifade ile 65 yaş ve üstü bireyler oruç tutmak istediği halde sağlık durumlarından dolayı oruç tutamıyor olabilir. Yani oruç tutmak istediği halde sağlık sorunlarından dolayı oruç tutamayanların oranı bu yaş grubunda daha yüksek olabileceği için 65 ve üstü yaş grubu arasında oruç tutma oranının daha düşük yaş gruplarından yüksek olmadığı söylenebilir.

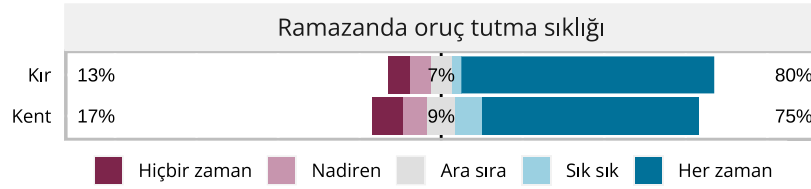
Grafik 23. Eğitim Seviyesine Göre Ramazan Ayında Oruç Tutma Sıklığı

En az oruç tutan grup lisansüstü eğitimi olanlar

Grafik 23'te, eğitim seviyesinin Ramazan ayında oruç tutma sıklığı üzerindeki etkisi gösterilmektedir. Bu grafiğe göre, katılımcıların eğitim seviyesi arttıkça oruç tutma sıklığı arasında çok belirgin olmasa da bir düşüş gözlenmektedir. Bu kapsamda, lise mezunu ve öncesini gösteren eğitim gruplarında Ramazan ayında düzenli olarak oruç tutma sıklığı %76 ile %83 arasında değişmektedir. Bu oran, üniversite mezunları arasında %70'e ve yüksek lisans veya doktora mezunları arasında %64'e düşmektedir. Ayrıca Türkiye genelinde Ramazan ayında oruç tutmayanların oranı (%29) en fazla yüksek lisans veya doktora mezunları arasındadır.

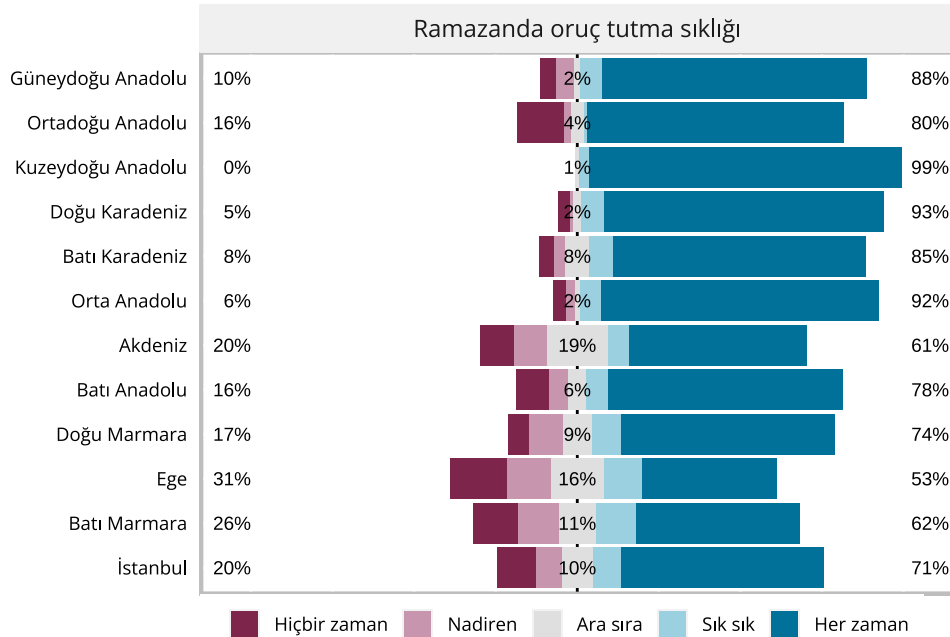
Grafik 24. Yerleşim Bölgelerine Göre Ramazan Ayında Oruç Tutma Sıklığı

Kır ve kent arasında oruç tutma farkları yüksek değil

Grafik 24, yerleşim bölgeleri ile Ramazan ayında oruç tutma sıklıkları arasındaki ilişkiyi göstermektedir. Buna göre, Ramazan ayında "sık sık" veya "her zaman", diğer bir ifade ile düzenli olarak, oruç tuttuğunu dile getiren katılımcıların oranı kırsal nüfusta %80 iken kentsel nüfusta %75'tir. Bu hususta, Ramazan ayında oruç tutma sıklığının Türkiye genelinde yüksek olması nedeniyle kırsal ve kentsel nüfus arasında oruç tutma sıklığına dair önemli bir fark gözlenmemektedir.

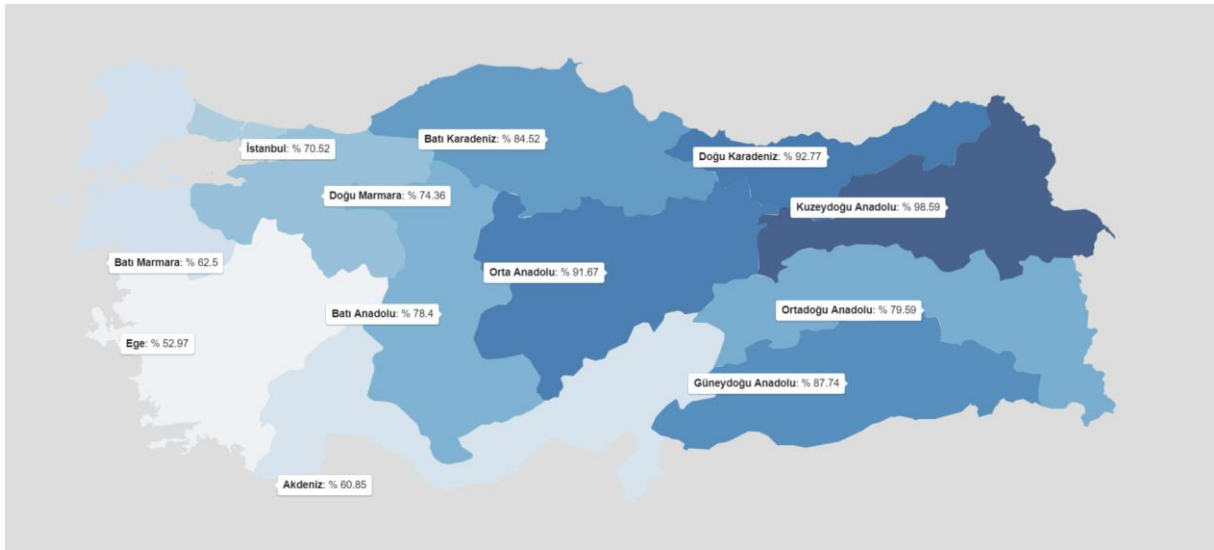
Grafik 25. Coğrafi Bölgelere Göre Ramazan Ayında Oruç Tutma Oranı

Ege'nin yarısı düzenli olarak oruç tutuyor

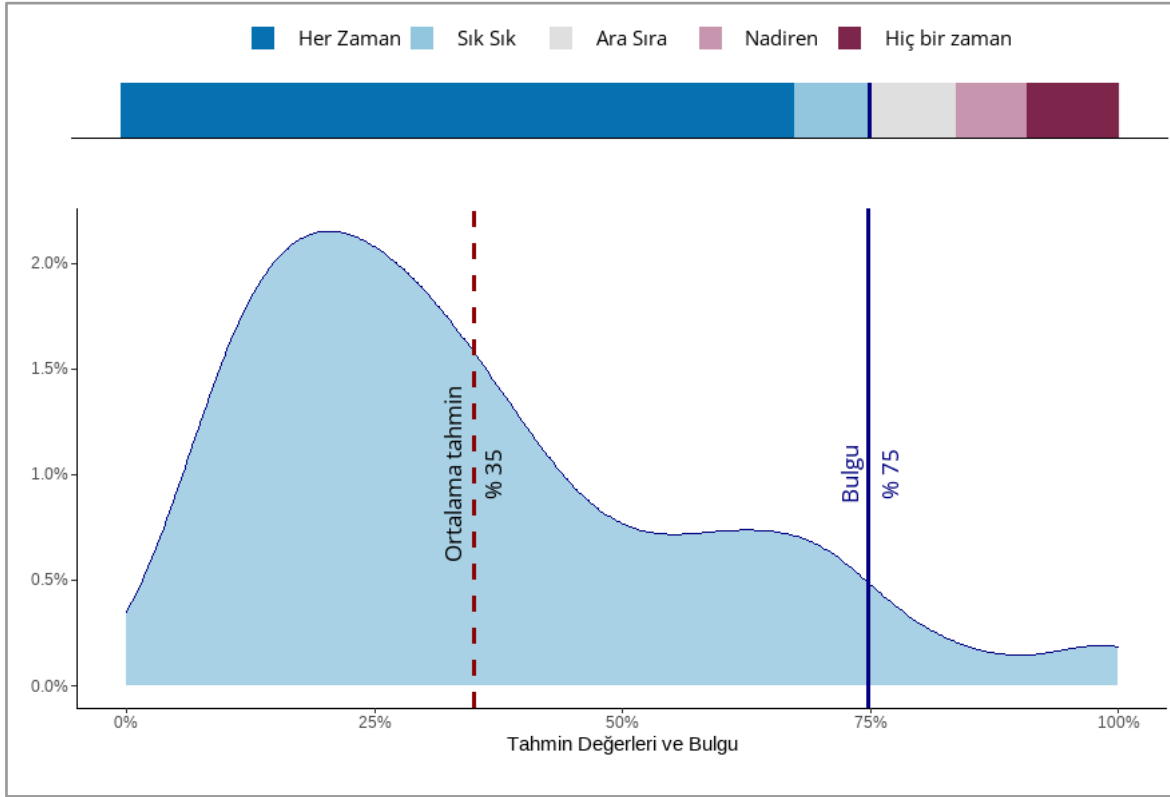
Grafik 25'te, İBBS-1 bölgelerine göre Ramazan ayında oruç tutma sıklıklarının dağılımı verilmektedir. Buna göre Türkiye genelinde Ramazan ayında düzenli olarak oruç tutma sıklığının en yüksek olduğu bölgeler sırasıyla Kuzeydoğu Anadolu (%99), Doğu Karadeniz (%93) ve Orta Anadolu'dur (%92). Bu bölgelerde nüfusun neredeyse tamamı "sık sık" veya "her zaman", yani düzenli olarak, oruç tuttıklarını dile getirmiştir. Buna karşılık, düzenli olarak oruç tutma sıklığının en düşük olduğu bölgeler ise Ege (%53), Akdeniz (%61) ve Batı Marmara'dır (%62). Ege Bölgesi'nde "nadiren" oruç tuttuğunu veya "hiçbir zaman" tutmadığını söyleyen katılımcıların oranı %31 iken bu oran İstanbul ve Akdeniz bölgelerinde %20'ye düşmektedir. TİDA bulgularına göre, Türkiye'de düzenli olarak oruç tutanların coğrafi dağılımı Harita 5'te gösterilmektedir.

Harita 5. Düzenli Olarak Oruç Tutanların Coğrafi Bölgelere Göre Dağılımı

Algı araştırmasına katılanlara, Türkiye'de insanların yüzde kaçının düzenli olarak Ramazan ayında oruç tuttuğunu düşündükleri sorulmuştur. Bu bağlamda Şekil 4'te, algı araştırmasından elde edilen Ramazan ayında düzenli oruç tutma tahmini ile TİDA bulgularının sonuçları sunulmaktadır.

Şekil 4. Türkiye’de Oruç Tutanların Algı ve Bulguya Göre Oranları

Oruç tutanların oranı tahmin edilenin/algılananın tam iki katı

Şekil 4’te görüldüğü gibi katılımcıların Ramazan ayında oruç tutanların oranına dair ortalama tahmin değerleri %37’dir. Saha bulgularına göre, Ramazan ayında düzenli olarak, yani “sık sık” veya “her zaman” oruç tutanların oranı %74,8’dir (detaylı bilgi için bkz. Grafik 20). Bu sonuçlar incelendiğinde, Ramazan ayında oruç tutanların oranının tahmin edilenin tam iki katı olduğu görülmektedir.

Başörtüsü

TİDA kapsamında, katılımcılara kadınlar tarafından uygulanan dini pratiklerden olan başörtüsü kullanma sıklığı ile ilgili sorular da yöneltilmiştir. Bu kapsamda kadın katılımcılara gündelik hayatlarında herhangi bir şekilde başörtüsü takıp takmadıkları sorulmuştur. Sorunun bu şekilde yönlendirilmesindeki amaç ise Türkiye’de başını düzenli olarak örten kadınlara ek olarak evde veya dışarıda başlarını düzensiz olarak örten kadınların da toplam nüfus içerisindeki oranını tespit etmektir. Grafik 26, Türkiye genelinde kadınların herhangi bir şekilde başörtüsü takıp takmama oranlarını göstermektedir.

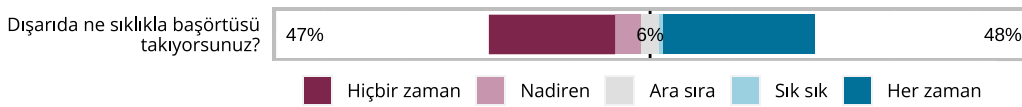
Grafik 26. Türkiye Genelinde Kadınların Başörtüsü Takıp Takmama Durumu

Herhangi bir şekilde başlarını (düzensiz de olsa) örten kadınların oranı %73

Grafik 26’da Türkiye’de kadınların herhangi bir şekilde başörtüsü takıp takmadıkları gösterilmektedir. Bu grafiğe göre, Türkiye’de yaşayan 18 yaş üstü kadın katılımcıların %73’ü -diğer bir deyişle neredeyse dörtte üçü- herhangi bir şekilde başörtüsü taktıklarını belirtmişlerdir. Geriye kalan %27’lik kısım ise herhangi bir şekilde başörtüsü kullanmadıklarını ifade etmişlerdir. Kadınların başörtüsü kullanma pratiklerine dair detaylı bilgi edinmek için Grafik 27, Grafik 28 ve Grafik 29’da sırasıyla kadınların sadece dışarıda başörtüsü kullanma sıklıkları, evde başörtüsü kullanma sıklıkları ve ibadet ederken başörtüsü kullanma sıklıkları verilmektedir. Buna ek olarak, Grafik 30 ve Grafik 31’de, sırasıyla, yerleşim yerlerine ve coğrafi bölgelere göre başörtüsü takıp takmama sıklıkları paylaşılmaktadır.

Grafik 27. Kadınların Dışarıya Çıkarken Başörtüsü Takıp Takmama Sıklığı

Kadınların yarıya yakını dışarıda düzenli olarak başlarını örtüyor

Türkiye’de kadınların dışarıda başörtüsü kullanma sıklıklarını gösteren Grafik 27’ye göre, kadın katılımcıların %48’i dışarıya çıkarken “sık sık” veya “her zaman” başörtüsü taktıklarını dile getirmiştir. Geriye kalan kadın katılımcıların %47’si ise dışarıya çıkarken “hiçbir zaman” başörtüsü takmadıklarını veya “nadiren” taktıklarını ifade etmişlerdir. Kadın katılımcıların sadece %6’sı dışarıya çıkarken “ara sıra” başörtüsü taktıklarını söylemişlerdir.

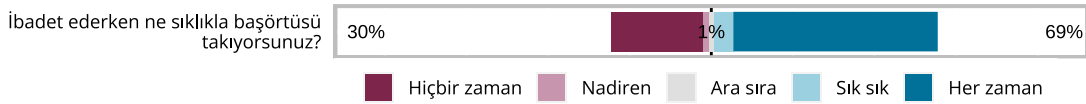
Grafik 28. Kadınların Evde Başörtüsü Takma Sıklığı

Kadınların yaklaşık dörtte bir evde de başlarını örtüyor

Grafik 28'de, kadınların evde başörtüsü kullanma sıklıkları gösterilmektedir. Bu grafikten anlaşıldığı üzere, Türkiye genelinde kadın katılımcıların yarısından fazlası (%58) evde başörtüsü takmadığını belirtmiştir. Bunun yanında, kadın katılımcıların %27'si ev içerisinde "sık sık" veya "her zaman" başörtüsü taktıklarını söylemiştir. Ev içerisinde "ara sıra" başını örttüğünü belirten kadın katılımcıların oranı ise %16 olarak kaydedilmiştir.

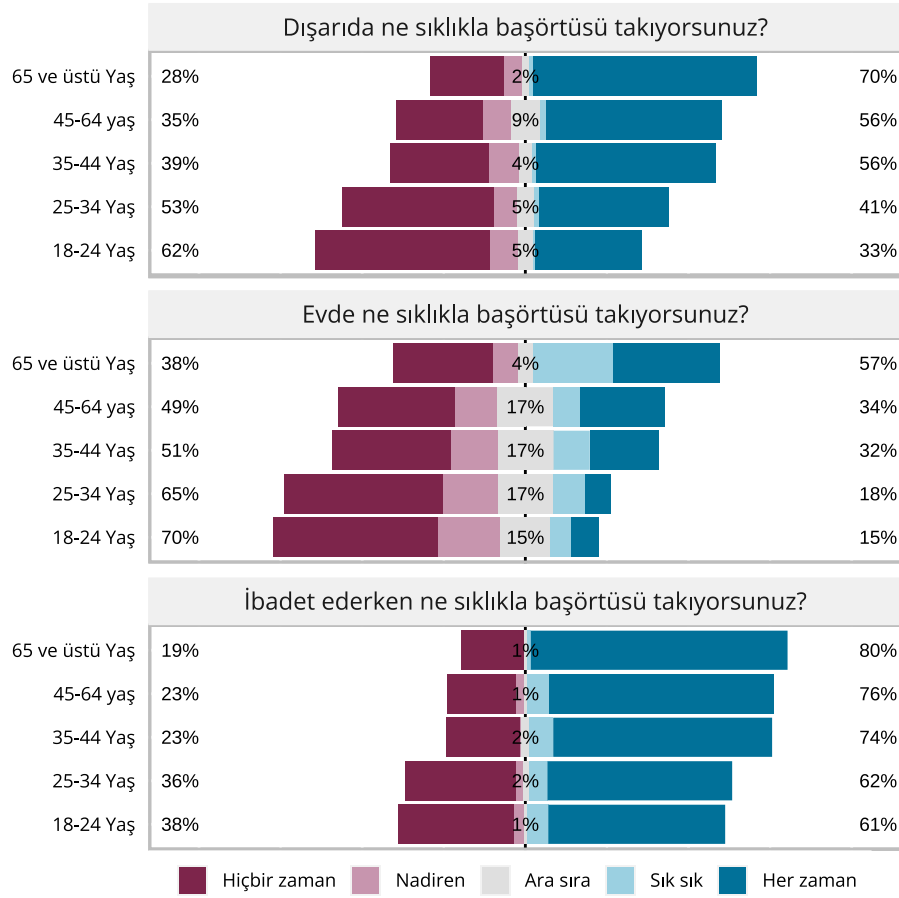
Grafik 29. Kadınların İbadet Ederken Başörtüsü Takma Sıklığı

İbadet etmek için başını örtme oranı %69

Grafik 29'da kadınların ibadet etmek için başörtüsü takma sıklıkları gösterilmektedir. Buna göre, Türkiye genelinde kadınların çoğu (%69) ibadet ederken "sık sık" veya "her zaman" başörtüsü taktıklarını belirtmiştir. Kadınların ibadet ederken başörtüsü takma sıklığını gösteren Grafik 29 ile dışarıda başörtüsü takma sıklıklarını gösteren Grafik 27 karşılaştırdığında, başörtüsü takma oranının %48'den %69'a çıktığı gözlemlenmektedir. Grafik 29'a göre, kadınların %30'u ibadet etmek için "nadiren" başörtüsü taktıklarını ya da "hiçbir zaman" takmadıklarını söylemişlerdir. Diğer bir ifade ile söz konusu %30'luk kesime dahil olan kadın katılımcılar, ibadet etmek maksadıyla da olsa başlarını örtmemektedir. Burada dikkat edilmesi gerekir ki bulgular, bu kadınların ibadet etmediği anlamına gelmemektedir. Başörtüsü kullanımı ile ilgili daha detaylı bilgi için Grafik 30 ve Grafik 31'de, sırasıyla, yaş gruplarına ve eğitim seviyelerine göre kadın katılımcıların yukarıdaki üç koşulda başörtüsü takma sıklıkları gösterilmektedir. Ardından Grafik 32 ve Grafik 33'te, sırasıyla, yerleşim yerleri ve coğrafi bölgelere göre kadın katılımcıların başörtüsü takma dağılımı verilmektedir.

Grafik 30. Yaş Gruplarına Göre Dışarıda, Evde ve İbadet Ederken Başörtüsü Takma Sıklığı

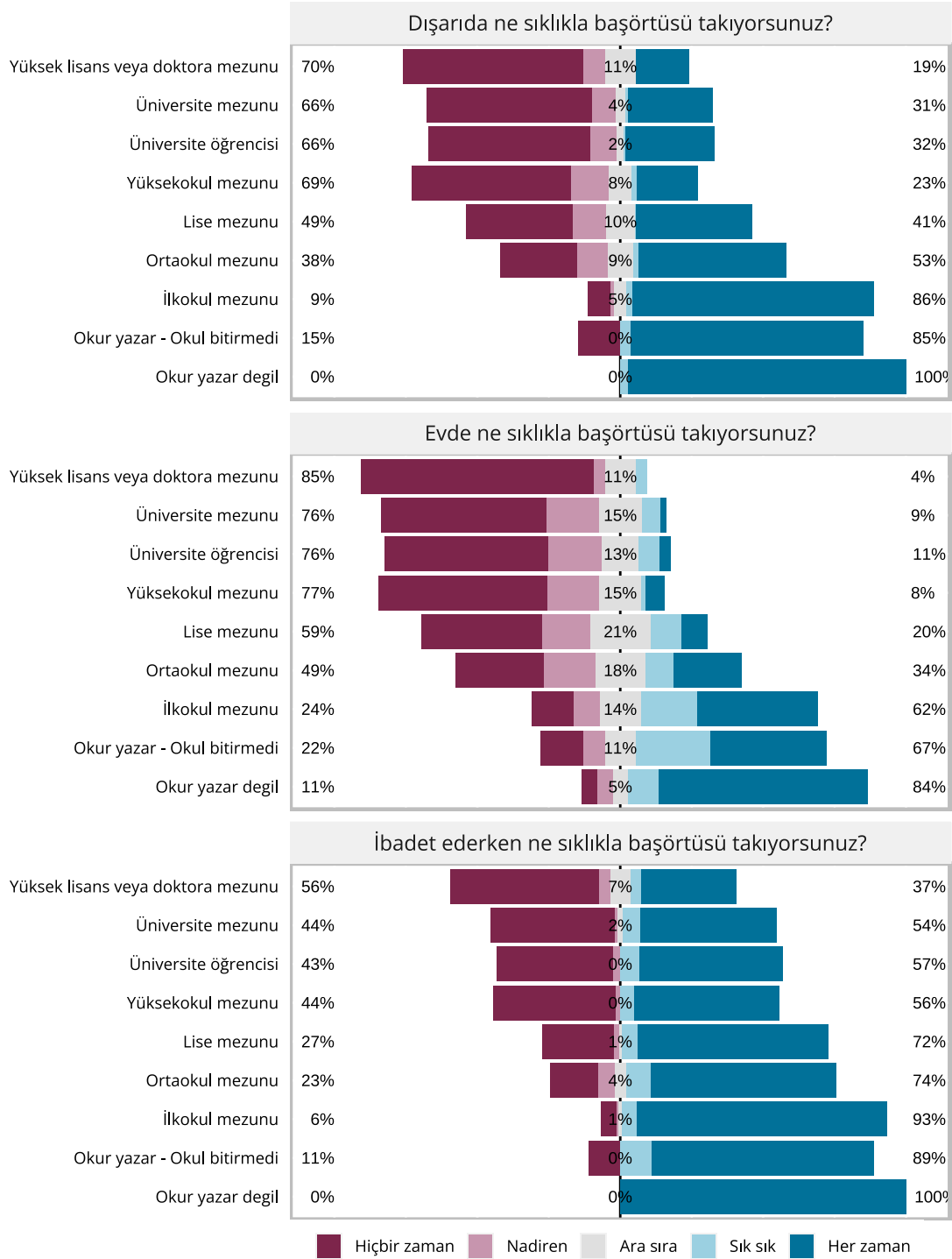

Grafik 30'da kadın katılımcıların yaş gruplarına göre dışarıda, evde ve ibadet ederken başörtüsü takma sıklıkları gösterilmektedir. Bu grafikten anlaşıldığı üzere, her üç durumda da kadın katılımcıların "her zaman" veya "sık sık" başörtüsü taktığını bildirme oranları, diğer bir ifade ile düzenli olarak başörtüsü kullanma sıklıkları, yaş grupları büyüdükçe artmaktadır.

En genç yaş grubunun üçte biri dışarıda başını örtüyor

Grafik 30'da gösterildiği üzere, dışarıda düzenli olarak başörtüsü takan kadınların oranı 18-24 yaş grubunda %33 iken 65 ve üstü yaş grubunda %70'e yükselmektedir. Benzer bir şekilde evde düzenli olarak başörtüsü takan kadınların oranı 18-24 yaş grubunda %15 iken 65 ve üstü yaş grubunda %57'ye yükselmektedir. Aynı şekilde ibadet ederken düzenli olarak başörtüsü takan kadınların oranı 18-24 yaş grubunda %61 iken 65 ve üstü yaş grubunda %80'e kadar yükselmektedir. Bu trendin bir sonucu olarak, her üç durumda da başörtüsünü "hiçbir zaman" kullanmadığını veya "nadiren" kullandığını söyleyen kadın katılımcıların oranı yaş grupları büyüdükçe azalmaktadır.

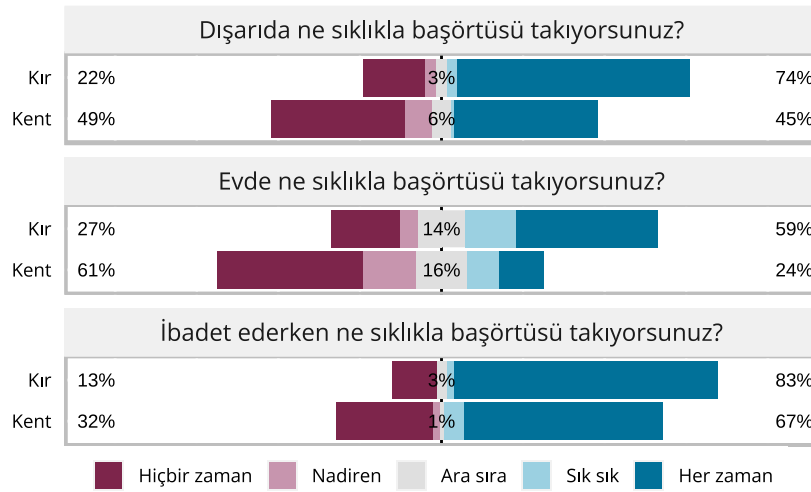
Grafik 31. Eğitim Seviyesine Göre Dışarıda, Evde ve İbadet Ederken Başörtüsü Takma Sıklığı

Yüksek öğrenimliler arasında başörtüsü takma oranı beşte bire kadar iniyor

Grafik 31, kadın katılımcıların eğitim seviyelerine göre dışarıda, evde ve ibadet ederken başörtüsü takma sıklıklarını göstermektedir. Grafik 31’den anlaşıldığı üzere, eğitim seviyesi yükseldikçe kadınların her üç durumda da “sık sık” veya “her zaman”, yani düzenli olarak, başörtüsü takma oranlarında belirgin bir şekilde azalma görülmektedir. Bu bağlamda, okur yazar olmayan kadın katılımcıların tamamı (%100) dışarıda düzenli olarak başörtüsü taktığını ifade ederken bu oran; ilkokul mezunları arasında %86’ya, lise mezunları arasında %41’e, üniversite öğrencileri arasında %31’e ve yüksek lisans veya doktora mezunları arasında ise %19’a düşmektedir. Bu trende benzer bir şekilde, okur yazar olmayan çoğu kadın katılımcı (%84) evde düzenli olarak başörtüsü taktığını ifade ederken bu oran; ilkokul mezunları arasında %62’ye, lise mezunları arasında %20’ye, üniversite öğrencileri arasında %11’e ve yüksek lisans veya doktora mezunları arasında ise %4’e kadar düşmektedir. Buna ek olarak, okur yazar olmayan kadın katılımcıların tamamı (%100) ibadet ederken düzenli olarak başörtüsü taktığını ifade etmiştir. Bu oranın da ilkokul mezunları arasında %93’e, lise mezunları arasında %72’ye, üniversite öğrencileri arasında %57’ye ve yüksek lisans veya doktora mezunları arasında %37’ye düştüğü gözlenmektedir.

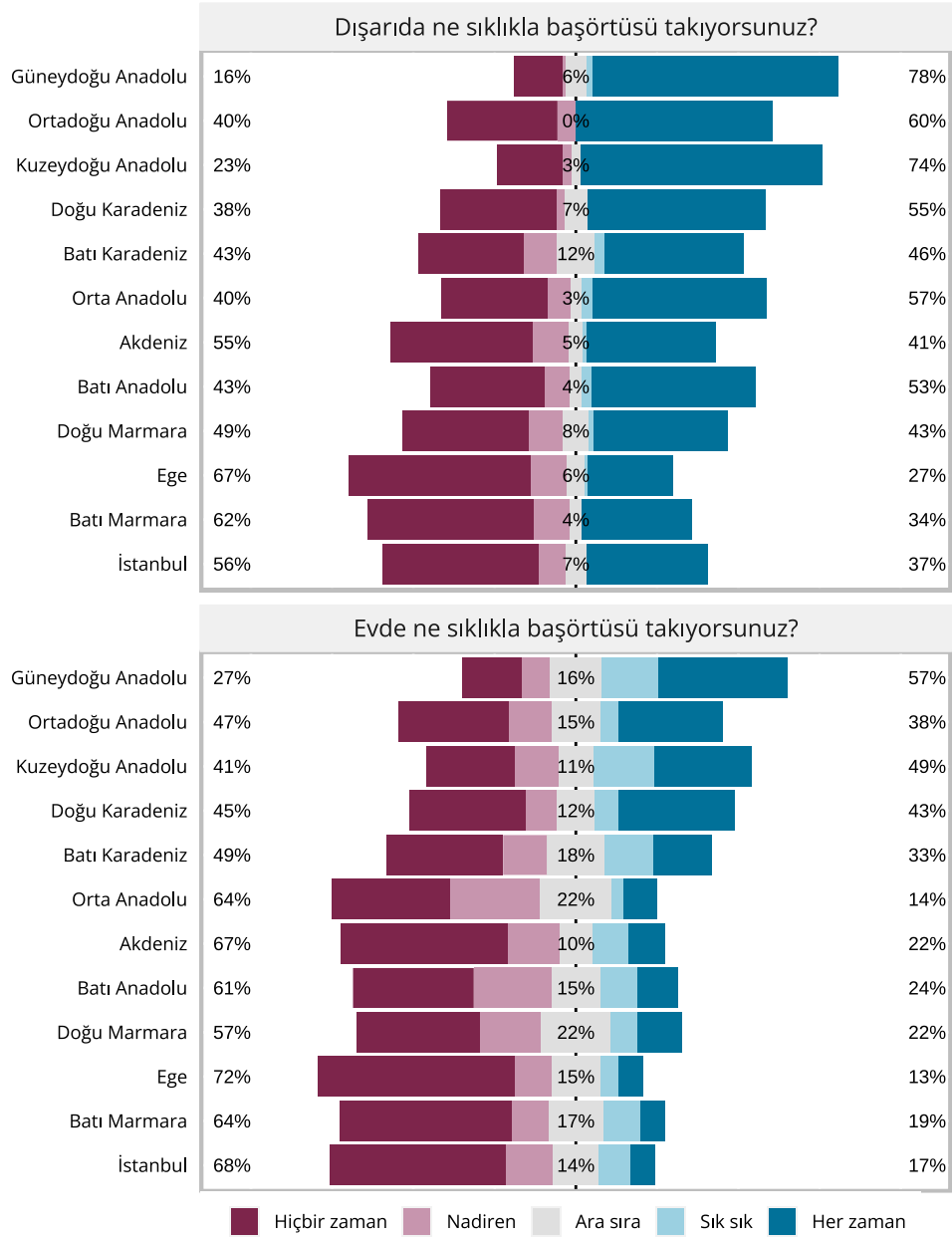
Grafik 32. Yerleşim Bölgelerine Göre Dışarıda, Evde ve İbadet Ederken Başörtüsü Takma Sıklığı

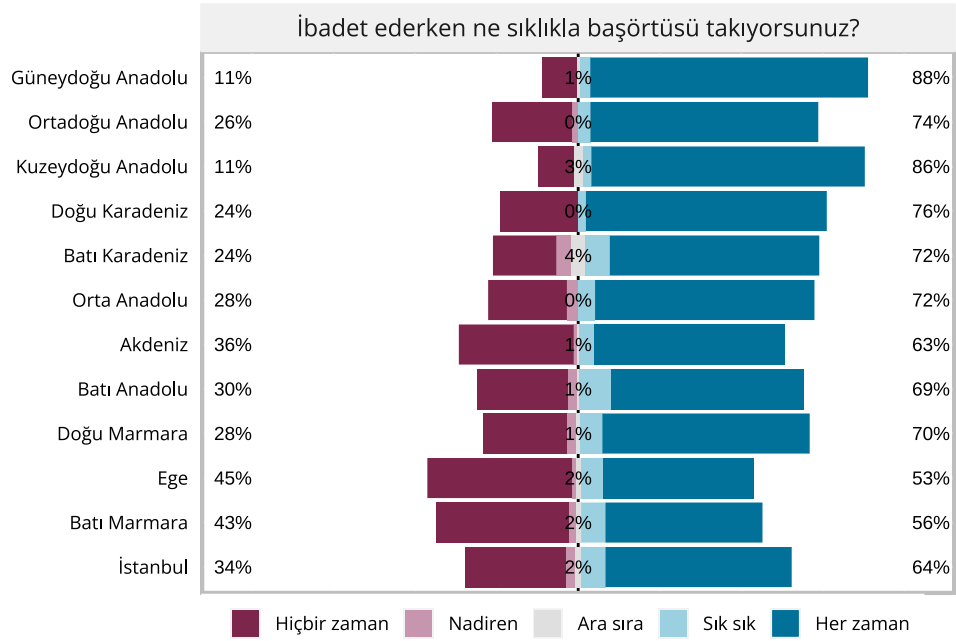

Kırsal yerleşim bölgelerinde her dört kadından üçü dışarıda başını düzenli olarak örtüyor

Yerleşim bölgelerine göre kadınların dışarıda, evde ve ibadet ederken başörtüsü kullanma sıklıklarını gösteren Grafik 32’den anlaşıldığı üzere, başörtüsü takma oranları kırsal nüfus ve kentsel nüfus arasında belirgin bir şekilde farklılaşmaktadır. Kırsal yerleşim bölgelerde yaşayan kadınların %74’ü dışarı çıkarken düzenli olarak başörtüsü taktıklarını dile getirirken bu oran, kentsel yerleşim bölgelerde yaşayan kadınlarda %45’e kadar düşmektedir. Benzer şekilde kırsal nüfusta kadınların yarısından fazlası (%59) evde düzenli olarak başörtüsü taktığını belirtirken kentsel nüfusta bu oran %24’e kadar düşmektedir. İbadet ederken düzenli olarak başörtüsü takan kadınların oranı ise kırsal yerleşim bölgelerinde %83 iken kentsel yerleşim bölgelerinde %67 olarak kaydedilmiştir.

Grafik 33. Coğrafi Bölgelere Göre Dışarıda, Evde ve İbadet Ederken Başörtüsü Takma Sıklığı

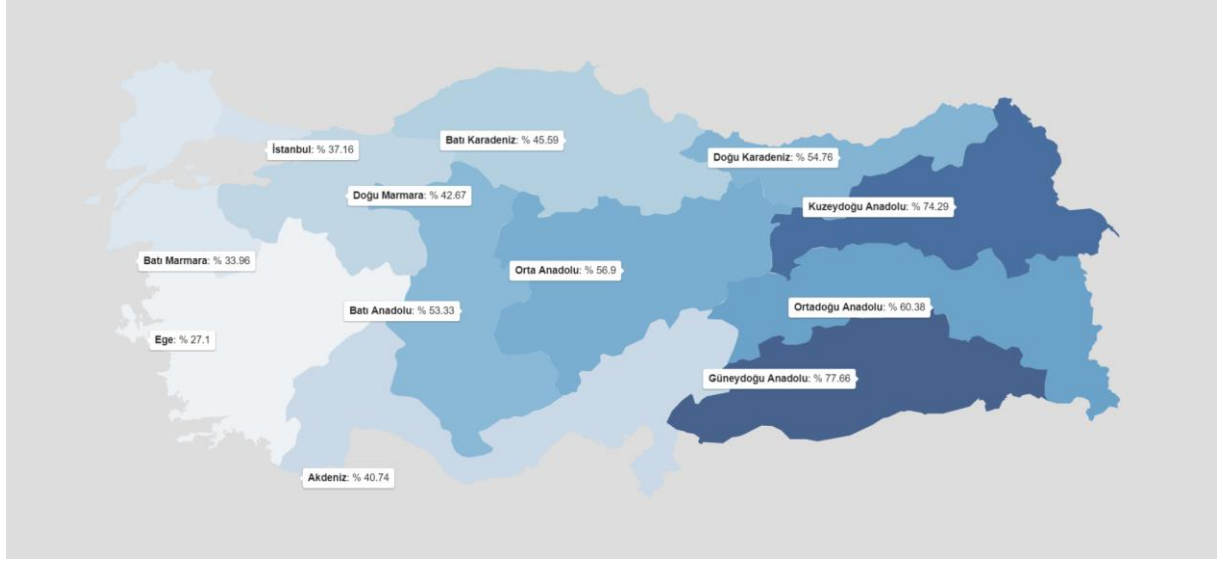

Başörtüsünün en fazla kullanıldığı bölgeler Güneydoğu ve Kuzeydoğu Anadolu bölgeleri

Grafik 33, İBBS-1 bölgelerine göre kadın katılımcıların dışarıda, evde ve ibadet ederken başörtüsü kullanma sıklıklarını göstermektedir. Buna göre, kadınlar arasında her üç durumda da düzenli olarak başörtüsü takma oranı en yüksek olan bölgeler Güneydoğu Anadolu ve Kuzeydoğu Anadolu'dur. Dışarıda "sık sık" ve "her zaman", diğer bir ifadeyle düzenli olarak, başörtüsü kullandığını söyleyen kadınların oranı Güneydoğu Anadolu'da %78 ve Kuzeydoğu Anadolu'da %74'tür. Diğer taraftan bu oran Ege Bölgesi'nde %27'ye kadar düşmektedir. Ege Bölgesi'nde kadınların yarısından fazlası (%67) dışarı çıkarken "nadiren" başını örttüklerini veya "hiçbir zaman" örtmediklerini dile getirmişlerdir. Güneydoğu Anadolu ve Kuzeydoğu Anadolu bölgelerinde evde düzenli olarak başörtüsü taktığını belirten kadınların oranı, sırasıyla, %57 ve %49 olarak gerçekleşmiştir. Evde "nadiren" başörtüsü taktığını veya "hiçbir zaman" takmadığını söyleyen kadın katılımcıların oranı ise Ege'de %72, İstanbul'da %68 ve Akdeniz'de %64 olarak kaydedilmiştir. Dışarıda veya evde düzenli olarak başörtüsü takma oranlarında bölgeler arasında görülen bu fark, ibadet ederken başörtüsü takma oranlarında görece azalmaktadır. Bu doğrultuda, ibadet ederken düzenli olarak başörtüsü takanların oranı Güneydoğu Anadolu'da %78 iken en fazla Ege'de %53'e kadar düşmektedir. TİDA bulgularına göre, Türkiye'de düzenli olarak başını örtenlerin coğrafi dağılımı, Harita 6'da gösterilmektedir.

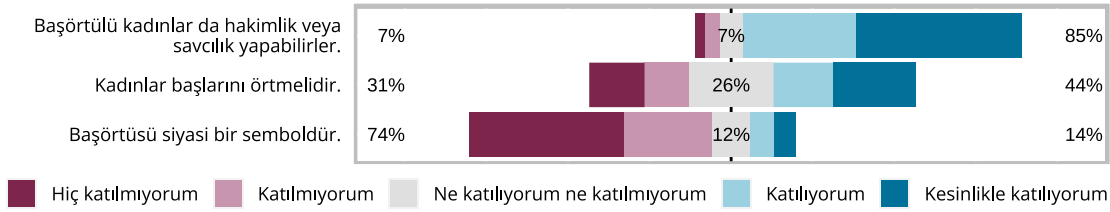
Harita 6. Düzenli Olarak Başörtüsü Takanların Coğrafi Bölgelere Göre Dağılımı

Başörtüsü Algısı

TİDA kapsamında, Türkiye genelinde dindarlık algısına ek olarak başörtüsü algısını anlamak hedeflenmiştir. Bu doğrultuda katılımcılara “Başörtülü kadınlar da hakimlik veya savcılık yapabilirler.”, “Kadınlar başlarını örtmelidir.” ve “Başörtüsü siyasi bir semboldür.” ifadeleri yöneltilerek bunlara katılma düzeylerini “hiç katılmıyorum”, “katılmıyorum”, “ne katılıyorum ne katılmıyorum”, “katılıyorum” veya “kesinlikle katılıyorum” olacak şekilde belirtmeleri istemiştir. Grafik 34’te katılımcıların yukarıdaki sorulara verdiği cevaplar gösterilmektedir.

Grafik 34. Türkiye Genelinde Başörtüsü Algısı

Başörtülü kadınların kamu görevlerinde çalışabileceğine dair büyük bir uzlaşma var

Grafik 34’te, Türkiye genelinde katılımcıların başörtüsü algısını gösteren bazı fikirlere katılıp katılmama oranları gösterilmektedir. Buna göre, Türkiye genelinde başörtülü kadınların hakimlik veya savcılık yapabileceğini belirten ifadeye katılım oranı oldukça yüksektir. Katılımcıların %85’i “Başörtülü kadınlar da hakimlik veya savcılık yapabilirler.” ifadesine katıldıklarını veya kesinlikle katıldıklarını belirtmiştir. Bu fikre katılmadığını veya kesinlikle katılmadığını belirten katılımcı oranı ise sadece %7’dir. Geriye kalan %7’lik oran ise bu fikre ne katıldığını ne de katılmadığını söylemiştir. Buradan yola çıkarak Türkiye genelinde başörtülü kadınların kamu görevlerinde çalışabileceğine dair bir uzlaşma olduğu görülmektedir.

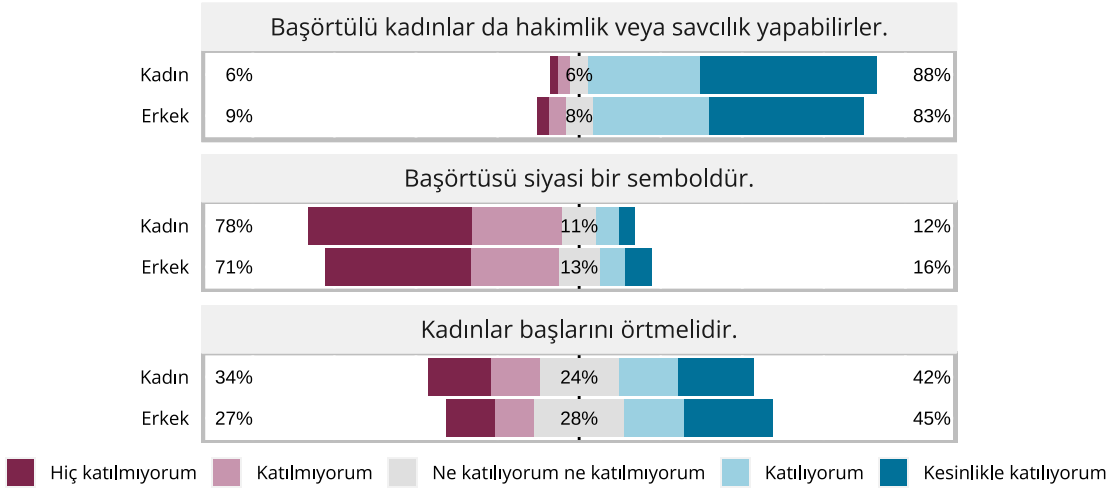
Kadınlar başlarını örtmelidir diyenler daha fazla

Grafik 34’e göre, “Kadınlar başlarını örtmelidir.” ifadesine katılan veya kesinlikle katılanların oranı %44 iken katılmayanların veya kesinlikle katılmayanların oranı %31 olarak kaydedilmiştir. Katılımcıların %26’sı ise bu ifade karşısında “ne katılıyorum ne katılmıyorum” cevabını vermiştir.

Başörtüsü siyasi simge olarak görünmüyor

Buna ek olarak, katılımcıların çoğu (%74) “Başörtüsü siyasi bir semboldür.” ifadesine katılmadığını veya kesinlikle katılmadığını belirtmiştir. Bu ifadeye “katılıyorum” veya “kesinlikle katılıyorum” diyenlerin oranı %14 iken “ne katılıyorum ne katılmıyorum” diyenlerin oranı %12’dir. Başörtüsü algısına yönelik daha detaylı bilgi edinebilmek adına Grafik 35, Grafik 36 ve Grafik 37’de, sırasıyla, cinsiyete, yaş gruplarına ve eğitim seviyelerine göre katılımcıların başörtüsü algısını gösteren bazı ifadelerle katılıp katılmama oranları verilmiştir. Daha sonra Grafik 38 ve Grafik 39’da, sırasıyla, yerleşim yerleri ve coğrafi bölgelere göre katılımcıların başörtüsü algıları paylaşılacaktır.

Grafik 35. Cinsiyete Göre Başörtü Algısı

Kadınlar arasında başörtülü insanların kamusal işlerde çalışmasına verilen destek daha yüksek

Grafik 35'te cinsiyete göre katılımcıların başörtüsü algısını gösteren bazı ifadelerle katılıp katılmama oranları gösterilmektedir. Buna göre, Türkiye genelinde başörtülü kadınların hakimlik veya savcılık yapabileceğini belirten ifadeye katılma oranı kadınlarda %88 iken erkeklerde %83'tür. Bunun bir yansıması olarak, başörtülü kadınların hakimlik veya savcılık yapmasına olumlu bakmayanların oranı erkeklerde %9 iken kadınlarda %6 olarak kaydedilmiştir.

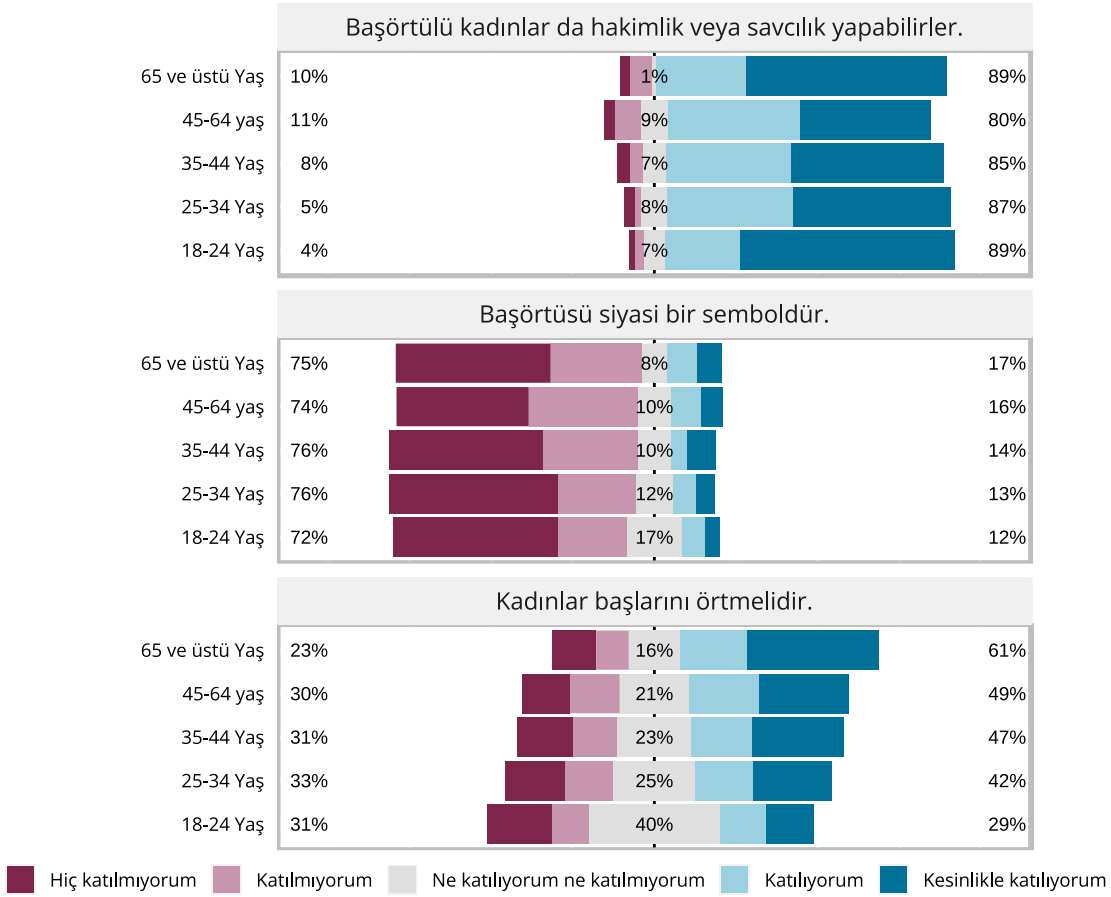
Erkekler arasında başörtüsünü siyasi sembol olarak görmek kadınlara göre daha yaygın

Grafik 35'ten anlaşıldığı üzere hem kadın hem de erkek katılımcıların çoğu başörtüsünü siyasi bir sembol olarak görmemektedir. Bu doğrultuda erkek katılımcıların %78'i kadın katılımcıların ise %71'i başörtüsünü siyasi bir sembol olarak görmediklerini belirtmiştir. "Başörtüsü siyasi bir semboldür." ifadesini "katılıyorum" veya "kesinlikle katılıyorum" şeklinde cevaplayan erkek katılımcıların oranı %16 ve kadın katılımcıların oranı da %12 olarak gerçekleşmiştir.

Kadınlar baş örtme gerekliliği fikrine daha çok karşı çıkıyor

Grafik 35'e göre hem erkekler hem de kadınlar içerisinde kadınların başlarını örtmesi gerektiği fikrine katılma oranları katılmama oranlarından daha yüksektir. "Kadınlar başlarını örtmelidir." ifadesine katılan veya kesinlikle katılanların oranı erkeklerde %45 ve kadınlarda %42'dir. Ancak "Kadınlar başlarını örtmelidir." ifadesine katılmadığını veya hiç katılmadığını belirtenlerin oranı erkeklerde %27 iken bu oran kadınlarda %34'e kadar yükselmektedir. Bu soruya ne katıldığını ne de katılmadığını ifade eden katılımcıların oranı ise kadın ve erkeklerde sırasıyla %24 ve %28 olarak gerçekleşmiştir. Grafik 35'ten anlaşıldığı üzere, bu ifadeye katılma oranları birbirine yakın görünse de kadınların başlarını örtmesi gerektiğine dair algının kadınlar ve erkekler arasında farklılaştığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, erkeklere göre kadınların başını örtmesi gerekliliği kadınların algısına kıyasla daha fazladır. Diğer bir ifadeyle, kadınların başörtüsü kullanması gerektiği fikrine erkeklerin kadınlardan daha fazla destek verdiği anlaşılmaktadır.

Grafik 36. Yaş Gruplarına Göre Başörtü Algısı

Yaş büyüdükçe başörtüsü takma gerekliliği fikrine verilen destek artıyor

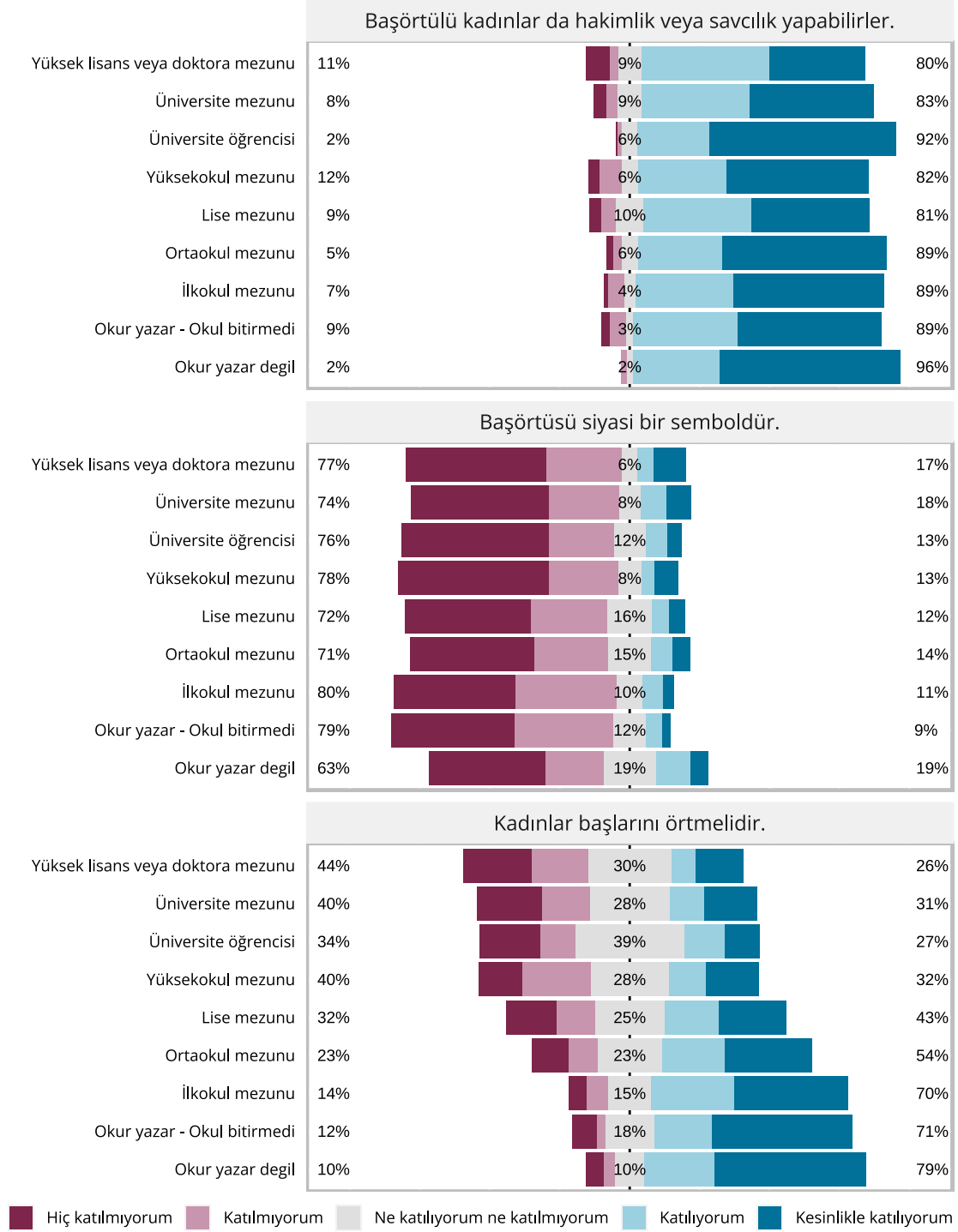
Grafik 36'da yaş gruplarına göre katılımcıların başörtüsü algısını gösteren bazı ifadelere katılıp katılmama oranları verilmektedir. Buna göre, Türkiye genelinde başörtülü kadınların hakimlik veya savcılık yapabileceğini belirten ifadeye katılma oranları farklı yaş grupları arasında benzer oranlarda değişmektedir. Diğer bir ifade ile "Başörtülü kadınlar da hakimlik veya savcılık yapabilirler." ifadesine katılan veya kesinlikle katılanların oranı farklı yaş gruplarında %80 ile %89 arasında değişmektedir. Ancak bu ifadeye katılmayanların oranı 18-24 yaş grubunda %4 iken 45-64 yaş grubunda %11'e kadar yükselmektedir.

Grafik 36'ya göre, her yaş grubundan katılımcılar genellikle başörtüsünü siyasi bir sembol olarak görmediklerini ifade etmiştir. Bu bağlamda, "Başörtüsü siyasi bir semboldür." ifadesine katılmayanların oranları farklı yaş gruplarında %72 ile %76 arasında değişmektedir. Bu ifadeye katılma oranları ise farklı yaş grupları arasında %12 ile %17 arasında değişmektedir.

Grafik 36'da görüldüğü üzere, "Kadınlar başlarını örtmelidir." ifadesine katılan veya kesinlikle katılanların oranı 18-24 yaş grubunda %29'dur. Bu oran 25-34 yaş grubunda %42'ye, 35-44 yaş grubunda %47'ye, 45-64 yaş grubunda %49'a ve 65 ve üstü yaş grubunda ise %61'e yükselmektedir. Buna göre, kadınların başörtüsü takmasına verilen destek, en büyük yaş grubunda en küçük yaş grubunun iki katıdır. Buna paralel olarak, söz

konusu ifadeye katılmadığını belirtenlerin oranı da 18-24 yaş arasında %31 iken 65 ve üstü yaş grubunda %23'e düşmektedir.

Grafik 37. Eğitim Seviyesine Göre Başörtüsü Algısı

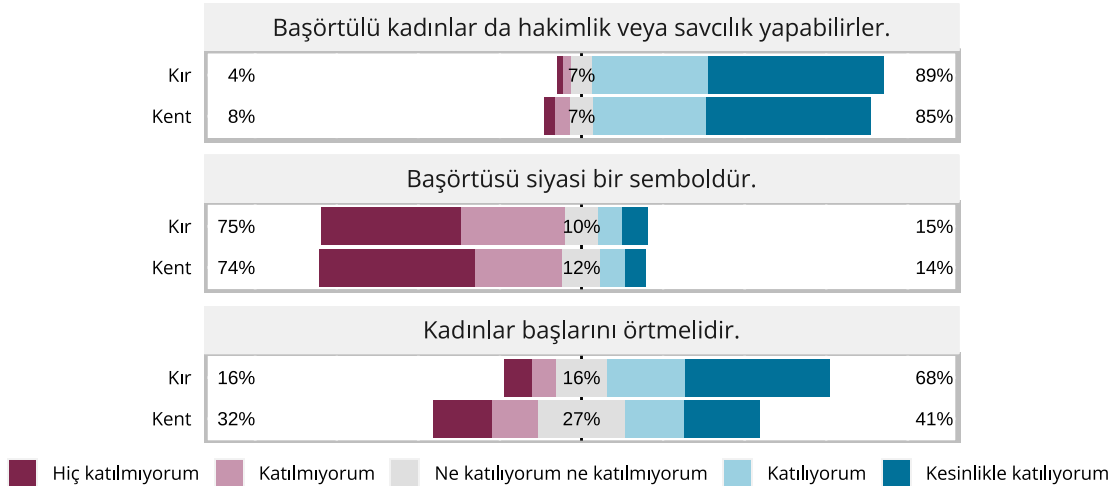
Lisansüstü eğitimi alanlar başörtülü kadınların kamusal işlerde çalışmasına daha az destek veriyor

Grafik 37’de eğitim seviyelerine göre katılımcıların başörtüsü algısını gösteren bazı ifadelerle katılıp katılmama oranları gösterilmektedir. Buna göre, Türkiye genelinde başörtülü kadınların hakimlik veya savcılık yapabileceğini belirten ifadeye katılma oranları farklı eğitim seviyeleri arasında yüksek oranlarda seyretmektedir. Diğer bir ifade ile farklı eğitim seviyesinden katılımcıların çoğu %80 (Yüksek lisans veya doktora mezunu) ile %96 (okur yazar değil) arasında değişen oranla “Başörtülü kadınlar da hakimlik veya savcılık yapabilirler.” ifadesine katıldığını veya kesinlikle katıldığını belirtmiştir.

Grafik 37’ye göre, her eğitim seviyesinden katılımcılar genellikle başörtüsünü siyasi bir sembol olarak görmediklerini vurgulamıştır. Bu bağlamda “Başörtüsü siyasi bir semboldür.” ifadesine katılmayanların oranları farklı eğitim seviyelerinde %63 (okur yazar değil) ile %80 (ilkokul mezunu) arasında değişmektedir. Bu ifadeye katılanların oranları ise farklı eğitim seviyelerinde %9 (okul yazar-okul bitirmede) ile %19 (okur yazar değil) arasında değişmektedir.

Grafik 37’de görüldüğü üzere, “Kadınlar başlarını örtmelidir.” fikrine katılan veya kesinlikle katılanların oranı okur yazar olmayan katılımcıların arasında %79’dur. Bu oran ilköğretim mezunlarında %70’e, lise mezunlarında %43’e, üniversite öğrencilerinde %27’ye ve yüksek lisans veya doktora mezunlarında ise %26’ya kadar düşmektedir. Buna paralel olarak, söz konusu ifadeye katılmayanların oranı da okur yazar olmayanların arasında %10 iken kademeli olarak yükselerek yüksek lisans veya doktora mezunlarında %44’e kadar yükselmektedir. Diğer bir deyişle, Grafik 37’den anlaşıldığı üzere, kadınların başörtüsü takmasına verilen destek eğitim seviyesi arttıkça azalmaktadır.

Grafik 38. Yerleşim Bölgelerine Göre Başörtüsü Algısı

Kadınların başlarını örtmesi gerektiği fikrine dair algıda kır ve kent arasında büyük farklar var

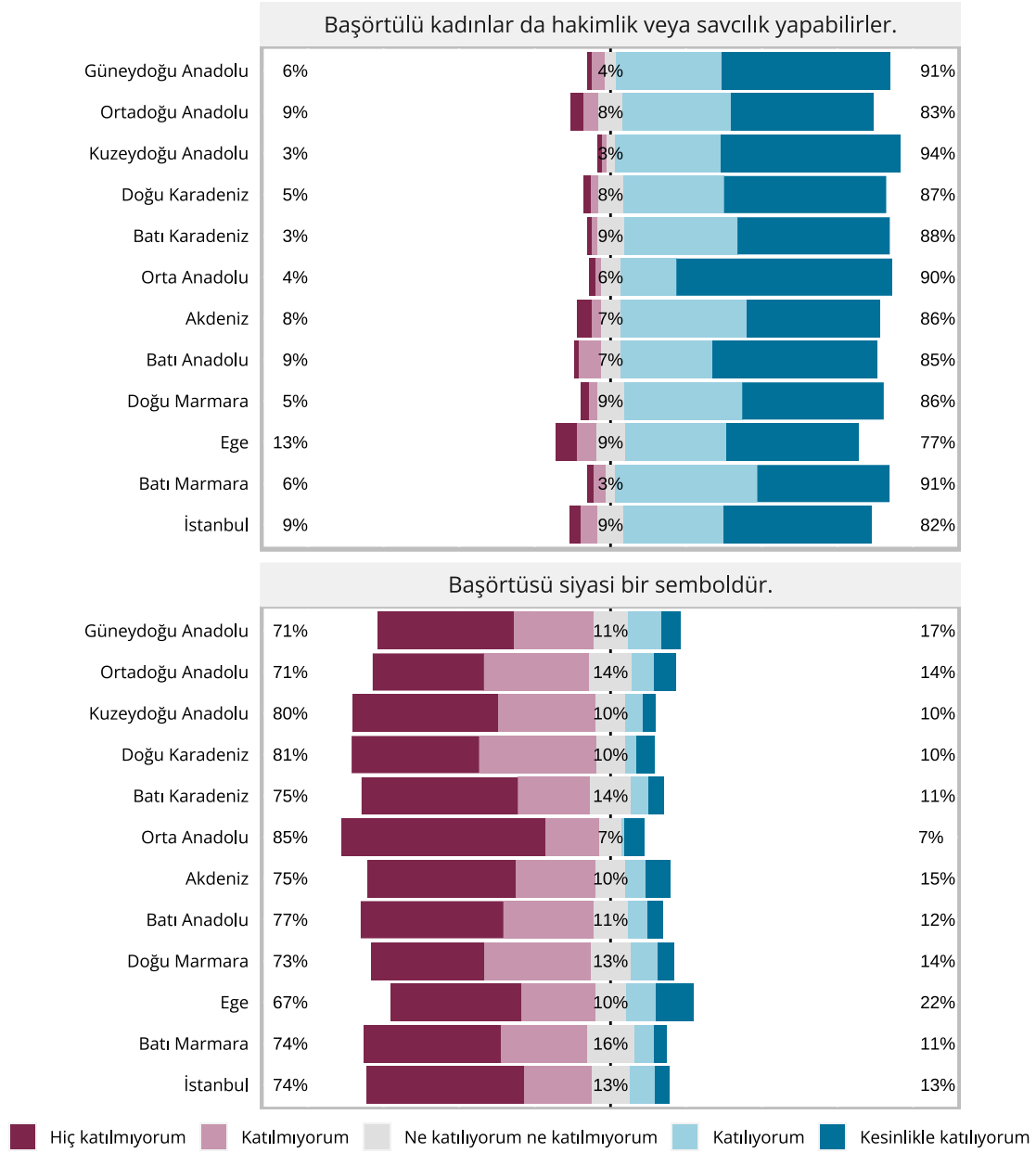
Grafik 38’de yerleşim bölgelerine göre katılımcıların başörtüsü algısını gösteren bazı ifadelerle katılıp katılmama oranları gösterilmektedir. Buna göre, Türkiye genelinde başörtülü kadınların hakimlik veya savcılık yapabileceğini belirten ifadeye katılma oranları kırsal ve kentsel nüfus arasında benzerdir. Kırsal nüfusun %89’u ve kentsel nüfusun %85’i “Başörtülü kadınlar da hakimlik veya savcılık yapabilirler.” ifadesine katıldığını

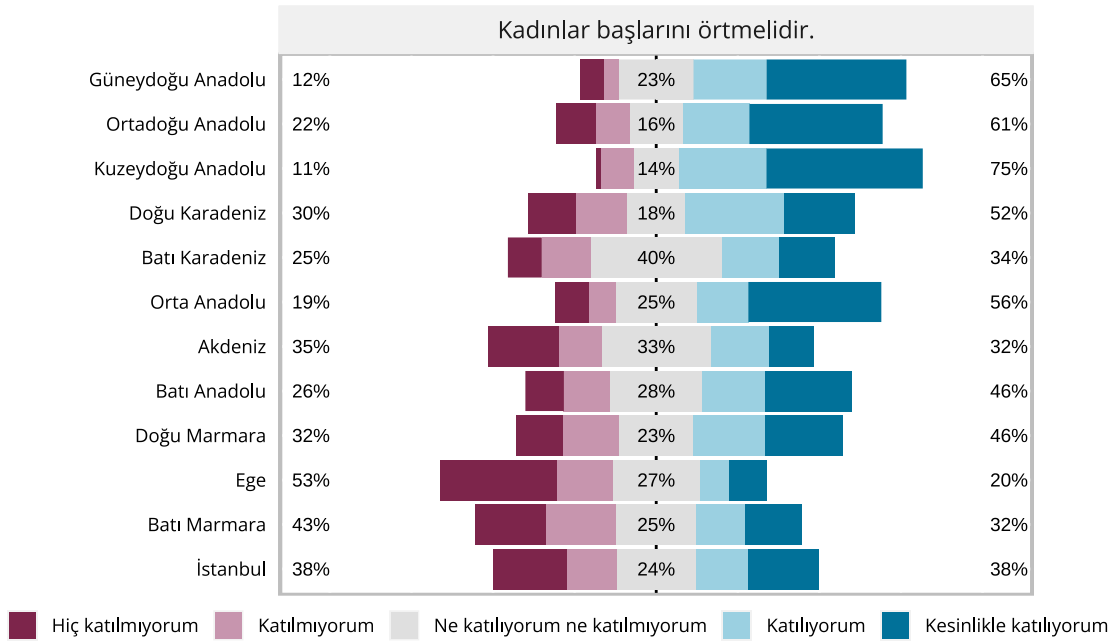
veya kesinlikle katıldığını belirtmiştir. Bu ifadeye katılmayan veya hiç katılmayanların kentsel nüfus arasındaki oranı (%8) ise kırsal nüfus arasındaki oranın (%4) iki katıdır.

Diğer taraftan Grafik 38'e göre, her iki yerleşim bölgesinden katılımcılar genellikle başörtüsünü siyasi bir sembol olarak görmediklerini dile getirmiştir. Bu bağlamda "Başörtüsü siyasi bir semboldür." ifadesine katılmayanların veya kesinlikle katılmayanların oranı kırsal yerleşim bölgelerinde yaşayanlar arasında %75 ve kentsel yerleşim bölgelerinde yaşayanlar arasında %74 olarak kaydedilmiştir.

Grafik 38'den anlaşıldığı üzere, "Kadınlar başlarını örtmelidir." ifadesine katılanların veya kesinlikle katılanların oranı kırsal yerleşim bölgelerinde yaşayanlar arasında %68 iken kentsel yerleşim bölgelerinde yaşayanlar arasında %41'e düşmektedir. Buna paralel olarak, söz konusu ifadeye katılmadığını veya kesinlikle katılmadığını belirtenlerin oranı kırsal nüfus arasında %16 iken kentsel nüfus arasında %32'ye yükselmektedir.

Grafik 39. Coğrafi Bölgelere Göre Başörtüsü Algısı

Başörtülü kadınların hakim ve savcı olarak görev yapması fikrine en mesafeli duran bölge Ege Bölgesi

Grafik 39'da coğrafi yerleşim bölgelerine göre katılımcıların başörtüsü algısını gösteren bazı ifadelerle katılıp katılmama oranları gösterilmektedir. Buna göre, Türkiye genelinde başörtülü kadınların hakimlik veya savcılık yapabileceğini belirten ifadeye katılma oranları farklı coğrafi bölgeler arasında benzer oranlarda değişmektedir. Diğer bir ifade ile farklı coğrafi bölgelerde yaşayan katılımcıların çoğu %77 (Ege) ile %94 (Kuzeydoğu Anadolu) arasında değişen oranla "Başörtülü kadınlar da hakimlik veya savcılık yapabilirler." ifadesine katıldığını veya kesinlikle katıldığını belirtmiştir. Bu argümana katılmayan oranının en yüksek olduğu bölge ise %13 oranı ile Ege'dir.

Ege bölgesinde başörtüsü siyasi bir semboldür diyenler diğer bölgelere kıyasla daha fazla

Grafik 39'a göre, her bölgeden katılımcılar başörtüsünü genellikle siyasi bir sembol olarak görmediklerini ifade etmiştir. Bu bağlamda "Başörtüsü siyasi bir semboldür." fikrine katılmadığını veya kesinlikle katılmadığını belirten katılımcıların oranı farklı coğrafi bölgelerde %67 (Ege) ile %85 (Orta Anadolu) arasında değişmektedir. Bu ifadeye katılan veya tamamen katıldığı ifade eden katılımcıların oranı ise en yüksek Ege Bölgesi'nde (%22), en düşük Orta Anadolu Bölgesi'ndedir (%7).

Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi kadınların başlarını örtmesi gerektiği fikrine en çok katılan bölge

Grafik 39'da görüldüğü üzere, "Kadınlar başlarını örtmelidir." ifadesine katılan veya kesinlikle katılanların oranı en yüksek Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'ndedir (%75). Bunu sırayla Güneydoğu Anadolu (%65) ve Orta Anadolu (%61) bölgeleri takip etmektedir. Bu oran Ege Bölgesi'nde %20'ye kadar düşmektedir. Buna paralel olarak, söz konusu ifadeye katılmadığını veya kesinlikle katılmadığını belirtenlerin oranı Ege'de %53 ve Batı Marmara'da %43 iken Kuzeydoğu Anadolu'da %11'e düşmektedir. TİDA bulgularına göre, Türkiye'de kadınlar başlarını örtmelidir diyenlerin coğrafi dağılımı Harita 7'de gösterilmektedir.

Harita 7. Türkiye’de Kadınların Başlarını Örtmesi Gerektiğini Belirtenlerin Coğrafi Bölgelere Göre Dağılımı

Laiklik

TİDA kapsamında Türkiye genelindeki laiklik algısı anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu doğrultuda katılımcılara “Laik bir ülkede dinin rahatlıkla yaşanabileceğini düşünüyorum.”, “Devletin dini bir kimliği olması gerektiğini düşünüyorum.” ve “Anayasadaki hiçbir madde Kur’an ile çelişmemelidir.” ifadeleri yöneltilerek bu ifadelere katılma düzeylerini “hiç katılmıyorum”, “katılıyorum”, “ne katılıyorum ne katılmıyorum”, “katılıyorum” veya “kesinlikle katılıyorum” olacak şekilde belirtmeleri istemiştir. Grafik 40’ta katılımcıların bu ifadelere verdikleri cevapların sıklıkları gösterilmektedir.

Grafik 40. Türkiye Genelinde Laiklik Algısı

Çoğunluk laik bir ülkede de dinin rahatlıkla yaşanabileceğini düşünüyor

Grafik 40'ta katılımcıların laiklik algılarını gösteren bazı ifadelere katılma oranları gösterilmektedir. Buna göre, katılımcıların %73'ü “Laik bir ülkede dinin rahatlıkla yaşanabileceğini düşünüyorum.” ifadesine katıldığını veya kesinlikle katıldığını belirtmiştir. Bu ifadeyi “katılmıyorum” veya “kesinlikle katılmıyorum” olarak cevaplayan katılımcı oranı ise sadece %13'tür. Geriye kalan %14'lük oran ise bu fikre ne katıldığını ne de katılmadığını belirtmiştir. Buradan yola çıkarak Türkiye genelinde laik bir ülkede de dinin rahatlıkla yaşanabileceğine dair bir uzlaşma olduğu görülmektedir.

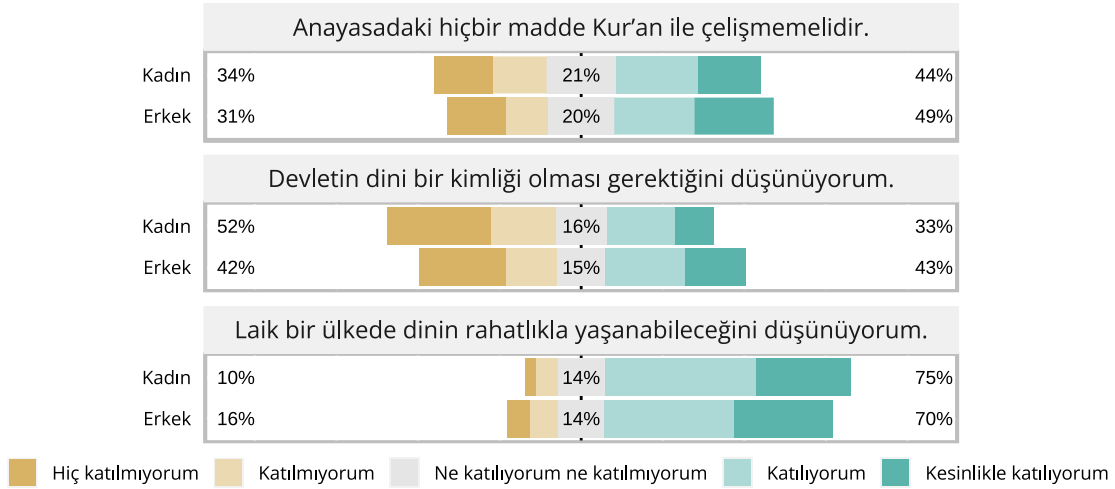
Çoğunluk devletin dini bir kimliği olması gerektiğini düşünmüyor

Grafik 40'tan anlaşıldığı üzere, katılımcıların yaklaşık yarısı (%47) “Devletin dini bir kimliği olması gerektiğini düşünüyorum.” ifadesine katılmadığını veya kesinlikle katılmadığını dile getirmiştir. Bu ifadeye katılanların oranı %38 iken “ne katılıyorum ne katılmıyorum” şeklinde cevap verenlerin oranı %15'tir.

Anayasadaki hiçbir madde Kur'an ile çelişmemelidir diyenler çoğunlukta

Grafik 40'a göre, katılımcıların yaklaşık yarısı (%47) “Anayasadaki hiçbir madde Kur'an ile çelişmemelidir.” ifadesine katıldığını veya kesinlikle katıldığını belirtirken buna katılmayanların veya kesinlikle katılmayanların oranı %33 olarak kaydedilmiştir. Katılımcıların %21'i ise bu ifadeye ne katıldığını ne de katılmadığını belirtmiştir. Laiklik algısına yönelik daha detaylı bilgi edinebilmek adına Grafik 41, Grafik 42 ve Grafik 43'te, sırasıyla, cinsiyete, yaş gruplarına ve eğitim seviyelerine göre katılımcıların laiklik algıları gösterilmektedir. Ardından Grafik 44 ve Grafik 45'te, sırasıyla, yerleşim yerleri ve coğrafi bölgelere göre katılımcıların laiklik algısı ile ilgili görüşlerinin dağılımı verilmektedir.

Grafik 41. Cinsiyete Göre Laiklik Algısı

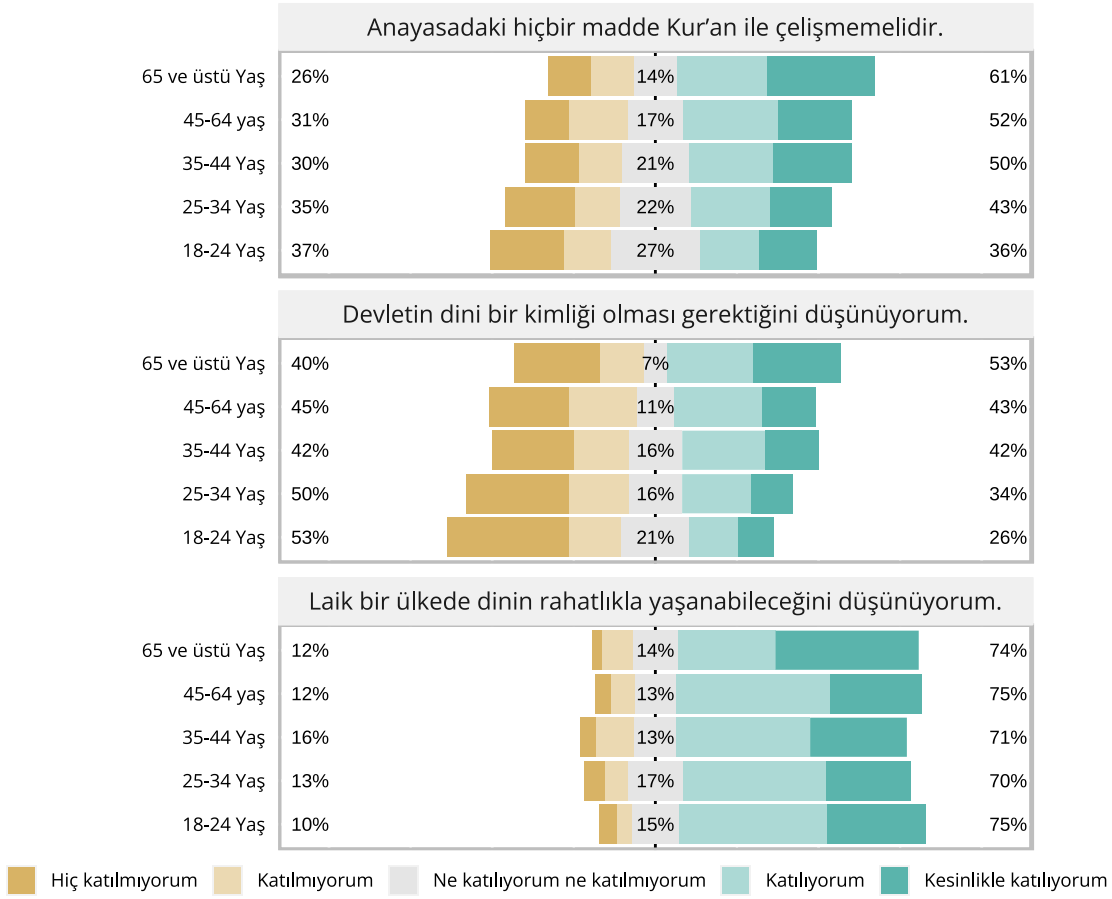
Kadınlar daha yüksek oranlarda laiklik taraftarı

Grafik 41'de cinsiyete göre katılımcıların laiklik algısını gösteren bazı ifadelerle katılıp katılmama oranları gösterilmektedir. Buna göre, "Anayasadaki hiçbir madde Kur'an ile çelişmemelidir." ifadesine katılan veya kesinlikle katılanların oranı erkeklerde %49 ve kadınlarda %44'tür. Ayrıca bu ifadeyi "katılmıyorum" veya "hiç katılmıyorum" şeklinde cevaplayanların oranı erkeklerde %31 iken kadınlarda %34'e yükselmektedir. Katılıp katılmadığını açık bir şekilde belirtmeyen katılımcıların oranı ise kadın ve erkeklerde sırasıyla %20 ve %21 olarak gerçekleşmiştir.

Buna ek olarak, erkek katılımcıların yaklaşık yarısı (%42) kadın katılımcıların ise yarısından biraz fazlası (%52) devletin dini bir kimliği olması gerektiğini düşünmediklerini ifade etmiştir. Bu bağlamda Grafik 41'de görülebileceği üzere, erkek katılımcıların %43'ü, kadın katılımcıların ise %33'ü "Devletin dini bir kimliği olması gerektiğini düşünüyorum." fikrine katıldığını veya kesinlikle katıldığını ifade etmiştir. Geriye kalan erkeklerdeki %15 ve kadınlardaki %16'lık kesim ise bu fikre ne katıldıklarını ne de katılmadıklarını belirtmişlerdir.

Yine Grafik 41'e göre, hem erkekler hem de kadınlar içerisinde laik bir ülkede de dinin rahatlıkla yaşanabileceğini düşünenlerinin oranları bu şekilde düşünmeyenlerden daha yüksektir. Türkiye genelinde laik bir ülkede dinin rahatlıkla yaşanabileceğini belirten ifadeye katılım oranı kadınlarda %75 iken erkeklerde %70'tir. Bunun bir yansıması olarak laik bir ülkede dinin rahatlıkla yaşanabileceği fikrine olumlu bakmayanların oranı erkeklerde %16 iken kadınlarda %10 olarak kaydedilmiştir.

Grafik 42. Yaş Gruplarına Göre Laiklik Algısı

Yaşlılar ve gençler laik bir ülkede dinin yaşanabilirliği konusunda benzer şekilde düşünüyor

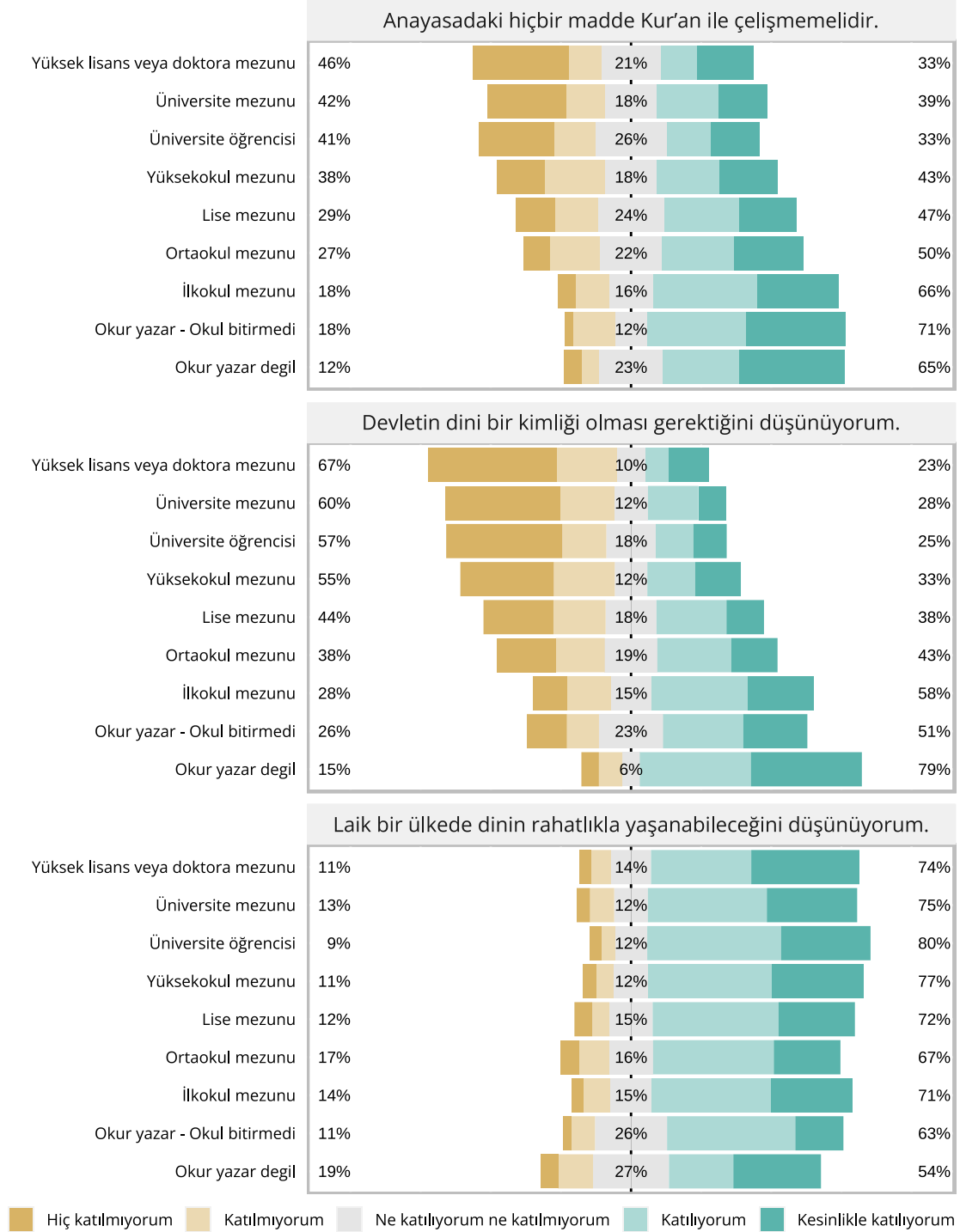
Grafik 42’de yaş gruplarına göre katılımcıların laiklik algısını gösteren bazı ifadelerle katılıp katılmama oranları gösterilmektedir. Bu grafiğe göre, katılımcıların yaşları büyüdükçe Anayasadaki hiçbir maddenin Kur’an ile çelişmemesine ilişkin fikre katılma oranları artma eğilimindedir. Diğer bir ifadeyle, “Anayasadaki hiçbir madde Kur’an ile çelişmemelidir.” ifadesine katılan veya kesinlikle katılanların oranı 18-24 yaş grubunda %36 iken 35-44 yaş grubunda %50’ye ve 65 ve üstü yaş grubunda ise %61’e yükselmektedir. Buna paralel olarak bu ifadeye katılmayanların veya kesinlikle katılmayanların oranı 18-24 yaş grubunda %37 iken 45-64 yaş grubunda %30’a ve 65 ve üstü yaş grubunda da %26’ya düşmektedir.

Benzer bir şekilde, Grafik 42’ye göre, yaş grubu büyüdükçe devletin dini bir kimliği olması gerektiğini düşünen katılımcıların oranı da artma eğilimindedir. Bu bağlamda, “Devletin dini bir kimliği olması gerektiğini düşünüyorum.” ifadesine katılım oranı 18-24 yaş grubunda %26 iken bu oran 35-44 yaş grubunda %42’ye ve 65 ve üstü yaş grubunda ise %53’e kadar yükselmektedir. Buna paralel olarak bu ifadeye katılmayanların oranı 18-24 yaş grubunda %53 iken 45-64 yaş grubunda %42’ye ve 65 ve üstü yaş grubunda ise %40’a düşmektedir.

Grafik 42’de görülebileceği üzere, her bir yaş grubunda laik bir ülkede de dinin rahatlıkla yaşanabileceğini düşünenlerinin oranları bu şekilde düşünmeyenlerin oranından daha yüksektir. “Laik bir ülkede dinin rahatlıkla yaşanabileceğini düşünüyorum.” ifadesine katılan veya kesinlikle katılanların oranı farklı yaş gruplarında %70

(25-34 yaş) ile %75 (18-24 yaş ve 45-64 yaş) arasında değişmektedir. Buna paralel olarak, söz konusu ifadeye katılmadığını belirtenlerin oranları da farklı yaş grupları arasında en az %10 (18-24 yaş grubu) ile en fazla %16 (35-44 yaş grubu) olmak üzere değişmektedir.

Grafik 43. Eğitim Seviyesine Göre Laiklik Algısı

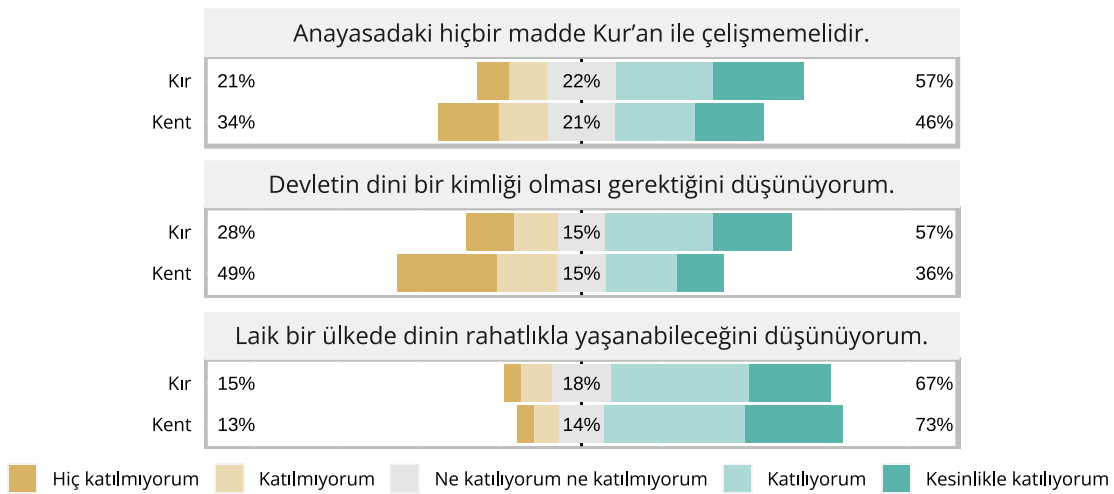
Üniversite öğrencileri laik bir ülkede dinin rahatlıkla yaşayabileceğini en çok savunan grup

Grafik 43'te eğitim seviyelerine göre katılımcıların laiklik algısını gösteren bazı ifadelerle katılıp katılmama oranları gösterilmektedir. Bu grafiğe göre, Türkiye genelinde "Anayasadaki hiçbir madde Kur'an ile çelişmemelidir." ifadesine katılanların veya kesinlikle katılanların oranı eğitim seviyesi yükseldikçe azalma eğilimindedir. Bu ifadeye katılım oranı okur yazar olmayanlar arasında %65 iken lise mezunları arasında %47'ye ve yüksek lisans veya doktora mezunları arasında ise %33'e düşmektedir. Buna paralel olarak bu ifadeye katılmayanların veya kesinlikle katılmayanların oranı okur yazar olmayanların arasında %12 iken lise mezunları arasında %29'a ve yüksek lisans veya doktora mezunları arasında ise %46'ya yükselmektedir.

Grafik 43'e göre, devletin dini bir kimliği olması gerektiğini düşünenlerin oranı da eğitim seviyesi yükseldikçe azalma eğilimindedir. Bu bağlamda, "Devletin dini bir kimliği olması gerektiğini düşünüyorum." ifadesine katıldığını veya kesinlikle katıldığını belirten katılımcıların oranı okur yazar olmayanlar arasında %79 iken bu oran lise mezunları arasında %38'e, üniversite öğrencileri arasında %25'e ve yüksek lisans veya doktora mezunları arasında ise %23'e düşmektedir. Buna paralel olarak bu ifadeye katılmayanların veya kesinlikle katılmayanların oranı okur yazar olmayanların arasında %15 iken bu oran lise mezunları arasında %44'e, üniversite öğrencileri arasında %57'ye ve yüksek lisans ve doktora mezunları arasında ise %67'ye kadar yükselmektedir.

Grafik 43'te görüldüğü üzere, Türkiye genelinde laik bir ülkede de dinin rahatlıkla yaşanabileceğini düşünenlerinin oranları bu şekilde düşünmeyenlerden daha yüksektir. Bu doğrultuda "Laik bir ülkede dinin rahatlıkla yaşanabileceğini düşünüyorum." ifadesine katılan veya kesinlikle katılanların oranı okur yazar olmayan katılımcıların arasında %54 iken üniversite öğrencileri arasında %80 olarak gerçekleşmiştir. Bu oran diğer eğitim seviyelerinde %63 (okur yazar-okul bitirmede) ile %77 (yüksekokul mezunu) arasında değişmektedir. Söz konusu ifadeye katılmadığını belirtenlerin oranı da okur yazar olmayanların arasında %19 iken üniversite öğrencileri arasında %9'dur. Bu doğrultuda, araştırma bulgularına göre, laik bir ülkede dinin rahatlıkla yaşayabileceğini en çok savunan grup üniversite öğrencileridir.

Grafik 44. Yerleşim Bölgelerine Göre Laiklik Algısı

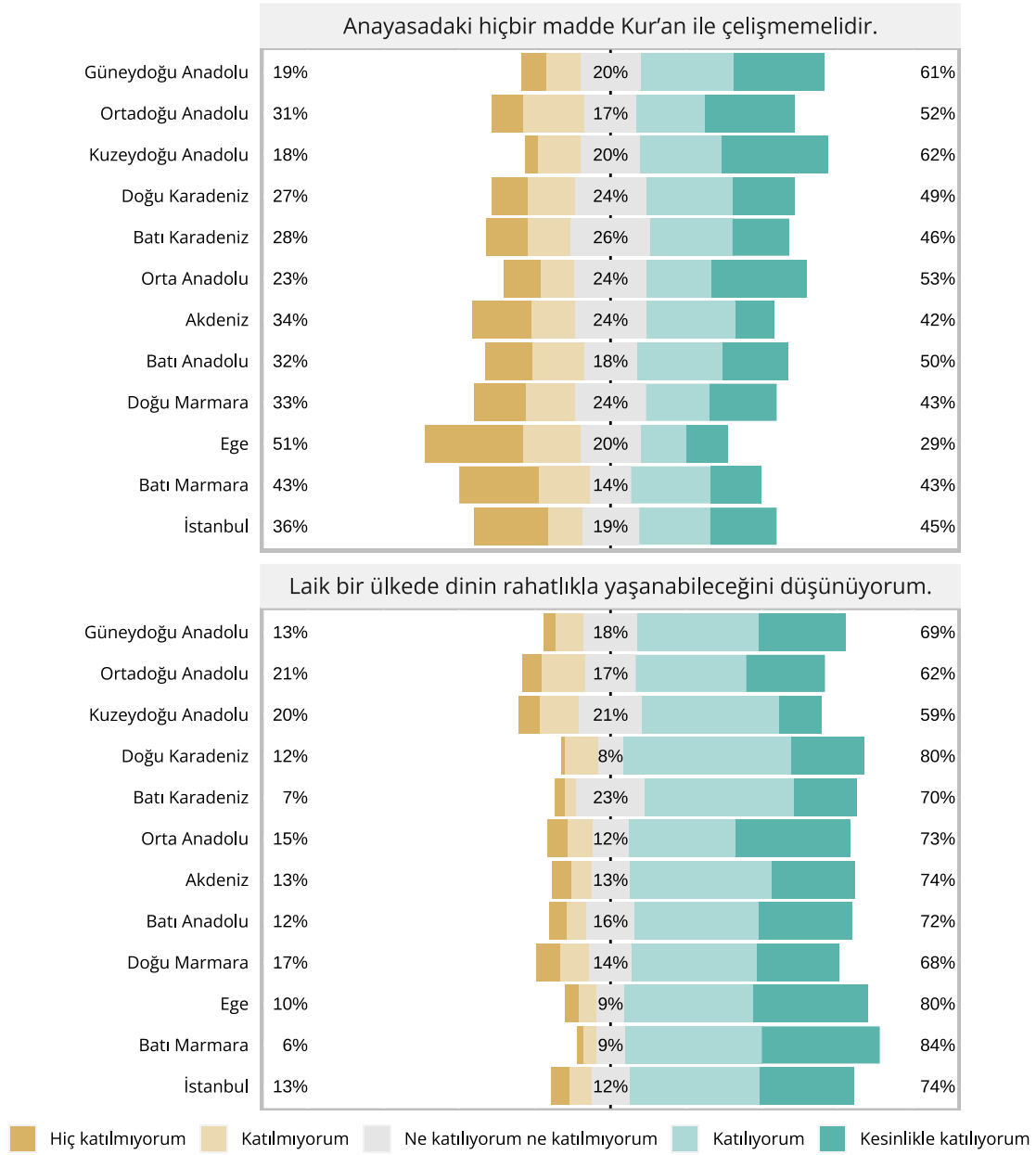
Kentlerde laikliğe destek daha yüksek

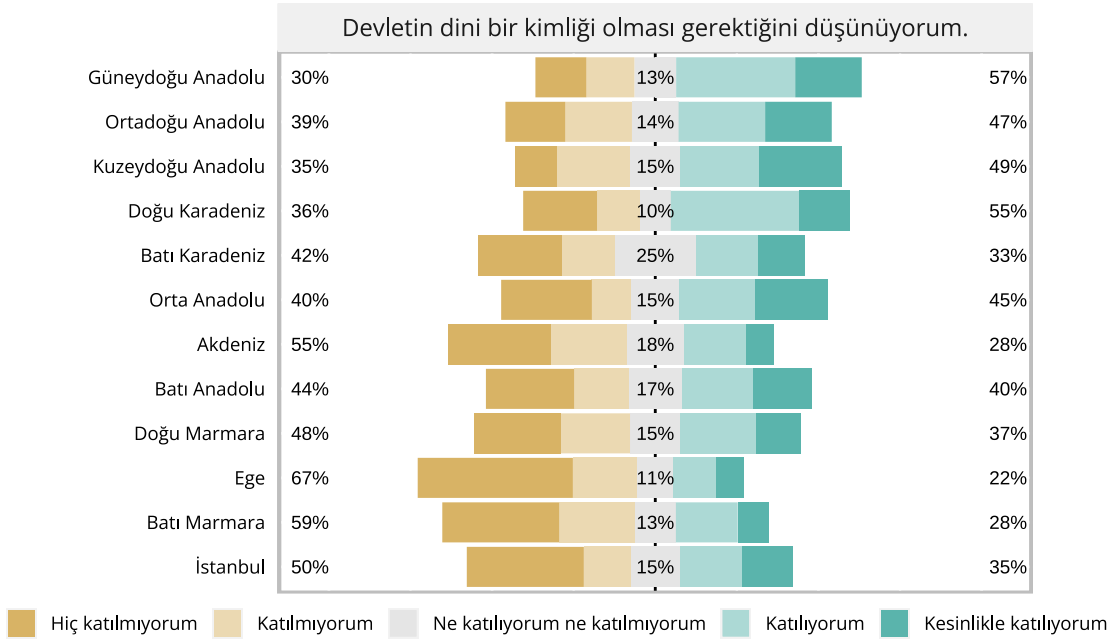
Yerleşim bölgelerine göre katılımcıların laiklik algısını gösteren Grafik 44'te gösterildiği üzere, kırsal yerleşim bölgelerinde yaşayan katılımcıların yarısından fazlası (%57) "Anayasadaki hiçbir madde Kur'an ile çelişmemelidir." ifadesine katıldığını veya kesinlikle katıldığını belirtirken bu oran kentsel yerleşim bölgelerinde yaşayan katılımcılar arasında %46'ya düşmektedir. Bu ifadeye katılmayan veya kesinlikle katılmayanların oranı ise kentsel nüfusta %34 iken kırsal nüfusta %21 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca bu fikre ne katıldıklarını ne katılmadıklarını belirtenlerin oranı kırsal nüfusta %22 ve kentsel nüfusta %21 olarak kaydedilmiştir.

Grafik 44'e göre, devletin bir dini olup olmaması gerektiği fikrini belirten ifadeye katılma oranları kentsel ve kırsal yerleşim bölgelerinde farklılaşmaktadır. "Devletin dini bir kimliği olması gerektiğini düşünüyorum." ifadesine katılan veya kesinlikle katılanların oranı, kırsal yerleşim bölgelerinde yaşayan katılımcıların yarısından fazlasını (%57); kentsel yerleşim bölgelerinde yaşayan katılımcıların ise sadece %36'sını oluşturmaktadır. Diğer taraftan, kentsel nüfusun neredeyse yarısı (%49), bu ifadeye "katılmıyorum" veya "kesinlikle katılmıyorum" şeklinde cevap vermiştir. Bu oran kırsal nüfusta %28'e düşmektedir. Ayrıca kırsal nüfusun %15'i ve kentsel nüfusun %21'i bu fikre dair görüşlerini "ne katılıyorum ne katılmıyorum" şeklinde belirtmiştir.

Grafik 44'ten anlaşıldığı üzere, yerleşim bölgeleri, laik bir ülkede dinin rahatlıkla yaşanabileceği düşüncesini çok büyük oranlarda olmasa da etkilemektedir. Bu bağlamda, "Laik bir ülkede dinin rahatlıkla yaşanabileceğini düşünüyorum." ifadesine katılma oranı kentsel yerleşim bölgelerinde %73 iken kırsal yerleşim bölgelerinde %67 olarak kaydedilmiştir. Diğer taraftan, kırsal nüfusun %15'i, kentsel nüfusun da %13'ü bu fikre katılmadığını veya kesinlikle katılmadığını belirtmiştir. Söz konusu ifadeye katılıp katılmadığını açık bir şekilde belirtmeyenlerin oranı ise kırsal bölgelerde %18 iken kentsel bölgelerde %14'tür.

Grafik 45. Coğrafi Bölgelerine Göre Laiklik Algısı

Anayasadaki hiçbir madde Kur'an ile çelişmemelidir görüşüne en çok Kuzeydoğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleri katılıyor

Grafik 45'te, İBBS-1 bölgelerine göre katılımcıların laiklik algısını gösteren bazı ifadelere katılıp katılmama oranları gösterilmektedir. Buna göre, Türkiye genelinde "Anayasadaki hiçbir madde Kur'an ile çelişmemelidir." ifadesine katılma oranları en fazla sırasıyla Kuzeydoğu Anadolu (%62) ve Güneydoğu Anadolu (%61) bölgelerinde gerçekleşmiştir. Buna paralel olarak, bu argümana katılmayanların en yüksek olduğu bölge ise Ege'dir. Öyle ki Ege'nin yarısından biraz fazlası (%51) bu fikre katılmadığını veya kesinlikle katılmadığını ifade ederken sadece %29'u katıldığını veya kesinlikle katıldığını belirtmiştir. Bu fikre katılmadığını veya kesinlikle katılmadığını belirtenlerin oranı Kuzeydoğu Anadolu'da %19 ve Güneydoğu Anadolu'da %18 olarak kaydedilmiştir.

Devletin dini bir kimliği olması gerektiği fikrine en çok Güneydoğu Anadolu Bölgesi katılıyor

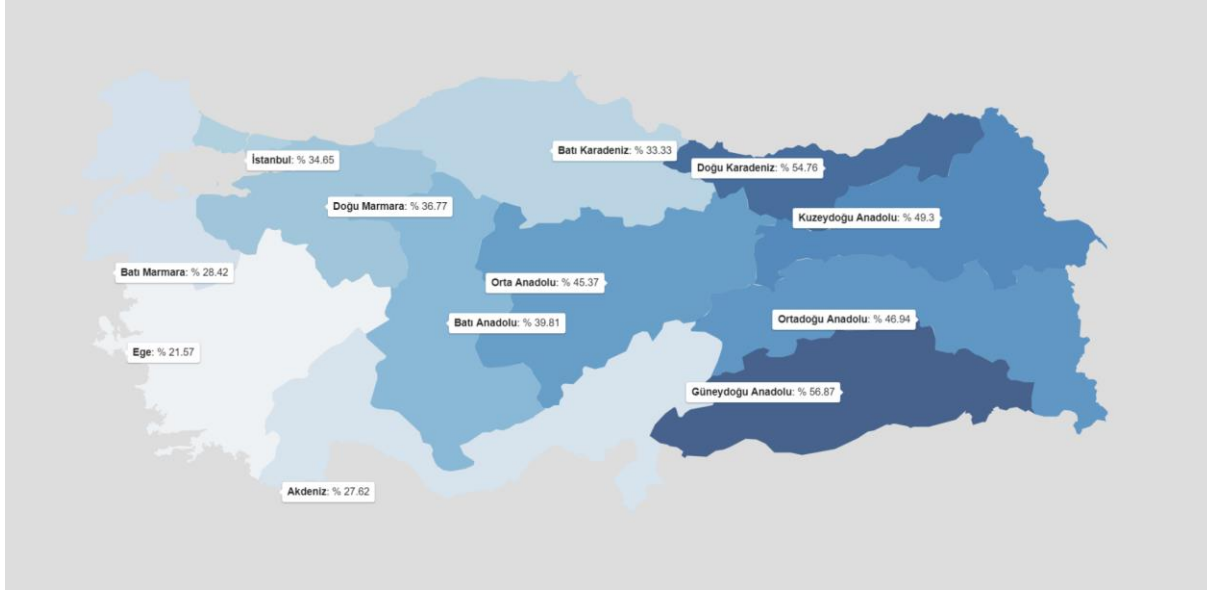
Grafik 45'e göre, devletin dini bir kimliği olması gerektiği fikrine katılanların en yoğun olarak yaşadığı bölge Güneydoğu Anadolu'dur. Bu bağlamda, "Devletin dini bir kimliği olması gerektiğini düşünüyorum." ifadesini "katılıyorum" veya "kesinlikle katılıyorum" şeklinde cevaplayan katılımcıların oranı Güneydoğu Anadolu bölgesinde %57'dir. Bunu, sırasıyla, Doğu Karadeniz (%55) ve Kuzeydoğu Anadolu (%49) takip etmektedir. Bu ifadeye katılmadığını veya hiç katılmadığını belirtenlerin en yüksek oranda olduğu (%67) Ege Bölgesi'nde ise bu fikre katılan veya kesinlikle katılanların oranı sadece %22 olarak kaydedilmiştir.

Laikliği en çok destekleyen bölge Batı Marmara Bölgesi

Grafik 45'te görüldüğü üzere, her bölgeden katılımcıların çoğu laik bir ülkede dinin rahatlıkla yaşanabileceğini düşündüklerini ifade etmişlerdir. "Laik bir ülkede dinin rahatlıkla yaşanabileceğini düşünüyorum." fikrine katılım oranı en yüksek Batı Marmara Bölgesi'ndedir (%84). Batı Marmara'da bu ifadeye katılmadığını veya hiç katılmadığını belirtenlerin oranı %6 iken ne katıldığını ne de katılmadığını vurgulayanların oranı %9'dur. Bunun

yanında, bu ifadeye katılanların veya kesinlikle katılanların oranı Ege (%80) ve Doğu Karadeniz (%80) bölgelerinde de yüksek seyretmektedir. Bu oran, Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde %59'a kadar düşmektedir. TİDA bulgularına göre, Türkiye'de devletin dini bir kimliği olması gerektiğini düşünen katılımcıların coğrafi dağılımı Harita 8'de gösterilmektedir.

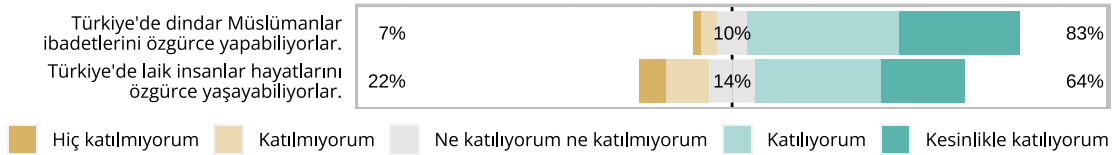
Harita 8. Türkiye'de Devletin Dini Kimliği Olması Gerektiğini Düşünenlerin Coğrafi Bölgelere Göre Dağılımı

İnanç ve Yaşam Tarzı Özgürlükleri

TİDA kapsamında, Türkiye genelinde bireylerin inanç ve yaşam tarzı özgürlükleri hakkındaki görüşleri anlaşılmaya çalışılmaktadır. Bu kapsamda, katılımcılardan “Türkiye’de dindar Müslümanlar ibadetlerini özgürce yapabiliyorlar.” ve “Türkiye’de laik insanlar hayatlarını özgürce yaşayabiliyorlar.” ifadelerine katılma düzeylerini “hiç katılmıyorum”, “katılmıyorum”, “ne katılıyorum ne katılmıyorum”, “katılıyorum” veya “kesinlikle katılıyorum” olacak şekilde belirtmeleri istenmiştir. Grafik 46’da katılımcıların yukarıdaki sorulara verdiği cevapların sıklıkları gösterilmektedir.

Grafik 46. Türkiye Genelinde İnanç ve Yaşam Tarzı Özgürlükleri

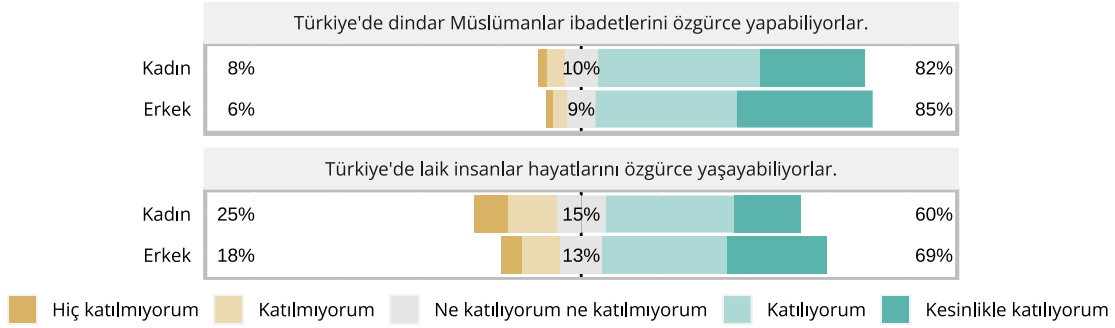

Grafik 46’da, Türkiye genelinde katılımcıların inanç ve özgürlüklerini değerlendirme sıklıkları gösterilmiştir. Bu bağlamda katılımcıların çoğu (%83) “Türkiye’de dindar Müslümanlar ibadetlerini özgürce yapabiliyorlar.” ifadesine katıldığını veya kesinlikle katıldığını belirtmiştir. Bu ifadeye katılmadığını veya kesinlikle katılmadığını belirtenlerin oranı %7 olarak kaydedilmiştir. Katılımcıların %10’u ise bu ifadeyi “ne katılıyorum ne de katılmıyorum” şeklinde yanıtlamıştır.

Diğer taraftan Grafik 46’da görüldüğü üzere, Türkiye genelinde “Türkiye’de laik insanlar hayatlarını özgürce yaşayabiliyorlar.” ifadesine katılanların oranı %64 olarak gerçekleşmiştir. Katılımcıların %22’si bu ifadeye katılmadığını veya hiç katılmadığını belirtirken %14’ü katılıp katılmamaya dair net bir taraf seçmemiştir.

Yukarıdaki iki ifade tam olarak birbirinin zıddı şeyleri ölçmese de sonuçlar karşılaştırıldığında, Türkiye’de dindarların inançlarını yaşama hürriyetlerinin laik insanların yaşam tarzlarını devam ettirme özgürlüğünden daha yüksek olduğu görüşünün yaygın olduğu gözlemlenmektedir. Bu konuda daha detaylı bilgi edinebilmek için Grafik 47, Grafik 48 ve Grafik 49’da, sırasıyla, cinsiyete, yaş gruplarına ve eğitim seviyelerine göre katılımcıların inanç ve yaşam tarzı özgürlüklerine ilişkin dağılımlar gösterilmektedir. Ayrıca Grafik 50 ve Grafik 51’de, sırasıyla, yerleşim yerleri ve coğrafi bölgelere göre katılımcıların inanç ve yaşam tarzı özgürlükleri ile ilgili görüşlerinin dağılımı verilmektedir.

Grafik 47. Cinsiyete Göre İnanç ve Yaşam Tarzı Özgürlükleri

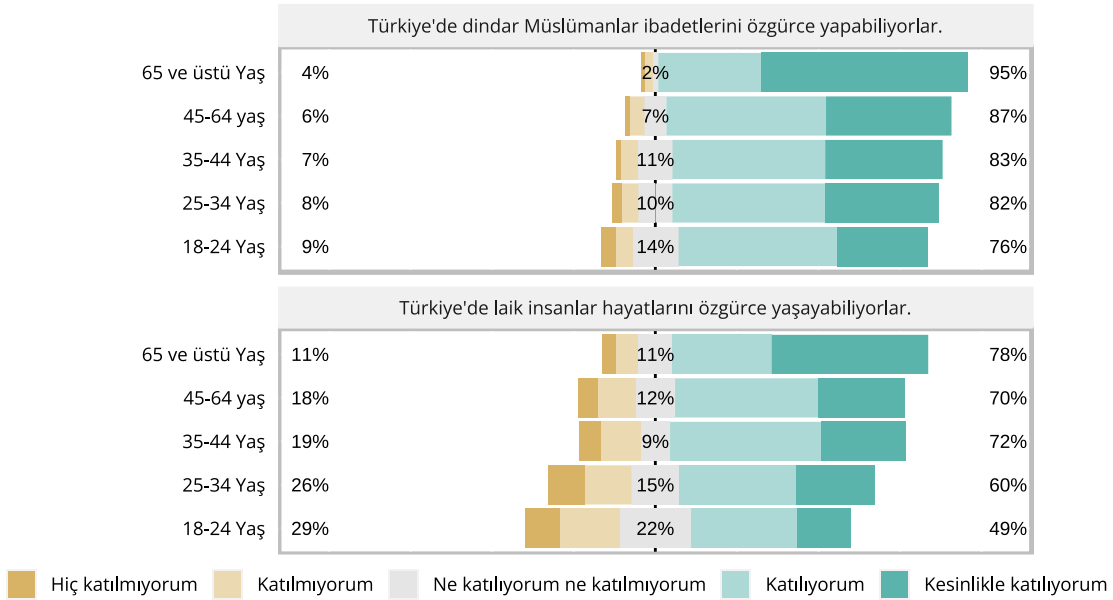

Özgürlükler konusunda kadınlarla erkekler farklı düşünüyorlar

Grafik 47'de cinsiyete göre katılımcıların inanç ve yaşam tarzı özgürlüklerine dair görüşlerinin dağılımı gösterilmektedir. Bu grafikte, kadın katılımcıların dindar Müslümanların ibadetlerini özgürce yapabilmesi konusunda erkek katılımcılarla neredeyse benzer fikirde oldukları gözlenmektedir. Erkek katılımcıların %85'i, kadın katılımcıların ise %82'si "Türkiye'de dindar Müslümanlar ibadetlerini özgürce yapabiliyorlar." ifadesine katıldığını veya kesinlikle katıldığını belirtmiştir. Bu ifadeye katılmayanların oranları erkeklerde %6, kadınlarda %8 olarak kaydedilmiştir. Erkeklerin %9'u ve kadınların %10'u bu görüşe ne katıldıklarını ne de katılmadıklarını ifade etmiştir.

Grafik 47'den anlaşıldığı üzere, her iki cinsiyette de çoğunluk Türkiye'de laik insanların hayatlarını özgürce yaşayabildiği düşünülmektedir. Ancak kadınlar, erkeklere kıyasla, laik insanların yaşam tarzlarını sürdürmek konusunda hürriyetlerinin daha kısıtlı olduğunu düşünmektedir. Bu bağlamda, "Türkiye'de laik insanlar hayatlarını özgürce yaşayabiliyorlar." ifadesine katılanların oranı erkeklerde %69 iken kadınlarda %60'tır. Bu ifadeyi "katılmıyorum" veya "hiç katılmıyorum" şeklinde yanıtlayanların oranı erkeklerde %18 iken kadınlarda %25'e yükselmektedir. Erkeklerin %13'ü ve kadınların %15'i bu ifade karşısında "ne katılıyorum ne katılmıyorum" cevabını vermiştir.

Grafik 48. Yaş Gruplarına Göre İnanç ve Yaşam Tarzı Özgürlükleri

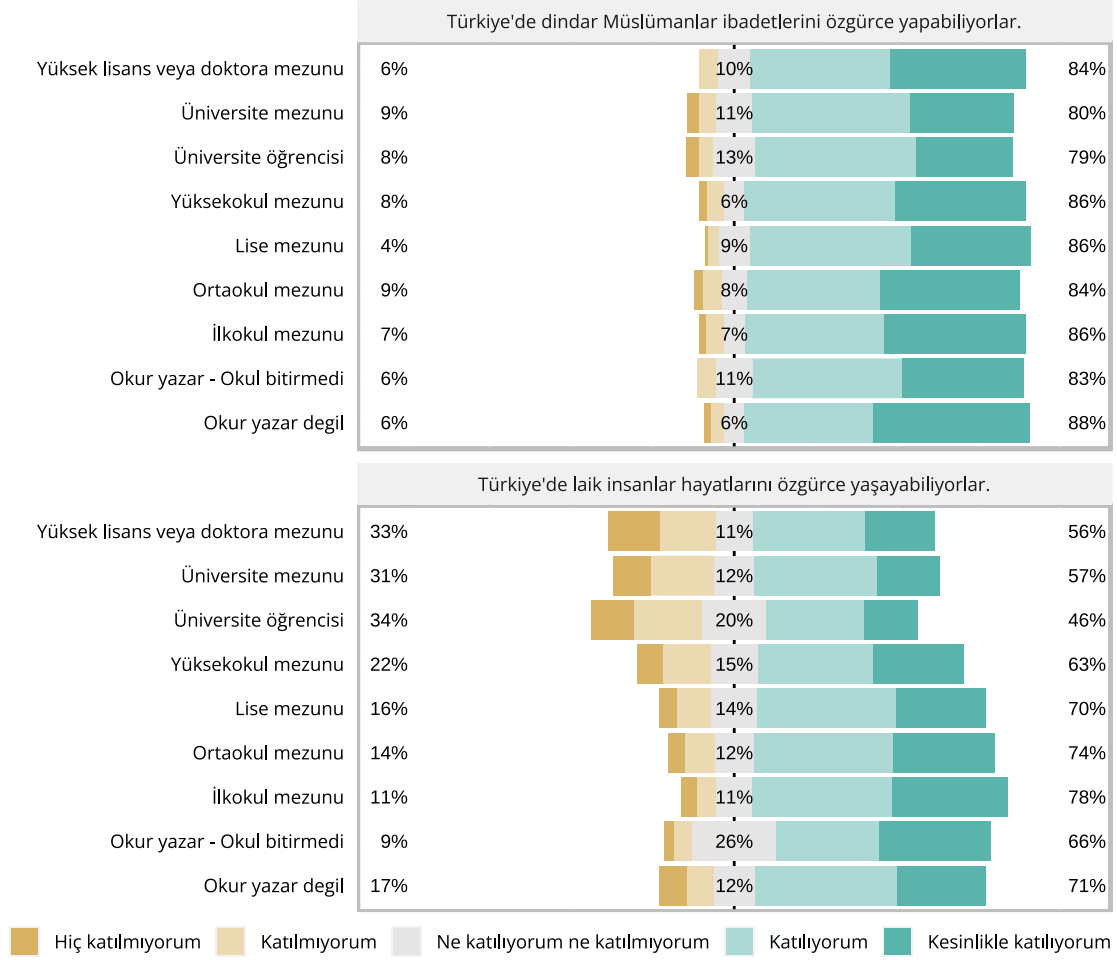

Özgürlüklere bakışta yaş grupları arasında belirgin farklılıklar var

Grafik 48’de yaş gruplarına göre katılımcıların inanç ve yaşam tarzı özgürlüklerine dair görüşlerinin dağılımı gösterilmektedir. Bu grafikten anlaşıldığı üzere, Türkiye genelinde yaş grubu büyüdükçe hem dindar olan insanların hayatlarını özgürce yaşayabildikleri hem de laik insanların hayatlarını özgürce yaşayabildikleri görüşüne katılanların oranı artmaktadır. Bu doğrultuda, “Türkiye’de dindar Müslümanlar ibadetlerini özgürce yapabiliyorlar.” ifadesine katılım oranı 18-24 yaş grubunda %76 iken 35-44 yaş grubunda %83’e, 65 ve üstü yaş grubunda ise %95’e kadar çıkmaktadır. Bu ifadeye katılmadığını veya hiç katılmadığını belirtenlerin oranı ise 18-24 yaş grubunda %9, 35-44 yaş grubunda %7 ve 65 ve üstü yaş grubunda %4 olarak kaydedilmiştir. Ayrıca 18-24 yaş grubunun %14’ü bu ifadeye açık bir şekilde katılıp katılmadıklarını söylemezken bu oran, 35-44 yaş grubunda %11’e, 65 ve üstü yaş grubunda ise %2’ye kadar düşmektedir.

Grafik 48’e göre, “Türkiye’de laik insanlar hayatlarını özgürce yaşayabiliyorlar.” ifadesine katıldığını veya kesinlikle katıldığını belirten katılımcı oranı 18-24 yaş grubunun neredeyse yarısıdır (%49). Bu oran, 35-44 yaş grubunda %72’ye, 65 ve üstü yaş grubunda ise %78’e kadar çıkmaktadır. Diğer taraftan bu ifadeye katılmayanların oranı 18-24 yaş grubunda %29 iken 35-44 yaş grubunda %19’a, 65 ve üstü yaş grubunda ise %11’e kadar düşmektedir. Bununla birlikte, 18-24 yaş grubunun %22’si bu ifadeye ne katıldığını ne de katılmadığını belirtirken bu oran, 35-44 yaş grubunda %9 ve 65 ve üstü yaş grubunda %11 olarak kaydedilmiştir.

Grafik 49. Eğitim Seviyesine Göre İnanç ve Yaşam Tarzı Özgürlükleri

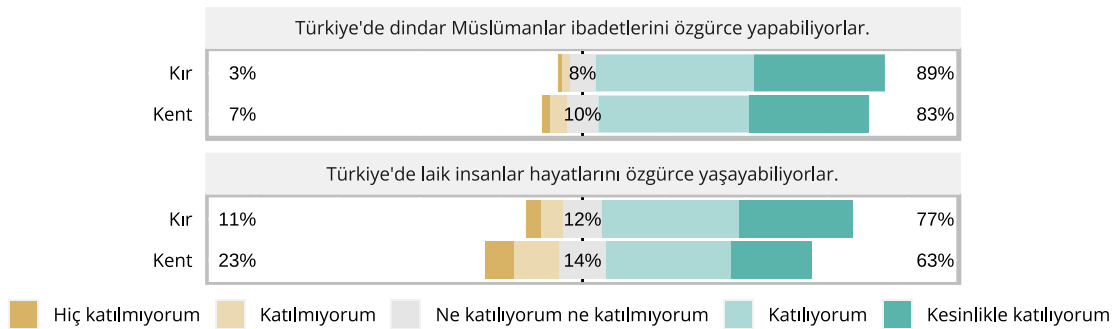
Alt eğitim seviyesindeki insanlar laik insanların yaşam tarzlarını sürdürme konusunda yeteri kadar özgür olduğunu düşünüyorlar

Grafik 49'da eğitim seviyelerine göre katılımcıların inanç ve yaşam tarzı özgürlüklerine dair algılarını gösteren söz konusu ifadelerle katılıp katılmama oranları sunulmaktadır. Buna göre, Türkiye genelinde dindar olan insanların hayatlarını özgürce yaşayabildikleri görüşü, her eğitim seviyesinde çoğunlukla kabul edilmektedir. Bu bağlamda, "Türkiye'de dindar Müslümanlar ibadetlerini özgürce yapabiliyorlar." ifadesine katılan veya kesinlikle katılanların oranı her bir eğitim seviyesinde %80 (üniversite mezunu) ile %88 (okur yazar değil) oranları arasında farklılaşmaktadır.

Grafik 49'da görüldüğü üzere, Türkiye genelinde laik olan insanların hayatlarını özgürce yaşayabildikleri görüşü yükseköğretim seviyesine belirgin bir şekilde farklılaşmaktadır. Bu fikre katılanların oranı yüksekokul mezunu ve altı eğitim seviyesi gruplarında %78 (ilkokul mezunu) ile %63 (yüksekokul mezunu) oranları arasında değişirken üniversite öğrencileri arasında %46'ya düşmektedir. Bu düşüşle birlikte en az üniversite mezunu olan katılımcılar arasında bu fikre katılanların oranında az miktarda artış görülmektedir. Bu bağlamda, üniversite mezunu olan katılımcıların %57'si ve yüksek lisans veya doktora mezunu katılımcıların da %56'sı bu

ifadeye katıldığını veya kesinlikle katıldığını belirtmiştir. Buna paralel olarak bu ifadeye katılmayanların veya kesinlikle katılmayanların oranı yüksekokul mezunu ve altı eğitim seviyesi gruplarında %9 (okur yazar-okul bitirmede) ile %22 (yüksekokul mezunu) oranları arasında değişirken üniversite öğrencileri arasında %34'e yükselmektedir. Bu oran, üniversite mezunları arasında %31, yüksek lisans veya doktora mezunları arasında ise %33 olarak kaydedilmiştir.

Grafik 50. Yerleşim Bölgelerine Göre İnanç ve Yaşam Tarzı Özgürlükleri

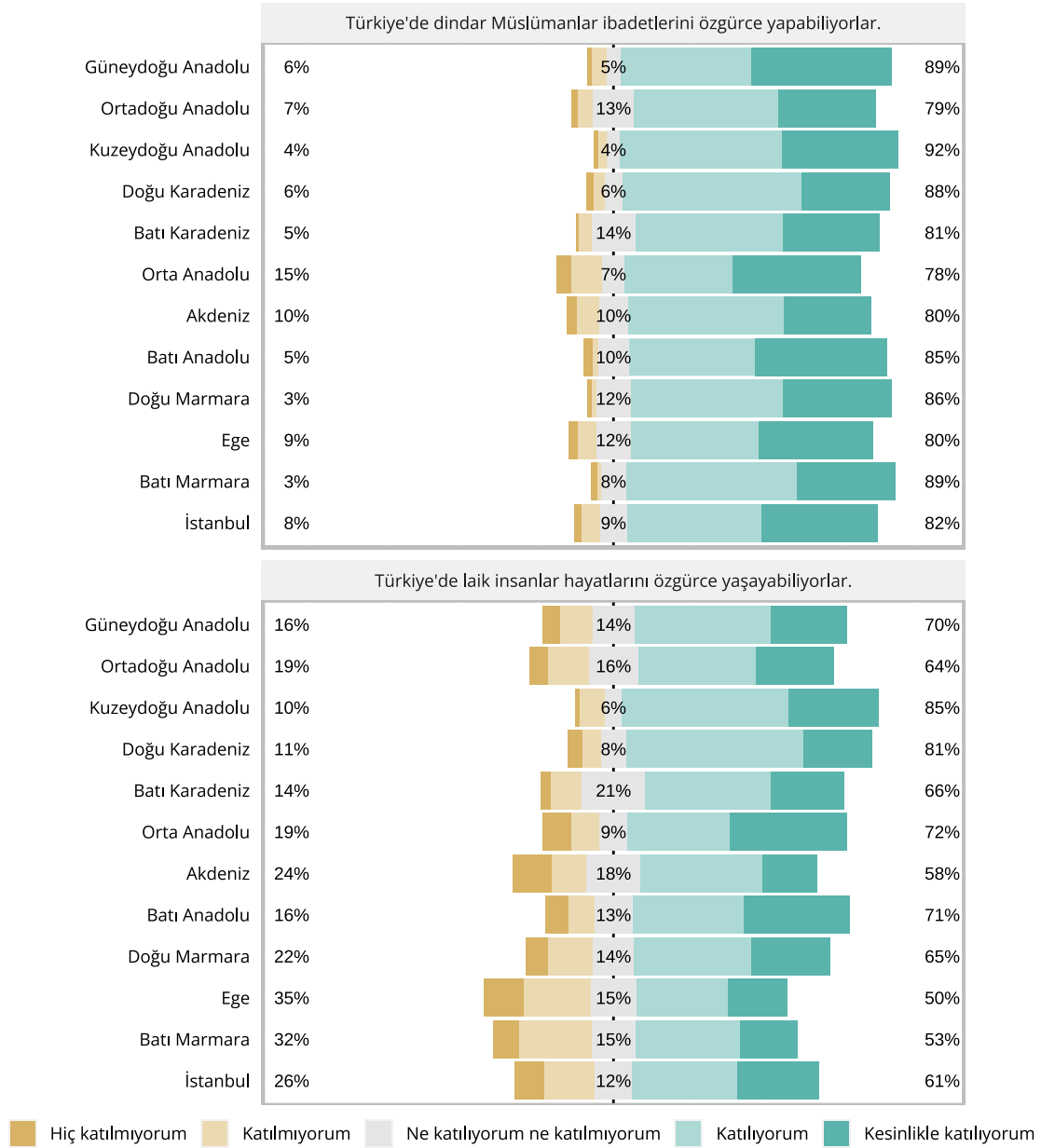

Şehirlerde yaşayan insanlar özgürlüklerin daha kısıtlı olduğunu düşünüyor

Grafik 50'de yerleşim bölgelerine göre katılımcıların inanç ve yaşam tarzı özgürlüklerine dair algılarını gösteren söz konusu ifadelere katılıp katılmama oranları verilmektedir. Buna göre kırsal nüfus, kentsel nüfusa kıyasla, hem Türkiye'de dindar Müslümanların ibadetlerini özgürce yapabildikleri hem de laik insanların hayatlarını özgürce yaşayabildikleri görüşlerine daha fazla katılmaktadır. Kırsal yerleşim bölgelerinde yaşayan katılımcıların %89'u "Türkiye'de dindar Müslümanlar ibadetlerini özgürce yapabiliyorlar." ifadesine katıldığını veya kesinlikle katıldığını belirtirken kentsel yerleşim bölgelerinde yaşayan katılımcılar arasında bu oran %83'e düşmektedir. Bu ifadeye katılmayanların oranı da kırsal nüfusta %3 iken kentsel nüfusta %7 olarak kaydedilmiştir. Ayrıca kırsal bölgede yaşayan katılımcıların %8'i, kentsel bölgede yaşayan katılımcıların ise %10'u bu ifade karşısında "ne katılıyorum ne katılmıyorum" cevabını vermiştir.

Bunun yanında Grafik 50'den anlaşıldığı üzere, kırsal yerleşim bölgelerinde yaşayanların %77'si "Türkiye'de laik insanlar hayatlarını özgürce yaşayabiliyorlar" ifadesini "katılıyorum" veya "kesinlikle katılıyorum" şeklinde cevaplamıştır. Bu oran kentsel yerleşim bölgelerinde yaşayan katılımcılar arasında %63'e düşmektedir. Buna paralel olarak, bu ifadeye katılmayanların veya kesinlikle katılmayanların oranı kırsal nüfusun sadece %11'ini oluştururken kentsel nüfusta %23 olarak kaydedilmiştir. Kırsal bölgede yaşayan katılımcıların %12'si, kentsel bölgede yaşayan katılımcıların ise %14'ü bu ifadeye ne katıldığını ne de katılmadığını açık bir şekilde belirtmemiştir.

Grafik 51. Coğrafi Yerleşim Bölgelerine Göre İnanç ve Yaşam Tarzı Özgürlükler

Doğu Karadeniz ve Kuzeydoğu Anadolu bölgeleri laik insanların özgürlüklerinin geniş olduğunu düşünüyor

Grafik 51'de İBBS-1 bölgelerine göre katılımcıların inanç ve yaşam tarzı özgürlükleri hakkındaki bazı ifadelerle katılıp katılmama oranları gösterilmektedir. Bu grafikten anlaşıldığı üzere, tüm coğrafi bölgelerde Türkiye'de hem dindar Müslümanların ibadetlerini özgürce yapabildikleri hem de laik insanların hayatlarını özgürce yaşayabildikleri fikirlerine katılma oranları katılmama oranlarından daha fazladır. Grafik 51 incelendiğinde, Türkiye genelinde "Türkiye'de dindar Müslümanlar ibadetlerini özgürce yapabiliyorlar." ifadesine katılma

oranları en fazla sırasıyla Kuzeydoğu Anadolu (%92), Güneydoğu Anadolu (%89) ve Batı Marmara (%89) bölgelerinde gerçekleşmiştir. Bu fikre katıldığını veya kesinlikle katıldığını belirtenlerin oranı en düşük %78 oranıyla Orta Anadolu Bölgesi'nde kaydedilmiştir. Diğer taraftan, bu argümana katılmayanların en yüksek olduğu bölgeler sırasıyla Orta Anadolu (%15), Akdeniz (%10) ve Ege (%9) bölgeleridir.

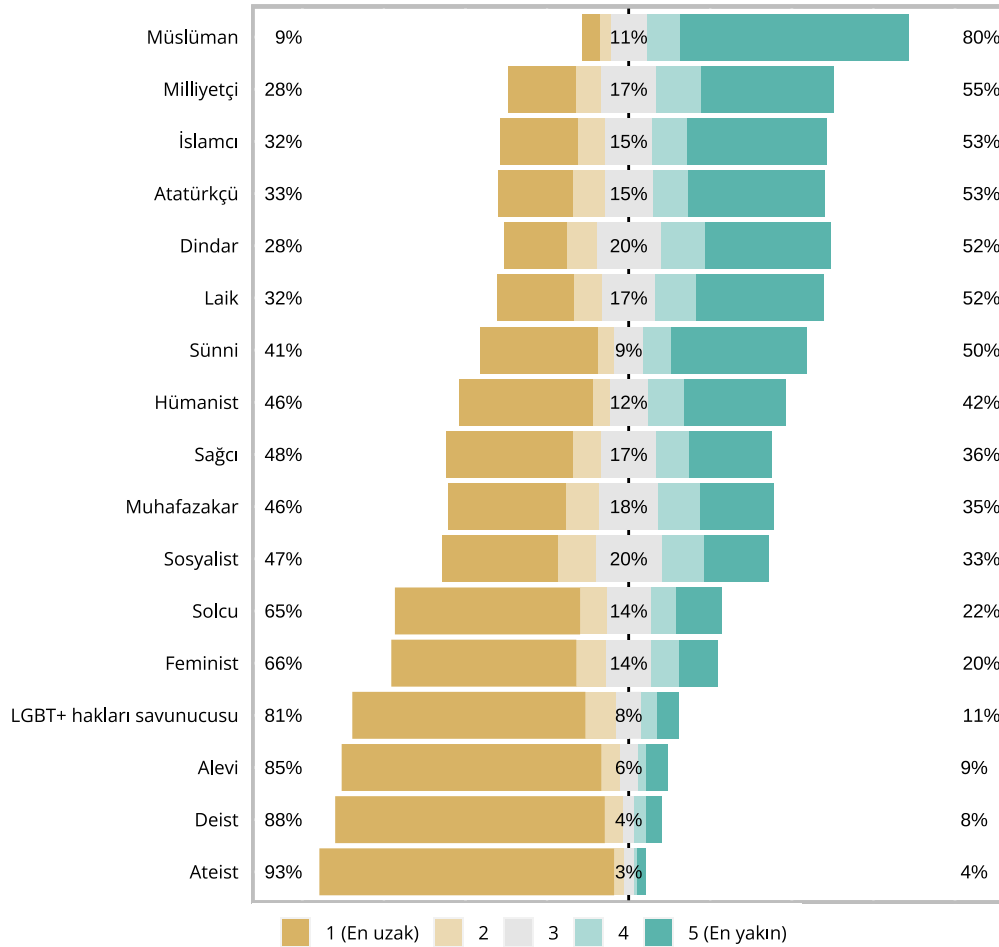
Laik yaşam tarzı sürdürme özgürlüğünün yeterli olduğu fikrine en az Ege ve Batı Marmara bölgeleri katılıyor

Grafik 51'e göre, "Türkiye'de laik insanlar hayatlarını özgürce yaşayabiliyorlar." ifadesine katılanların veya kesinlikle katılanların oranı en fazla sırasıyla Kuzeydoğu Anadolu (%85) ve Doğu Karadeniz (%81) bölgelerindedir. Ege Bölgesi'nde yaşayan katılımcıların ise sadece yarısı (%50) bu fikre katıldığını veya kesinlikle katıldığını ifade etmiştir. Buna paralel olarak, bu ifadeye katılmadığını ifade eden katılımcıların oranı en yüksek yine Ege Bölgesi'nde kaydedilmiştir. Ege Bölgesi'nde yaşayan katılımcıların %35'i bu ifadeyi "katılmıyorum" veya "hiç katılmıyorum" şeklinde yanıtlamıştır. Ege Bölgesi'ni sırasıyla Batı Marmara (%32) ve İstanbul (%26) bölgeleri izlemektedir.

Kimlikler

TİDA kapsamında, Türkiye’de bireylerin dini kimliklerini nasıl tanımladıklarını anlamak için bireylere farklı kimlik kategorilerine kendilerini ne kadar yakın veya uzak hissettikleri sorulmuştur. Bu doğrultuda katılımcılardan “Müslüman”, “Milliyetçi”, “İslamcı”, “Atatürkçü”, “Dindar”, “Laik”, “Sünni”, “Hümanist”, “Sağcı”, “muhafazakâr”, “Sosyalist”, “Solcu”, “Feminist”, “LGBT+ hakları savunucusu”, “Alevi”, “Deist” ve “Ateist” kimlik kategorilerini kendilerine 1=en uzak ve 5=en yakın olacak şekilde derecelendirmeleri istenmiştir. Grafik 52’de, Türkiye genelinde bireylerin farklı kimlik kategorilerine yakınlık derecelerinin dağılımı verilmektedir.

Grafik 52. Türkiye Genelinde Kimlik Kategorilerine Yakınlık Dereceleri

Müslümanlık en yaygın kabul edilen kimlik

Türkiye genelinde katılımcıların farklı kimlik kategorilerine yakınlık derecelerini gösteren Grafik 52’ye göre, Türkiye’de bireylerin kendini en yakın hissettiği kimlik Müslüman kimliğidir. Katılımcıların çoğu (%80) kendisini Müslüman kimliğine en yakın hissettiğini belirtmiştir. Kendini Müslüman kimliğine uzak hissettiğini belirten katılımcı oranı sadece %9’dur.

Milliyetçilik, İslamcılık, Atatürkçülük, dindarlık ve laiklik yaklaşık aynı büyüklükte temsil ediliyorlar

Türkiye genelinde katılımcıların yarısından fazlası kendilerini Müslümanlığın yanında, sırasıyla, milliyetçi (%55), İslamcı (%53), Atatürkçü (%53), dindar (%52) ve laik (%52) kimliklerine de çok yakın hissettiklerini ifade etmişlerdir. Ayrıca katılımcıların yarısı (%50) kendilerini Sünni kimliğine yakın gördüklerini de belirtmişlerdir. Araştırma bulguları, Türkiye genelinde din, milliyetçilik ve laiklik ile ilgili kimliklerin yaklaşık olarak aynı seviyelerde temsil edilen kimlik kategorileri olduğunu göstermektedir.

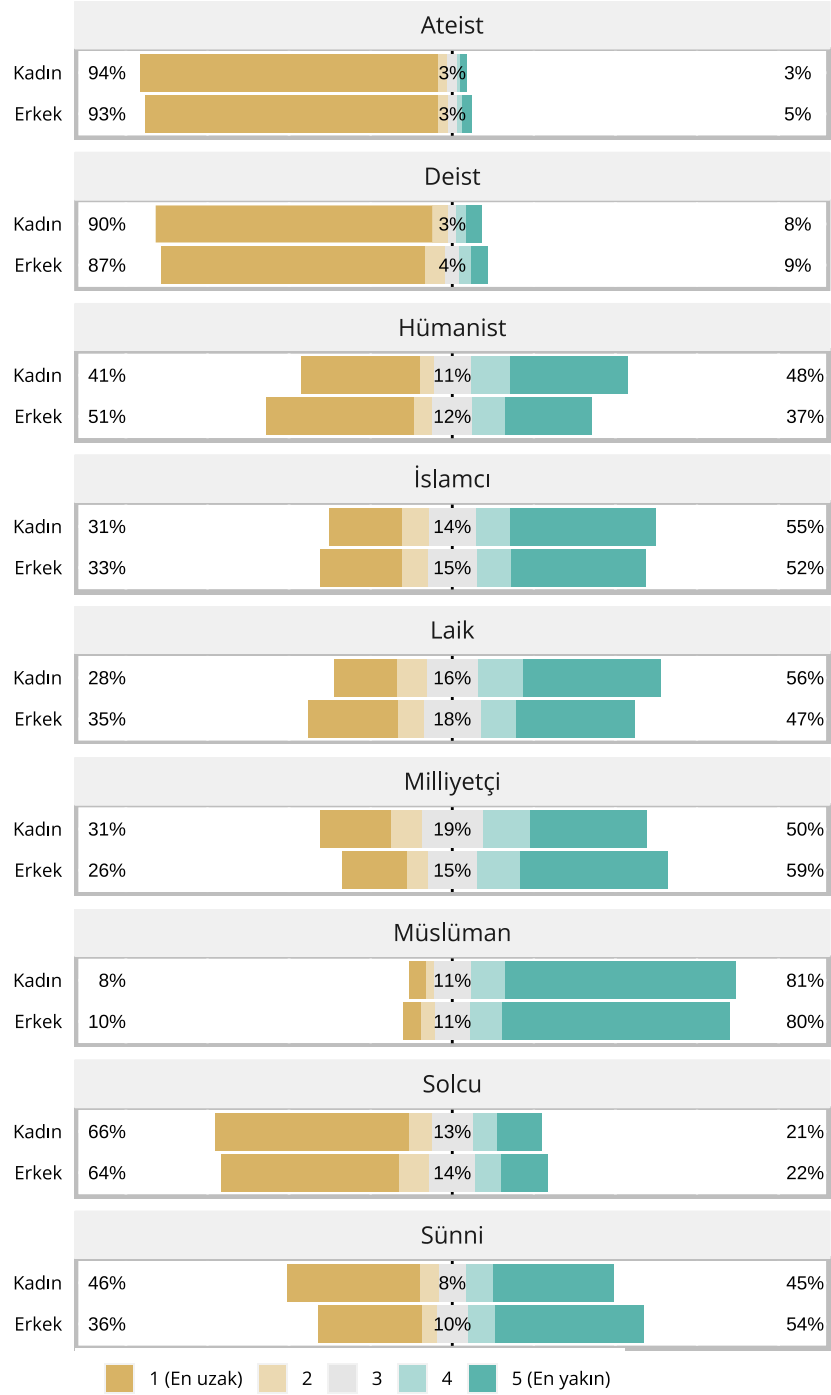
Toplumun beşte biri kendisini feminizme yakın görüyor

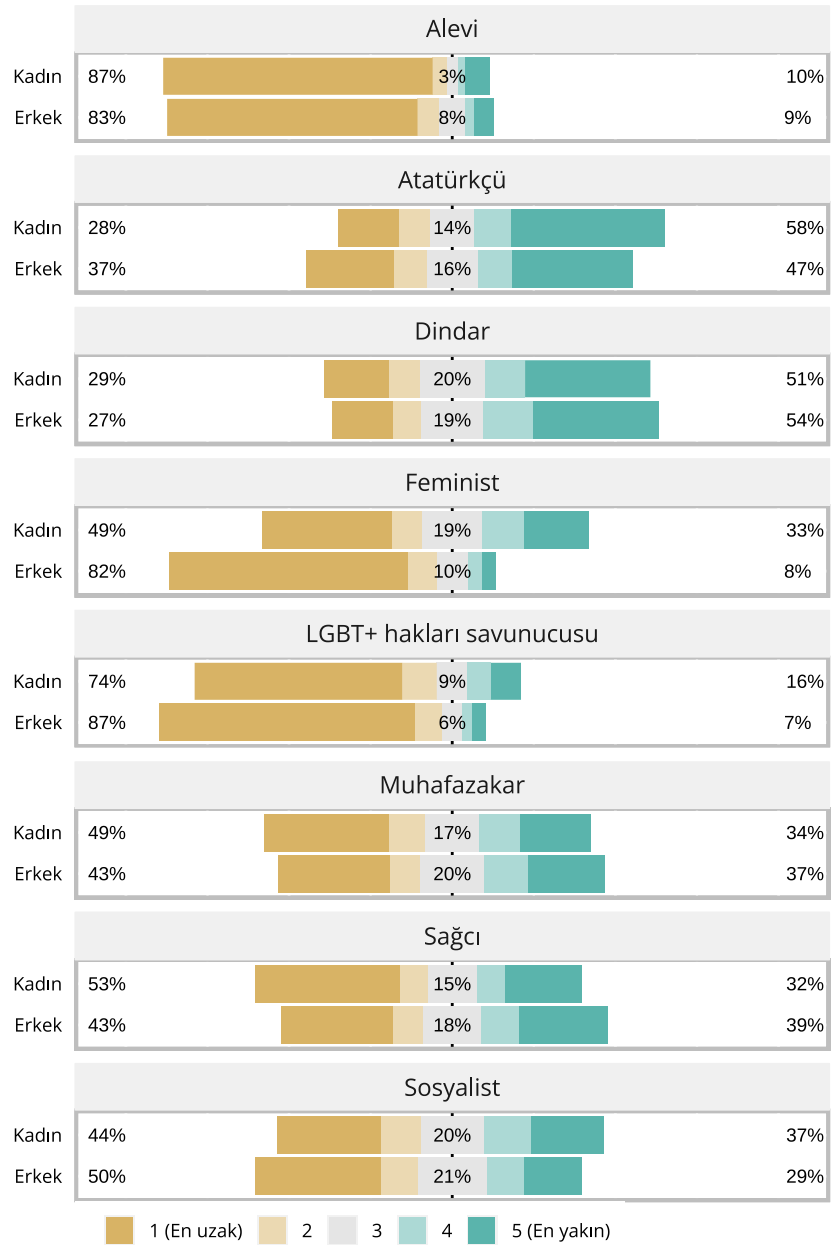
Buna ek olarak, katılımcıların yaklaşık yarısı (%42) kendisini hümanist kimliğine çok yakın gördüğünü ifade etmiştir. Dahası katılımcıların %36'sı sağcı, %35'i muhafazakâr ve %33'ü de sosyalist kimlik kategorilerine kendilerini yakın gördüklerini dile getirmiştir. Kendisini solcu kimliğine yakın hissedenlerin oranı %22 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca Türkiye'de yaşayan her beş kişiden birinin kendisini feminist kimliğine yakın hissettiği (%20) de gözlenmektedir. LGBT+ hakları savunuculuğuna kendini yakın hissedenlerin oranı ise %11'dir.

En az temsil edilen kimlikler azınlık inanç grupları

Diğer taraftan Grafik 52'den anlaşıldığı üzere, farklı kimlik kategorileri arasında bireylerin en az yakınlık hissettikleri kimlik kategorileri sırasıyla ateist (%4), deist (%8) ve Alevi (%9) kimlikleridir. Grafik 53, Grafik 54 ve Grafik 55'te, sırasıyla, cinsiyete, yaş gruplarına ve eğitim seviyelerine göre katılımcıların kimlik kategorilerine yakınlık dereceleri verilmiştir. Ardından Grafik 56 ve Grafik 57'de, sırasıyla, yerleşim ve coğrafi bölgelere göre katılımcıların kimlik kategorilerine yakınlık derecelerinin dağılımı sunulmaktadır.

Grafik 53. Cinsiyete Göre Kimlik Kategorilerine Yakınlık Dereceleri

Kadınlar genel olarak seküler ideolojilere daha yakın

Grafik 53'te cinsiyete göre bireylerin farklı kimlik kategorilerine yakınlık dereceleri gösterilmektedir. Araştırma bulguları incelendiğinde kadınların kendilerini seküler ideolojik kimlik kategorilerine erkeklerden daha yakın hissettikleri görülmektedir. Örneğin, kadın katılımcıların %58'i, erkek katılımcıların ise %47'si kendilerini Atatürkçü kimlik kategorisine yakın hissettiklerini belirtmişlerdir. Bu eğilim, kendilerini laik ve hümanist kimlik kategorisine yakın hissedenlerde de görülmektedir. Öyle ki kadınların %56'sı kendisini laik kimlik kategorisine yakın hissettiğini ifade ederken bu oran erkekler arasında %47'ye düşmektedir. Benzer şekilde, kendisini hümanist kimlik kategorisine yakın gören kadınların oranı %48 iken bu oran erkeklerde %37 olarak kaydedilmiştir.

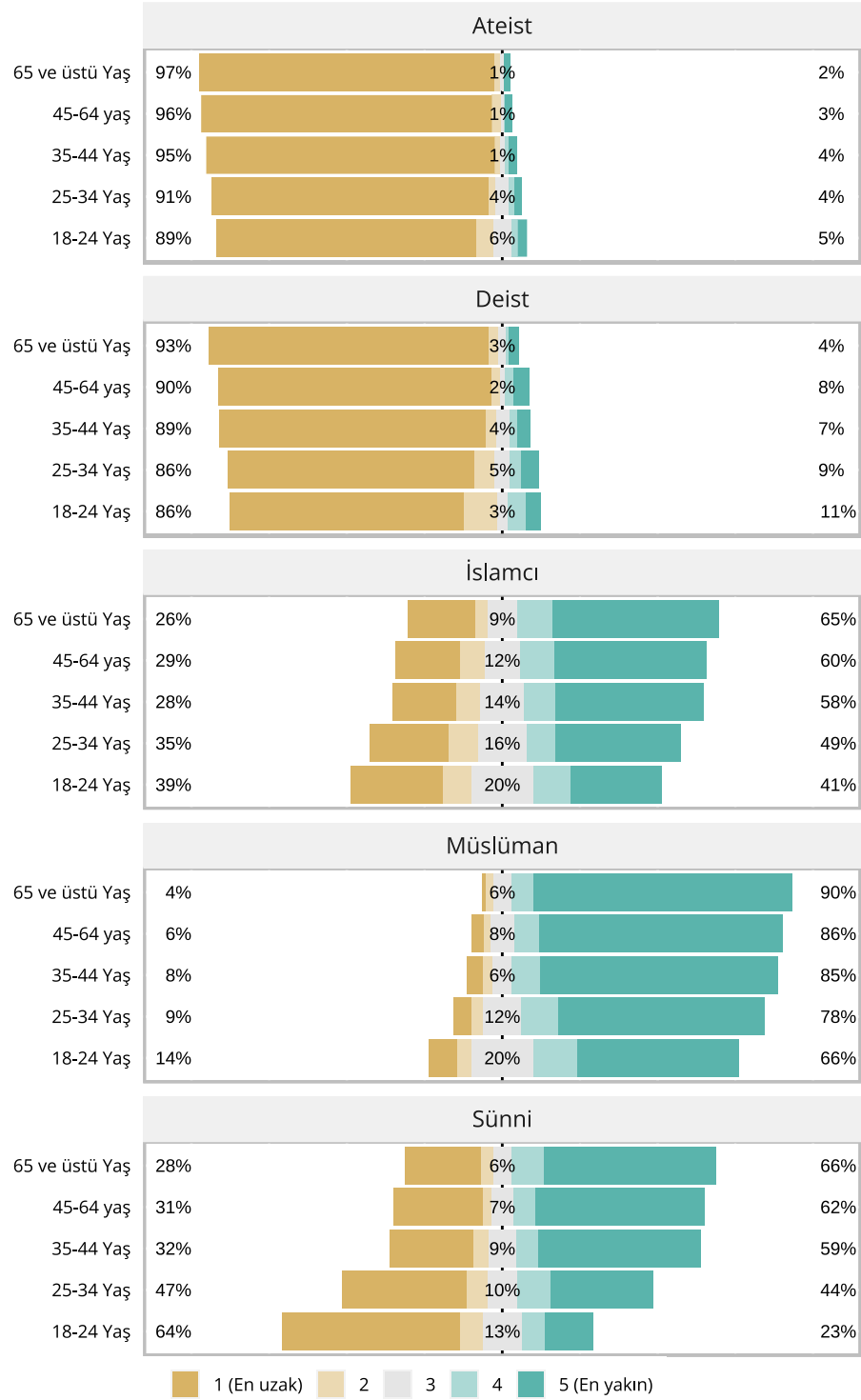
Sosyalizm de kadınlar arasında daha çok kabul görüyor

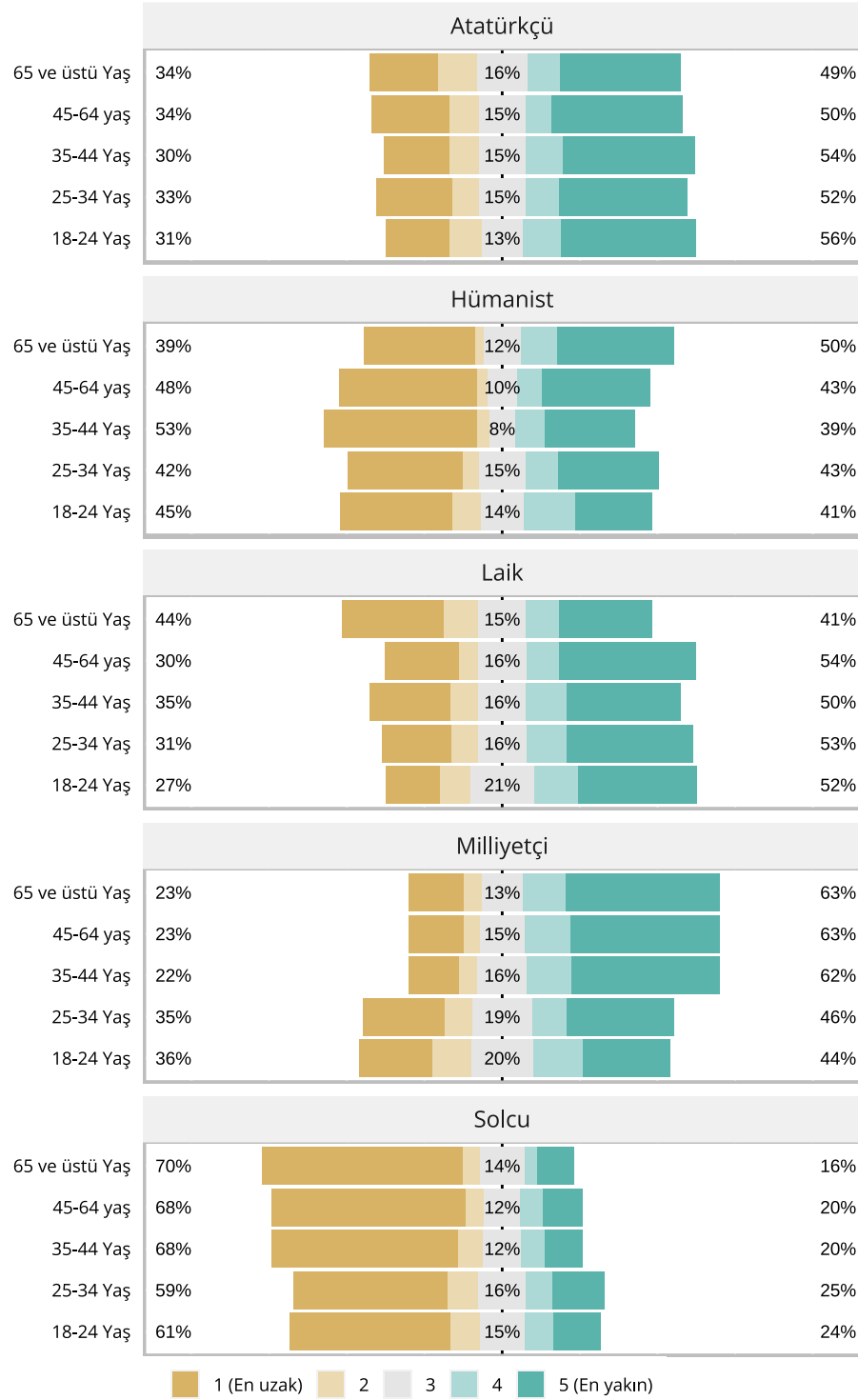
Grafik 53'te diğer kimlik kategorine bakıldığında, kadın katılımcıların %37'si kendilerini sosyalist kimliğine yakın hissettiğini belirtirken bu oran erkeklerde %29'a düşmektedir. Ayrıca kadınların %33'ü kendilerini feminist kimliğine yakın hissettiğini ifade ederken bu oran erkeklerde %8'e düşmektedir.

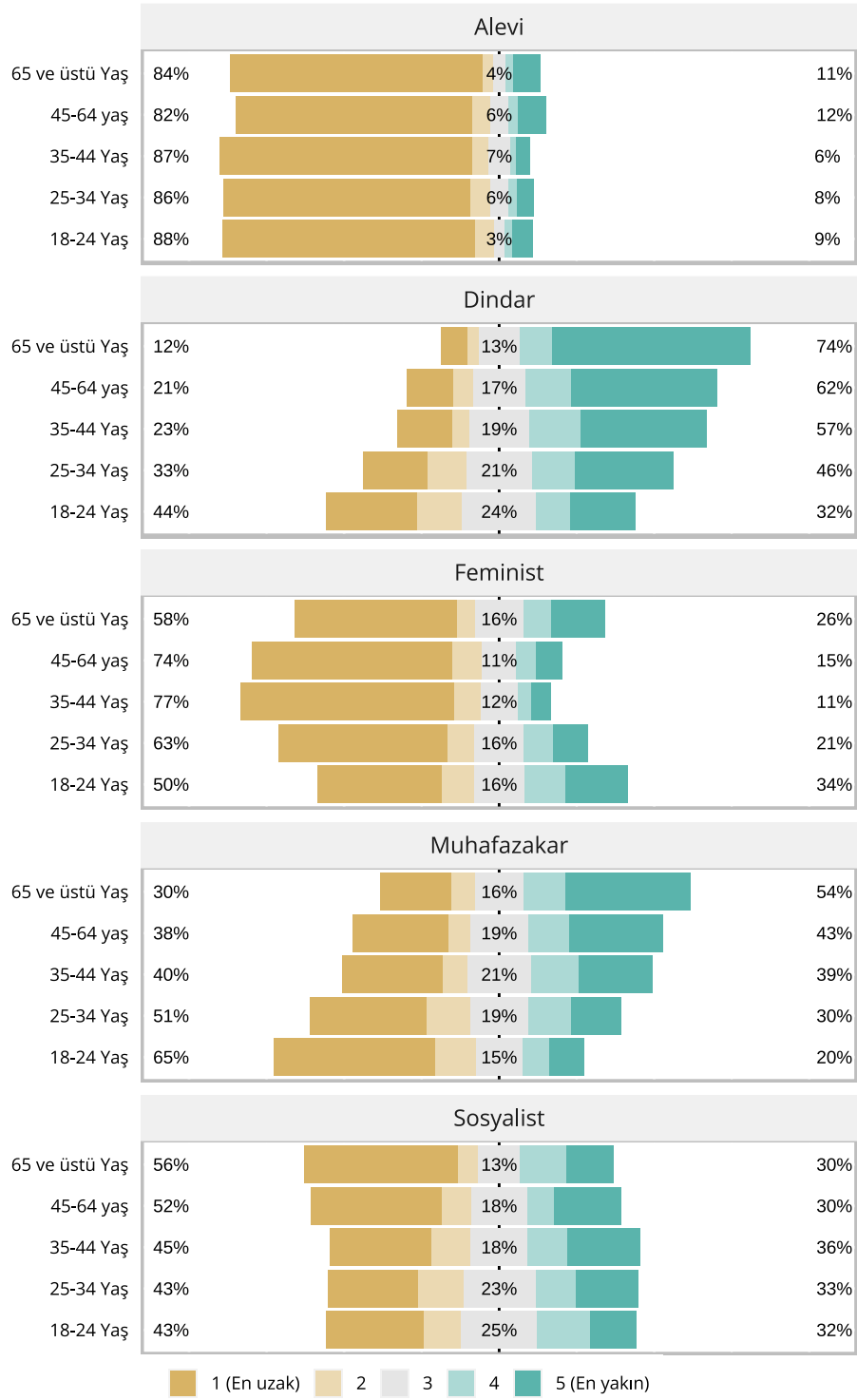
Erkekler geleneksel kimlik kategorilerine daha yakın hissediyorlar

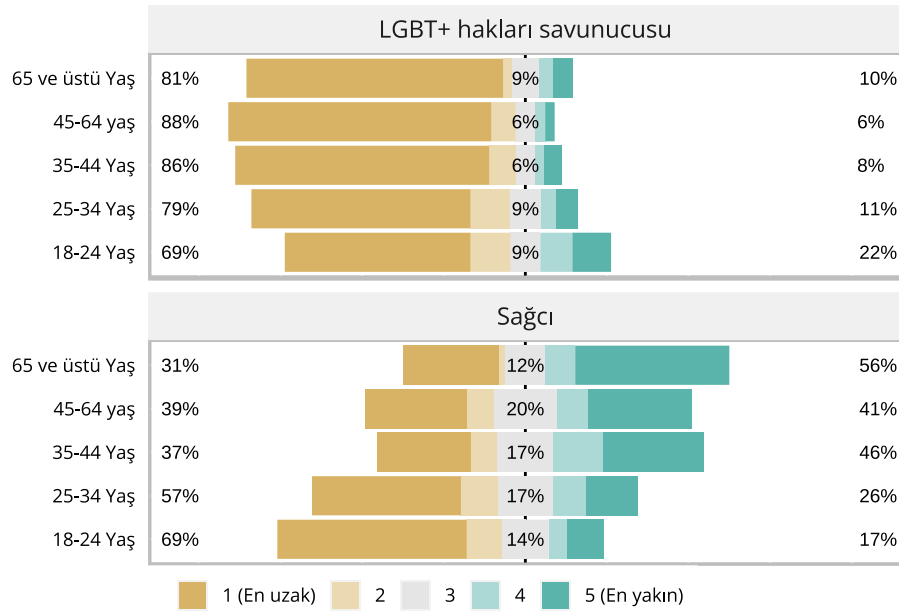
Grafik 53'ten anlaşıldığı üzere, erkekler kendilerini geleneksel kimlik kategorilerine kadınlara kıyasla genellikle daha yakın hissetmektedir. Erkek katılımcılar milliyetçi (%59), Sünni (%54), dindar (%54), sağcı (%39) ve muhafazakâr (%37) kimlik kategorilerine kendilerini daha yakın gördüklerini ifade etmişlerdir. Kadınlarda bu yakınlık, sırasıyla, %50, %45, %51, %32 ve %34 oranlarına düşmektedir. Ancak Grafik 53'e göre, kendisini İslamcı kimlik kategorisine yakın gördüğünü belirten kadınların oranı (%55) erkeklerin oranından (%52) biraz daha yüksektir. Buna ek olarak, hem kadın hem erkek katılımcılar arasında ateist, deist ve LGBT+ hakları savunucusu kimlik gruplarına yakın hissedenlerin oranı diğer kimlik gruplarına kıyasla daha düşüktür.

Grafik 54. Yaş Gruplarına Göre Kimlik Kategorilerine Yakınlık Dereceleri

Gençler arasında seküler ve modern ideolojilere yakınlık daha fazla

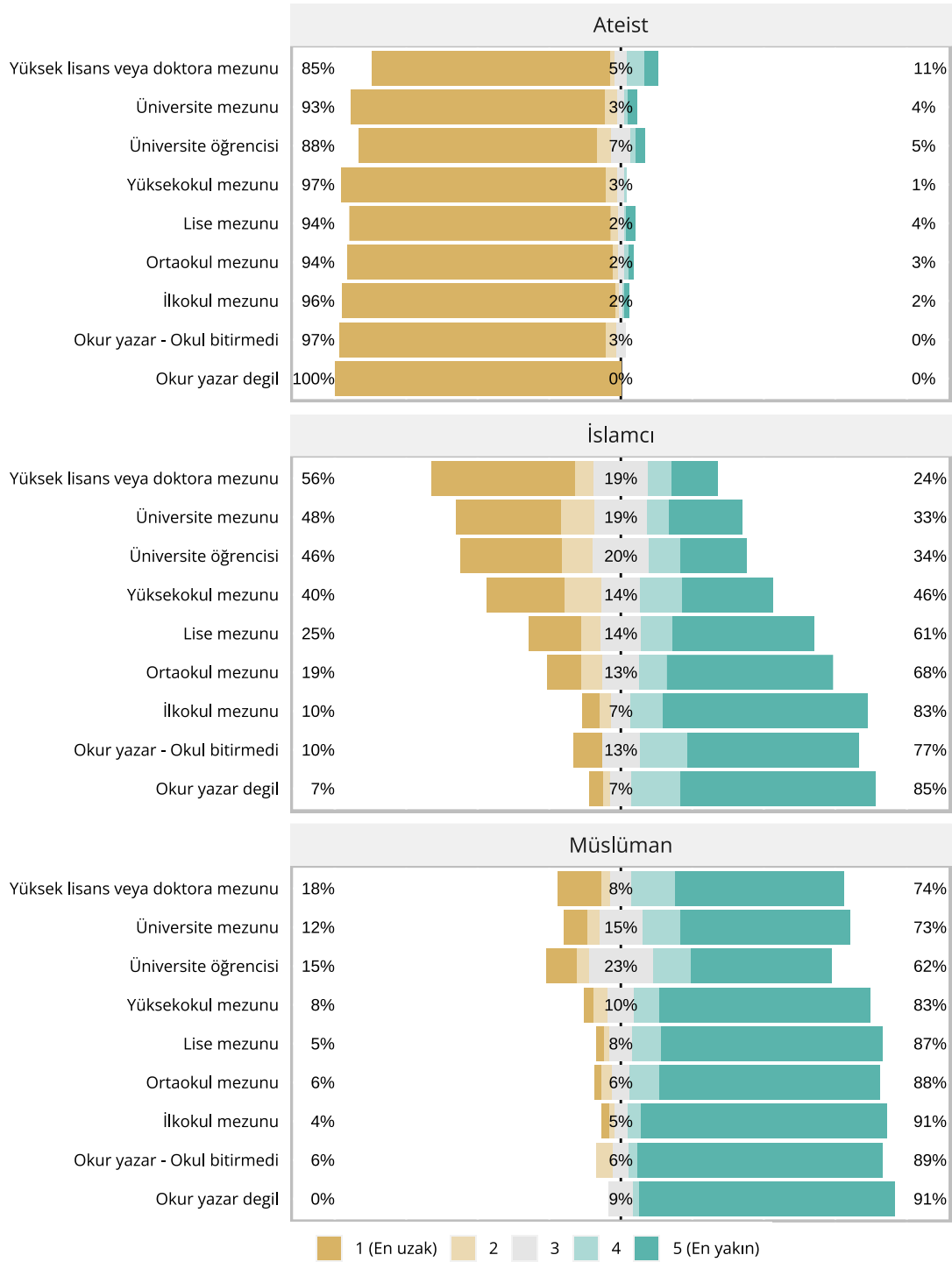
Grafik 54'te yaş gruplarına göre bireylerin farklı kimlik kategorilerine yakınlık dereceleri gösterilmektedir. Bu grafikten anlaşıldığı üzere, (laik, solcu, hümanist, Atatürkçü, sosyalist ve solcu gibi) seküler ve modern ideolojileri referans alan kimliklere yakınlık seviyeleri, genç yaş grupları arasında daha büyük yaş gruplarına kıyasla belirgin bir şekilde daha yüksektir. Diğer bir ifadeyle; Müslüman, Sünni, milliyetçi, İslamcı, dindar ve muhafazakâr gibi dini ve geleneksel kimlik kategorilerine yakın hissetme oranları daha büyük yaş grupları arasında en küçük yaş gruplarına kıyasla daha yüksektir. Örneğin 65 ve üstü yaş grubunun %90'ı kendisini Müslüman kimlik kategorisine yakın hissederken bu oran 18-24 yaş grubunda %66'ya kadar düşmektedir.

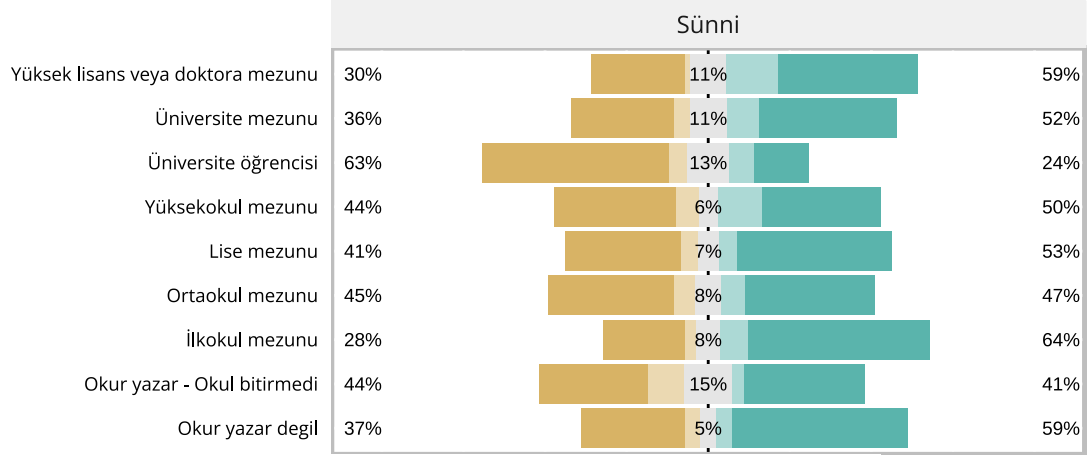
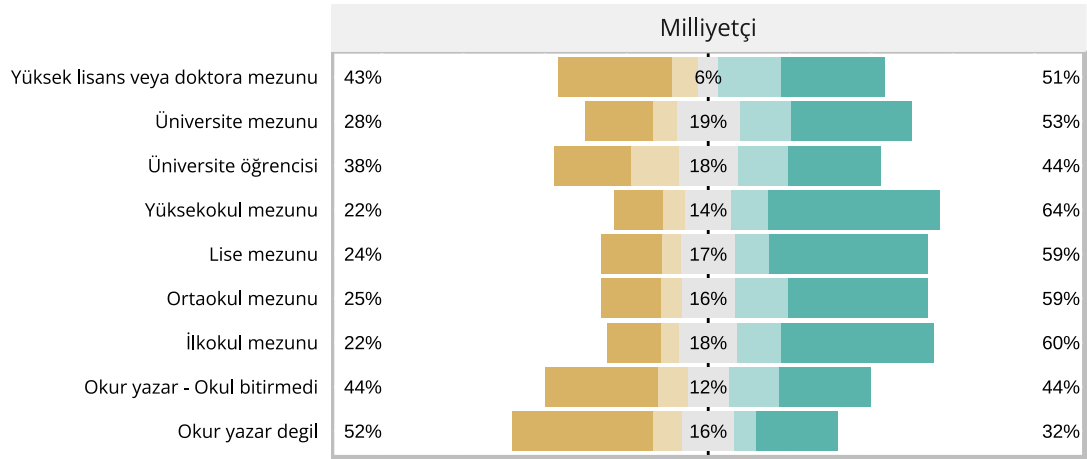
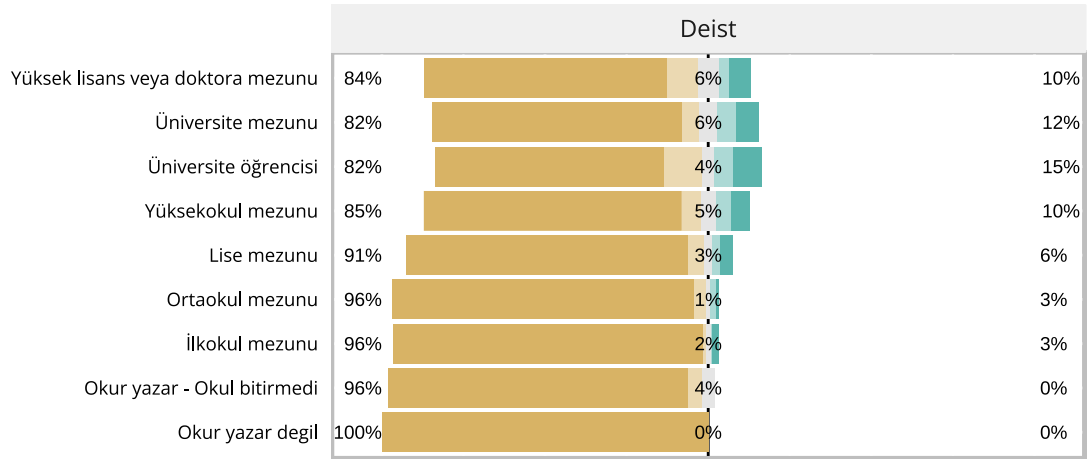
Diğer taraftan Grafik 54'e göre, ateist ve deist kimlik kategorilerine yakınlık seviyeleri, en küçük yaş grupları arasında belirgin bir şekilde daha yüksektir. Öyle ki 65 ve üzeri yaş grubu içerisinde kendilerini ateist kimliğine yakın görenlerin oranı %2, deist kimliğine yakın görenlerin oranı ise %4'tür. Bu oran 18-24 yaş grubu içerisinde, sırasıyla, %5 ve %11 olarak kaydedilmiştir.

Yaşlılar arasında feminizme ve LGBT+ savunuculuğu kimliklerine yakınlık hissi yüksek

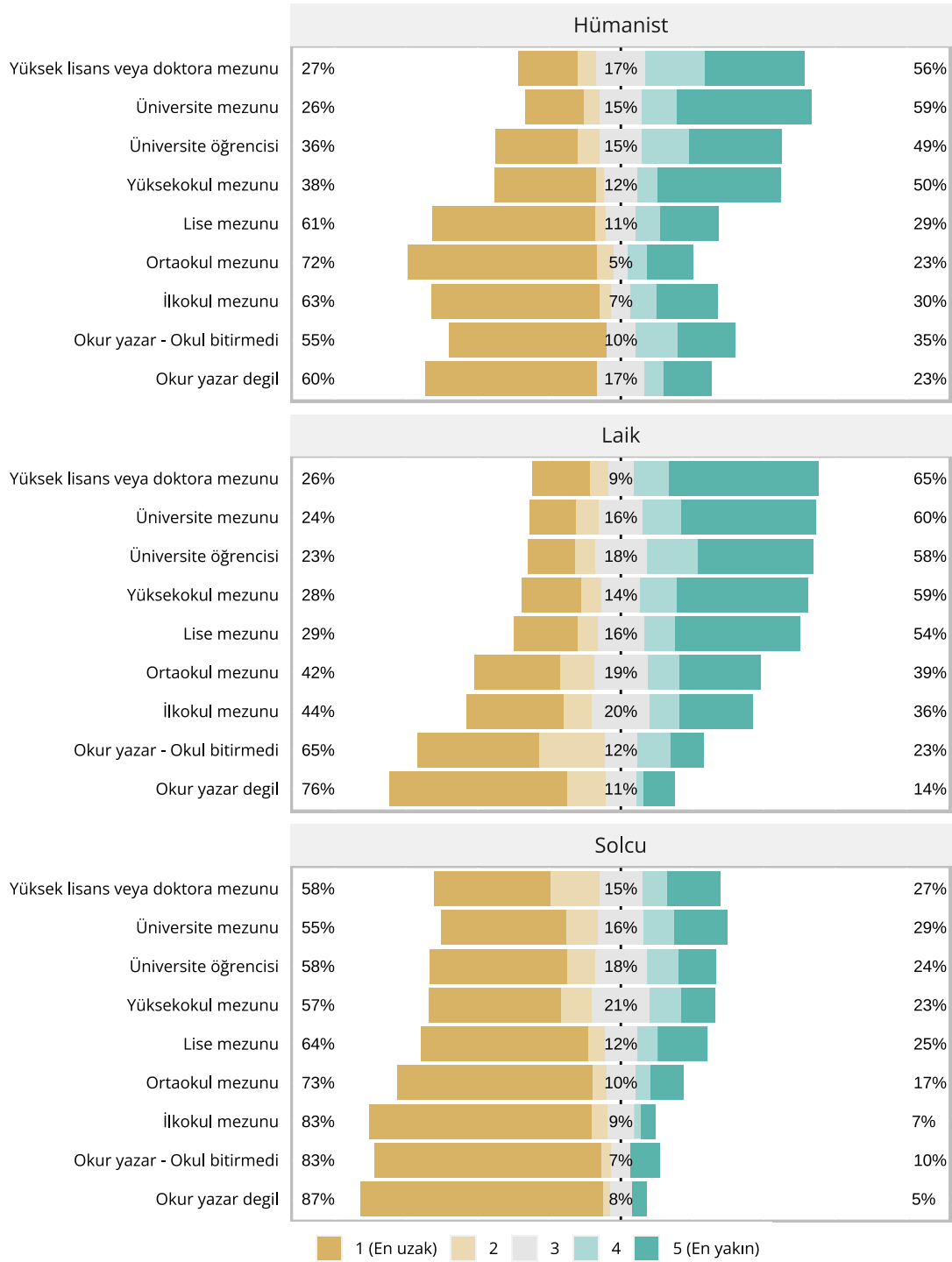
Grafik 54'ten anlaşıldığı üzere, en genç yaş gruplarından daha büyük yaş gruplarına doğru gidildikçe feminist kimlik kategorisine yakınlık hissi azalmaktadır. Örneğin, 18-24 yaş grubu içerisinde kendini feminist kimliğe en yakın hissetme oranı %34 iken bu oran 35-44 yaş grubu arasında %11'e kadar düşmektedir. Ancak kendini feminist kimliğine en yakın hissetme oranları daha büyük yaş gruplarında tekrar artmaya başlayarak 45-64 yaş grubunda %15'e ve 65 ve üzeri yaş grubunda ise %26'ya kadar yükselmektedir. Oldukça benzer bir trend LGBT+ hakları savunucusu kimliğine yakın hissetme oranlarında da göze çarpmaktadır. Kendilerini bu kimlik kategorisine en yakın hissetme oranı 18-24 yaş grubu içerisinde %22 iken yaş grubu büyüdükçe düzenli olarak azalarak 45-64 yaş grubu içerisinde %6'ya kadar düşmektedir. Ancak bu oran en büyük yaş grubu olan 65 ve üstü yaşındakiler arasında yükselerek %10 seviyesine ulaşmaktadır.

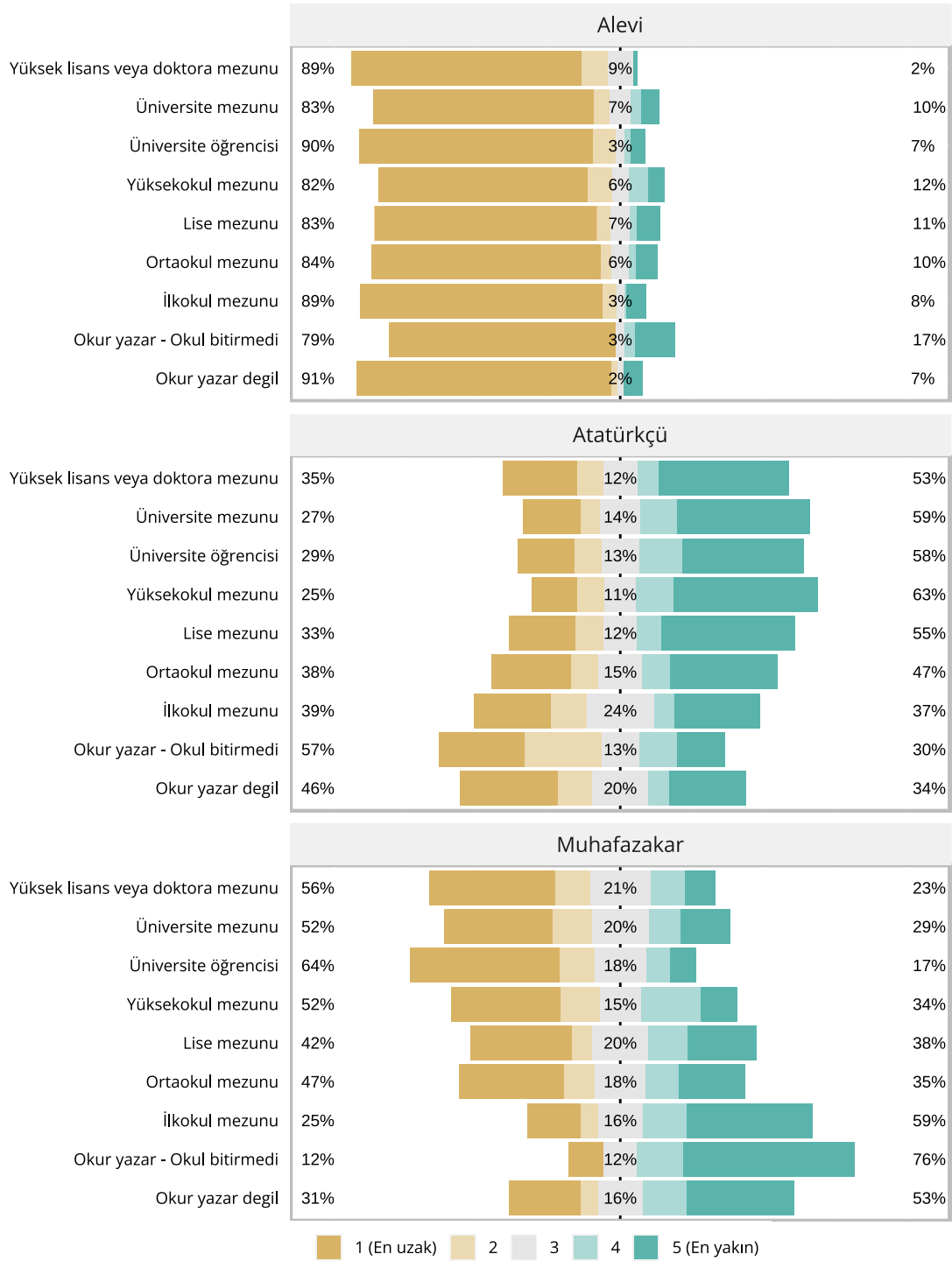
Grafik 55. Eğitim Seviyelerine Göre Kimlik Kategorilerine Yakınlık Dereceleri

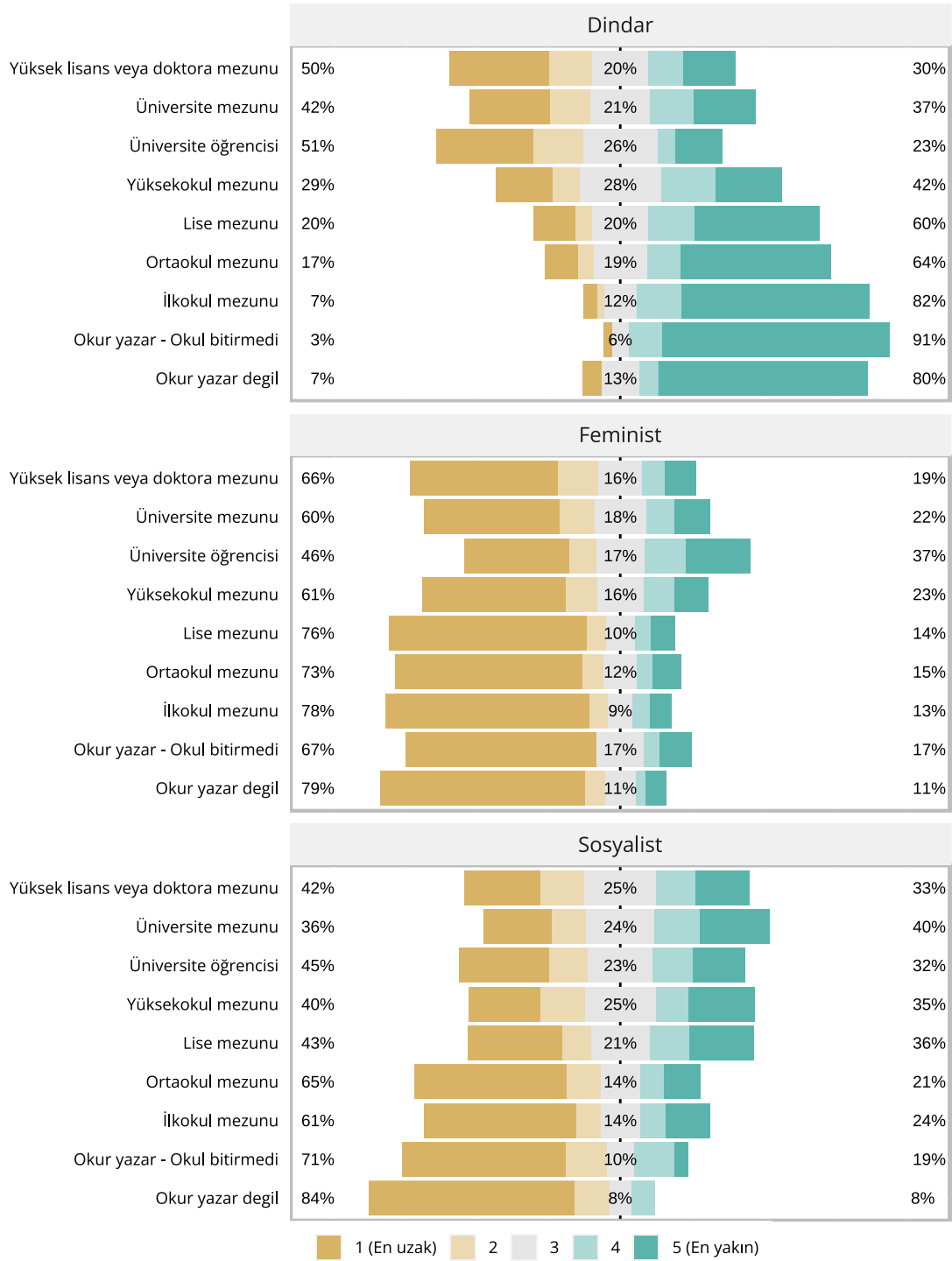

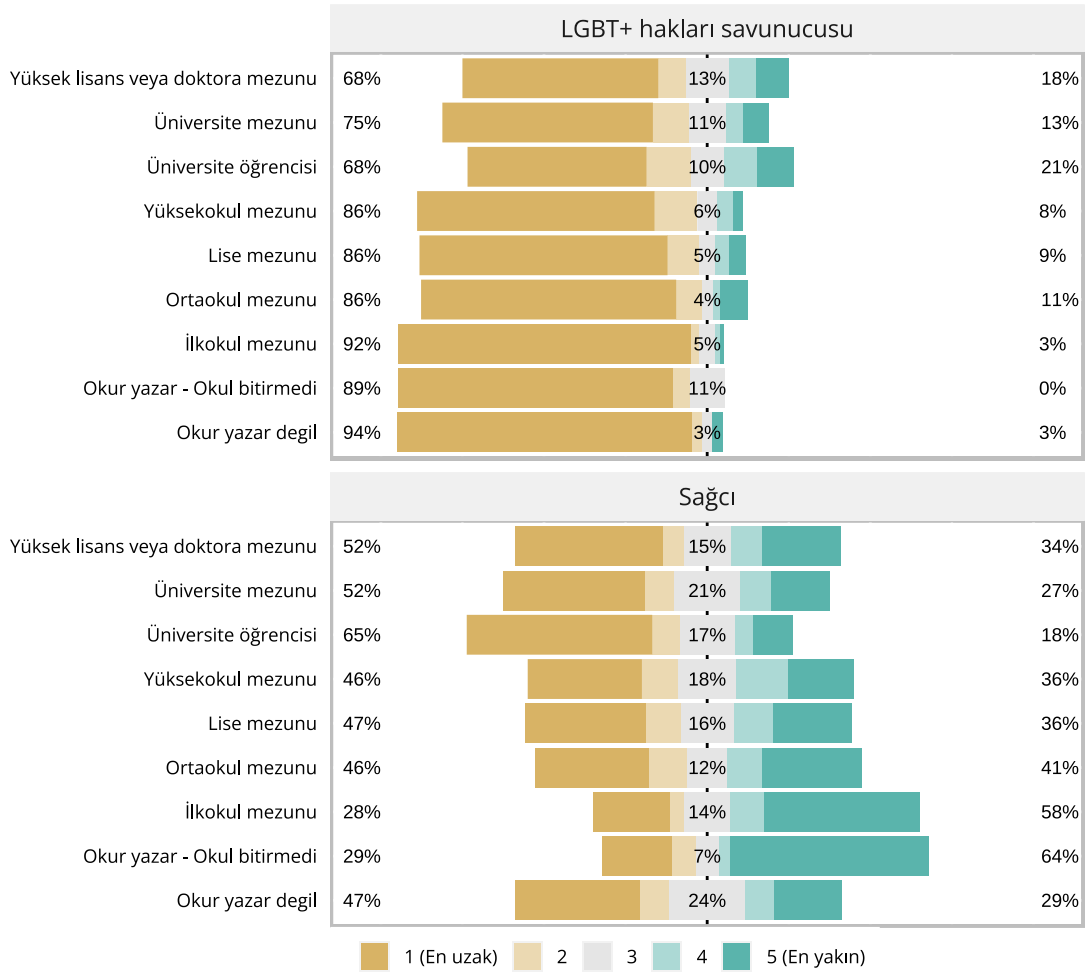

1 (En uzak) 2 3 4 5 (En yakın)

Eğitim seviyesiyle sosyal kimlik kategorilerine yakınlık arasında çok güçlü bir ilişki var

Eğitim seviyesine göre katılımcıların farklı kimlik kategorilerine yakınlık derecelerini gösteren Grafik 55'te belirtildiği üzere, eğitim seviyeleri ile katılımcıların kimlik kategorilerine yakınlıkları arasında belirgin ve güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Araştırma bulguları genel olarak incelendiğinde, düşük eğitim seviyelerinden katılımcıların kendilerini en çok geleneksel ve dindar kimlik kategorilerine yakın hissettiği gözlenirken; yüksek eğitim seviyelerinden katılımcıların kendilerini en çok modern ve seküler kimlik kategorilerine yakın hissettiği anlaşılmıştır.

Üniversite öğrencileri kendilerini Müslümanlık, Sünnilik, dindarlık ve muhafazakârlıktan en uzak gören grup

Grafik 55 incelendiğinde, eğitim seviyesi ile İslamcı ve dindar kimlik kategorilerine yakınlık hissi arasında azalan oranda bir ilişki olduğu gözlenmektedir. Buna göre, kendisini İslamcı kimliğine en yakın görenlerin oranı okur yazar olmayanlar içinde %85'tir. Bu oran, lise mezunları arasında %61'e, üniversite öğrencileri arasında %34'e, yüksek lisans veya doktora mezunları arasında ise %24'e düşmektedir.

Grafik 55'e göre, eğitim seviyesi ile hümanist, laik ve solcu kimlik kategorilerine yakınlık hissi arasında doğru oranda ilişki olduğu anlaşılmaktadır. Diğer bir ifade ile katılımcıların eğitim seviyesi arttıkça bu kimliklere yakın hissetme oranlarında görece artış kaydedilmektedir. Kendisini hümanist kimlik kategorisine yakın görenlerin oranı okur yazar olmayanlar arasında %23 iken üniversite öğrencileri arasında %49'a, yüksek lisans veya doktora mezunları arasında ise %56'ya yükselmektedir. Benzer şekilde, okur yazar olmayan katılımcıların %14'ü kendisini laik kimlik kategorisine yakın hissettiğini belirtirken bu oran, üniversite öğrencileri arasında %58'e, yüksek lisans veya doktora mezunları arasında ise %65'e yükselmektedir. Kendisini solcu kimliğine en yakın hisseden katılımcılar için de benzer bir trend söz konusudur. Bu doğrultuda, kendisini solcu kimlik kategorisine yakın gören katılımcıların oranı okur yazar olmayanlar arasında sadece %5 iken üniversite öğrencileri arasında %24'e, yüksek lisans veya doktora mezunları arasında da %27'ye yükselmektedir.

Grafik 55'te öne çıkan bulgulardan bir diğeri de kendisini Sünni ve Müslüman kimlik kategorilerine yakın hissedenlerin oranlarının üniversite öğrencileri arasında belirgin bir şekilde düşmesidir. Diğer eğitim seviyeleri içinde Sünni kimliğine yakın hissetme oranı %41 (okur yazar-okul bitirmede) ile %59 (okur yazar değil ve yüksek lisans veya doktora mezunu) arasında değişirken üniversite öğrencileri arasında %24'e kadar düşmektedir. Benzer şekilde, kendini Müslüman kimliğine yakın hissetme oranı diğer eğitim seviyelerinde en düşük %73 (üniversite mezunları) ile %91 (okur yazar değil ve ilköğretim mezunu) arasında değişirken üniversite öğrencileri arasında %62'ye kadar düşmektedir. Buna ek olarak, diğer eğitim seviyeleri arasında kendilerini sağcı (%65), Sünni (%63), muhafazakâr (%64) ve dindar (%51) kimlik kategorilerine en uzak hissedenlerin üniversite öğrencileri olduğu görülmektedir. Diğer bir ifadeyle, diğer eğitim seviyelerine kıyasla, kendisini Sünni, dindar, muhafazakâr ve sağcı kimlik kategorilerine yakın hissetme oranları üniversite öğrencileri içinde en düşük seviyelerdedir.

Üniversite öğrencileri feminizme ve LGBT+ hakları savunuculuğuna da kendilerini en yakın hisseden grup

Grafik 55'ten anlaşıldığı üzere, diğer tüm eğitim gruplarına kıyasla üniversite öğrencileri feminist ve LGBT+ hakları savunucusu kimlik kategorilerine kendilerini en yakın hisseden gruptur. Üniversite öğrencileri arasında kendisini feminizme en yakın hisseden katılımcıların oranı %37'dir. Bu oran, diğer tüm eğitim grupları içerisinde en fazla yükseköğretim mezunları arasında %23 olarak kaydedilmiştir. Benzer şekilde, kendisini LGBT+ hakları savunucusu kimlik kategorisine en yakın hisseden üniversite öğrencilerinin oranı (%21), diğer eğitim seviyeleri arasından sıyrılarak öne çıkmaktadır.

Kendini deizme en yakın hissedenler üniversite öğrencileri

Grafik 55'e göre, tüm eğitim grupları içerisinde kendisini deist kimlik kategorisine en yakın hisseden grup yine üniversite öğrencileridir (%15). Bu oran üniversite mezunlarında %12'ye, lisansüstü eğitim görmüş olanlar ve yükseköğretim mezunlarında %10'a kadar azalırken daha düşük eğitim seviyelerinde çok daha düşüktür.

Ateizme en yakın olanlar yüksek lisans ve doktora eğitimi görmüş olanlar

Grafik 55'te görüldüğü üzere, kendisini ateist kimlik grubuna yakın hissedenlerin oranı yüksek lisans veya doktora mezunları arasında %11'e kadar çıkmaktadır. Bu oran üniversite öğrencileri arasında %5'e düşmektedir. Okur yazar olmayanların içinde ise kendini ateist kimlik grubuna yakın hisseden kimse kaydedilmemiştir (%0).

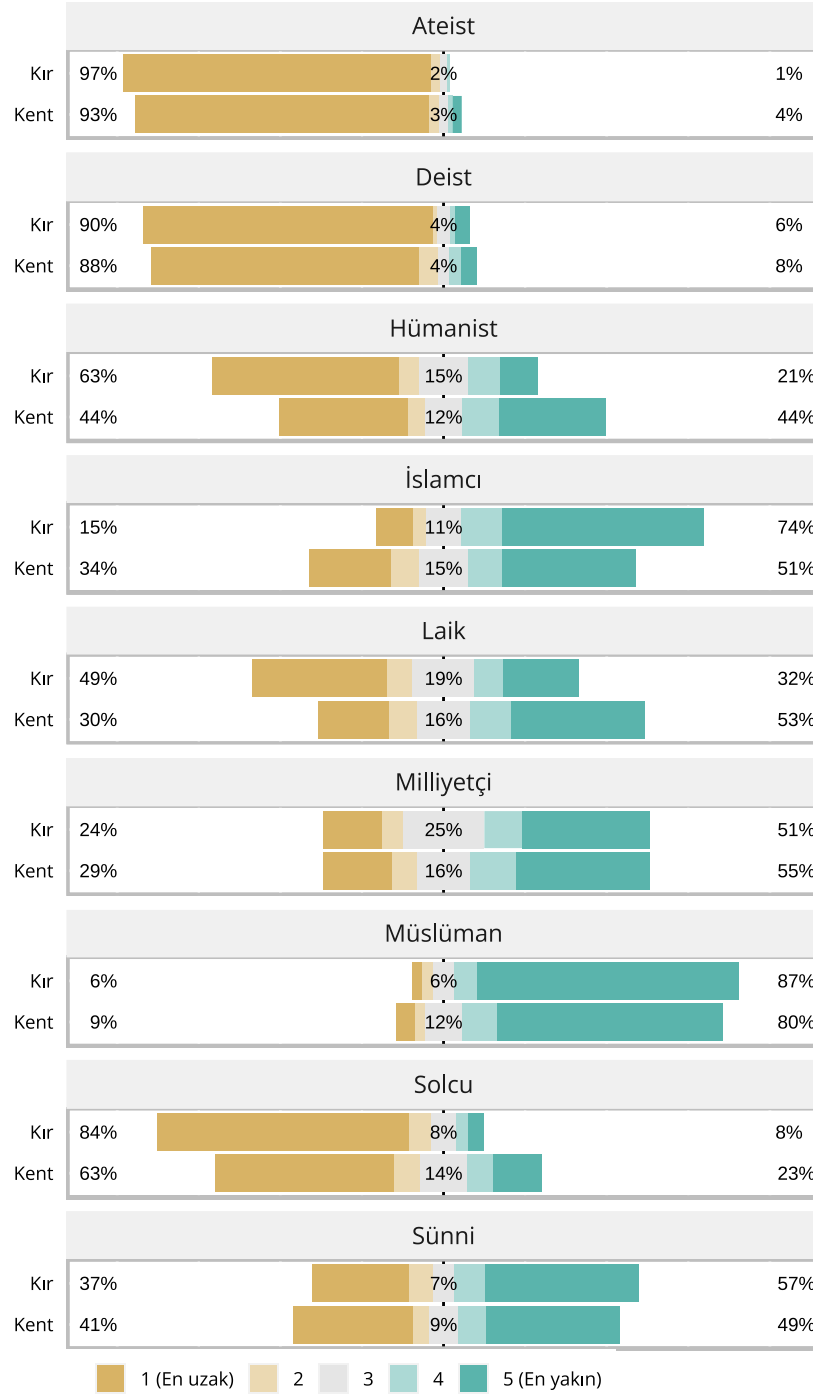
Eğitim seviyesi arttıkça seküler kimliklere yakınlık artıyor

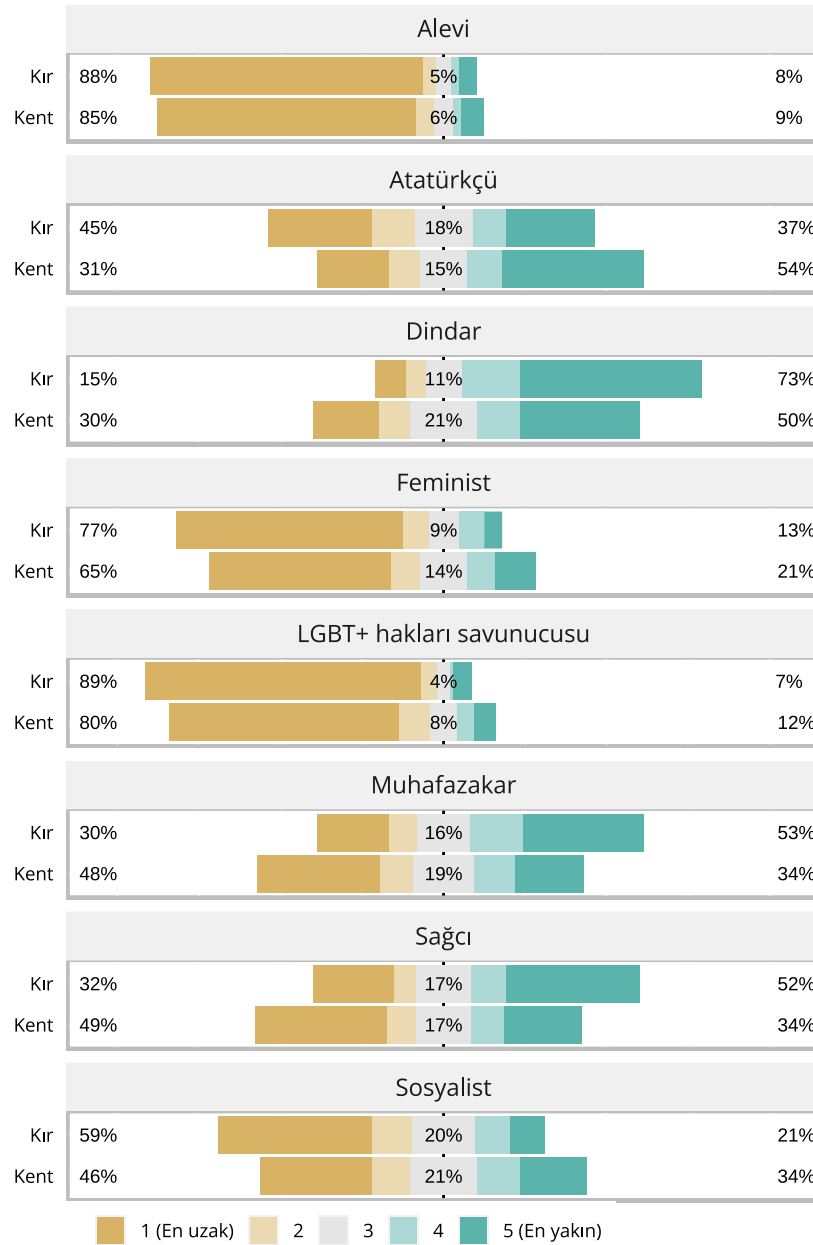
Grafik 55'te gösterilen bulgular incelendiğinde, genel olarak eğitim seviyesi arttıkça laik, solcu, hümanist, Atatürkçü, sosyalist ve solcu gibi seküler kimlik kategorilerine yakın hissetme oranlarında da düzenli olarak artış yaşanmaktadır. Örneğin okuma yazma bilmeyenler arasında laik kimlik kategorisine kendini yakın hissedenlerin oranı %14 iken lisansüstü eğitimi görmüş olanlar arasında bu oran 4 kattan fazla artarak %65 seviyelerine kadar yükselmektedir.

Milliyetçilik daha çok ilk ve orta eğitim seviyelerinde yaygın

Grafik 55'e göre, kendini milliyetçi kimlik kategorisine yakın görenlerin oranı en fazla orta eğitim seviyelerinde görülmektedir. Eğitim seviyesi daha düşük veya daha yüksek olan katılımcılar arasında ise milliyetçi kimliğine yakın hissetme oranları görece azalmaktadır. Örneğin, kendilerini milliyetçi kimlik kategorisine kendisini yakın hissedenlerin oranı yüksekokul mezunu altı eğitim seviyelerinde %32'den (okur yazar değil) %64'e (yüksekokul mezunu) yükselecek şekilde görece düzenli bir şekilde artmıştır. Bu oran, üniversite öğrencileri arasında ise %44'e düşmüş; ardından üniversite mezunları arasında %53 ve yüksek lisans veya doktora mezunları arasında ise %51 olarak kaydedilmiştir.

Grafik 56. Yerleşim Bölgelerine Göre Kimlik Kategorilerine Yakınlık Dereceleri

Kırsal yerleşim bölgelerinde dindar-geleneksel kimlikler öne çıkıyor

Grafik 56'da yerleşim bölgelerine göre bireylerin farklı kimlik kategorilerine yakınlık dereceleri gösterilmektedir. Bu grafikten anlaşıldığı üzere kırsal nüfus, kent nüfusuna kıyasla, kendisini dindar ve geleneksel kimliklere belirgin bir şekilde daha yakın hissetmektedir. Kendisini dindar kimliğine en yakın hissedenlerin oranı kırsal yerleşim bölgelerinde yaşayanlar arasında %73 iken kentsel yerleşim bölgelerinde yaşayanlar arasında %50'ye kadar inmektedir. Bu trend, İslamcı, muhafazakâr, Sünni ve sağcı kimlik gruplarında da gözlenmektedir.

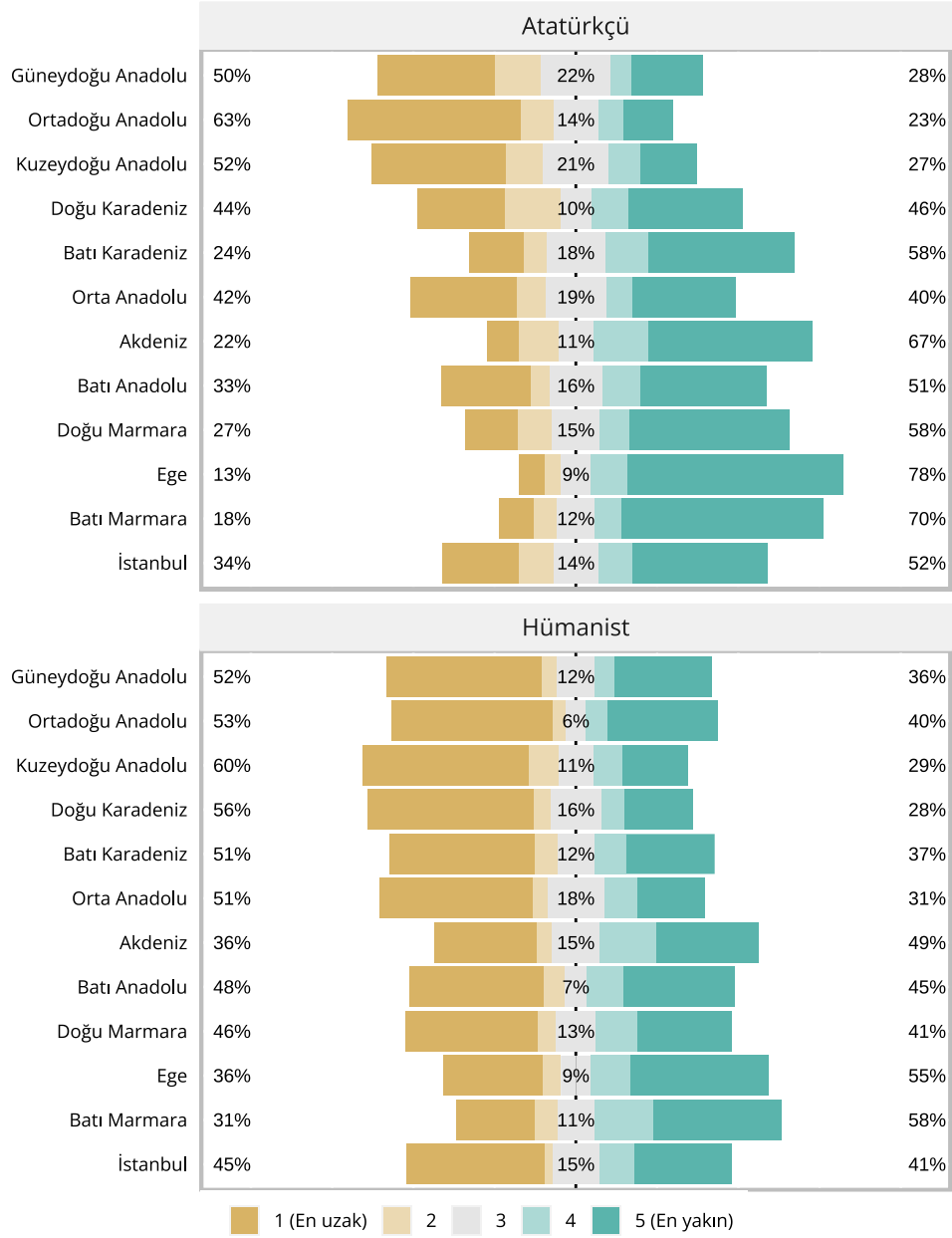
Milliyetçilik kimliğine yakınlıkta şehirler önde

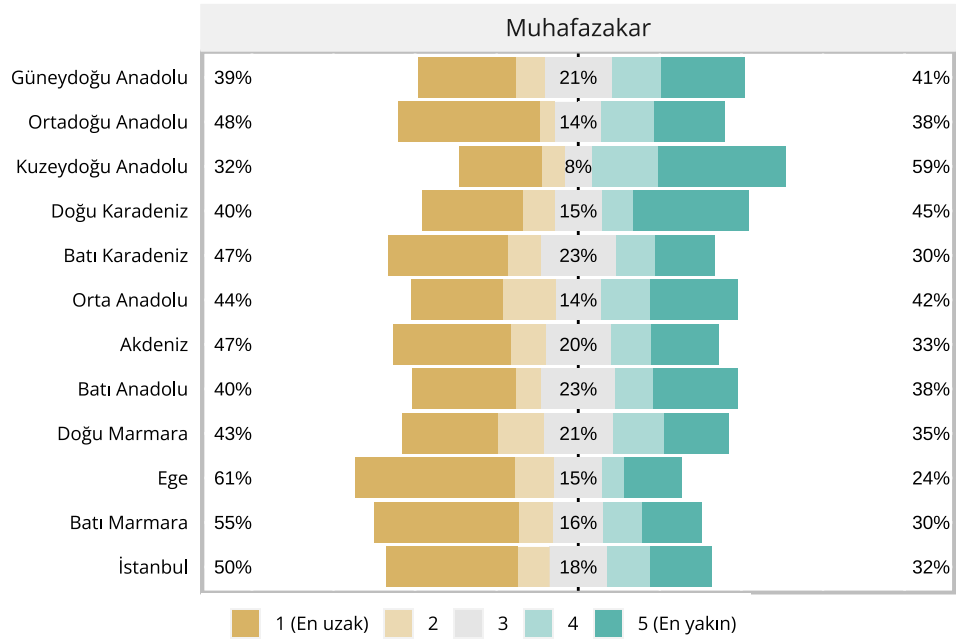
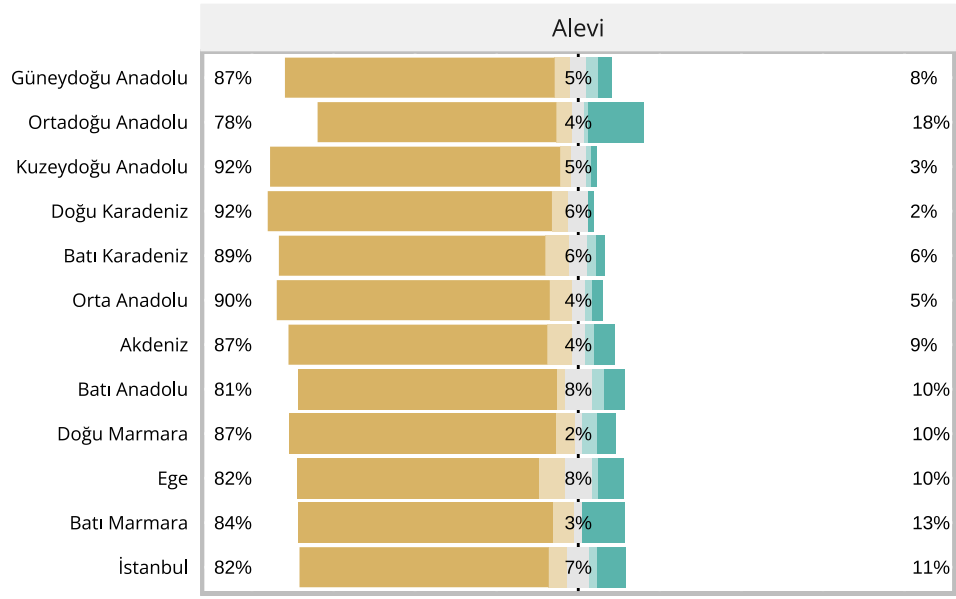
Grafik 56'dan anlaşıldığı üzere, her ne kadar kırsal yerleşim bölgelerinde yaşayan katılımcılar, dindar ve geleneksel kimlik kategorilerine kentsel yerleşim bölgelerinde yaşayan katılımcılara kıyasla daha yakın olsa da milliyetçi kimlik kategorisine yakınlıkta kentsel nüfus az farkla da olsa ön plana çıkmaktadır. Bu bağlamda, kırsal yerleşim bölgelerinde yaşayanlar arasında kendilerini milliyetçi kimliğine yakın hissedenlerin oranı %51 iken kentsel yerleşim bölgelerinde bu oran %55'e yükselmektedir.

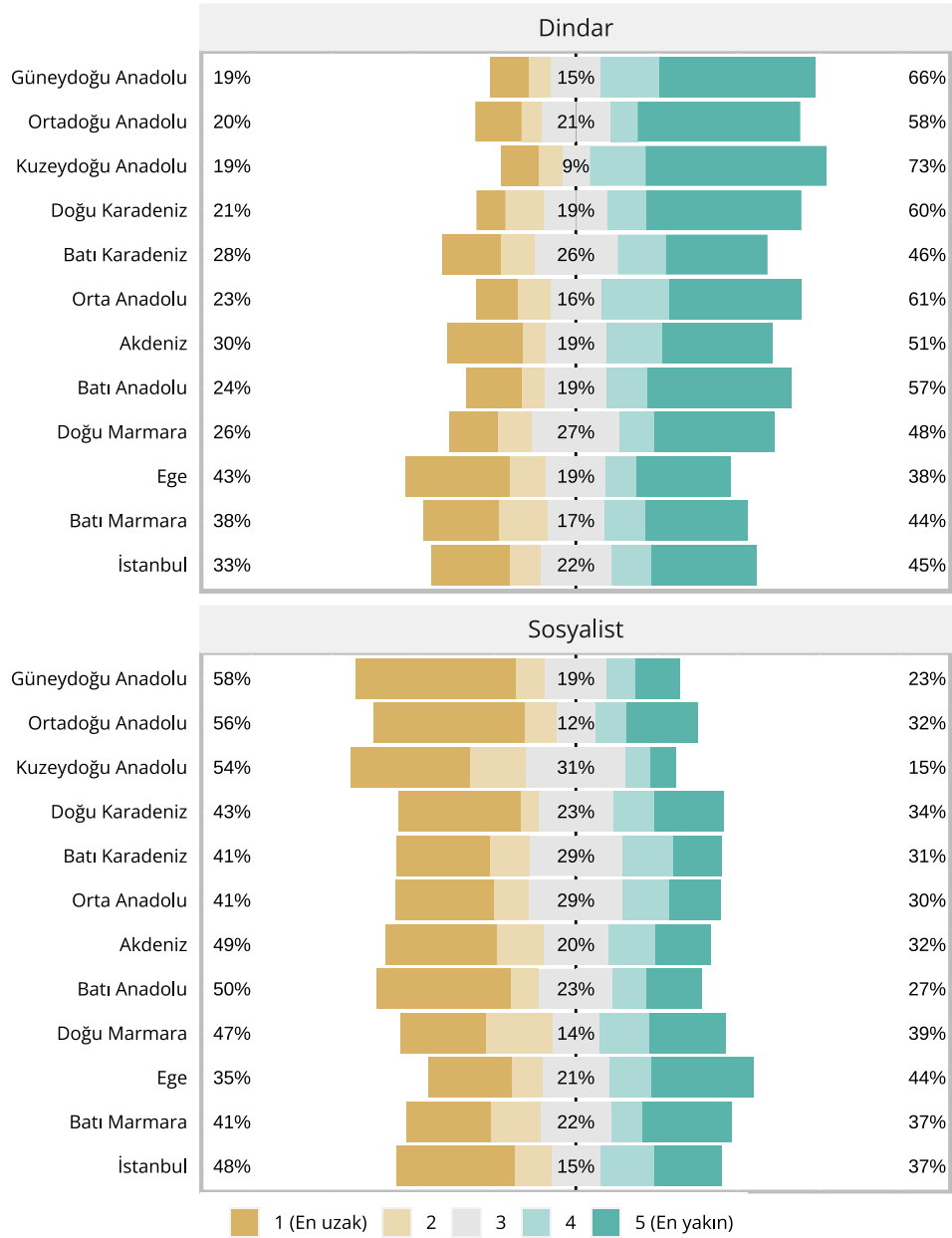
Solculuk, sosyalistlik, laiklik ve Atatürkçülük şehirlerde daha yaygın

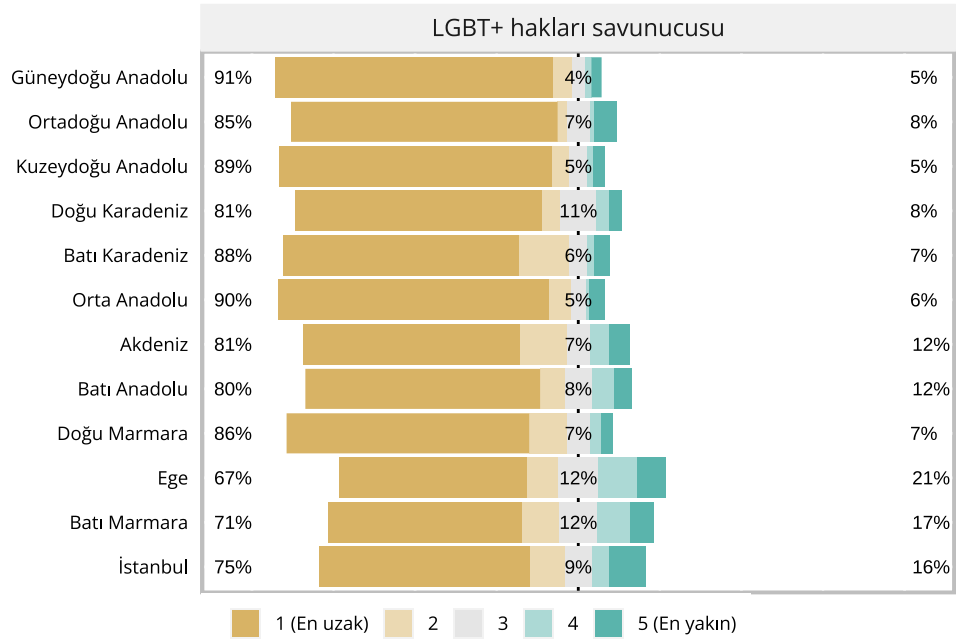
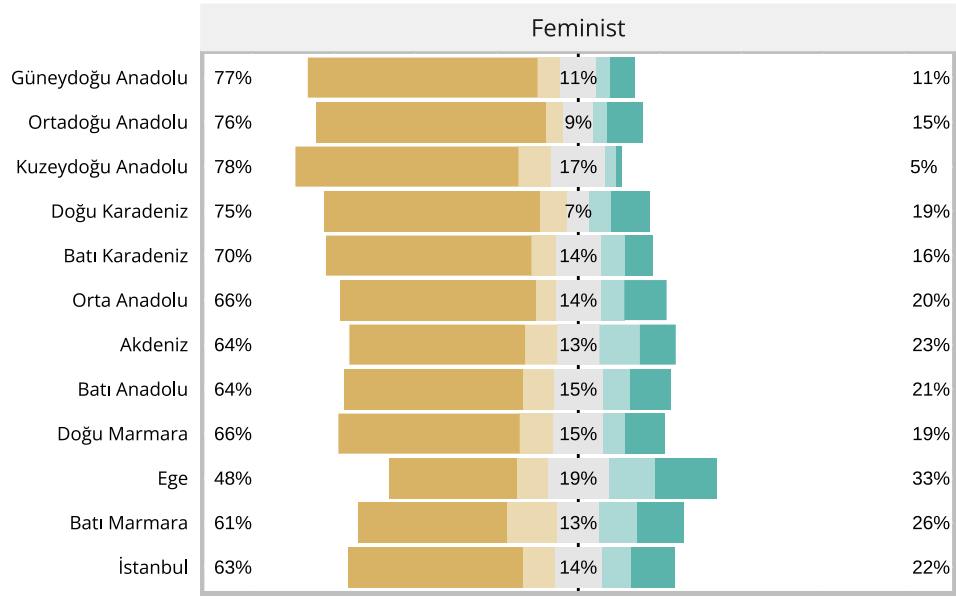
Grafik 56'ya göre, kentsel nüfus, kırsal nüfusuna kıyasla, kendilerini sol ve seküler kimliklere belirgin bir şekilde daha yakın hissetmektedir. Örneğin, Atatürkçü ve laik kimliklerine kendilerini en yakın hissedenlerin oranı kentsel yerleşim bölgelerinde yaşayanlar arasında, sırasıyla, %54 ve %53 iken kırsal yerleşim bölgelerinde yaşayanlar arasında, sırasıyla, %37 ve %32'ye kadar düşmektedir. Ayrıca, kentsel yerleşim bölgelerinde yaşayan katılımcılar arasında solcu ve sosyalist kimliklerine kendisini yakın hissetme oranları da kırsal yerleşim bölgelerinde yaşayan katılımcılara kıyasla görece daha yüksektir. Bu doğrultuda, kentsel nüfus arasında sosyalist kimliğine kendisini yakın hissedenlerin oranı %34 iken kırsal nüfus arasında bu oran %21 seviyesine inmektedir. Kırsal yerleşim bölgelerinde yaşayan katılımcılar arasında kendilerini solcu kimliğine yakın hissedenlerin oranı %8 iken bu oran, kentsel yerleşim bölgelerinde yaşayan katılımcılar arasında yaklaşık 4 kat daha fazladır (%23). Buna ek olarak, ateist, deist, feminist, hümanist ve LGBT+ hakları savunucusu gibi modern ve seküler kimlik kategorilerine yakınlık hissetme oranları da yine benzer şekilde kentsel nüfusta belirgin şekilde daha yüksektir.

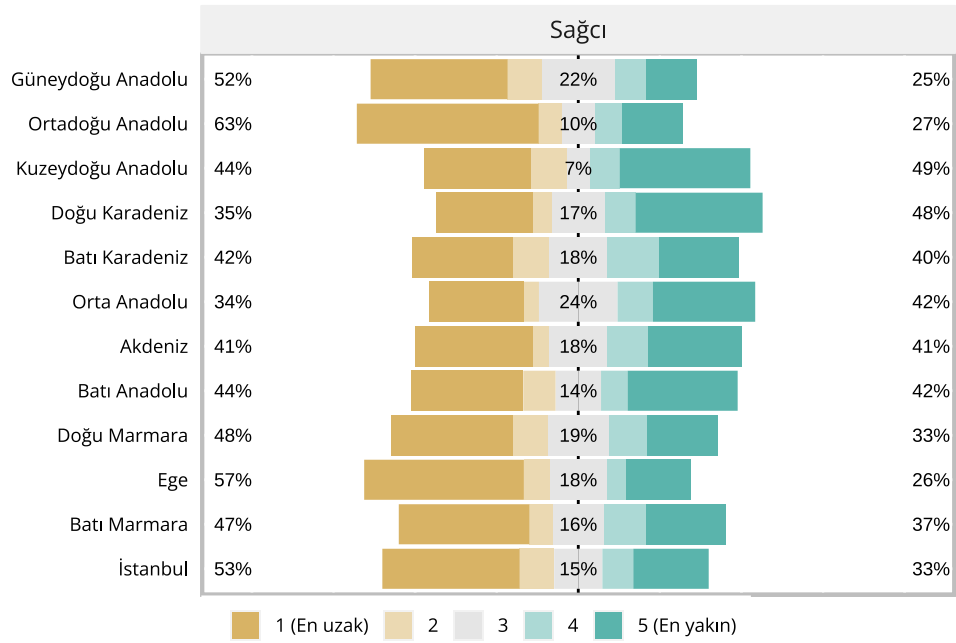
Grafik 57. Coğrafi Bölgelere Göre Kimlik Kategorilerine Yakınlık Dereceleri

Dindar ve geleneksel kimliklere en yakın hisseden bölge Kuzeydoğu Anadolu

Grafik 57’de İBBS-1 bölgelerine göre katılımcıların farklı kimlik kategorilerine yakınlık dereceleri gösterilmektedir. Araştırma bulgularına göre, Türkiye genelindeki 12 istatistiki bölge içerisinde Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi, kendisini geleneksel ve dindar kimlik kategorilerine en yakın hisseden katılımcıların yaşadığı bölgedir. Bu bölgede yaşayan katılımcılar, diğer bölgelerde yaşayanlara kıyasla, kendilerini Müslüman (%91), İslamcı (%74), dindar (%73), Sünni (%61), muhafazakâr (%59) ve sağcı (%49) kimliklerine daha yakın hissetmektedir.

Milliyetçilik kimliğinin en güçlü olduğu bölgeler Doğu Karadeniz ve Akdeniz

Diğer taraftan Grafik 57’ye göre, milliyetçi kimliğinin en az kabul gördüğü bölgeler sırasıyla Ortadoğu Anadolu (%32) ve Güneydoğu Anadolu (%34) bölgeleridir. Doğu Karadeniz (%69) ve Akdeniz (%68) bölgeleri ise milliyetçi kimliğine en yakın hissedilen bölgeler olarak öne çıkmaktadır.

Ege ve Batı Marmara bölgeleri büyük çoğunluk laiklik ve Atatürkçülüğe yakın

Grafik 57 incelendiğinde, Atatürkçü ve laik kimlik kategorilerinin en yaygın olarak kabul gördüğü bölgelerin Ege ve Batı Marmara olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Ege Bölgesi’nde yaşayan katılımcıların çoğu (%78) kendisini Atatürkçü kimliğine yakın hissettiğini belirtmiştir. Bu oran Batı Marmara Bölgesi’nde %70 olarak kaydedilmiştir. Ayrıca, Ege Bölgesi laik kimlik kategorisini benimseme konusunda da öne çıkmaktadır. Bu açıdan, Ege’de yaşayan katılımcıların %73’ü kendilerini laik kimliğe yakın gördüğünü ifade etmiştir. Bunu yine Batı Marmara Bölgesi %68 oranı ile takip etmektedir. Diğer yandan, laik kimliğinin en az kabul gördüğü bölge ise Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi’dir (%26).

Orta Anadolu Bölgesi'nin yalnızca dörtte biri Atatürkçülüğe yakın hissediyor

Grafik 57'de Atatürkçü kimliğinin en az kabul gördüğü bölgenin Orta Anadolu olduğu gözlemlenmektedir. Bu bölgede yaşayan katılımcıların ancak %23'ü kendilerini Atatürkçü kimliğe en yakın hissettiğini belirtmiştir.

Batı Marmara hümanizmin en çok kabul gördüğü bölge

Grafik 57'de gösterildiği üzere, seküler ve modern kimlik kategorilerine yakınlıkta Ege Bölgesi ile birlikte öne Batı Marmara Bölgesi de öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye genelinde kendilerini hümanist kimliğe en yakın hissedenlerin en çok Batı Marmara'da yaşadığı gözlenmektedir. Bu bölgede kendilerini hümanist kimliğe yakın hissedenlerin oranı %58 olarak kaydedilmiştir.

Feminizmde Ege Bölgesi açık ara önde

Diğer bütün bölgelere kıyasla feminist kimliğine yakın hissetme oranının en yüksek olduğu bölge %33 oranı ile Ege Bölgesi'dir. Diğer bir ifade ile bu bölgede yaşayan her 3 bireyden biri kendini feminist kimliğe yakın hissetmektedir. Benzer bir şekilde, bu bölgede LGBT+ hakları savunucusu kimliğine yakınlık hissi de diğer bölgelere kıyasla daha yüksektir (%21). Diğer taraftan feminist ve LGBT+ hakları savunucusu kimliklerine kendilerini en uzak hissedenlerin yaşadığı bölgeler incelendiğinde Kuzeydoğu Anadolu öne çıkmaktadır. Bu bölgede yaşayan katılımcıların yalnızca kendilerini %5'i feminist kimliğe kendilerine yakın hissettiklerini ifade etmişlerdir. Aynı bölgede LGBT+ hakları savunucusu kimliğine yakın hissedenlerin oranı da yine %5 olarak kaydedilmiştir.

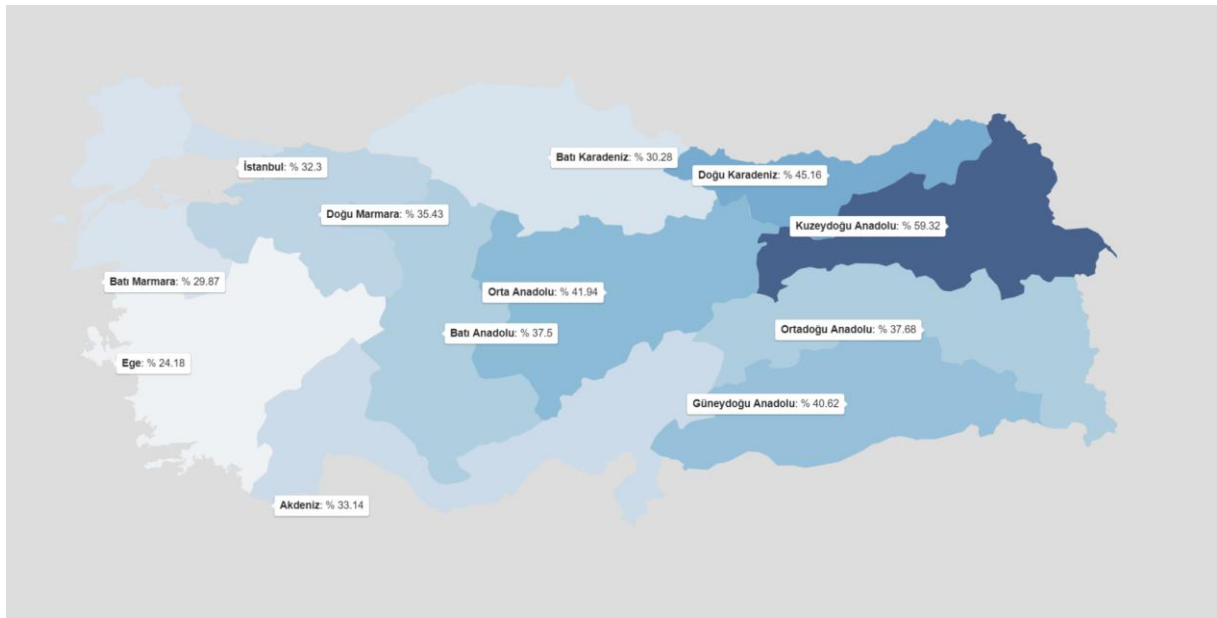
Alevi kimliğinin en güçlü olduğu bölge Orta Doğu Anadolu Bölgesi

Grafik 57'den anlaşıldığı üzere, Alevi kimliğinin en yaygın olduğu bölge %18 oranı ile Ortadoğu Anadolu'dur. Bunu sırasıyla Batı Marmara (%13) ve İstanbul (%11) bölgeleri izlemektedir. Diğer taraftan Doğu Karadeniz %2 oranı ile Alevi kimlik kategorisine en az yakınlık gösteren bölge olarak öne çıkmaktadır. TİDA bulgularına göre, Türkiye'de kendilerini laik, muhafazakâr ve feminist kimliklerine yakın hissedenlerin coğrafi dağılımı, sırasıyla, Harita 9, Harita 10 ve Harita 11'de gösterilmektedir.

Harita 9. Türkiye’de Kendisini Laik Kimliğine Yakın Hissedenlerin Coğrafi Bölgelere Göre Dağılımı

Harita 10. Türkiye’de Kendisini muhafazakâr Kimliğine Yakın Hissedenlerin Coğrafi Bölgelere Göre Dağılımı

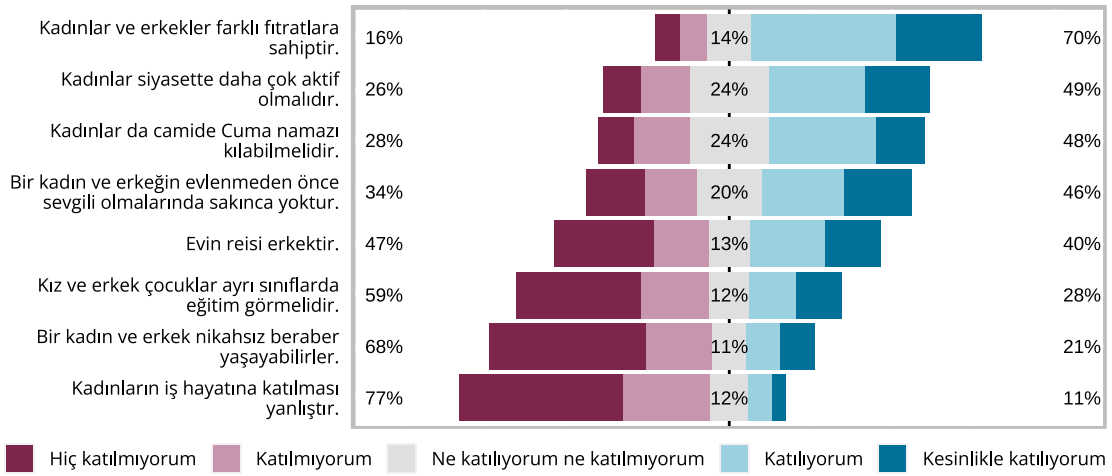
Harita 11. Türkiye’de Kendisini Feminist Kimliğine Yakın Hissedenlerin Coğrafi Bölgelere Göre Dağılımı

Toplumsal Cinsiyet Algısı

TİDA kapsamında, Türkiye’de bireylerin cinsiyet rollerine ilişkin bakış açıları anlaşılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda katılımcılardan “Kadınlar ve erkekler farklı fitratlara sahiptir.”, “Kadınlar siyasette daha aktif olmalıdır.”, “Kadınlar da camide Cuma namazı kılabilmelidir.”, “Bir kadın ve erkeğin evlenmeden önce sevgili olmalarında sakınca yoktur.”, “Evin reisi erkektir.”, “Kız ve erkek çocuklar ayrı sınıflarda eğitim görmelidir.”, “Bir kadın ve bir erkek nikahsız beraber yaşayabilirler.” ve “Kadınların iş hayatına katılması yanlıştır.” ifadelerine katılma düzeylerini “hiç katılmıyorum”, “katılıyorum”, “ne katılıyorum ne katılmıyorum”, “katılıyorum” veya “kesinlikle katılıyorum” olacak şekilde belirtmeleri istemiştir. Grafik 64’te bireylerin cinsiyet rollerine bakış açısını gösteren ifadelerle katılım oranları verilmiştir.

Grafik 64. Türkiye Geneline Toplumsal Cinsiyet Algısı

Büyük çoğunluk kadınlar ve erkekler farklı fitrata sahiptir diyor

Grafik 64’te, Türkiye genelinde toplumsal cinsiyet algısını gösteren ifadelerle katılım oranları gösterilmektedir. Bu grafiğe göre, katılımcıların çoğu (%70) “Kadınlar ve erkekler farklı fitratlara sahiptir.” ifadesine katıldığını veya kesinlikle katıldığını belirtirken sadece %16’sı bu fikre katılmadığını veya hiç katılmadığını belirtmiştir. Geriye kalan %14 ise bu ifadeye katılıp katılmadığını açık bir şekilde söylememiştir.

Kadınlar siyasette daha aktif olmalı diyenler çoğunlukta

Grafik 64’e göre, katılımcıların neredeyse yarısı (%49) “Kadınlar siyasette daha aktif olmalıdır.” ifadesine katılırken bu ifadeye katılmayanların oranı sadece %26’dır. Bu fikre açık bir şekilde katılıp katılmadığını söylemeyen katılımcıların oranı ise %24’tür.

Kadınların cuma namazını camide kılabilmelerine verilen destek yüksek

Grafik 64’e göre, “Kadınlar da camide cuma namazı kılabilmelidir.” ifadesine katılanların veya kesinlikle katılanların oranı %48 iken bu ifadeye katılmayanların veya kesinlikle katılmayanların oranı %28’dir. Kadınların camide cuma namazı kılmasına “ne katılıyorum ne katılmıyorum” şeklinde cevap verenlerin oranı ise %24 olarak kaydedilmiştir.

Çoğunluk evlenmeden önce kadın ve erkeklerin sevgili olmasına olumlu bakıyor

Grafik 64'te görüldüğü üzere, "Bir kadın ve bir erkeğin evlenmeden önce sevgili olmalarında sakınca yoktur." ifadesine Türkiye genelinde katılımcıların yaklaşık yarısı (%46) olumlu yaklaşmıştır. Bu ifadeye katılmayanların veya hiç katılmayanların oranı ise %34'tür. Katılımcıların %20'si bir kadın ve bir erkeğin evlenmeden önce sevgili olmalarında sakınca yoktur ifadesini "ne katılıyorum ne katılmıyorum" şeklinde yanıtlamıştır.

Çoğunluk "evin reisi erkektir" fikrine katılmıyor

Grafik 64'te belirtildiği şekilde, katılımcıların %40'ı "Evin reisi erkektir." ifadesine katıldığını veya kesinlikle katıldığını belirtmiştir. Diğer taraftan katılımcıların yaklaşık yarısı (%47) bu ifadeye katılmadığını veya hiç katılmadığını bildirmiştir. Geriye kalan %13'lük kesim ise bu ifade karşısında "ne katılıyorum ne katılmıyorum" cevabını vermiştir.

Kız ve erkek çocuklarının ayrı sınıflarda eğitim görmesi fikrine verilen destek az

Grafik 64'e göre, katılımcıların yarısından fazlası (%59) kız ve erkek öğrencilerin farklı sınıflarda eğitim görmesi gerektiği ifadesine katılmadıklarını vurgulamıştır. Diğer taraftan söz konusu karma eğitime karşı olduğunu belirten katılımcı oranı %28 olarak kaydedilmiştir. Geriye kalan %12 ise bu konuya ne katıldığını ne katılmadığını bildirmiştir.

Toplumun beşte biri nikahsız birlikte yaşamaya müsamaha ile bakıyor

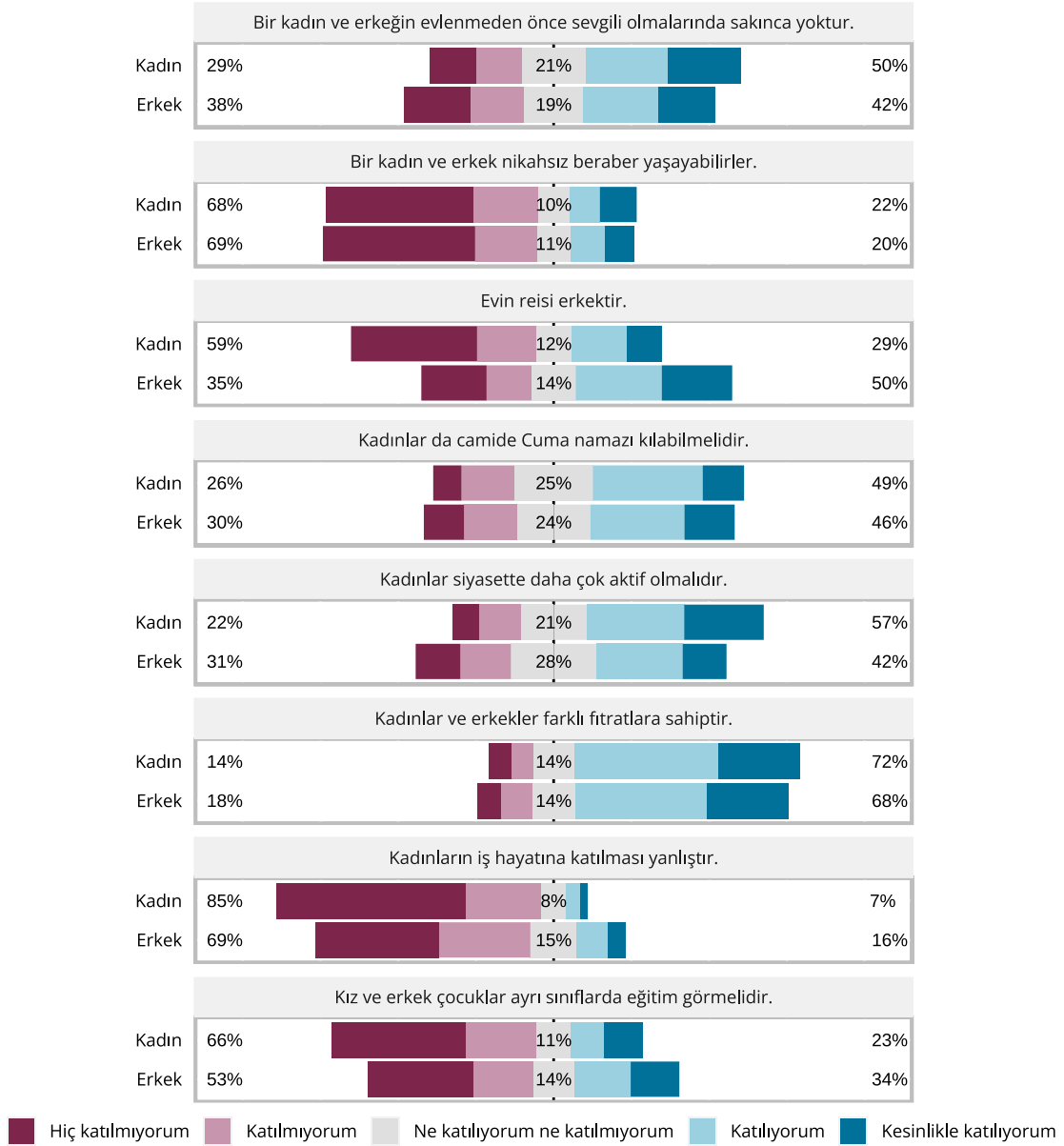
Türkiye genelinde, katılımcıların çoğu (%68) çiftlerin nikahsız yaşamasına olumlu yaklaşmadığını ifade etmiştir (bkz. Grafik 64). Bu bağlamda, katılımcıların sadece %21'i "Bir kadın ve bir erkek nikahsız beraber yaşayabilirler." ifadesine katıldığını veya kesinlikle katıldığını belirtmiştir. Bu ifadeye karşı açık bir şekilde katılıp katılmadığını söylemeyenlerin oranı ise %11'dir.

Büyük çoğunluk kadınların iş hayatına katılmasını destekliyor

Grafik 64 incelendiğinde, Türkiye genelinde "Kadınların iş hayatına katılması yanlıştır." ifadelerine katılım oranlarının düşük olduğu gözlenmektedir. Bu bağlamda, katılımcıların yalnızca %11'i "Kadınların iş hayatına katılması yanlıştır." ifadesine katıldığını veya kesinlikle katıldığını belirtirken %77'si bu ifadeye katılmadığını veya kesinlikle katılmadığını söylemiştir. Geriye kalan %12 ise bu görüşe karşı ne katıldığını ne katılmadığını ifade etmiştir.

Türkiye nüfusunda toplumsal cinsiyet algısı hakkında daha detaylı bilgi alabilmek için Grafik 65, Grafik 66 ve Grafik 67'de, sırasıyla, cinsiyete, yaş gruplarına ve eğitim seviyelerine göre katılımcıların cinsiyet rollerine bakış açıları verilmiştir. Ardından Grafik 68 ve Grafik 69'da, sırasıyla, yerleşim yerleri ve coğrafi bölgelere göre katılımcıların toplumsal cinsiyet algısı gösterilmektedir.

Grafik 65. Cinsiyete Göre Toplumsal Cinsiyet Algısı

Kadınlara göre, kadınlar erkeklerden tabiat olarak farklıdır

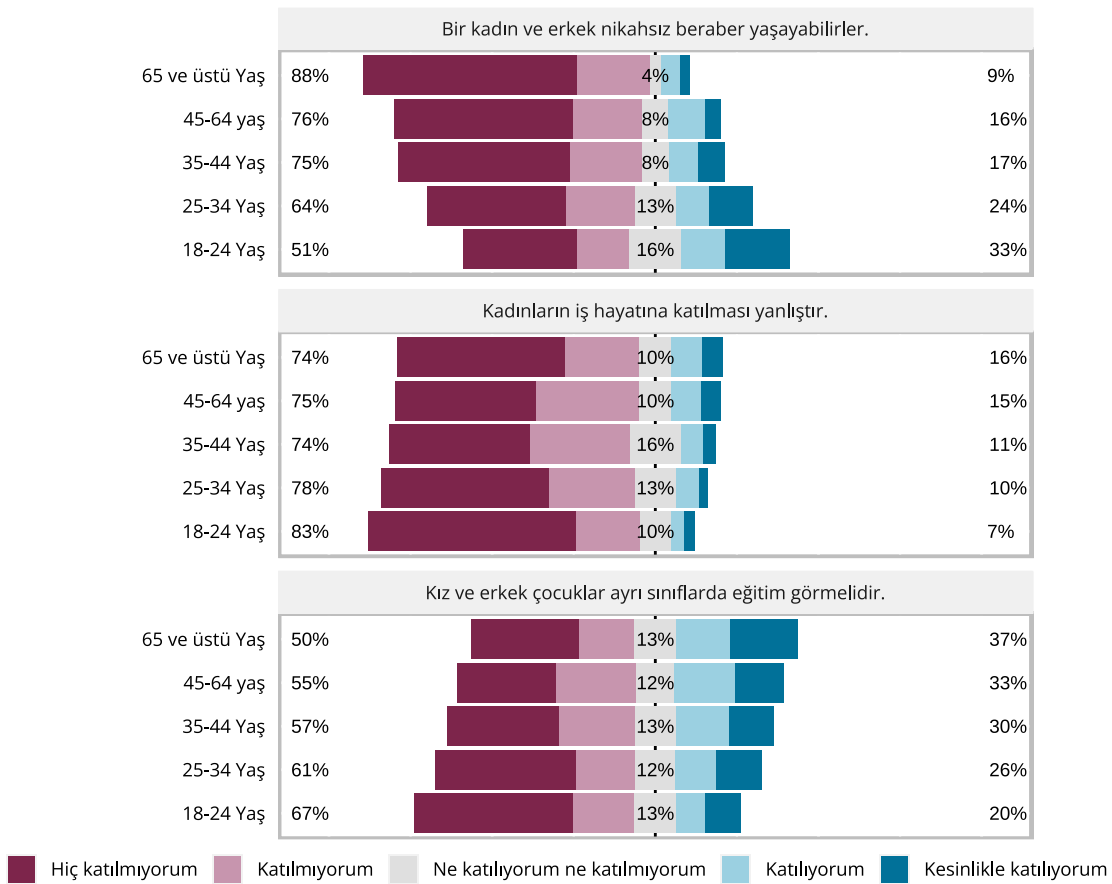
Grafik 65'te cinsiyete göre katılımcıların cinsiyet rollerine bakış açıları gösterilmektedir. Bu grafiğe göre, kadınlar her ne kadar "Kadınlar ve erkekler farklı fitratlara sahiptir." ifadesine erkeklerden daha yüksek oranda katılırlar da toplumsal cinsiyet algısı ile ilgili diğer konularda kadınların erkeklere kıyasla daha az geleneksel tutum gösterdikleri gözlenmektedir. Bu bağlamda, "Kadınların iş hayatına katılması yanlıştır." ifadesine katıldığını veya kesinlikle katıldığını belirten erkeklerin oranı %16 iken kadınlar arasında bu oran %7'ye kadar düşmektedir. Benzer şekilde, evlenmeden önce sevgili olmaya olumlu bakma oranı da kadınlar arasında (%50) erkeklerden (%42) daha yüksektir. Ayrıca, erkeklerin %34'ü "Kız ve erkek çocuklar ayrı sınıflarda eğitim

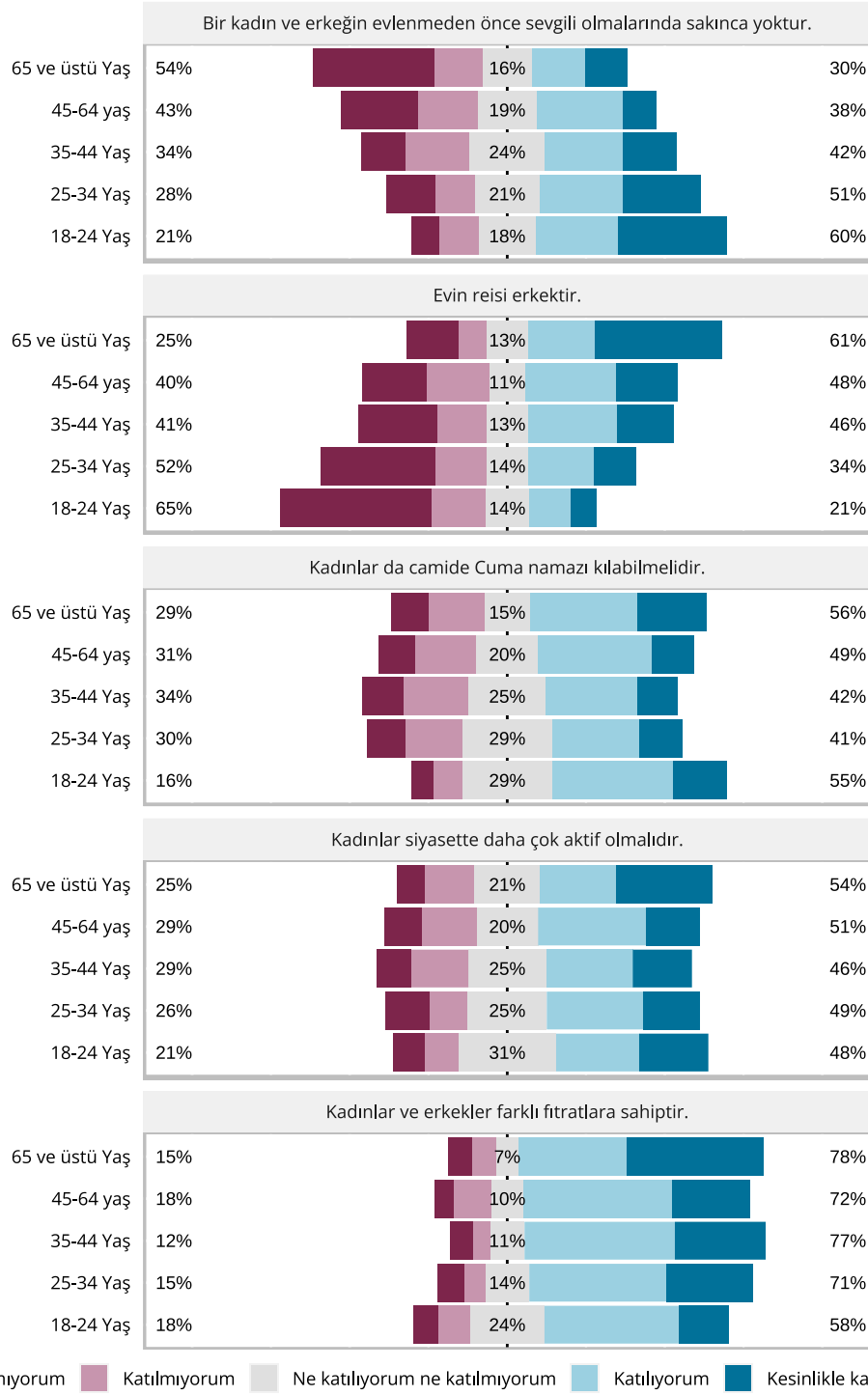
görmelidir.” ifadesine katılırken bu oran kadınlar arasında %23’e kadar düşmektedir. Diğer bir ifadeyle, kadınlar arasında karma eğitime verilen onay erkeklerden daha yüksektir.

Erkeklerin yarısı “Evin reisi erkektir.” diyor

Grafik 65’te gösterildiği üzere, erkek katılımcıların tam olarak yarısı (%50) “Evin reisi erkektir.” ifadesine katıldığını veya kesinlikle katıldığını dile getirmiştir. Bu ifadeye katılmadığını veya hiç katılmadığını belirten erkeklerin oranı %30 iken bu ifadeyi “ne katılıyorum ne katılmıyorum” şeklinde yanıtlayan erkeklerin oranı %14’tür. Bu ifadeye kadınlar arasında katılma oranı ise erkeklerden daha düşüktür. Bu bağlamda, kadınların sadece %29’u evin reisinin erkek olduğunu düşünmektedir. Diğer bir ifadeyle, kadın katılımcıların yarısından fazlası (%59) evin reisinin erkek olmadığını belirtmiştir.

Grafik 66. Yaş Gruplarına Göre Toplumsal Cinsiyet Algısı

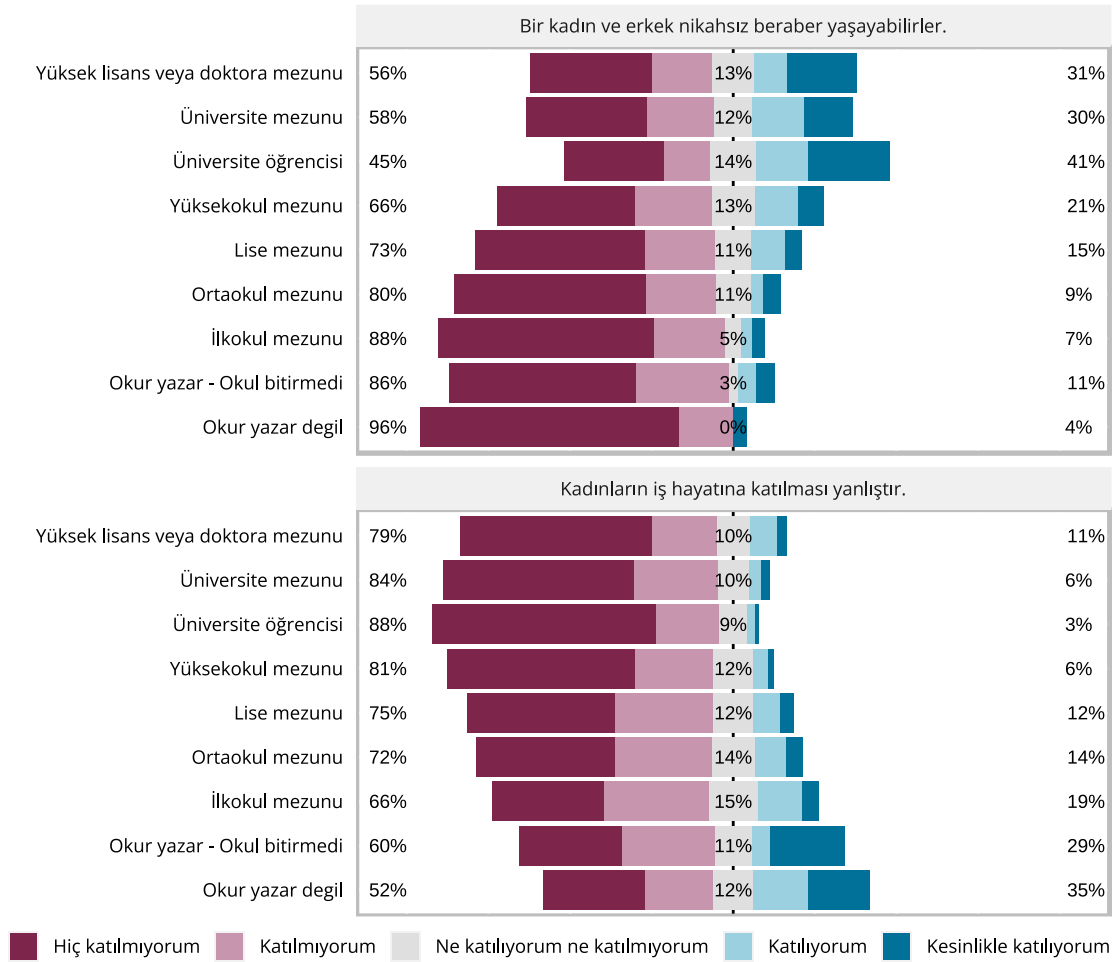

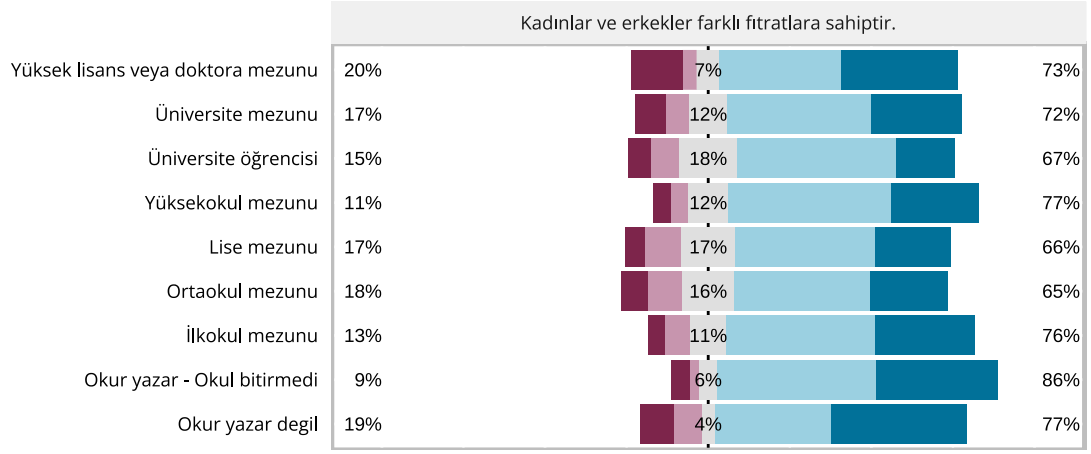
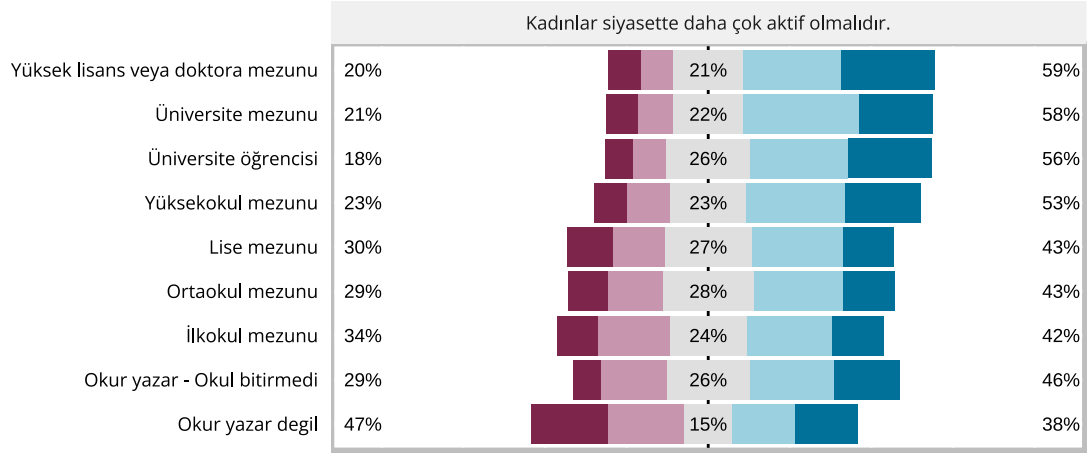
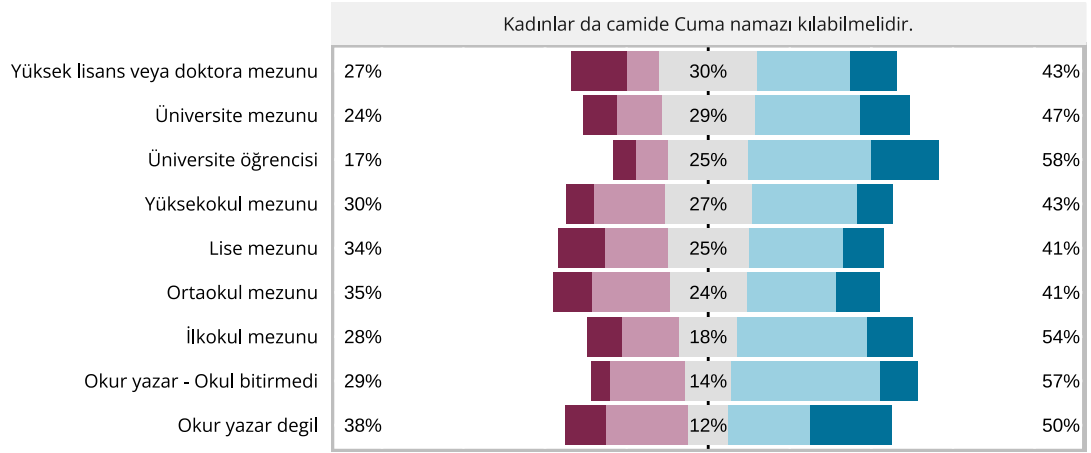
Yaşlılar ve gençlerin toplumsal cinsiyet algısı çok farklı

Grafik 66, yaş gruplarına göre katılımcıların toplumsal cinsiyet algısını göstermektedir. Araştırma bulgularına göre, büyük yaş grupları genel olarak geleneksel ve muhafazakâr bir toplumsal cinsiyet algısı sergilerken; genç

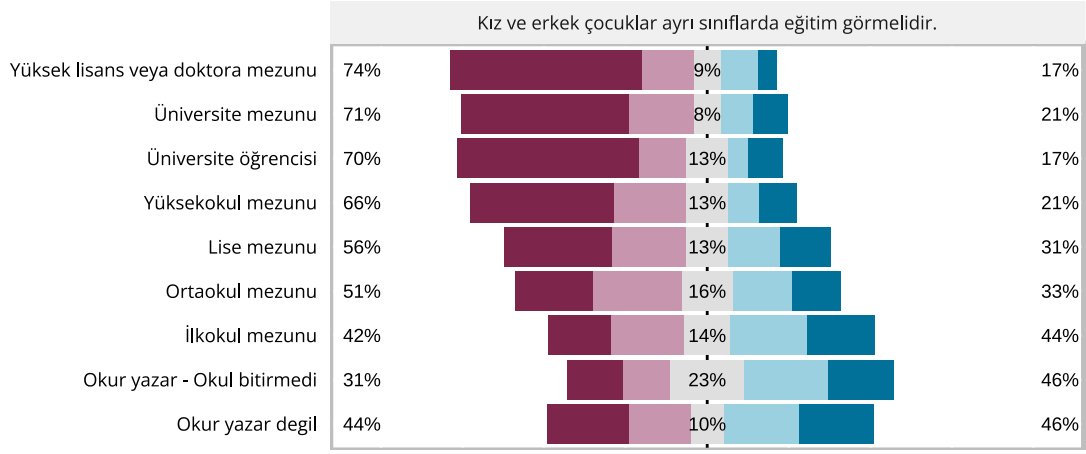
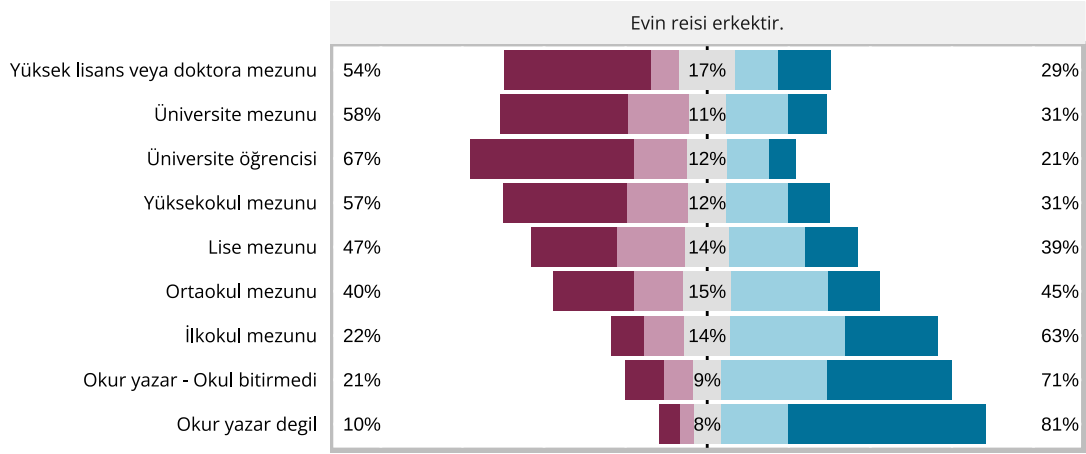
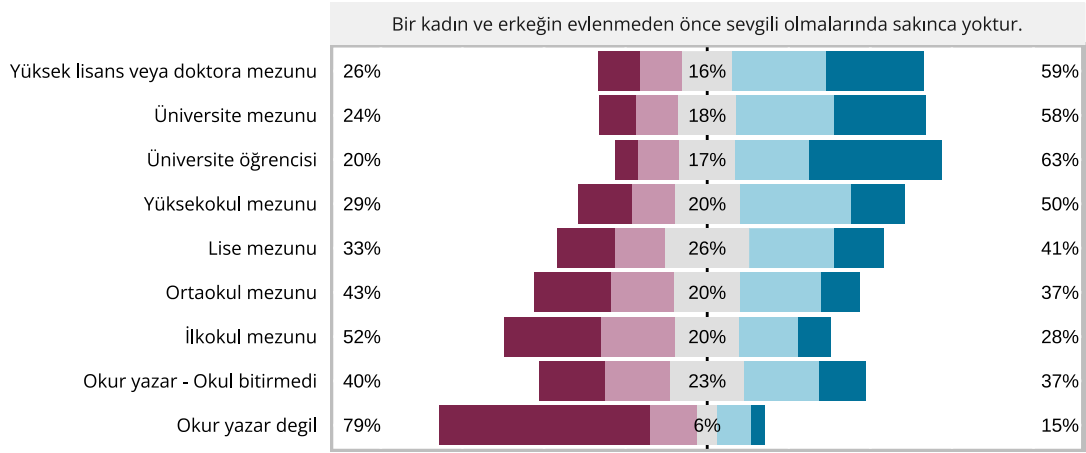
yaş grupları, geleneksel algıya daha mesafeli bir yaklaşıma sahiptir ve yaşlı gruplardan görece daha farklı düşünmektedir. Bu doğrultuda, 18-24 yaş arası gençler arasında “Bir kadın ve bir erkek nikahsız beraber yaşayabilirler.” ifadesine katılanların veya kesinlikle katılanların oranı %33 iken en büyük yaş grubu olan 65 ve üstü katılımcılar arasında sadece %9’dur. Benzer şekilde, “Evin reisi erkektir.” ifadesine katılan veya kesinlikle katılanların oranı 18-24 yaş grubunda %21 iken 35-44 yaş grubunda %46’ya, 65 ve üstü yaş grubunda ise %61’e kadar yükselmektedir. Diğer taraftan “Kadınlar siyasette daha aktif olmalıdır.” ifadesine katılma oranı büyük yaş gruplarında daha fazladır. Bu bağlamda, 18-24 yaş grubunun %48’i kadınların siyasette daha aktif olmasını desteklerken bu oran 65 ve üstü yaş grubunda %54’e çıkmaktadır.

Grafik 67. Eğitim Seviyelerine Göre Toplumsal Cinsiyet Algısı

■ Hiç katılmıyorum ■ Katılmıyorum ■ Ne katılıyorum ne katılmıyorum ■ Katılıyorum ■ Kesinlikle katılıyorum

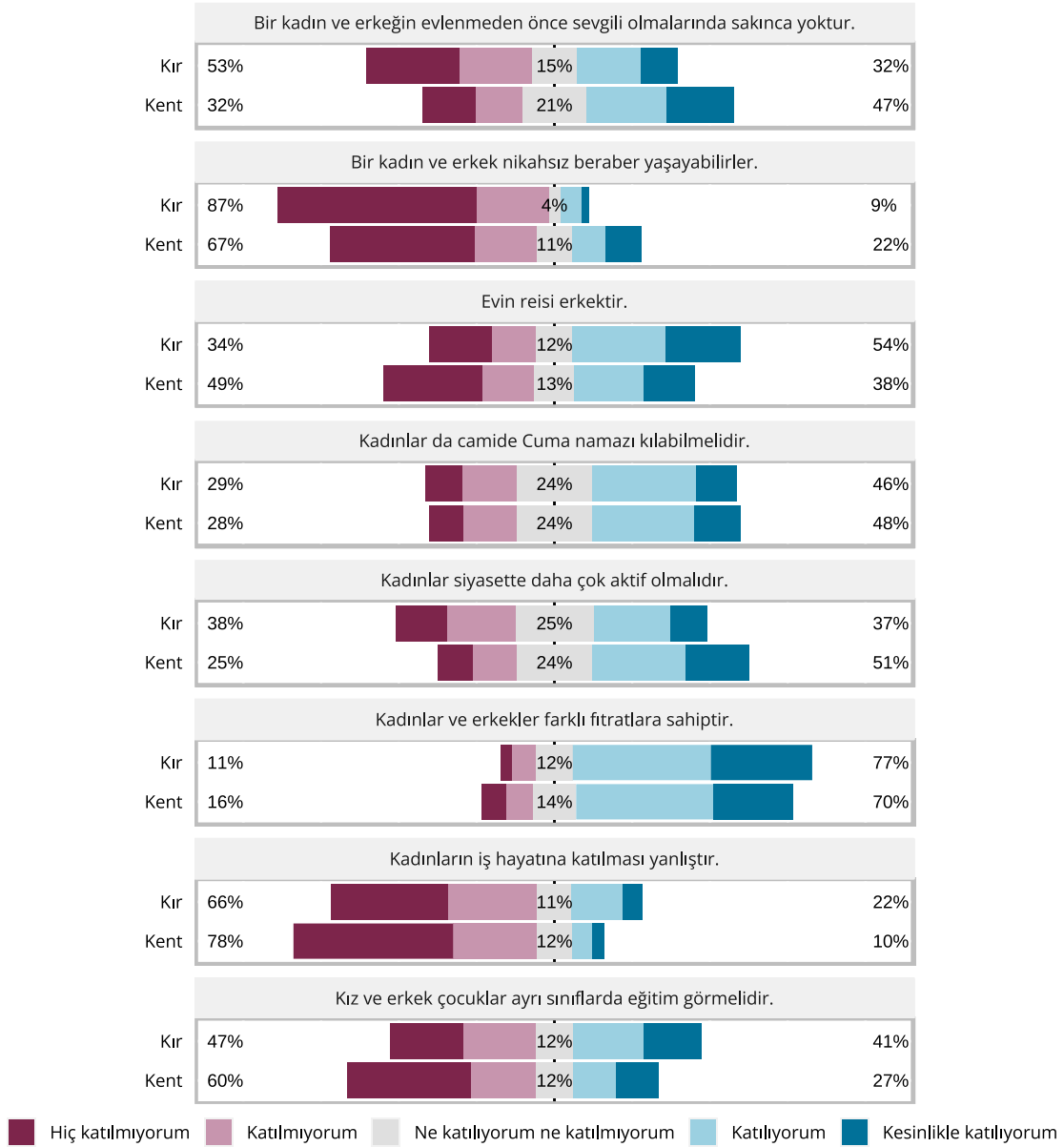
■ Hiç katılmıyorum ■ Katılmıyorum ■ Ne katılmıyorum ne katılıyorum ■ Katılıyorum ■ Kesinlikle katılıyorum

Toplumsal cinsiyet algısı açısından geleneksel tutumlara en mesafeli grup üniversite öğrencileri

Grafik 67'de eğitim seviyesi ile toplumsal cinsiyet algısı arasındaki ilişki gösterilmektedir. Araştırma bulgularından anlaşıldığı üzere, bireylerin eğitim seviyesi arttıkça geleneksel toplumsal cinsiyet algısına sahip olma oranı azalmaktadır. Diğer bir ifadeyle, daha düşük eğitim seviyesine sahip katılımcıların geleneksel

toplumsal cinsiyet algısını benimseme oranı artmaktadır. Bu bağlamda, katılımcılar arasında geleneksel toplumsal cinsiyet algısını kabullenmeme bakımından en çok üniversite öğrencileri öne çıkmaktadır. Örneğin, “Evin reisi erkektir.” ifadesine katıldığını veya kesinlikle katıldığını belirtenlerin oranı, okur yazar olmayan katılımcılar arasında %81, ilkokul mezunları arasında %45 ve üniversite öğrencileri arasında %21 düzeyinde gerçekleşerek düzenli bir düşme eğilimi göstermektedir. Ancak bu düşüş üniversite mezunları arasında tersine dönerek bu fikre katılan veya kesinlikle katılanların oranını %31’e yükseltmektedir. Bu oran, yüksek lisans veya doktora mezunları arasında ise %29 olarak kaydedilmiştir. Benzer bir trend kadınların iş hayatına katılmasına ilişkin ifadede de gözlenmektedir. Üniversite öğrencileri diğer bütün eğitim seviyelerine kıyasla “Kadınların iş hayatına katılması yanlıştır.” görüşüne en az destek veren gruptur. Aynı şekilde “Bir kadın ve bir erkeğin evlenmeden önce sevgili olmalarında sakınca yoktur.”, “Kadınlar da camide Cuma namazı kılabilmelidir.” ve “Bir kadın ve bir erkek nikahsız beraber yaşayabilirler.” ifadelerine katılım oranları da incelendiğinde, üniversite öğrencilerinin geleneksel cinsiyet algısına aykırı olan bu ifadelere katılma oranları diğer eğitim seviyelerine kıyasla daha yüksektir.

Grafik 68. Yerleşim Bölgelerine Göre Toplumsal Cinsiyet Algısı

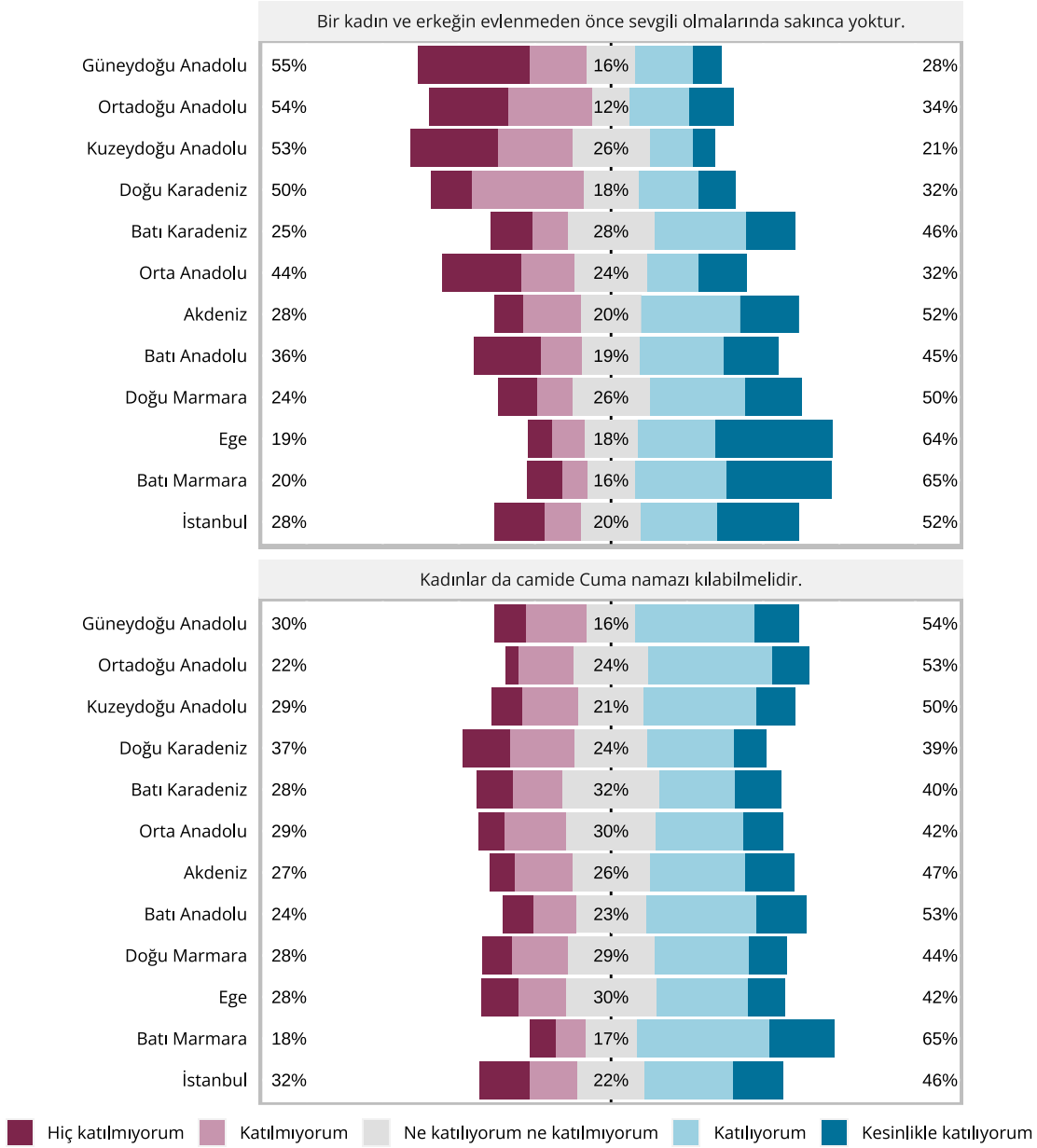

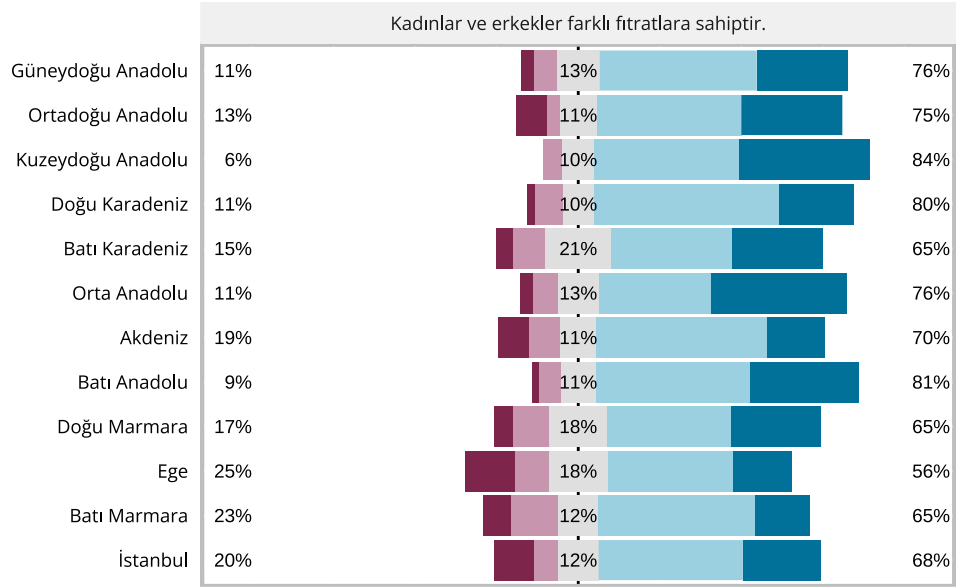
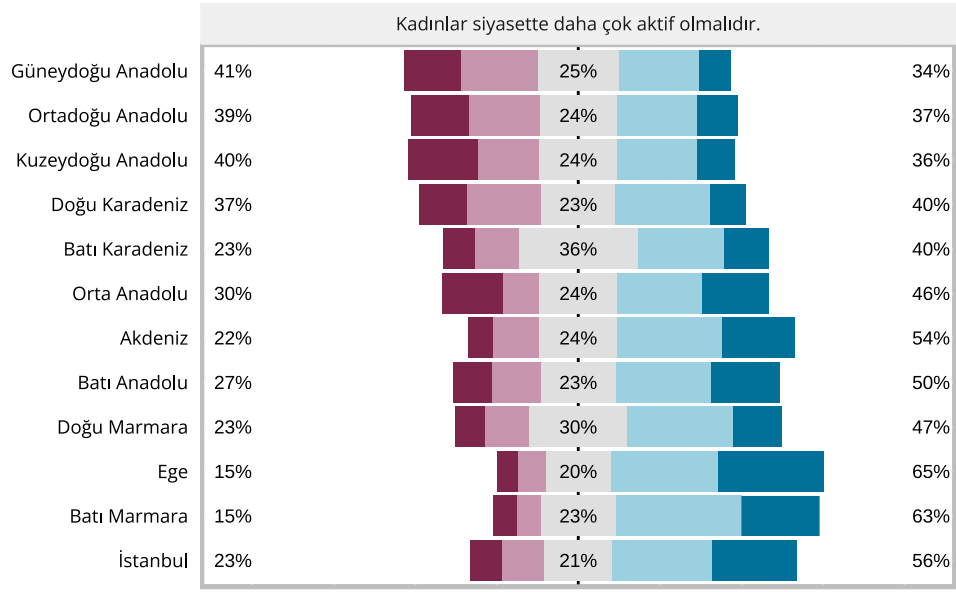
Kır ve kent arasındaki toplumsal cinsiyet algısı çok farklı

Grafik 68'de yerleşim bölgelerine göre katılımcıların toplumsal cinsiyet algısındaki farklılıklar sunulmaktadır. Araştırma bulguları, Türkiye'de yerleşim bölgelerinin toplumsal cinsiyet algısı üzerinde önemli ölçüde farklılaştırıcı etkisi olduğunu göstermektedir. Bu bağlamda en belirgin fark kadın ve erkeklerin nikahsız birlikte yaşamasına ilişkin fikirde gözlemlenmektedir. "Bir kadın ve bir erkek nikahsız beraber yaşayabilirler." ifadesine katılanların veya kesinlikle katılanların oranı, kentsel yerleşim bölgelerinde yaşayan katılımcılar arasında %22 iken kırsal yerleşim bölgelerinde yaşayan katılımcılar arasında %9'a düşmektedir. Aynı şekilde, karma eğitime ve kadınların iş hayatına katılmasına ilişkin bakış açısını vurgulayan ifadelerde de benzer farklılıklar

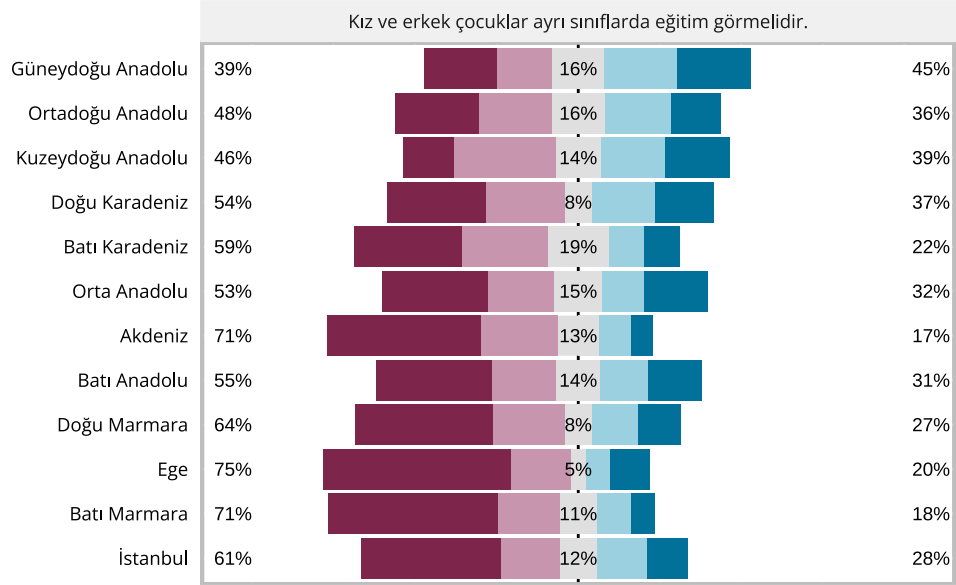
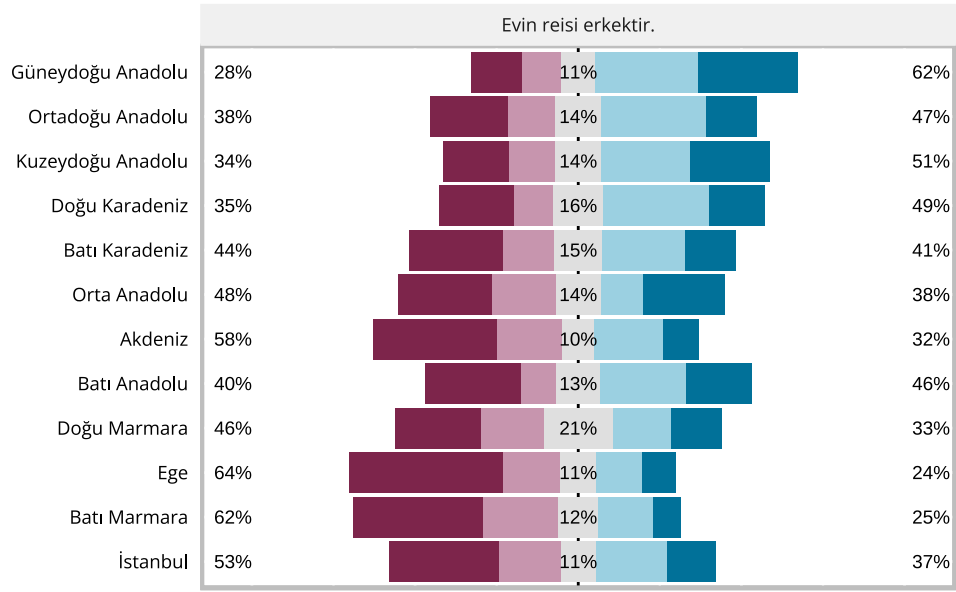
görülmektedir. Örneğin, “Kız ve erkek çocuklar ayrı sınıflarda eğitim görmelidir.” ifadesine katılma veya kesinlikle katılma oranı, kırsal yerleşim bölgelerde yaşayan katılımcılar arasında %41 iken kentsel yerleşim bölgelerinde yaşayan katılımcılar arasında %27’ye kadar düşmektedir. Bunun yanında, kadınların iş hayatına katılmasını yanlış bulanların oranı kırsal nüfusta (%22), kentsel nüfusun (%10) iki katından fazladır.

Grafik 69. Coğrafi Bölgelere Göre Toplumsal Cinsiyet Algısı

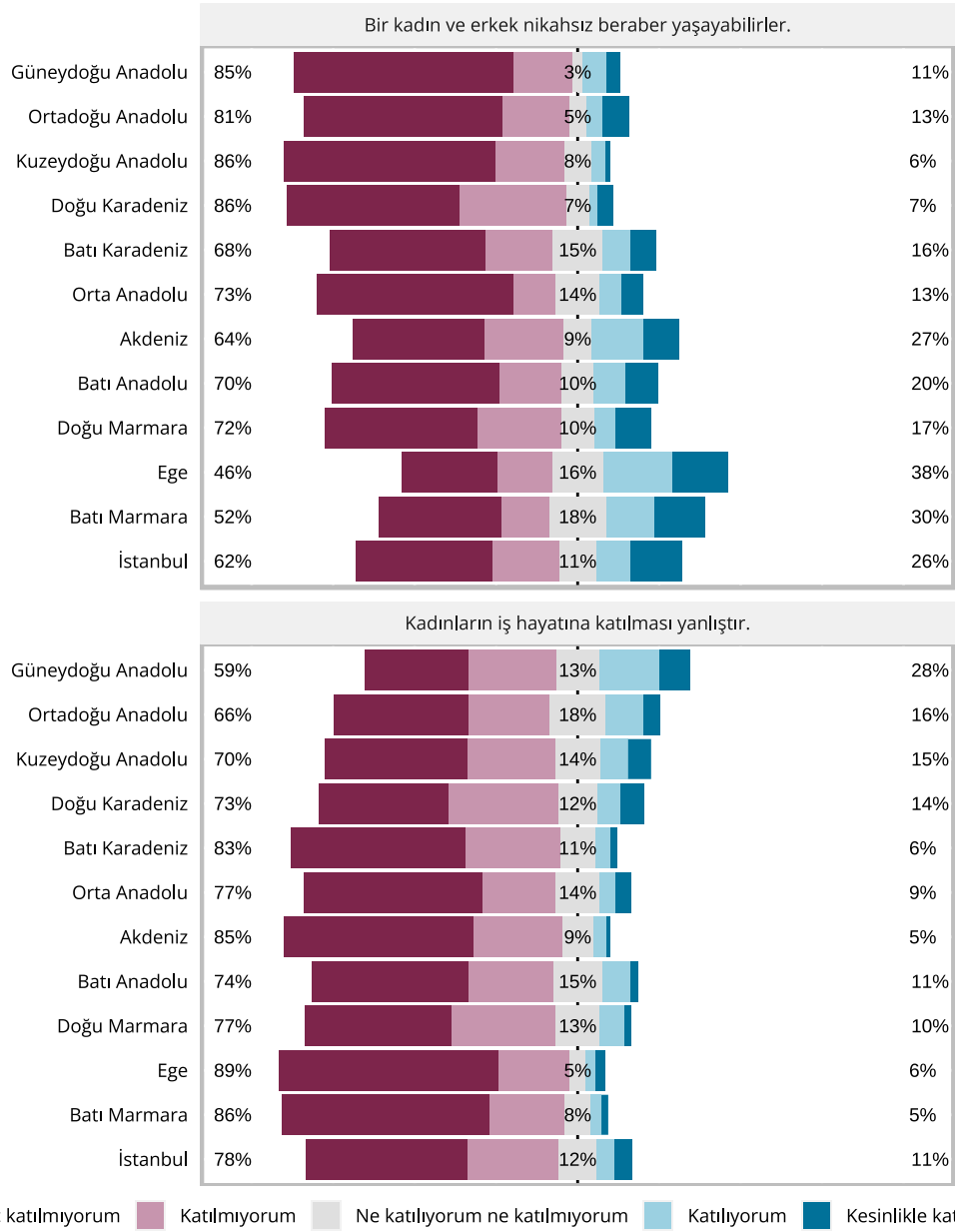

■ Hiç katılmıyorum ■ Katılmıyorum ■ Ne katılıyorum ne katılmıyorum ■ Katılıyorum ■ Kesinlikle katılıyorum

■ Hiç katılmıyorum ■ Katılmıyorum ■ Ne katılıyorum ne katılmıyorum ■ Katılıyorum ■ Kesinlikle katılıyorum

Nikahsız yaşamaya en çok karşı çıkan Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi; en çok destek veren Ege Bölgesi

Grafik 69'da İBBS-1 bölgelerine göre toplumsal cinsiyet algısını gösteren ifadelere katılım oranları verilmektedir. Buna göre, Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan katılımcıların sadece %6'sı "Bir kadın ve bir erkek nikahsız beraber yaşayabilirler." ifadesine katıldığını veya kesinlikle katıldığını belirtirken bu oran Ege Bölgesi'nde %38'e kadar çıkmaktadır. Nikahsız birlikte yaşamaya en az destek veren bölge Kuzeydoğu Anadolu'dan sonra Doğu Karadeniz (%7) iken; en çok destek veren bölge Ege'den sonra Batı Marmara'dır (%30).

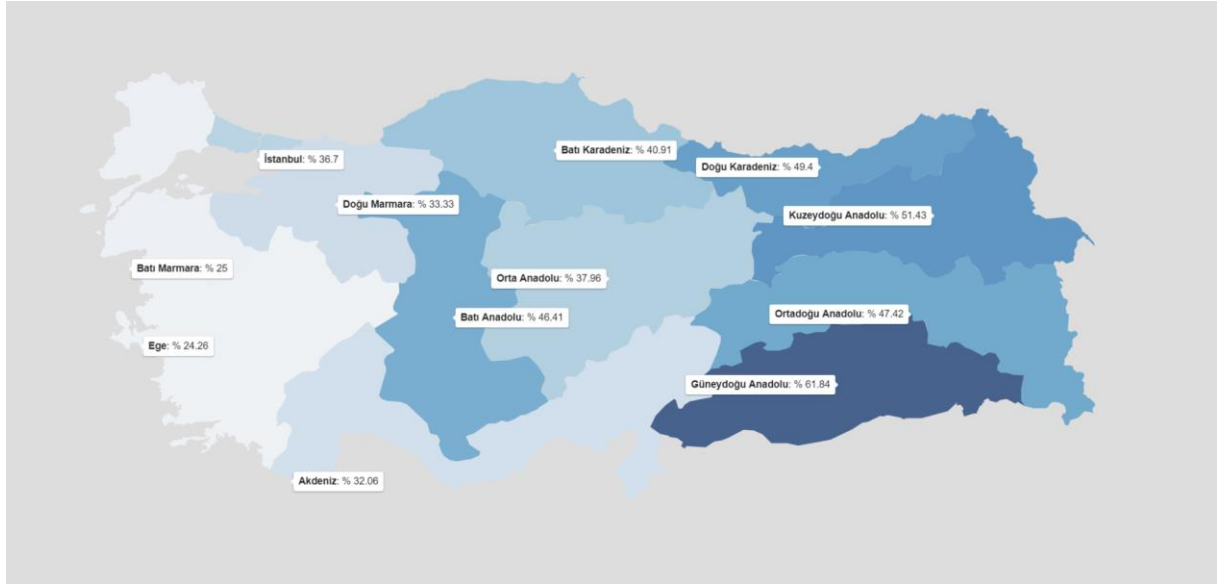
İç ve Doğu bölgelerde toplumsal cinsiyet algısı daha geleneksel

Araştırma bulguları incelendiğinde, Türkiye'nin 12 istatistiki bölgesinde cinsiyet rollerine ilişkin bakış açısının önemli ölçüde farklılaştığı anlaşılmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye'nin Batı ve kıyı bölgelerinde katılımcıların toplumsal cinsiyet algılarının, Orta ve Doğu bölgelerine kıyasla, daha az geleneksel olduğu gözlemlenmiştir. Örneğin, Grafik 69'da görüldüğü üzere, "Kadınların iş hayatına katılması yanlıştır." ifadesine katılanların veya kesinlikle katılanların oranı en yüksek Güneydoğu Anadolu'da (%28) gerçekleşmiştir. Bu bölgeyi sırasıyla Ortadoğu Anadolu (%16) ve Kuzeydoğu Anadolu (%15) takip etmektedir. Diğer taraftan bu ifadeye katılım oranlarının en az olduğu bölgeler ise sırasıyla Batı Marmara (%5), Akdeniz (%5), Ege (%6) ve Batı Karadeniz'dir (%6). Benzer şekilde, evin reisinin erkek olduğunu düşünenlerin oranı Güneydoğu Anadolu'da %62 iken Ege'de %24'e kadar gerilemektedir. Kadınların siyasete katılmasına verilen destekte de benzer bir trend görülmektedir. Öyle ki "Kadınlar siyasette daha aktif olmalıdır." ifadesine katıldığını veya kesinlikle katıldığını belirtenlerin oranı en yüksek Ege (%65) ve Batı Marmara (%63) bölgelerinde kaydedilmiştir. Diğer taraftan, bu oran Ortadoğu Anadolu'da %37, Kuzeydoğu Anadolu'da %36 ve Güneydoğu Anadolu'da %34 olarak kaydedilmiştir. TİDA bulgularına göre, Türkiye'de kadınların iş hayatına katılmalarının yanlış olduğunu düşünenler ile evin reisinin erkek olduğunu belirtenlerin coğrafi dağılımı, sırasıyla, Harita 12 ve Harita 13'te gösterilmektedir.

Harita 12. Türkiye'de Kadınların İş Hayatına Katılmasını Desteklemeyenlerin Coğrafi Dağılımı

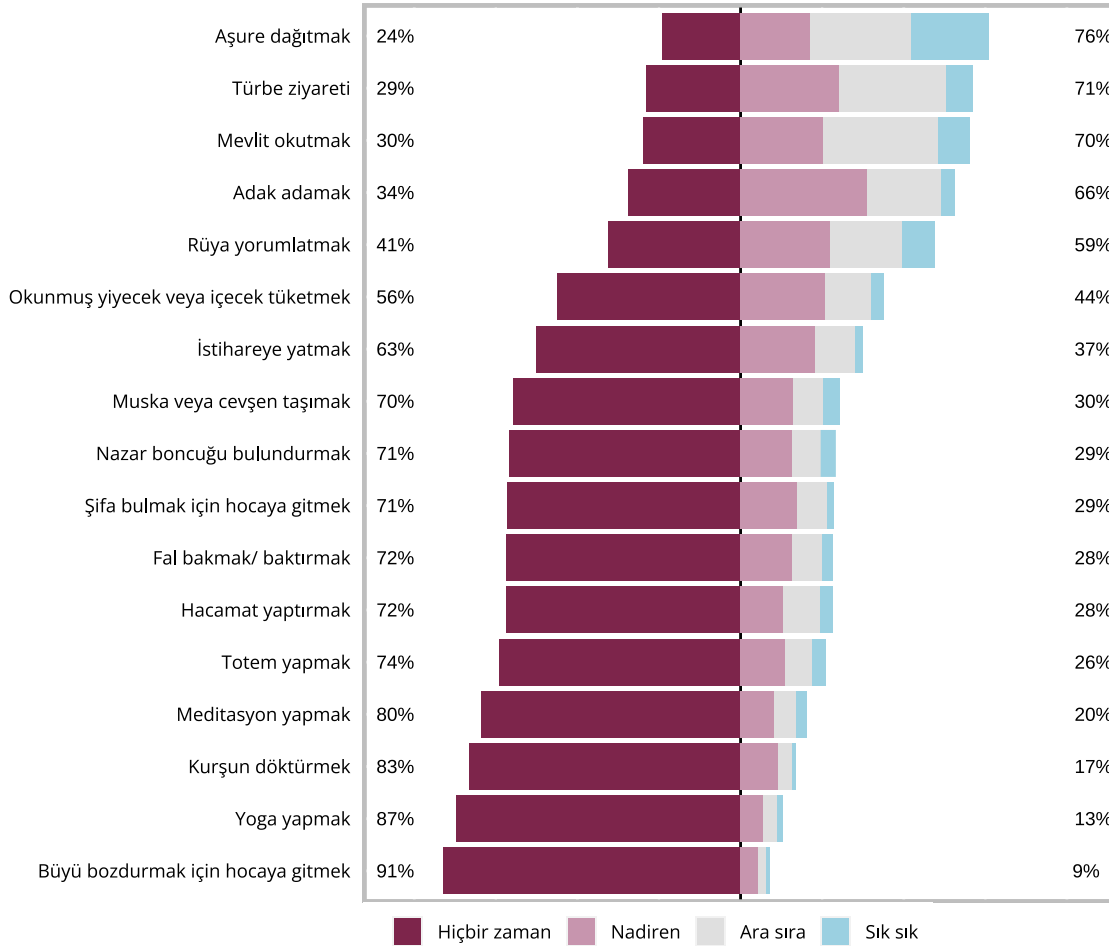
Harita 13. Türkiye’de Evin Reisinin Erkek Olduğunu Belirtenlerin Coğrafi Dağılımı

Dinsel Pratikler

TİDA kapsamında, Türkiye genelinde yapılan dinsel pratiklerin dağılımını anlamak hedeflenmiştir. Bu bağlamda katılımcılara “aşure dağıtmak”, “türbe ziyareti”, “mevlit okutmak”, “adak adamak”, “rüya yorumlamak”, “okunmuş yiyecek veya içecek tüketmek”, “istihareye yatmak”, “muska veya cevşen taşımak”, “nazar boncuğu bulundurmak”, “şifa bulmak için hocaya gitmek”, “fal bakmak/baktırmak”, “hacamat yaptırmak”, “totem yapmak”, “meditasyon yapmak”, “kurşun döktürmek”, “yoga yapmak” ve “büyü bozdurmak için hocaya gitmek” pratiklerini gerçekleştirme sıklıklarını “hiçbir zaman”, “nadiren”, “ara sıra” ve “sık sık” olacak şekilde belirtmeleri istenmiştir. Grafik 70, Türkiye genelinde bireylerin gerçekleştirdiği dinsel pratiklerin dağılımını sunmaktadır.

Grafik 70. Türkiye Genelinde Dinsel Pratiklerin Yapılma Sıklıkları

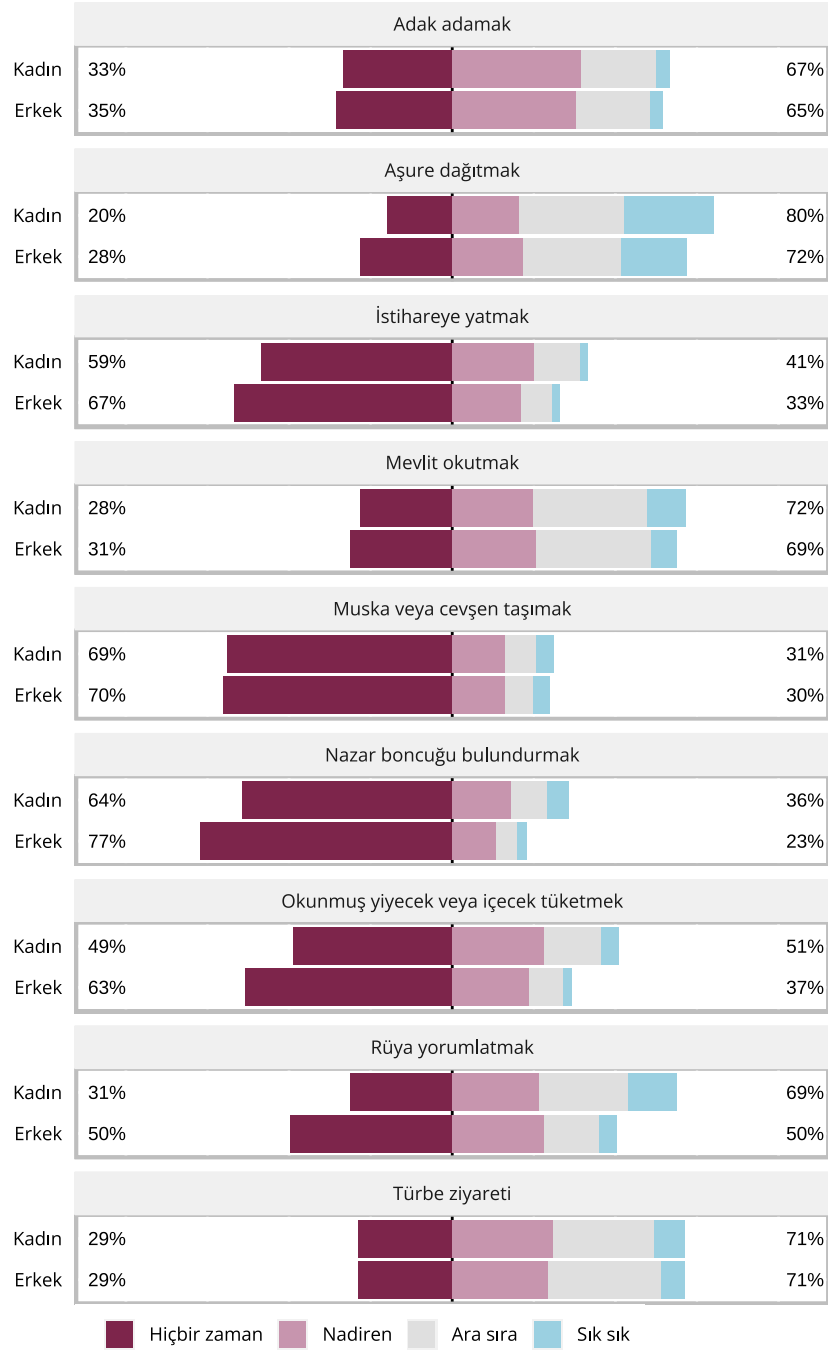

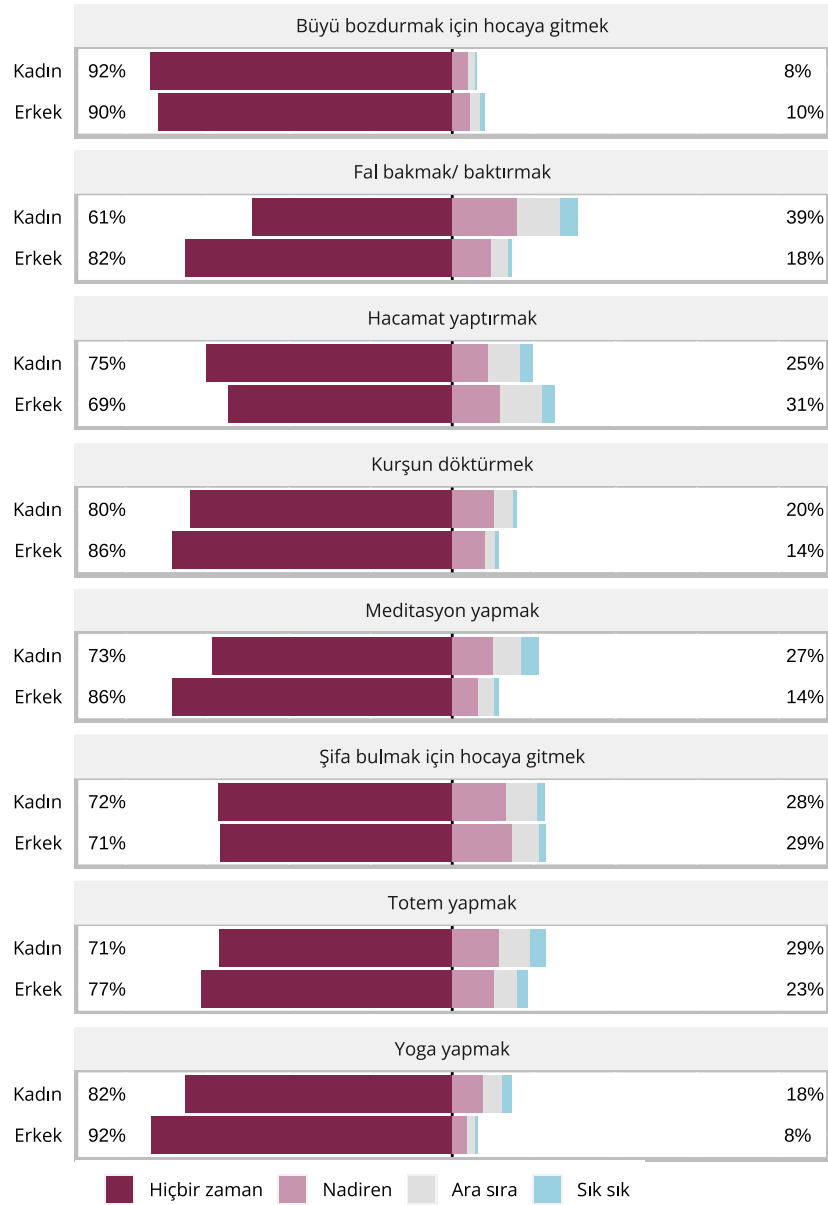
En yaygın dinsel pratik aşure dağıtmakken en az uygulanan pratik büyü bozdurmak için hocaya gitmek

Türkiye genelinde dinsel pratiklerin yapılma sıklıklarını gösteren Grafik 70'e göre, aşure dağıtmak Türkiye'de en sık yapılan dinsel pratiktir. Katılımcıların %76'sı “nadiren”, “ara sıra” veya “sık sık” aşure dağıttıklarını belirtmişlerdir. Bu faaliyeti hiçbir zaman yapmayanların oranı ise sadece %24'tür. Buna ek olarak, türbe ziyareti etmek (%71), mevlit okutmak (%70), adak adamak (%66) ve rüya yorumlamak (%59) da benzer şekilde

katılımcılar tarafından sıkça yapılan dinsel pratikler arasındadır. Diğer taraftan Türkiye genelinde en az yapılan dinsel pratik büyü bozdurmak için hocaya gitmektir. Katılımcıların sadece %9'u "nadiren", "ara sıra" veya "sık sık" büyü bozdurmak için hocaya gittiğini ifade ederken %91'i bu faaliyeti hiçbir zaman yapmadığını belirtmiştir. Türkiye'de yapılan dinsel faaliyetlere dair daha detaylı bilgi için Grafik 71, Grafik 72 ve Grafik 73'te, sırasıyla, cinsiyete, yaş gruplarına ve eğitim seviyelerine göre katılımcıların dinsel pratikleri yapma sıklıkları gösterilmektedir. Daha sonra Grafik 74 ve Grafik 75'te, sırasıyla, yerleşim yerleri ve coğrafi bölgelere göre katılımcıların bu pratikleri yapma sıklıkları verilmektedir.

Grafik 71. Cinsiyete Göre Dinsel Pratiklerin Yapılma Sıklıkları

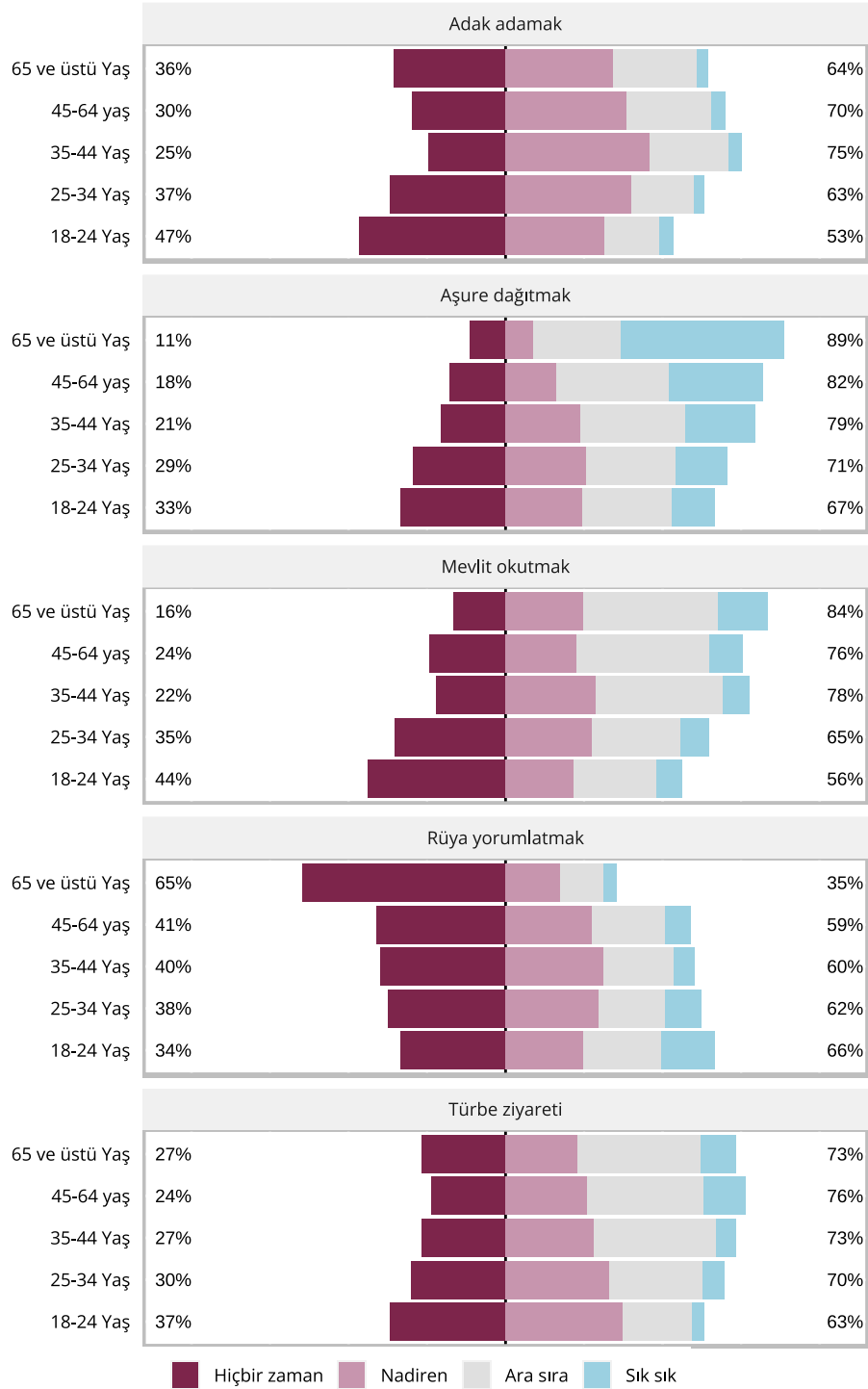
Kadınlar, erkeklere kıyasla daha çok rüya yorumlatıyor ve fal baktırıyor

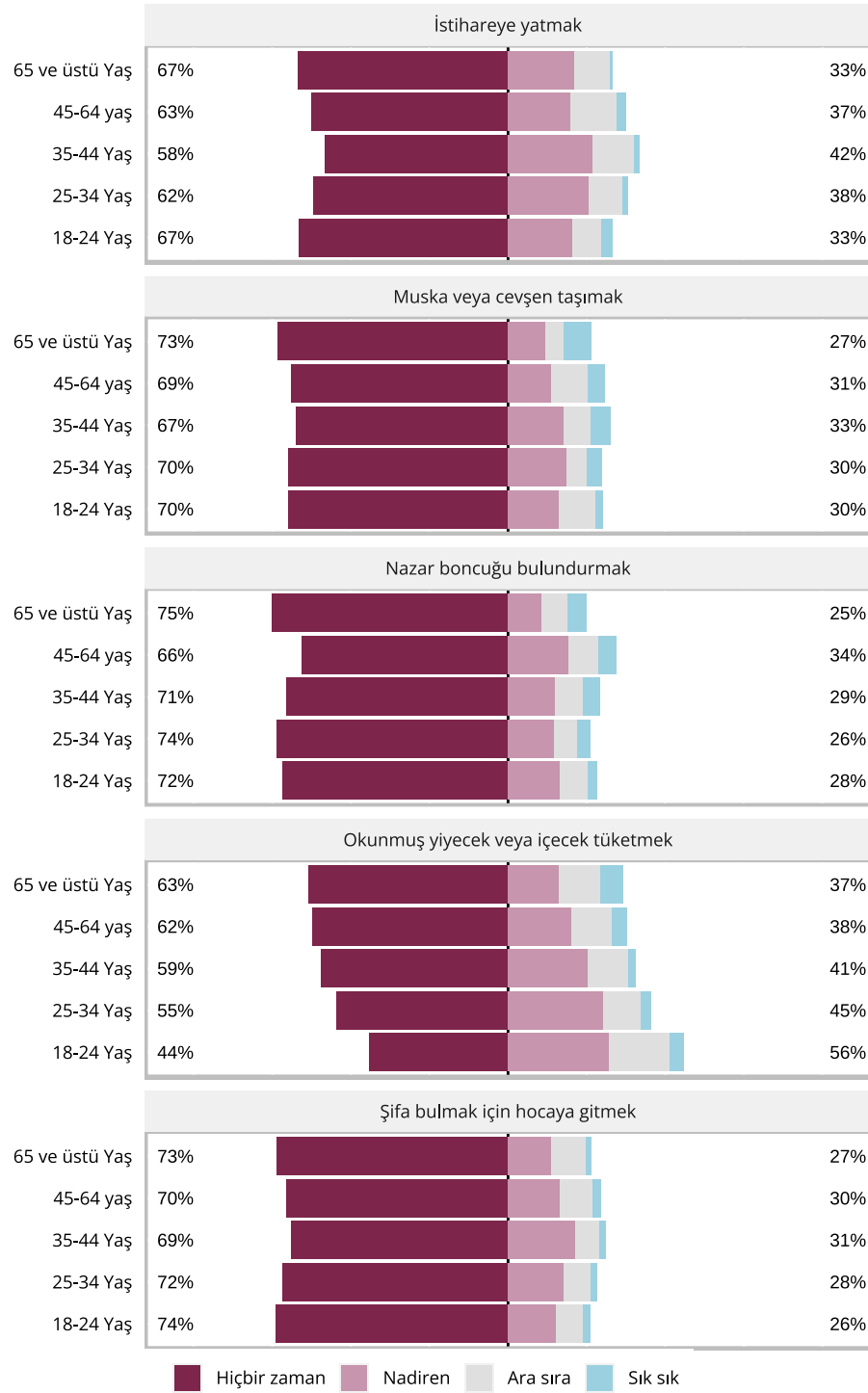
Grafik 71’de bireylerin cinsiyetine göre dinsel pratikleri gerçekleştirme sıklıkları gösterilmektedir. Buna göre, araştırma kapsamında ele alınan dinsel pratikleri yapma sıklıkları bakımından kadınlar ve erkekler arasında farklılıklar göze çarpmaktadır. Grafik 71 incelendiğinde, Türkiye’de yukarıda bahsedilen dinsel pratiklerin çoğunun kadınlar tarafından, erkeklere kıyasla, daha fazla yapıldığı gözlemlenmektedir. Örneğin, kadın katılımcıların %39’u “nadiren”, “ara sıra” veya “sık sık” fal baktıklarını ya da baktırdıklarını ifade ederken bu oran erkeklerde %18’e düşmektedir. Diğer taraftan bu faaliyeti hiç yapmayanların oranı kadınlarda %61 iken erkeklerde %82’ye yükselmektedir. Benzer bir şekilde, “nadiren”, “ara sıra” veya “sık sık” rüya yorumlatan katılımcıların oranı kadınlarda %69 iken erkeklerde %50’dir. Bu dinsel faaliyeti hiç gerçekleştirmeyenlerin oranı ise kadınlarda %31 iken erkeklerde %50 olarak kaydedilmiştir.

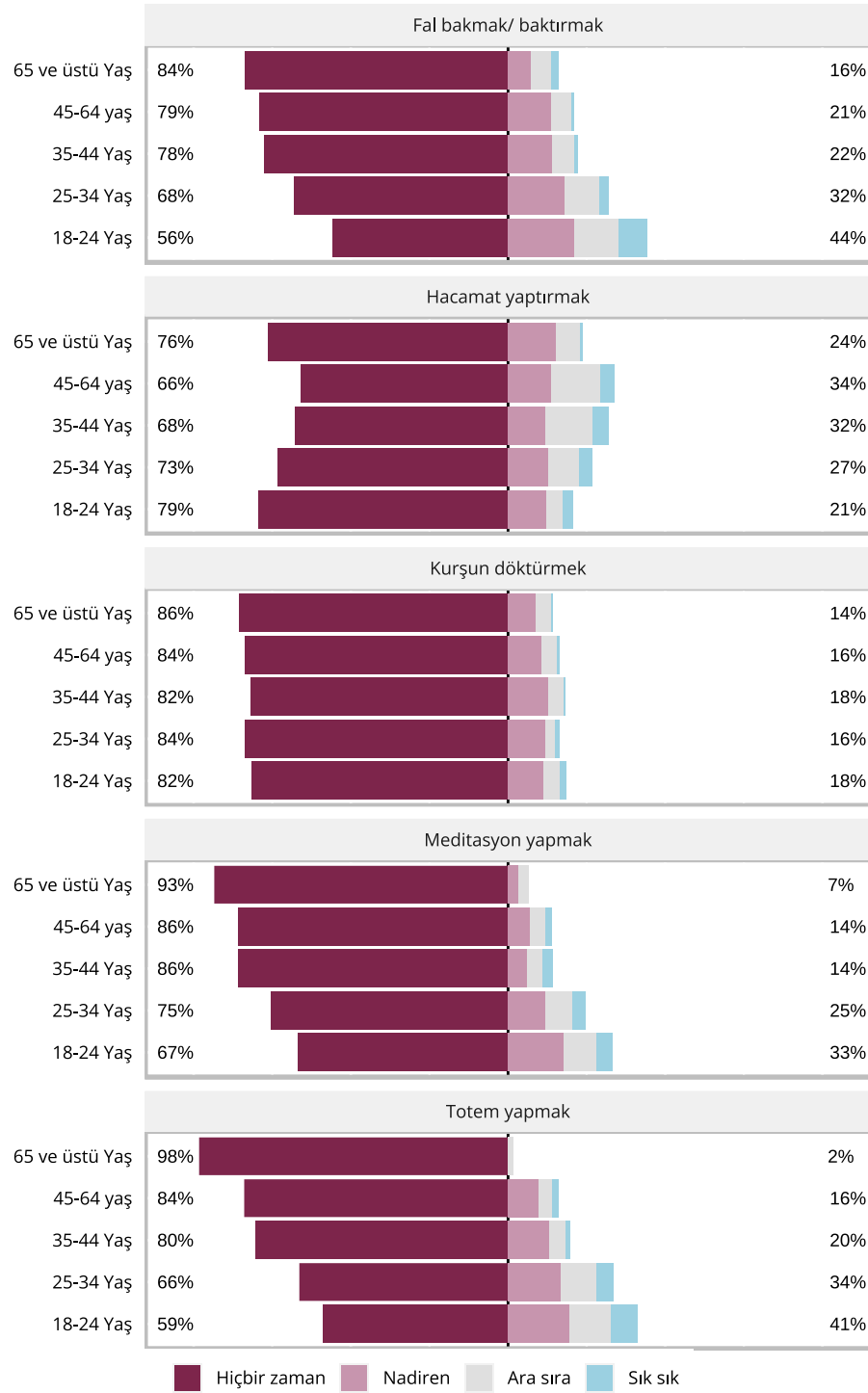
Kadınlar yoga, meditasyon ve totem yapmak konusunda da daha aktifler

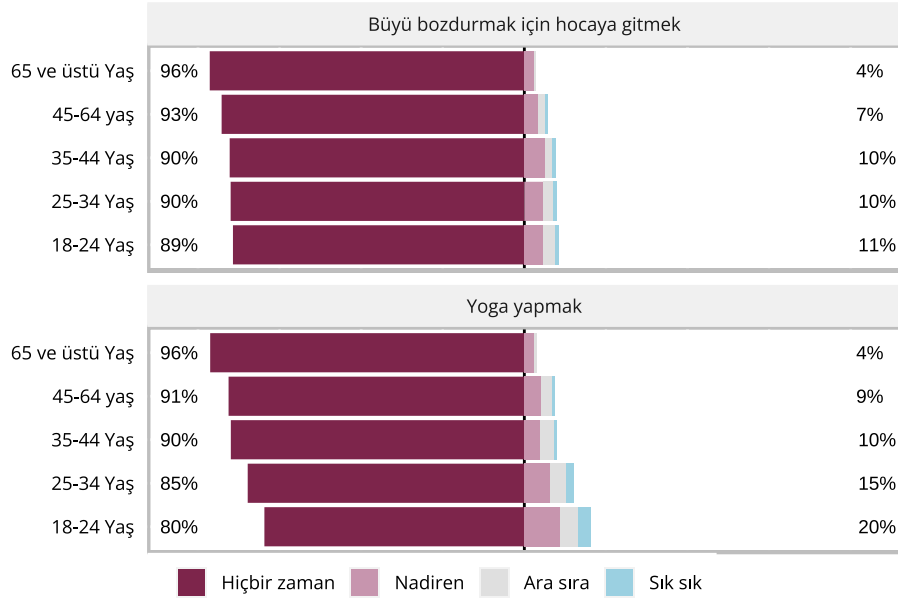
Grafik 71'e göre, "nadiren", "ara sıra" veya "sık sık" yoga yaptıklarını ifade eden kadın katılımcıların oranı %18 iken erkekler katılımcıların oranı sadece %8'dir. Ayrıca herhangi bir şekilde meditasyon yapan katılımcıların oranı kadınlarda %27 iken erkeklerde %14 olarak kaydedilmiştir. "Nadiren", "ara sıra" veya "sık sık" totem yapma oranları da kadın katılımcılar arasında (%29) erkek katılımcılardan (%24) yüksektir.

Grafik 72. Yaş Gruplarına Göre Dinsel Pratiklerin Yapılma Sıklıkları

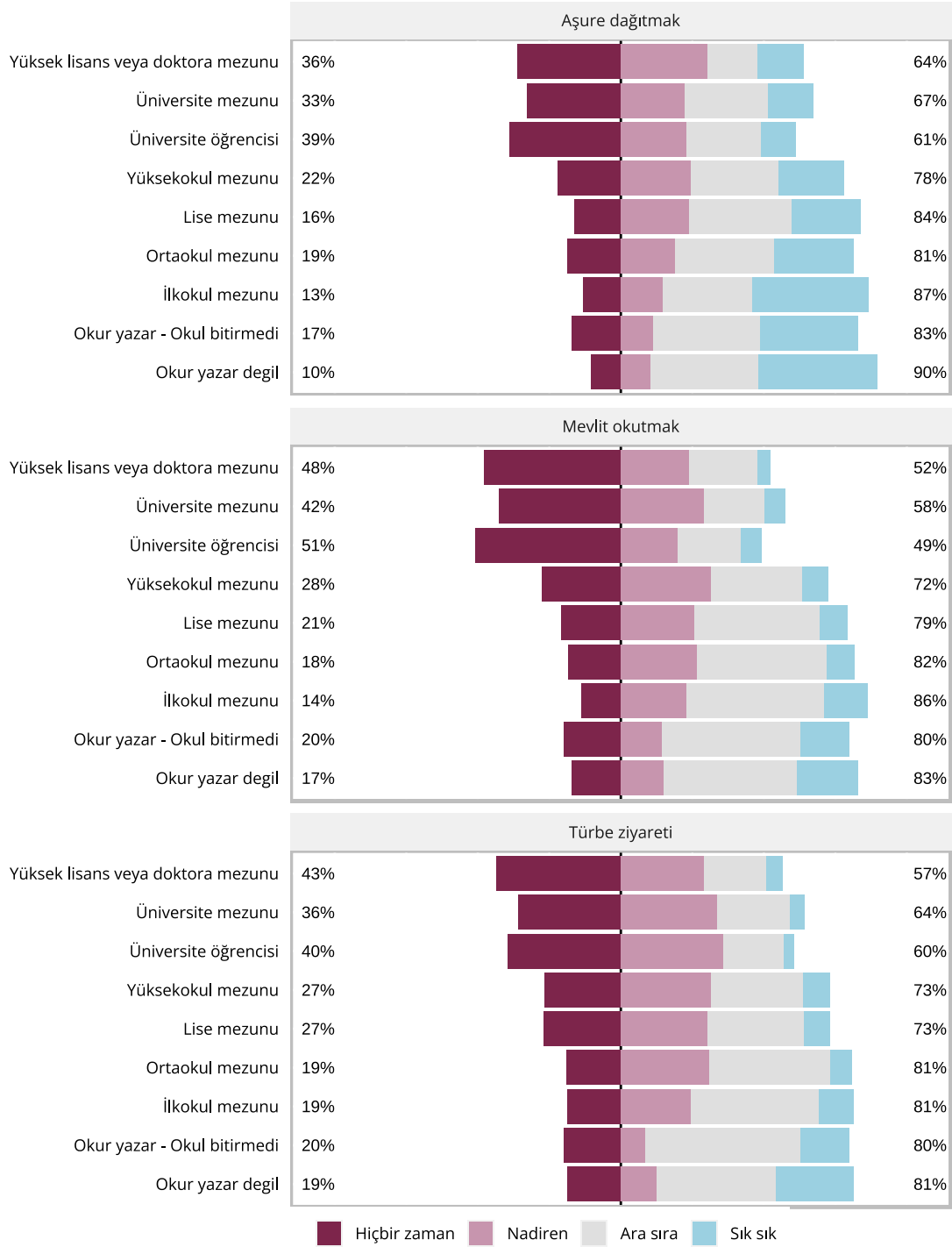
Gençler arasında fal, yoga, meditasyon, totem, büyü bozdurma, rüya yorumu ve okunmuş yiyecek tüketme daha yaygın

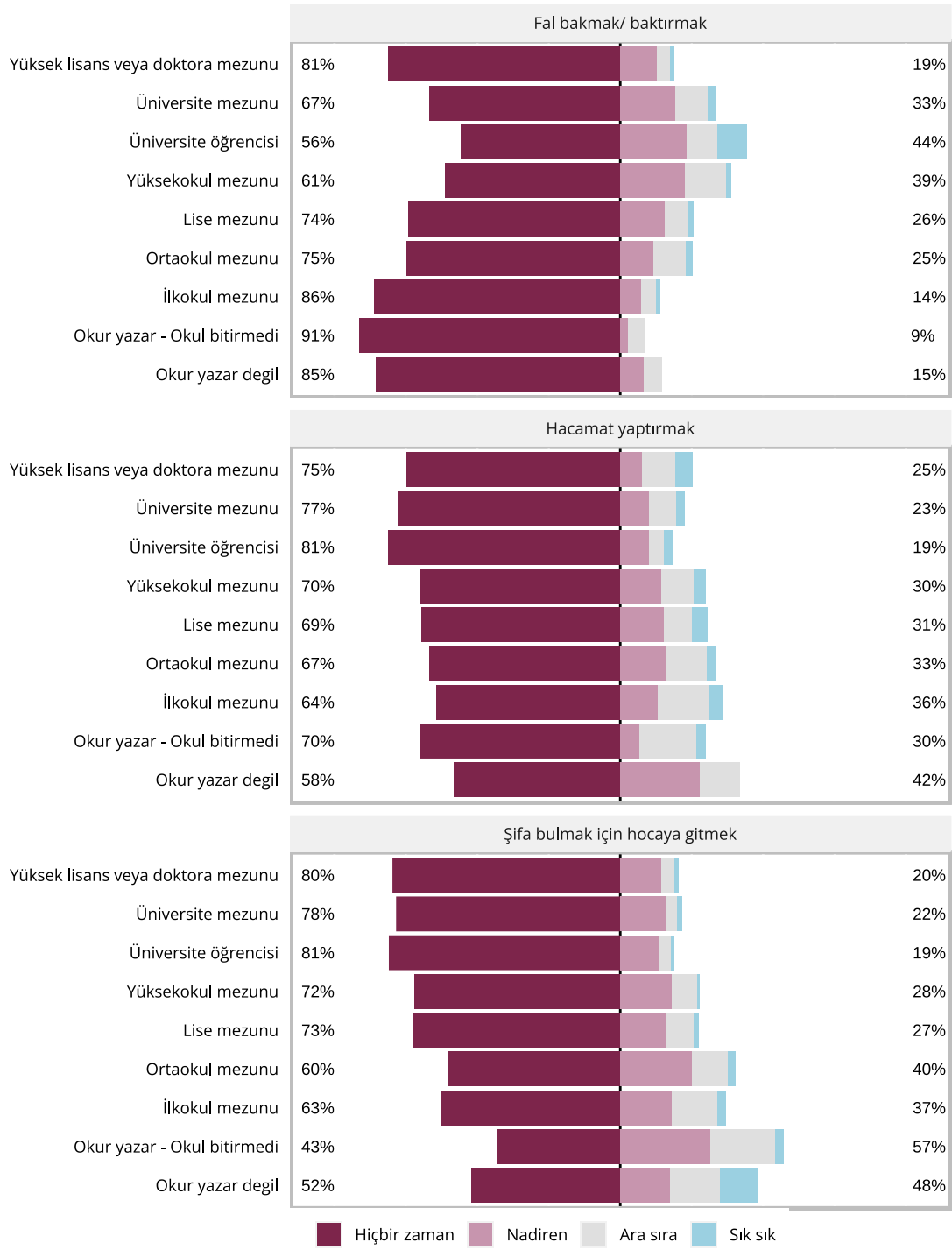
Grafik 72'de yaş gruplarına göre katılımcıların dinsel pratikleri gerçekleştirme sıklıkları gösterilmektedir. Bu grafikten anlaşıldığı üzere, araştırma kapsamında ele alınan dinsel pratikleri yapma sıklıkları bakımından genç ve büyük yaş grupları arasında farklılıklar öne çıkmaktadır. Bu bağlamda, Türkiye genelinde genç yaş gruplarında yoga, meditasyon ve totem yapmaya ek olarak büyü bozdurma, rüya yorumu yapma/yaptırma ve okunmuş yiyecek tüketme oranları, daha büyük yaş gruplarına kıyasla daha yüksektir. Örneğin, 18-24 yaş grubundaki gençlerde meditasyon ve yoga yapma oranları, sırasıyla, %33 ve %20 iken bu oranlar 35-44 yaş grubunda sırasıyla %14 ve %10'a, 65 ve üstü yaş grubunda ise sırasıyla %7 ve %4'e düşmektedir. Benzer şekilde, fal baktırma oranları 18-24 yaş grubunda %44 iken 35-44 yaş grubunda %22'ye, 65 ve üzeri yaş grubunda ise %16'ya düşmektedir. Bu trendin bir sonucu olarak, söz konusu aktiviteleri hiç yapmama oranları da yaş grubu büyüdükçe artmaktadır.

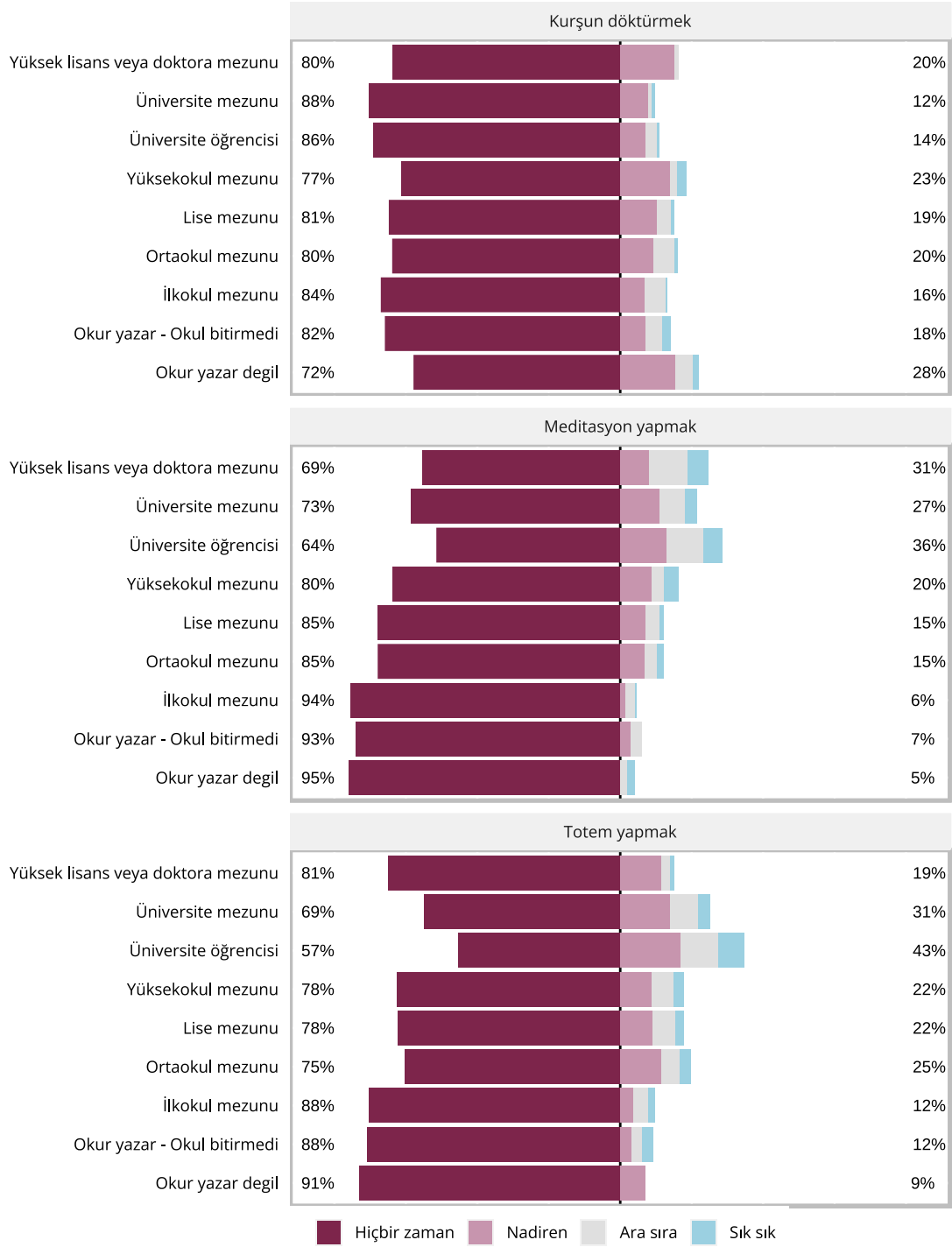
Yaşlılar arasında aşure dağıtmak ve türbe ziyareti yaygın

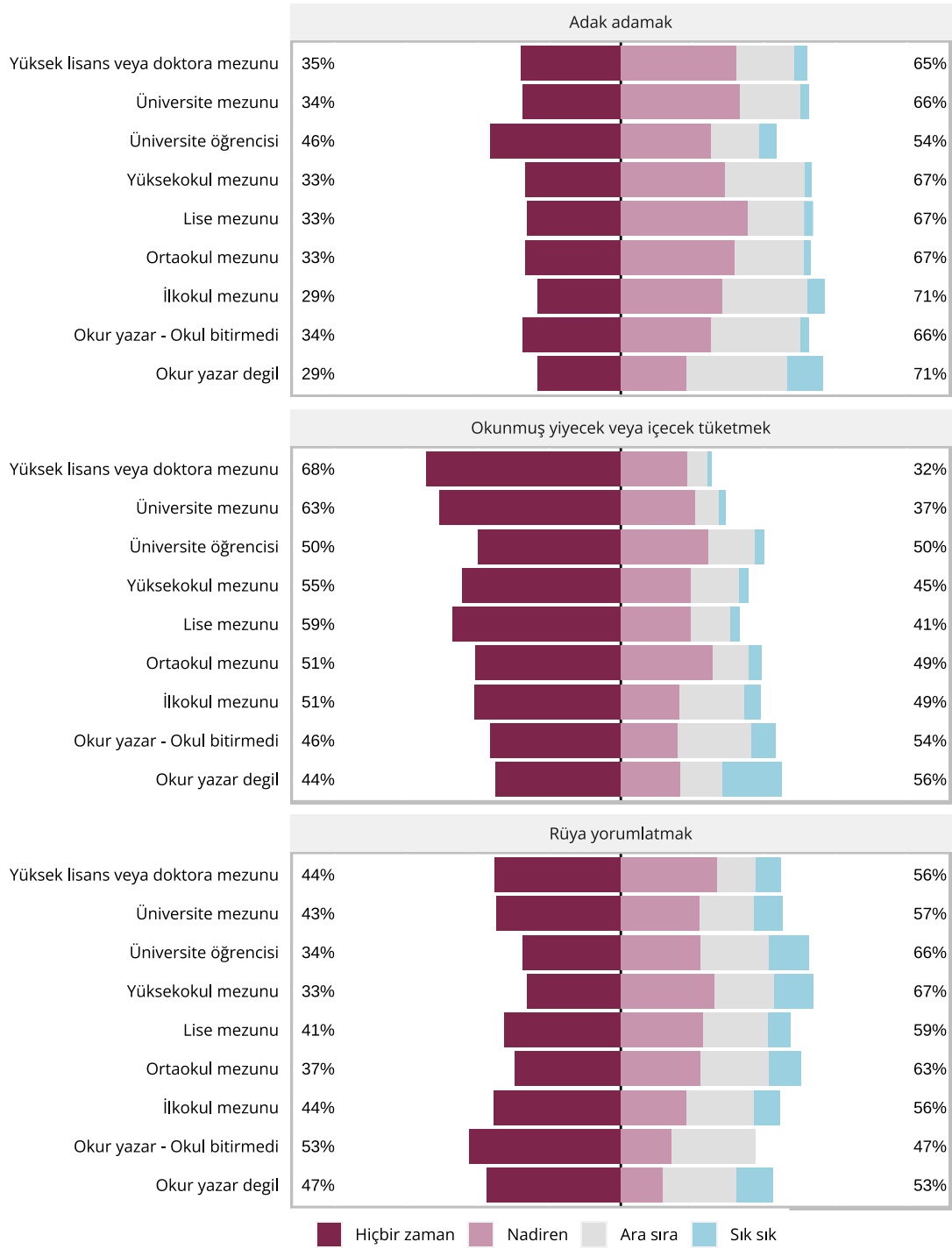
Grafik 72'de görüldüğü üzere, daha büyük yaş grubundaki katılımcılar, geleneksel ve yaygın dinsel aktivitelerden olan aşure dağıtma ve türbe ziyareti konusunda daha genç yaş grubundaki katılımcılardan daha aktiftir. Bu bağlamda, "nadiren", "ara sıra" veya "sık sık" aşure dağıtan katılımcıların oranı, 65 ve üstü yaş grubunda %89 iken 35-44 yaş grubunda %79'a, 18-24 yaş grubunda ise %67'ye düşmektedir. Diğer taraftan, hiç aşure dağıtmayan katılımcıların oranı 65 ve üzeri yaş grubunda %11 iken 35-44 yaş grubunda %21 ve 18-24 yaş grubunda %33 olarak kaydedilmiştir. Benzer şekilde, "nadiren", "ara sıra" veya "sık sık" türbe ziyareti yaptığını belirten katılımcıların oranı 65 ve üstü yaş grubunda %73 iken 18-24 yaş grubunda %63'e düşmektedir. Buna paralel olarak, bu pratiği hiç yapmayanların oranı da 65 ve üstü yaş grubunda %27 iken 18-24 yaş grubunda %37'ye yükselmektedir.

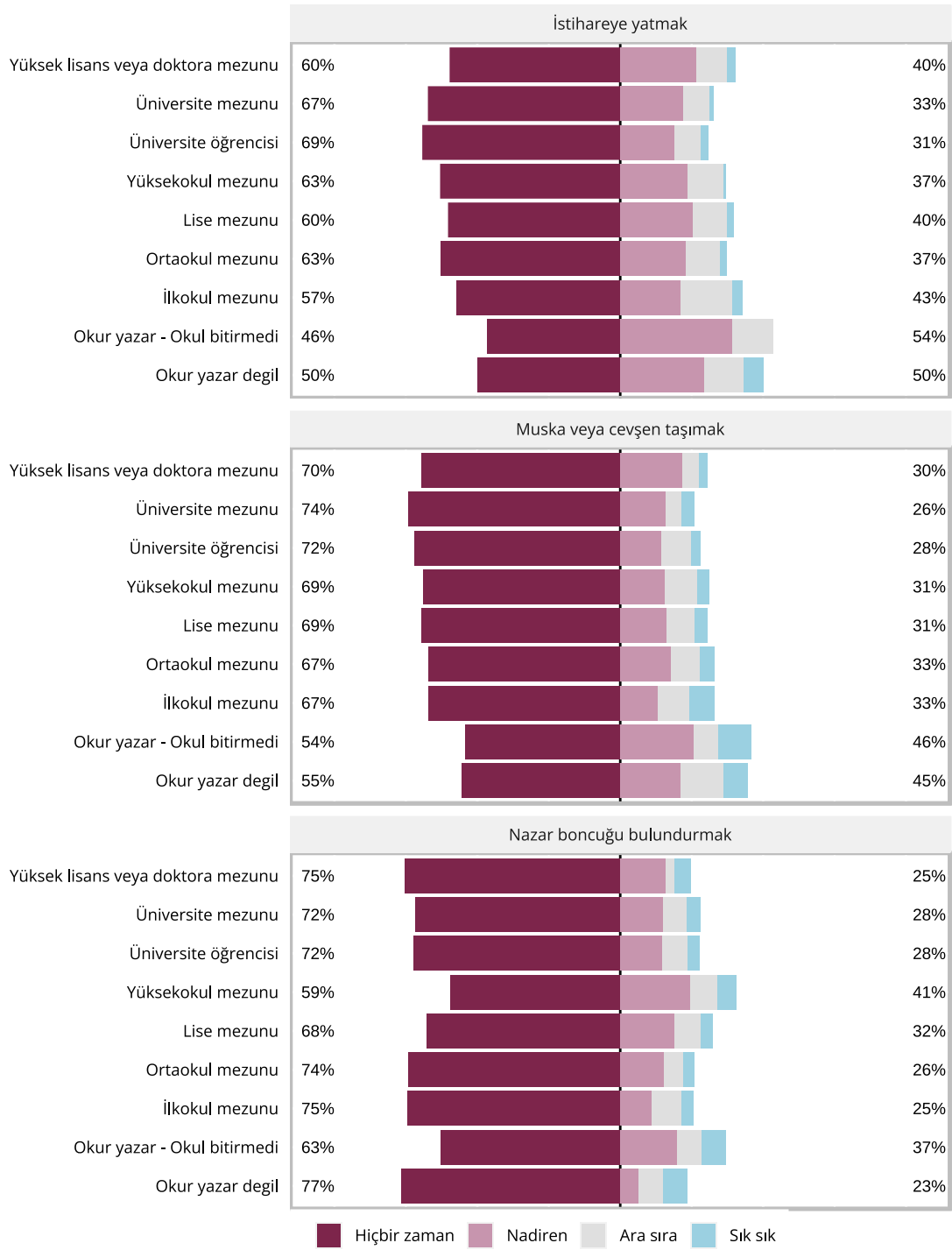
Grafik 73. Eğitim Seviyelerine Göre Dinsel Pratiklerin Yapılma Sıklıkları

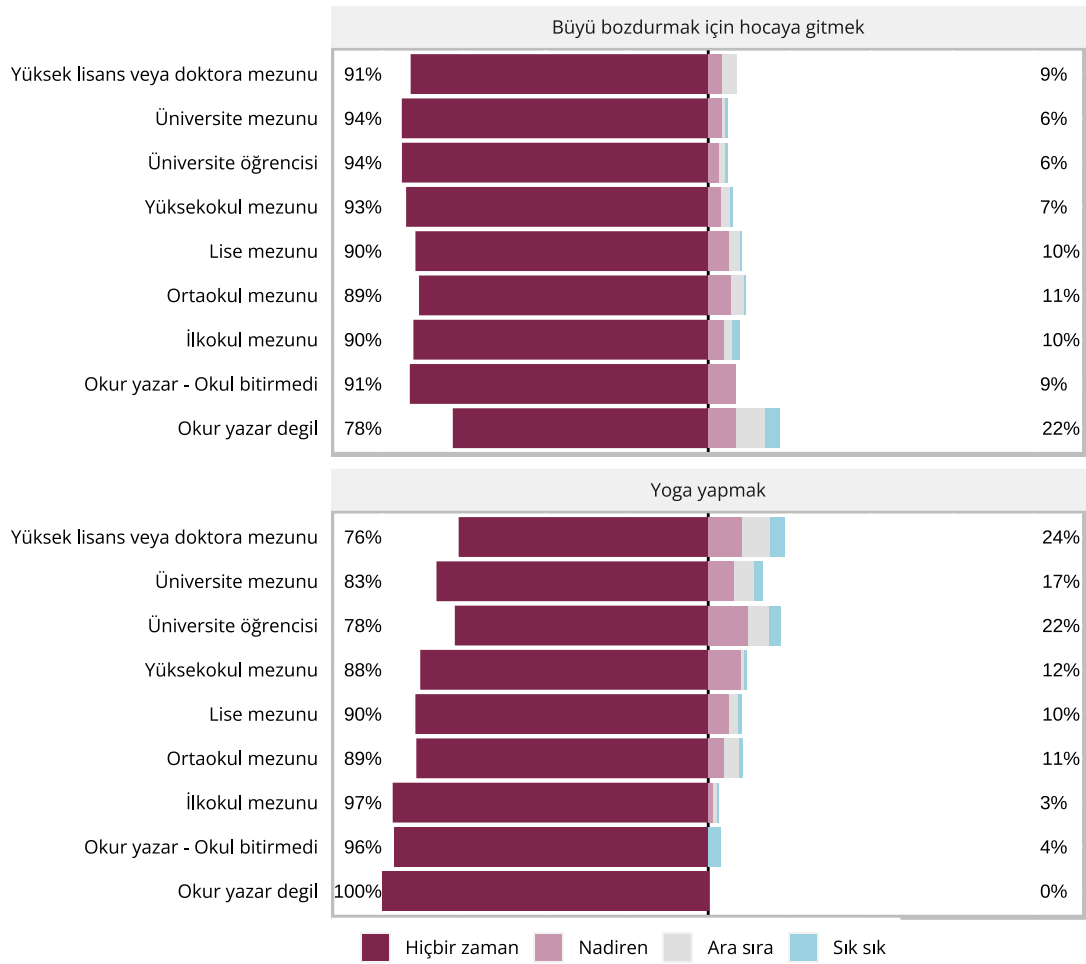

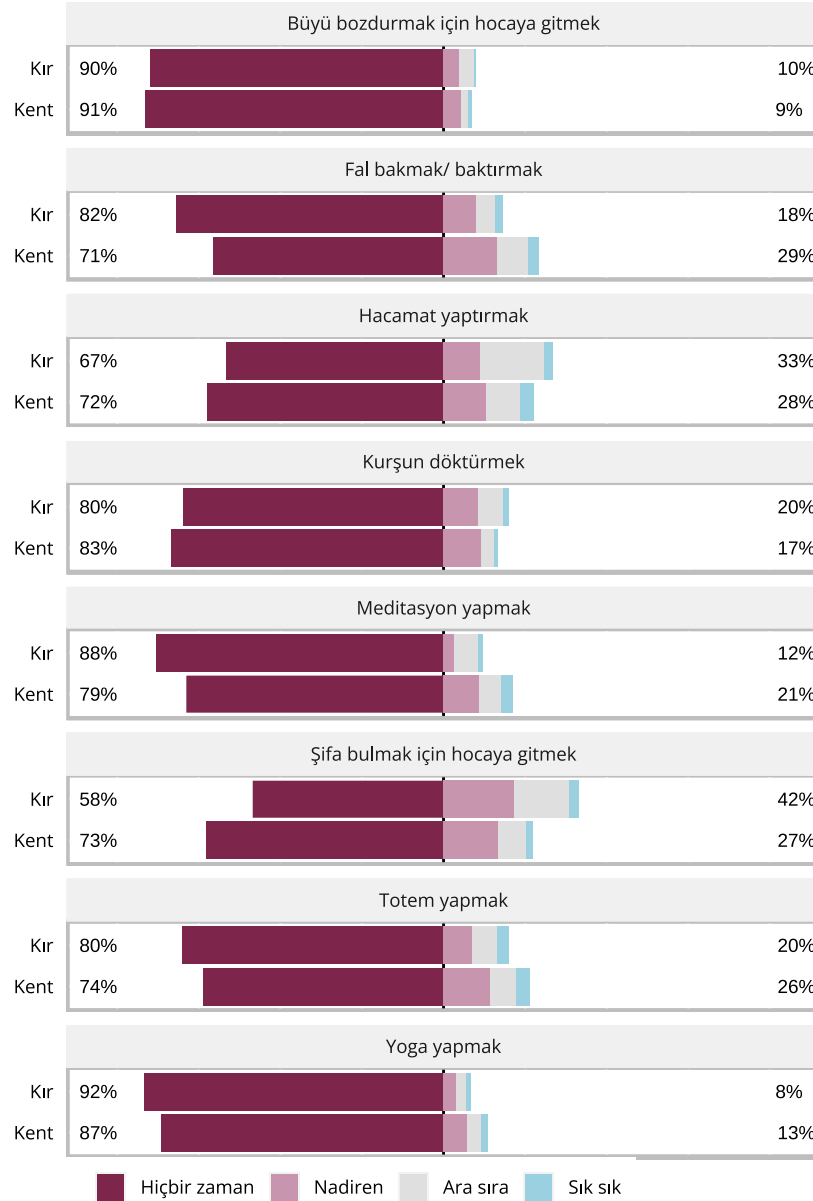

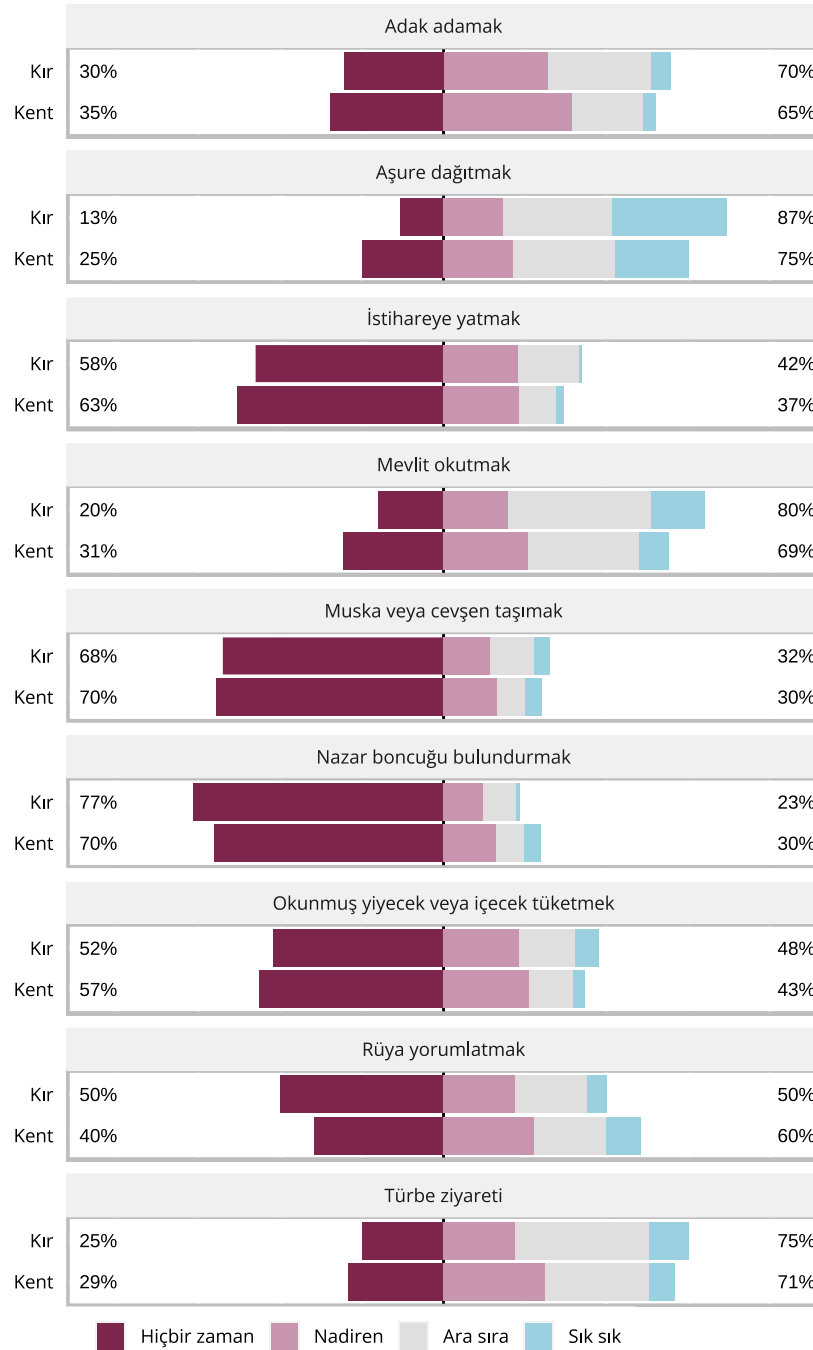
Geleneksel dinsel faaliyetler düşük eğitim seviyelerinde modern dinsel faaliyetler ise daha yüksek eğitim seviyelerinde yoğunlaşmakta

Grafik 73'te katılımcıların eğitim seviyelerine göre dinsel pratikleri gerçekleştirme sıklıkları gösterilmektedir. Araştırma bulgularına göre, bireylerin eğitim seviyesi yükseldikçe yoga, meditasyon ve totem yapma gibi genellikle modern kabul edilen dinsel pratikleri yapma oranlarında artış gözlemlenmektedir. Söz konusu pratikleri yapma sıklıkları özellikle üniversite öğrencisi olan katılımcılar arasında yoğunluk kazanmaktadır. Örneğin, okur yazar olmayan katılımcılar yoga yapmazken (%0) "nadiren", "ara sıra" veya "sık sık" yoga yapma oranları lise mezunları arasında %10, üniversite öğrencileri arasında %22, yüksek lisans veya doktora mezunları arasında ise %24 olarak gerçekleşmiştir. Ayrıca, "nadiren", "ara sıra" veya "sık sık" meditasyon yapanların oranı okur yazar olmayanların arasında %5 iken lise mezunlarında %15'e, yüksek lisans veya doktora mezunları arasında da %31'e çıkmaktadır. Bu oran üniversite öğrencileri arasında %36 olarak kaydedilmiştir. Benzer şekilde totem yapma oranları da okur yazar olmayanlar arasında %9'dur. Bununla birlikte, üniversite öğrencinin yaklaşık yarısı (%43) "nadiren", "ara sıra" veya "sık sık" totem yaptığını belirtmektedir. Bu oran, üniversite mezunları arasında %31'e gerilemekte ve düşmeye devam ederek yüksek lisans veya doktora mezunları arasında %19'u bulmaktadır.

Grafik 73'te görüleceği üzere, aşure dağıtmak, türbe ziyaret etmek, istihareye yatmak, muska veya cevşen taşımak gibi daha geleneksel kabul edilen dinsel faaliyetleri yapma oranları düşük eğitim seviyelerinde daha yüksektir. Örneğin, okur yazar olmayanların neredeyse tamamı (%90) “nadiren”, “ara sıra” veya “sık sık” aşure dağıttığını belirtirken bu oran, lise mezunları arasında %84'e, yüksek lisans veya doktora mezunları arasında ise %64'e kadar düşmektedir.

Grafik 74. Yerleşim Bölgesine Göre Dinsel Pratiklerin Yapılma Sıklıkları

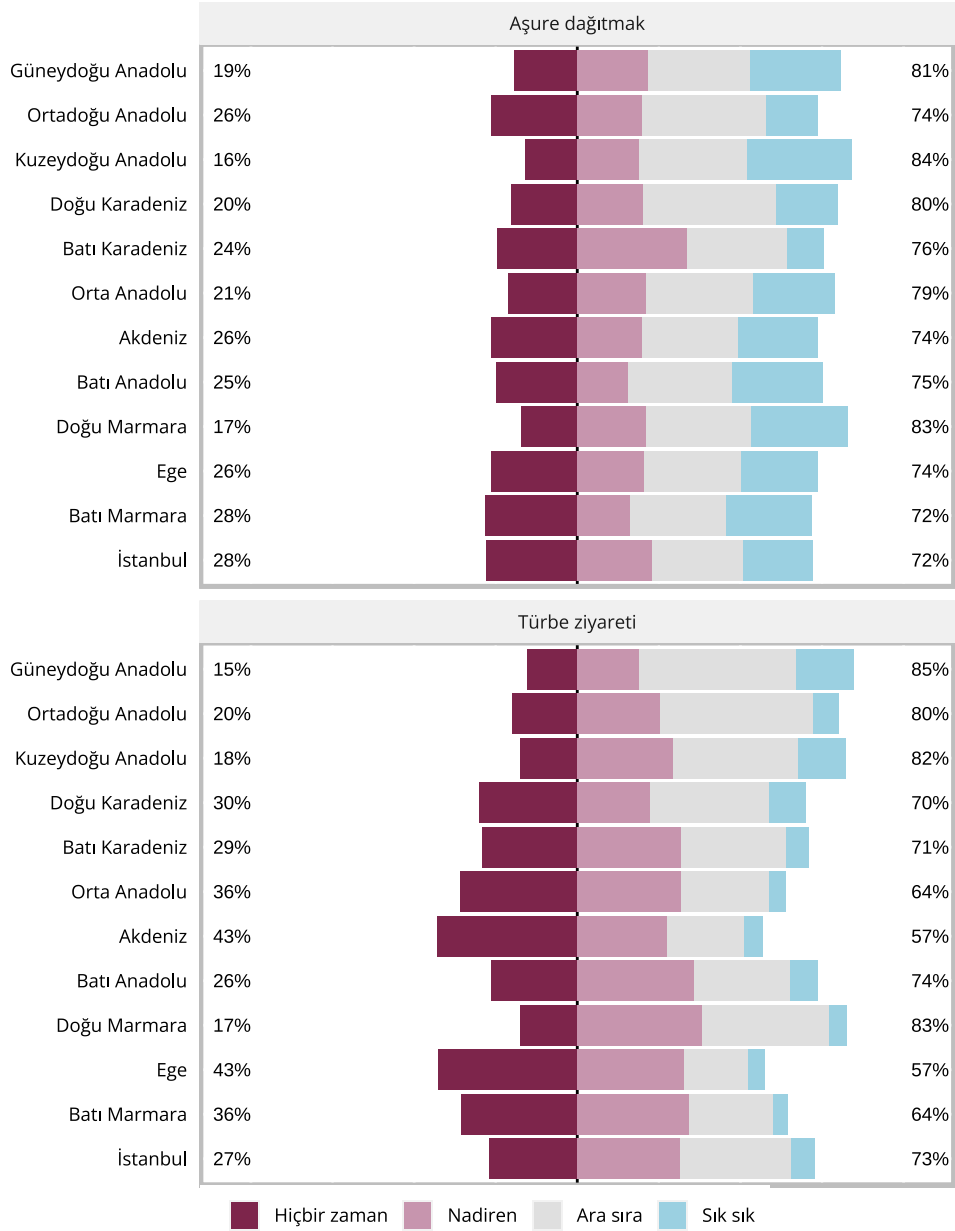

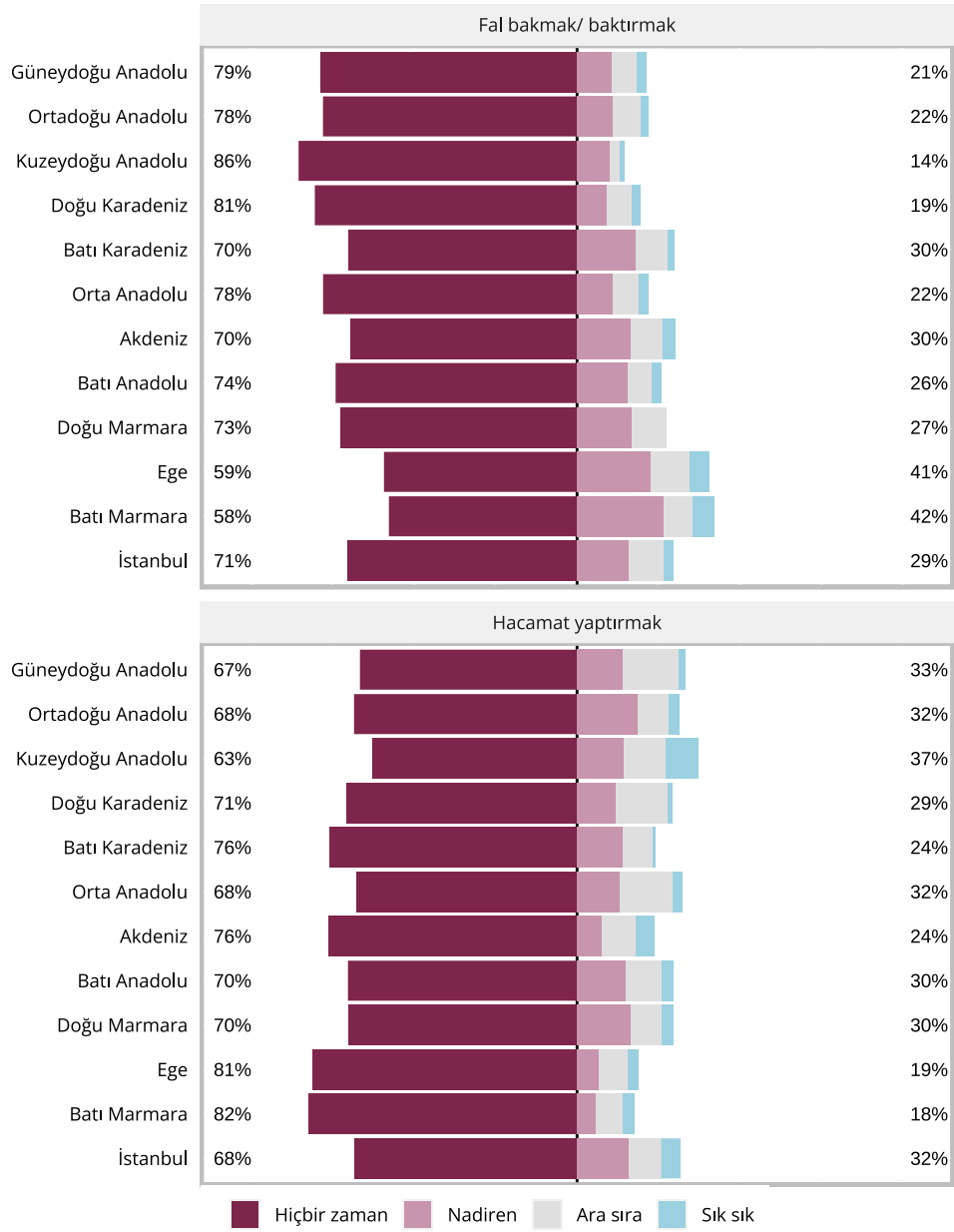
Geleneksel dinsel faaliyetler kırsalda; modern dinsel faaliyetler ise kentlerde yaygın

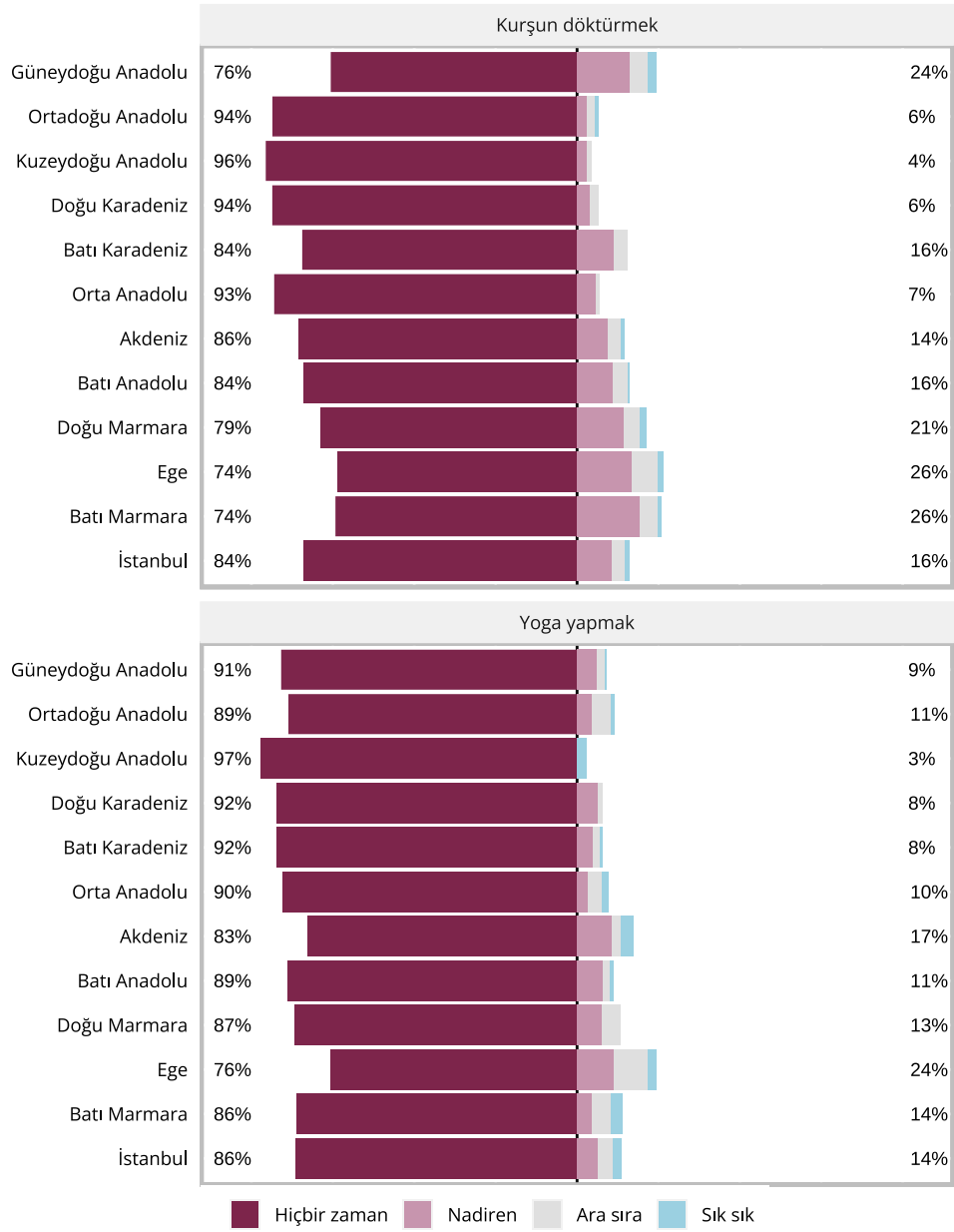
Grafik 74'te, yerleşim bölgelerine göre katılımcıların dinsel pratikleri yapma sıklıkları gösterilmektedir. Araştırma bulguları incelendiğinde, yoga, meditasyon ve totem gibi modern olarak kabul edilen dinsel pratikleri yapma oranlarının kentsel yerleşim bölgelerinde; aşure dağıtmak, türbe ziyaret etmek, istihareye yatmak, muska veya cevşen taşımak gibi daha geleneksel kabul edilen dinsel pratikleri yapma oranların ise kırsal yerleşim bölgelerinde daha yaygın olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, örneğin, "nadiren", "ara sıra"

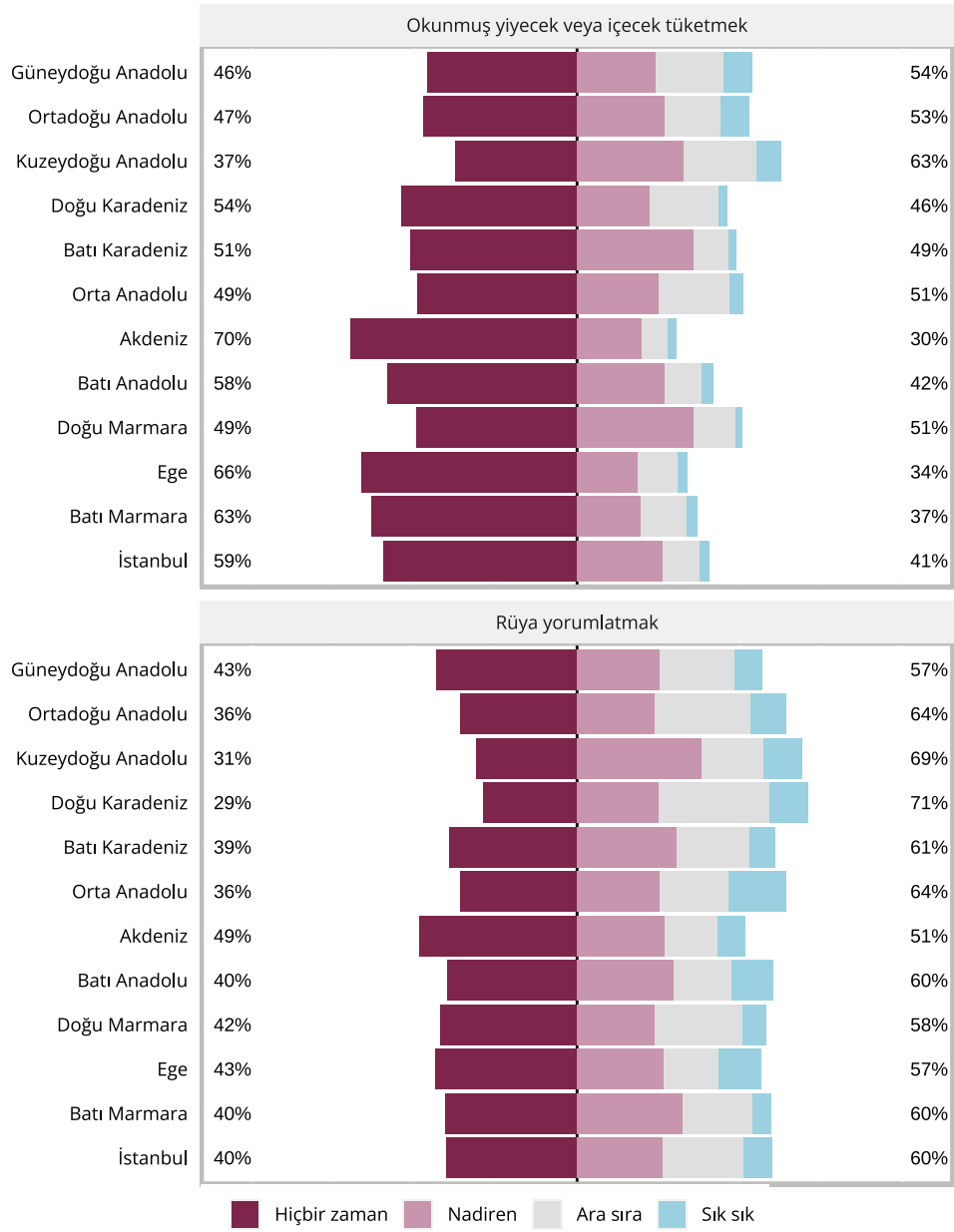
veya “sık sık” meditasyon yaptığını belirten kentsel nüfusun oranı %21 iken kırsal nüfusun oranı %12'ye düşmektedir. Diğer taraftan, kırsal nüfusun çoğu (%87) “nadiren”, “ara sıra” veya “sık sık” aşure dağıttığını ifade ederken bu oran kentsel nüfusta %75'e kadar gerilemektedir.

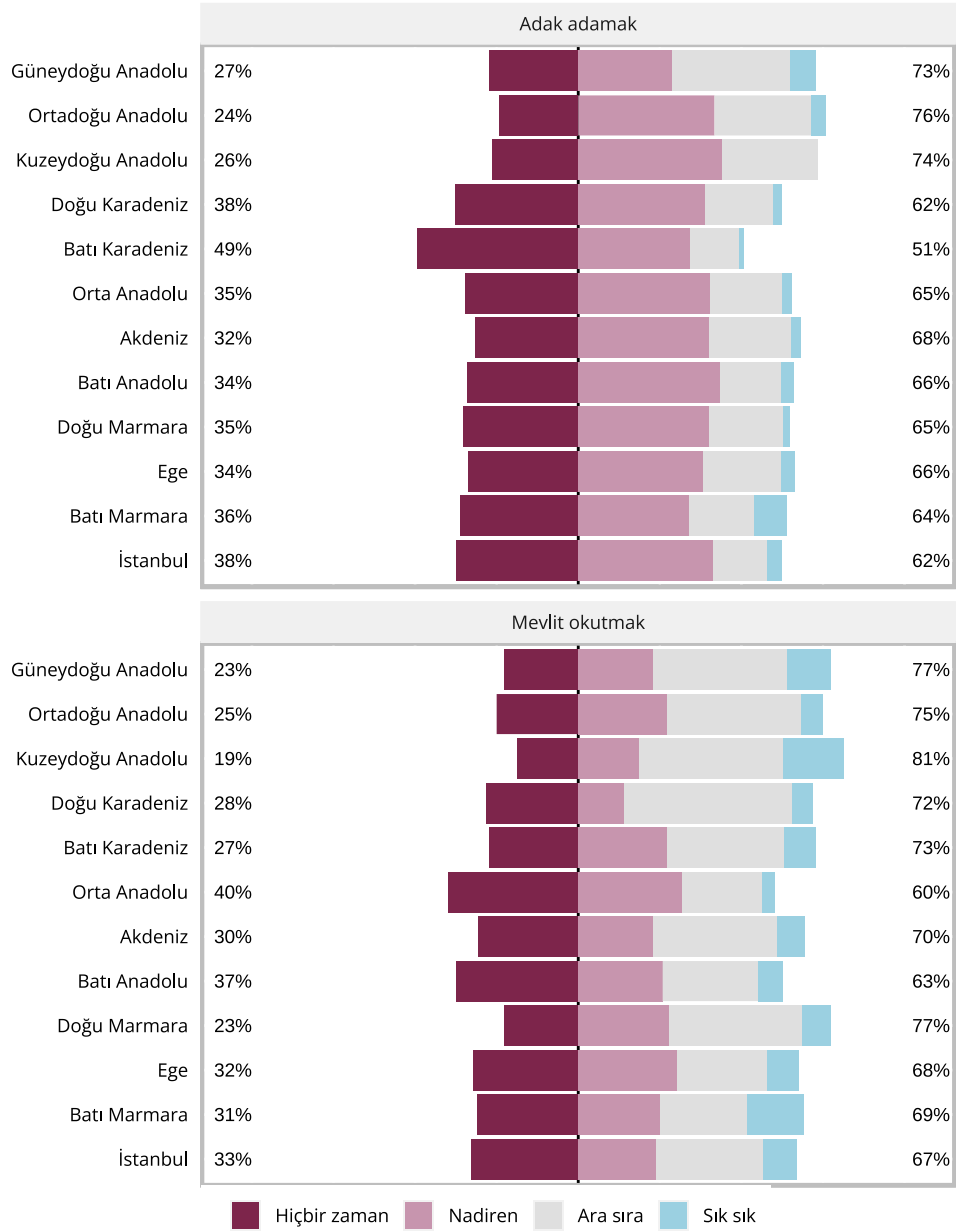
Grafik 75. Coğrafi Bölgelere Göre Dinsel Pratikleri Gerçekleştirme Sıklıkları

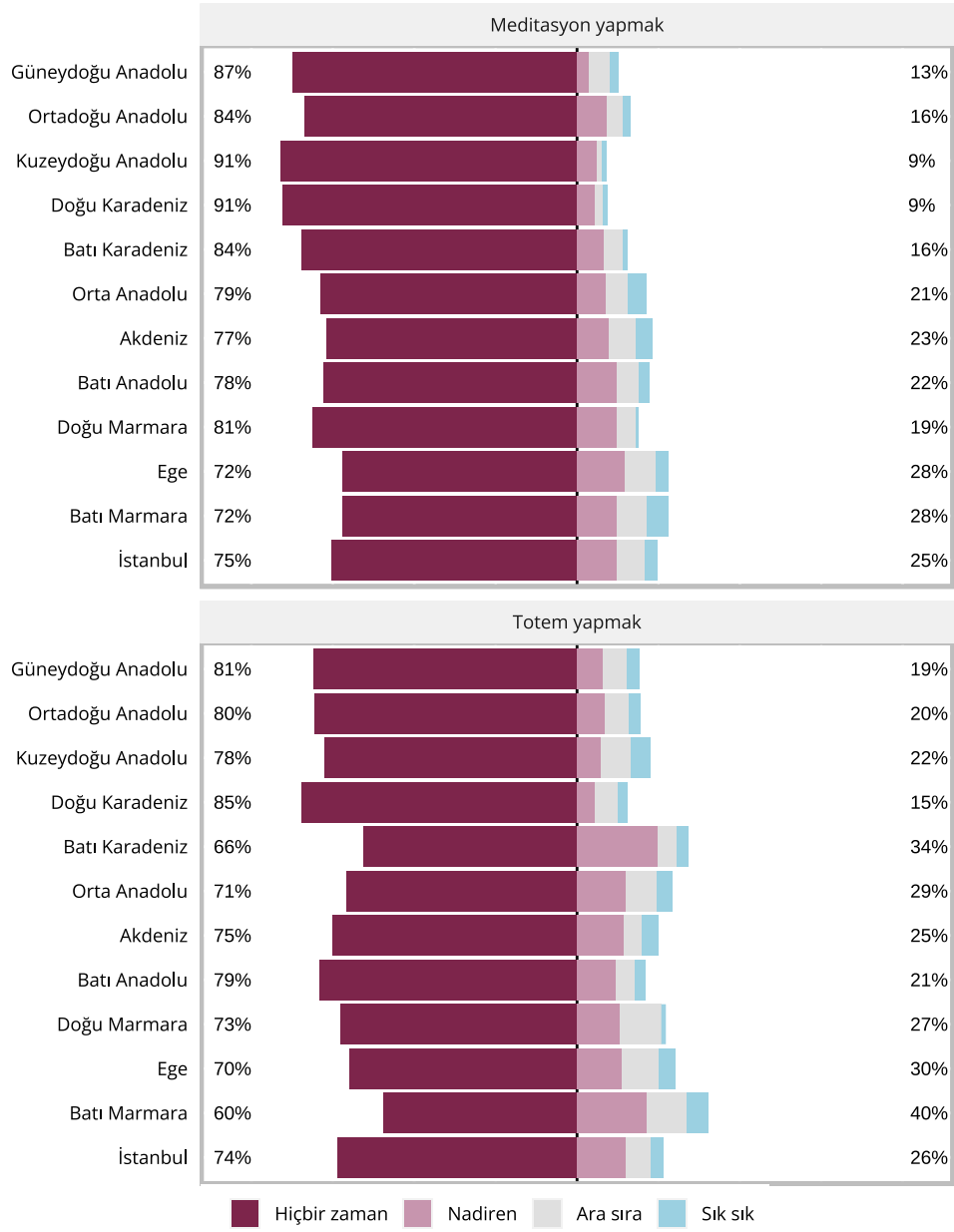

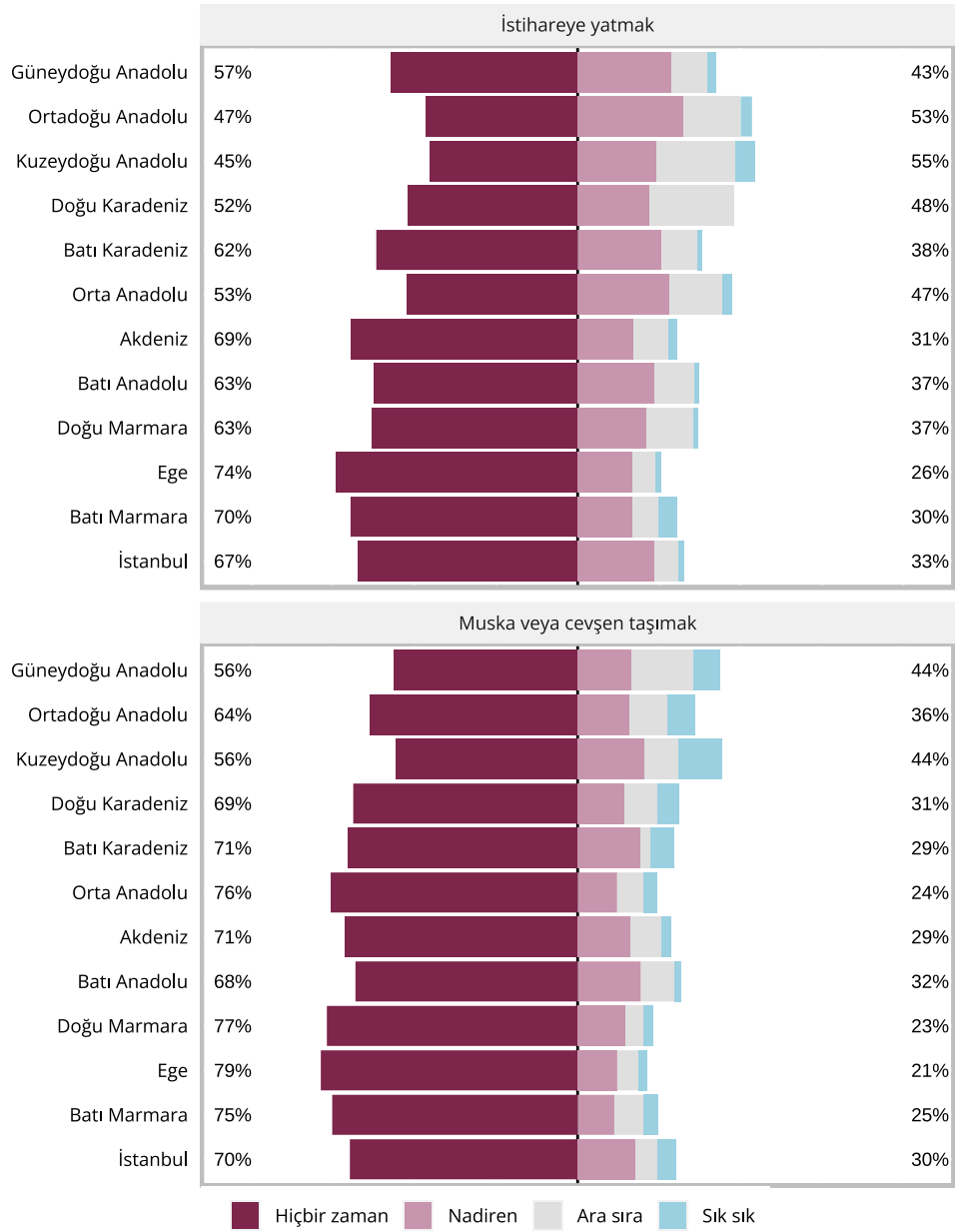

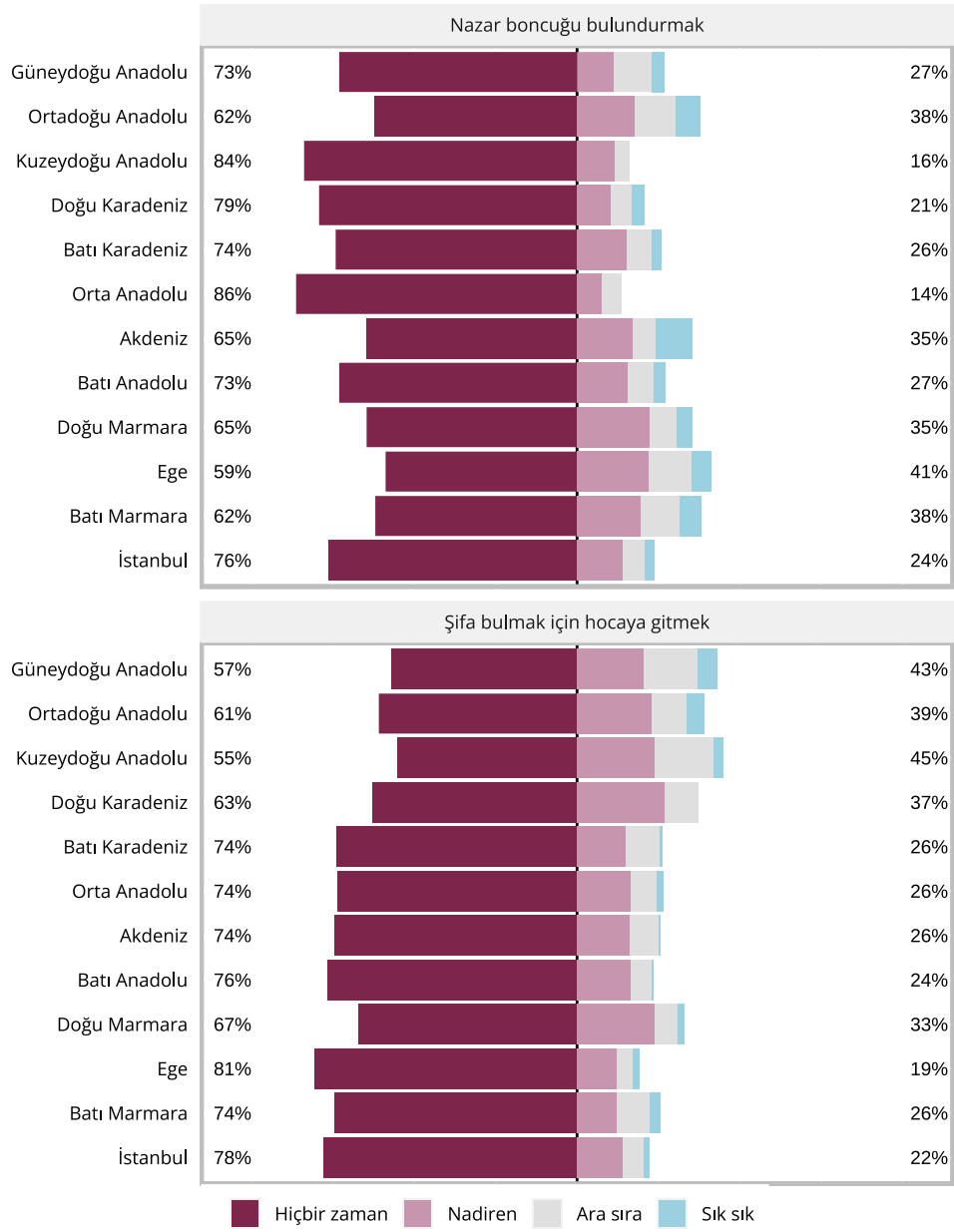

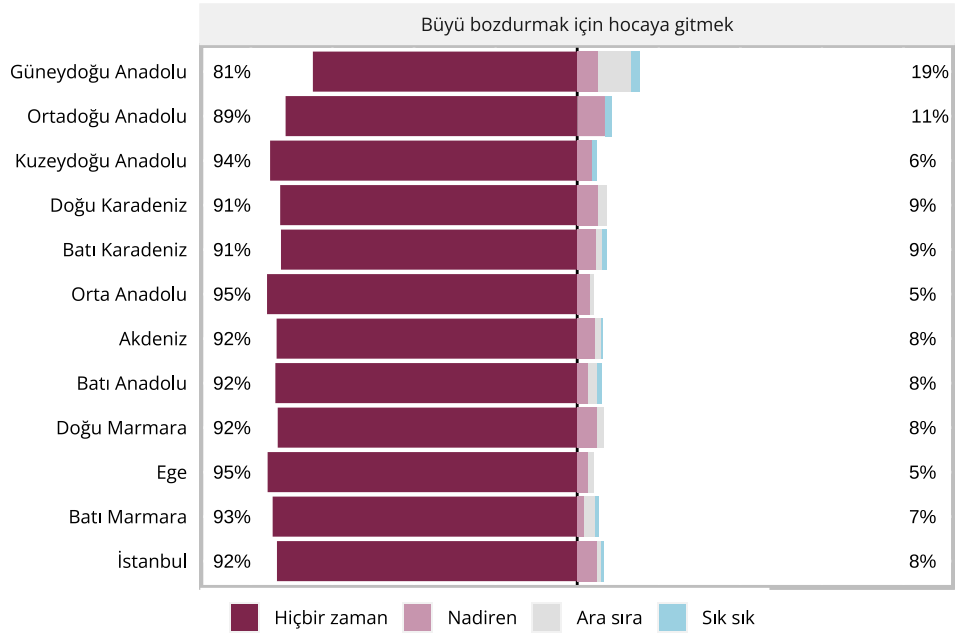

Batı Marmara ve Ege’de fal baktırmak ve kurşun döktürmek; Doğu Karadeniz ve Kuzeydoğu Anadolu’da rüya yorumlatmak yaygın

Grafik 75’te İBBS-1 bölgelerine göre katılımcıların araştırma kapsamında sorulan dinsel pratikleri yapma sıklıkları gösterilmektedir. Türkiye genelinde en çok yapılan dinsel pratik olan aşure dağıtmanın (bkz. Grafik 70) en yoğun yapıldığı bölgeler sırasıyla Kuzeydoğu Anadolu (%84), Doğu Marmara (%83), Güneydoğu Anadolu (%81) ve Doğu Karadeniz’dir (%80). Bunun yanında, türbe ziyaretlerinin en sık yapıldığı bölgeler, sırasıyla, Güneydoğu Anadolu (%85), Doğu Marmara (%83) ve Kuzeydoğu Anadolu’dur (%82).

Grafik 75 incelendiğinde, Doğu Karadeniz ve Kuzeydoğu Anadolu bölgelerinin rüya yorumlatma pratiğinde öne çıktığı gözlenmektedir. Bu bağlamda, Doğu Karadeniz’de yaşayan katılımcıların %71’i, Kuzeydoğu Anadolu’da yaşayan katılımcıların ise %69’u “nadiren”, “ara sıra” veya “sık sık” rüya yorumlattıklarını ifade etmişlerdir. Bu bölgelerde fal bakma veya baktırma pratiği ile kurşun döktürme pratiğinin yapılma oranları, Doğu Karadeniz için sırasıyla %19 ve %6; Kuzeydoğu Anadolu için de sırasıyla %14 ve %4 olarak kaydedilmiştir. Diğer bir ifadeyle, rüya yorumlatma sıklığının diğer bütün bölgelerden daha yüksek olduğu Doğu Karadeniz ve Kuzeydoğu Anadolu bölgelerinde, fal bakma veya baktırma ile kurşun döktürme sıklıkları daha düşüktür.

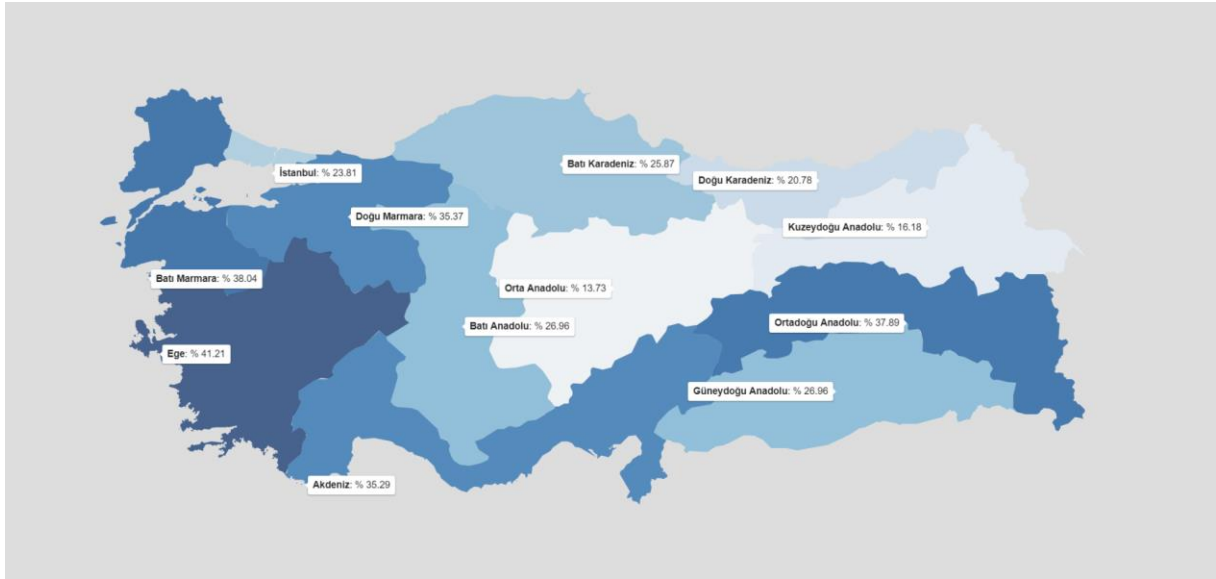
Grafik 75’te görüldüğü üzere, Batı Marmara ve Ege bölgeleri fal bakma veya baktırma pratiğinde diğer bölgelerin arasından öne çıkmaktadır. Batı Marmara Bölgesi’nde yaşayan katılımcıların %42’si, Ege Bölgesi’nde yaşayan katılımcıların ise %41’i “nadiren”, “ara sıra” veya “sık sık” fal baktığını veya baktırdığını ifade etmiştir. Benzer bir şekilde, kurşun döktürme pratiği en fazla olarak bu iki bölgede her ikisi için de %26 seviyesinde görülmektedir.

Büyü bozdurma en çok Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaygın

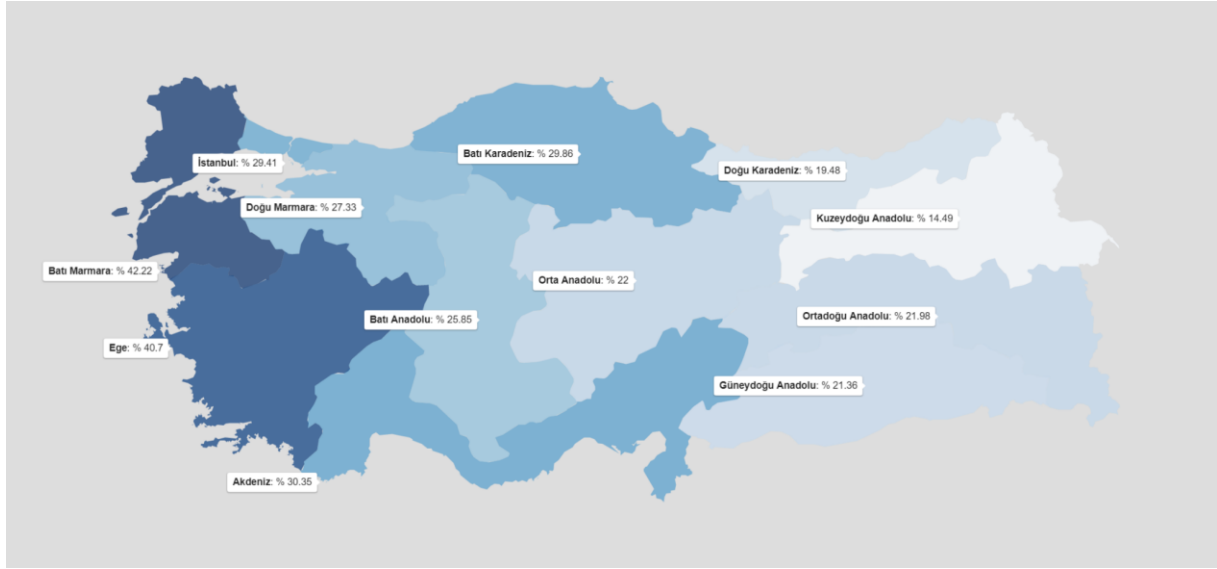
Buna ek olarak, Grafik 75'e göre, 12 bölge içerisinde büyü bozdurmak için hocaya "nadiren", "ara sıra" veya "sık sık" gittiklerini ifade eden katılımcıların toplam oranının en yüksek olduğu bölge %19 ile Güneydoğu Anadolu Bölgesi'dir. Bu oranın en düşük olduğu bölge ise Ege'dir (%4).

TİDA bulgularına göre, Türkiye'de nazar boncuğu bulunduranların, fal bakan veya baktıranların, kurşun döktürenlerin ve şifa bulmak için hocaya gidenlerin coğrafi dağılımı, sırasıyla, Harita 14, Harita 15, Harita 16 ve Harita 17'de gösterilmektedir.

Harita 14. Türkiye'de Nazar Boncuğu Bulunduranların Coğrafi Bölgelere Göre Dağılımı

Harita 15. Türkiye’de Fal Bakan veya Baktıranların Coğrafi Bölgelere Göre Dağılımı

Harita 16. Türkiye’de Kurşun Döktürenlerin Coğrafi Bölgelere Göre Dağılımı

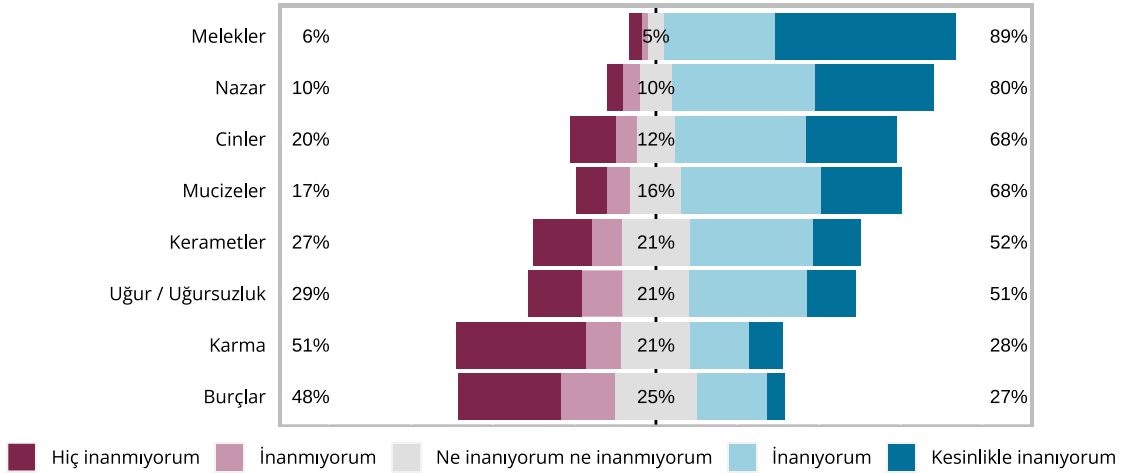
Harita 17. Türkiye’de Şifa Bulmak için Hocaya Gidenlerin Coğrafi Bölgelere Göre Dağılımı

İnanç Boyutları

TİDA kapsamında, Türkiye genelinde inanç boyutlarına ilişkin bilgiler edinilmiştir. Bu bağlamda, katılımcılardan “melekler”, “nazar”, “cinler”, “mucizeler”, “kerametler”, “uğur veya uğursuzluk”, “karma” ve “burçlar” konusunda ne kadar inançlı olduklarını “hiç inanmıyorum”, “inanmıyorum”, “ne inanıyorum ne inanmıyorum”, “inanıyorum” ve “kesinlikle inanıyorum” olacak şekilde belirtmeleri istenmiştir. Grafik 76’da Türkiye genelinde bireylerin inanç boyutları sunulmaktadır.

Grafik 76. Türkiye Genelinde İnanç Boyutları

Meleklerle ve nazara neredeyse herkes inanıyor

Grafik 76’da Türkiye genelinde katılımcıların inanç boyutlarına ilişkin kavramlara inanma seviyelerinin dağılımı gösterilmektedir. Araştırma bulgularına göre, Türkiye’de katılımcıların en yoğun inandığı kategori meleklerdir. Katılımcıların neredeyse tamamı (%89) meleklerle inandığını veya kesinlikle inandığını belirtmiştir. Meleklerle inanmadığını veya kesinlikle inanmadığını belirten katılımcıların oranı %6 iken geriye kalan %5 ne inandığını ne de inanmadığını ifade etmemiştir.

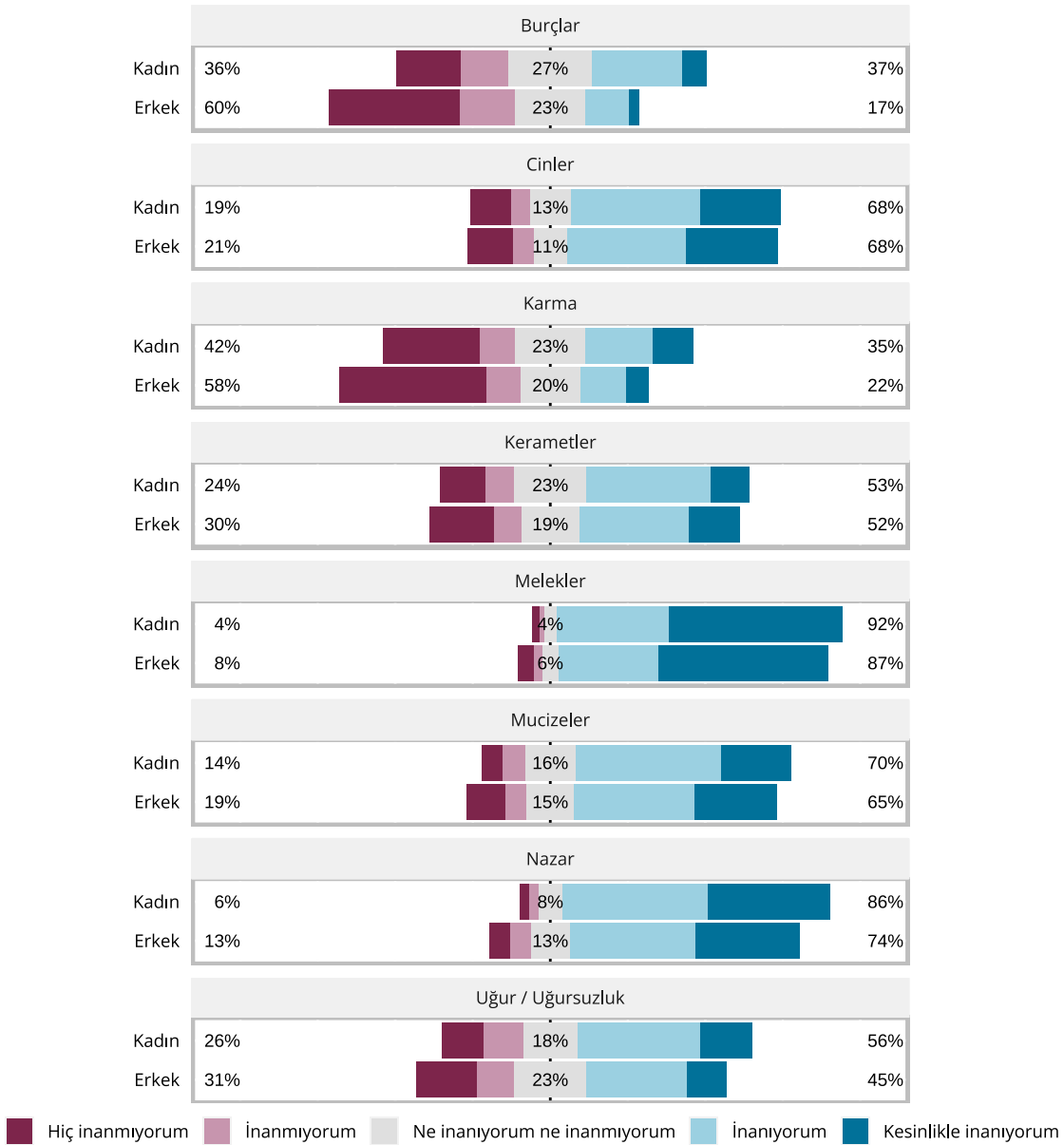
Grafik 76’ya göre, meleklerden sonra en yüksek inanç seviyesi “nazar” kategorisinde gözlemlenmektedir. Bu doğrultuda, katılımcıların çoğu (%80) nazara inandığını veya kesinlikle inandığını bildirirken %10’u inanmadığını veya kesinlikle inanmadığını belirtmiştir. Geriye kalan %10 ise nazar konusuna ne inandığını ne inanmadığını bildirmiştir. Cinlere ve mucizelere inanma oranı her iki kategori için de %68 olarak gerçekleşmiştir. Diğer taraftan cinlere inanmayan katılımcıların oranı %20 iken mucizelere inanmayanların oranı %17’dir.

Diğer kategorilerin içinde burçlara inananların oranı daha az

Grafik 76’da belirtildiği üzere, araştırma kapsamında katılımcılara sunulan kategoriler içerisinde en düşük inanma oranı burçlar kategorisinde gözlenmektedir. Bu doğrultuda, katılımcıların sadece %27’si burçlara inandığını veya kesinlikle inandığını belirtirken neredeyse yarısı (%48) inanmadığını veya hiç inanmadığını söylemiştir. Buna benzer olarak, karmaya inandığını veya kesinlikle inandığını ifade eden katılımcı oranı %28 iken katılımcıların yarısından biraz fazlası (%51) inanmadığını veya hiç inanmadığını dile getirmiştir. Ayrıca, kerametlere veya uğur veya uğursuzluğa inanan veya kesinlikle inanan katılımcıların oranı da her bir kategori

için nüfusun yarısından fazladır (sırasıyla %52 ve %51). Türkiye’de inanç boyutlarını daha detaylı incelemek için Grafik 77, Grafik 78 ve Grafik 79’da, sırasıyla, cinsiyete, yaş gruplarına ve eğitim seviyelerine göre katılımcıların inanç boyutlarına ilişkin kavramlara inanma seviyelerinin dağılımı verilmektedir. Ardından Grafik 80 ve Grafik 81’de, sırasıyla, yerleşim yerleri ve coğrafi bölgelere göre katılımcıların inanç boyutları ilişkin kavramlara inanma seviyelerinin dağılımı sunulmaktadır.

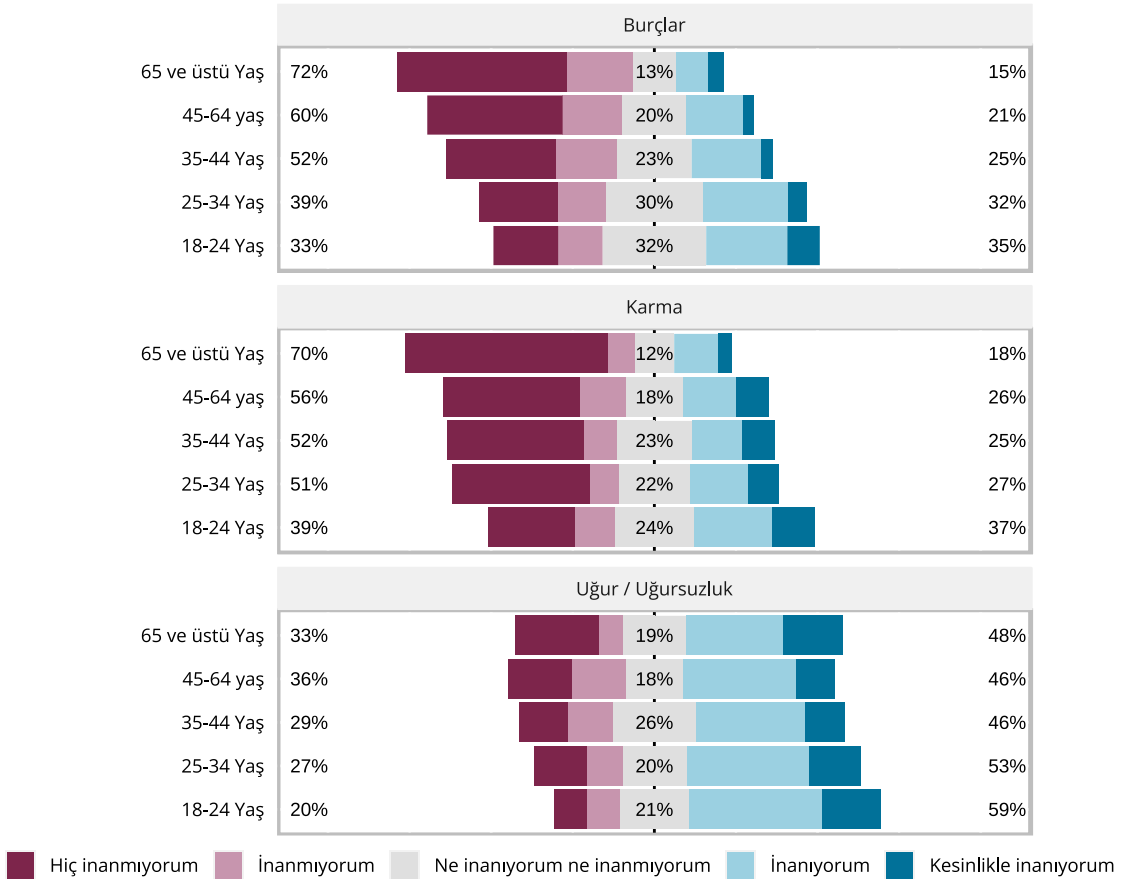
Grafik 77. Cinsiyete Göre İnanç Boyutları

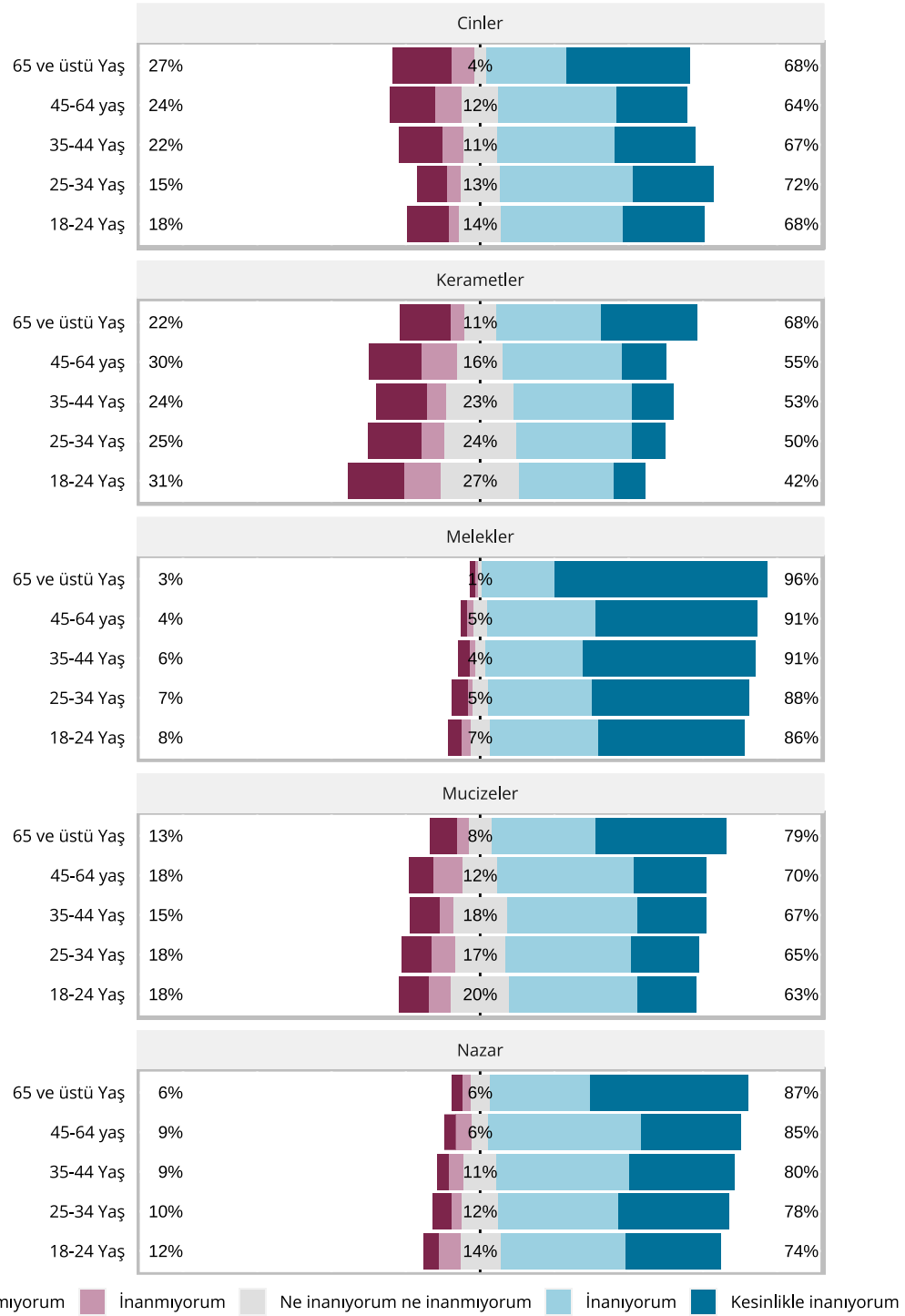

Kadınlar tüm kategorilerde erkeklerden daha yüksek inanç düzeyine sahip

Cinsiyet ile inanç boyutlarına ilişkin kavramlar arasındaki ilişkiyi gösteren Grafik 77'ye göre, Türkiye genelinde kadınlar tüm kategorilerde erkeklerden daha yüksek inanma seviyelerine sahiptir. Örneğin kadın katılımcıların %92'si meleklerle inandığını veya kesinlikle inandığını belirtirken bu oran erkeklerde %87'dir. Kadınlar ve erkeklerin inanma veya kesinlikle inanma oranları arasındaki farkın en yüksek olduğu kategoriler, sırasıyla, burçlar (%20), karma (%13) ve nazardır (%12). Diğer taraftan her iki cinsiyetten de cinlere inanma veya kesinlikle inanma oranı %68'dir.

Grafik 78. Yaş Gruplarına Göre İnanç Boyutları

Yaşlılar din ile ilişkili inançlara; gençler ise daha seküler inançlara yatkın

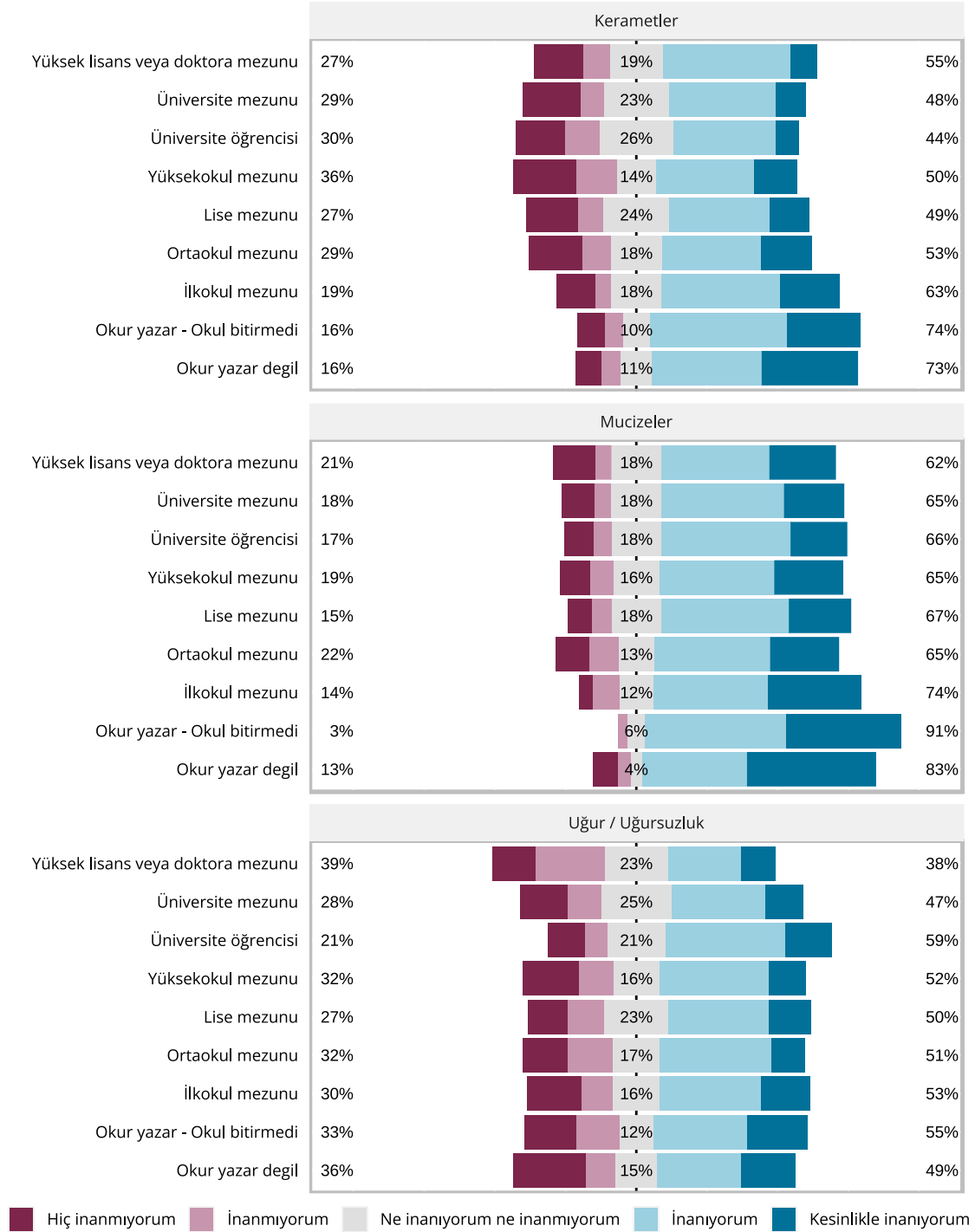
Grafik 78, yaş gruplarına göre Türkiye'deki inanç boyutlarına ilişkin kavramlara inanma seviyelerini göstermektedir. Bu grafik incelendiğinde, araştırma kapsamında ele alınan inanç kategorileri arasında yaş

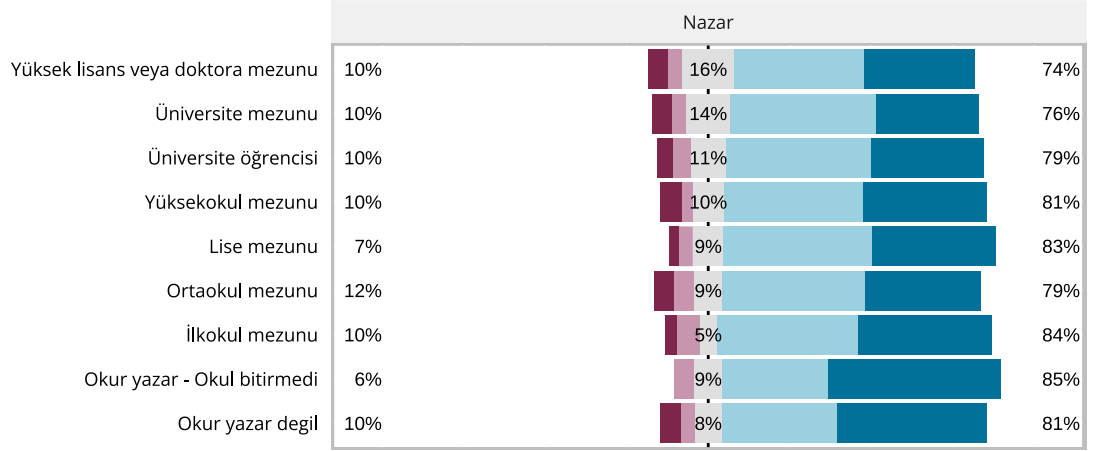
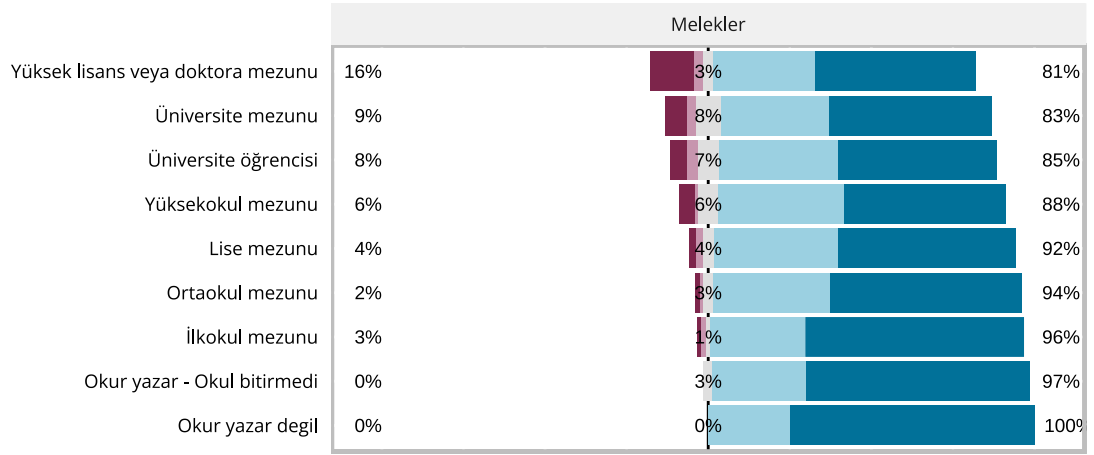
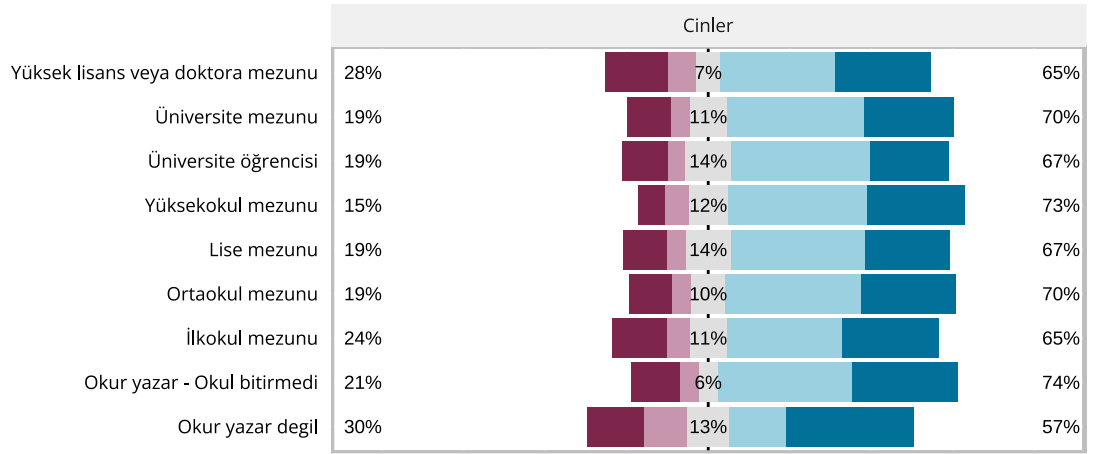
grupları bakımından farklı trendler gözlemlenmektedir. Diğer bir ifadeyle, bazı inanç kategorilerinde yaşlıların inanma seviyeleri bazılarında ise genç yaş gruplarının inanma seviyeleri daha yüksek çıkmaktadır. Bu doğrultuda; karmaya, burçlara veya uğur veya uğursuzluğa inanma veya kesinlikle inanma seviyeleri genç yaş grupları arasında, daha büyük yaş gruplarına kıyasla, daha yüksektir. Örneğin, karma olgusuna inanma oranı en düşük yaş grubunda %37 iken 35-44 yaş grubunda %25'e, en büyük yaş grubunda %18'e kadar azalmaktadır. Benzer şekilde burçlara inanma oranı, 18-24 yaş grubu arasında %35 iken bu oran 35-44 yaş grubunda %25'e, 65 ve üstü yaş grubunda ise %15'e inmektedir.

Diğer taraftan, Grafik 78'e göre, nazara, mucizelere ve meleklerle inanma seviyelerinde ise tersi bir trend gözlemlenmektedir. Bu doğrultuda, nazara, mucizelere ve meleklerle inanma veya kesinlikle inanma oranları, genç yaş gruplarından büyük yaş gruplarına doğru belirgin ve düzenli bir artış göstermektedir. Örneğin, mucizelere inanma oranları 18-24 yaş grubu arasında %68 iken 65 ve üstü yaş grubunda %79'a kadar yükselmektedir. Kerametlere inanma veya kesinlikle inanma oranları da benzer bir trend izleyerek yaş grupları büyüdükçe artma eğilimindedir. Bu kategorilerden farklı olarak, cinlere inanma oranları incelendiğinde yaş grupları arasında belirgin bir farklılık gözlenmemektedir. Tüm yaş grupları arasında cinlere inanma veya kesinlikle inanma oranları %68 (18-24 yaş ve 65 yaş ve üstü) ile %72 (üniversite öğrencileri) arasında değişmektedir.

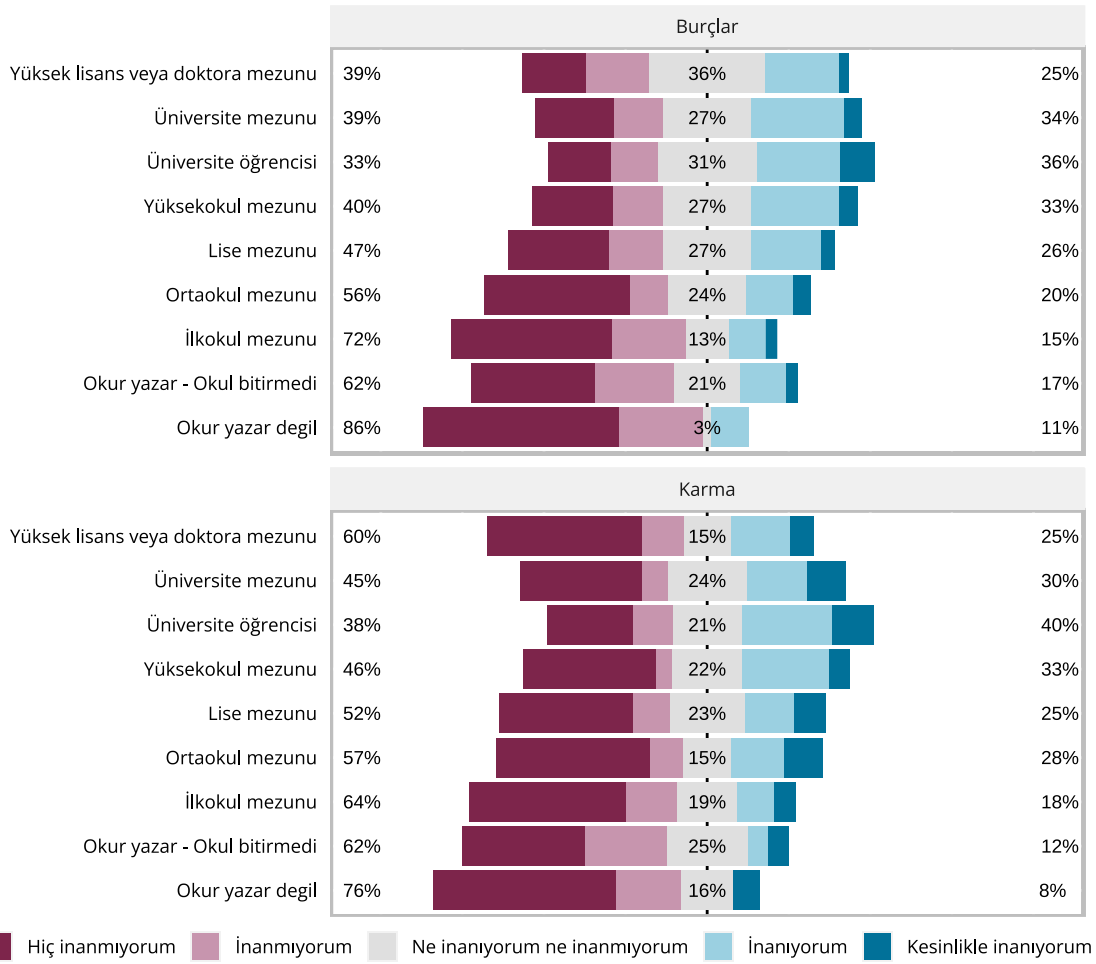
Grafik 78'den anlaşıldığı üzere, kurumsal din ile ilişkilendirilen nazar, melekler ve kerametlere inanma eğilimi büyük yaş grupları arasında daha yaygın görülmektedir. Bunun yanı sıra kurumsal din ile direk ilişkisi olmayan daha karma, burçlar veya uğur veya uğursuzluk olgularına inanma oranları, genç yaş grupları arasında yüksek çıkmaktadır.

Grafik 79. Eğitim Seviyelerine Göre İnanç Boyutları

■ Hiç inanmıyorum
 ■ Inanmıyorum
 ■ Ne inanıyorum ne inanmıyorum
 ■ Inanıyorum
 ■ Kesinlikle inanıyorum

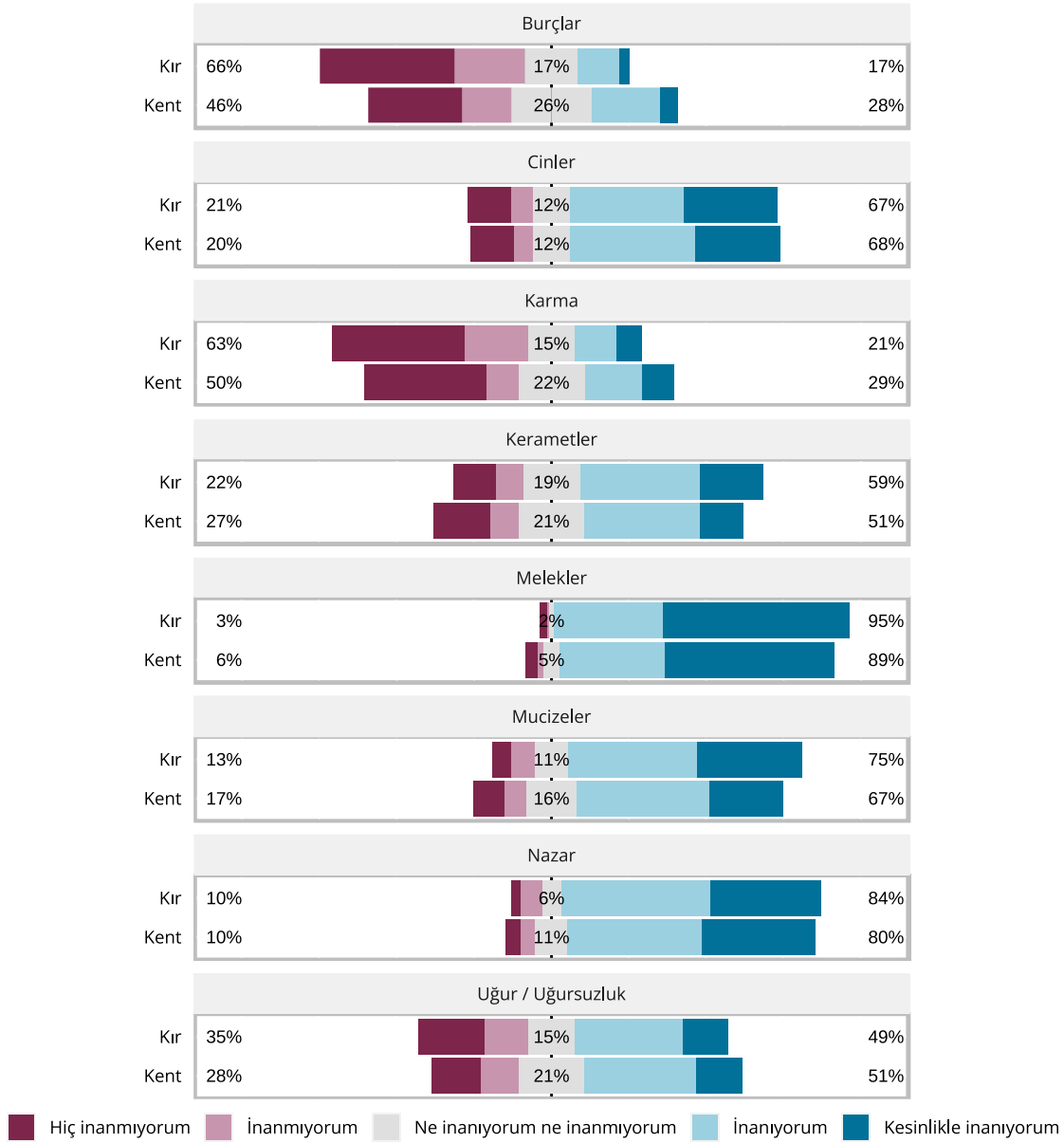

Eğitim seviyesi arttıkça genel olarak burçlara duyulan inanç artıyor

Grafik 79'da eğitim seviyesi ile inanç boyutları arasındaki ilişki gösterilmektedir. Bu grafik incelendiğinde, üniversite öğrencilerinin uğur veya uğursuzluğa, karmaya veya burçlara inanma veya oranlarında en yüksek değerlere sahip olduğu görülmektedir. Örneğin, üniversite öğrencilerinin yarısından fazlası (%59) uğur veya uğursuzluğa inandığını veya kesinlikle inandığını belirtmiştir. Karmaya inandığını söyleyen üniversite öğrencilerinin oranı %40'ı bulurken burçlara inandığını veya kesinlikle inandığını söyleyen üniversite öğrencilerinin oranı %36'ya ulaşmaktadır. Ayrıca, üniversite öğrencileri arasında olduğu kadar yüksek olmasa da üniversite mezunları ve yüksek lisans veya doktora mezunları arasında da uğur veya uğursuzluğa, karmaya veya burçlara inanma oranları diğer eğitim seviyelerine kıyasla daha yüksektir.

Diğer taraftan Grafik 79'a göre, daha geleneksel inanç kategorileri olarak kabul edilen meleklerle, nazara, mucizelere ve kerametlere inanma seviyesi daha düşük eğitim seviyelerinde belirgin bir şekilde artmaktadır. Örneğin, kerametlere inanma oranı okur yazar olmayanlar arasında %73 olarak kaydedilirken yüksek lisans veya doktora mezunları arasında %55'e kadar düşmektedir.

Grafik 80. Yerleşim Bölgelerine Göre İnanç Boyutları

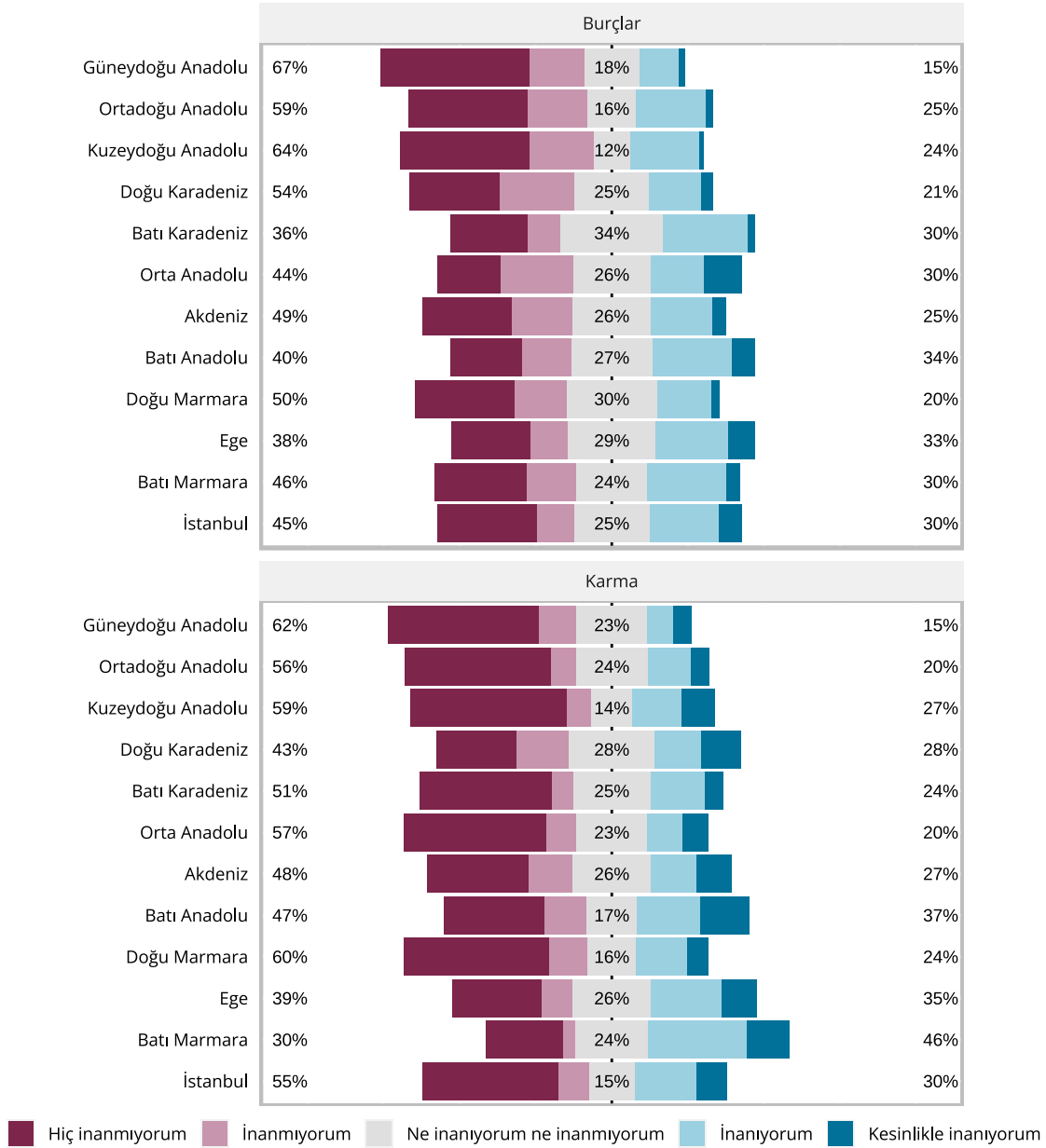
Şehirli burçlara daha çok inanıyor

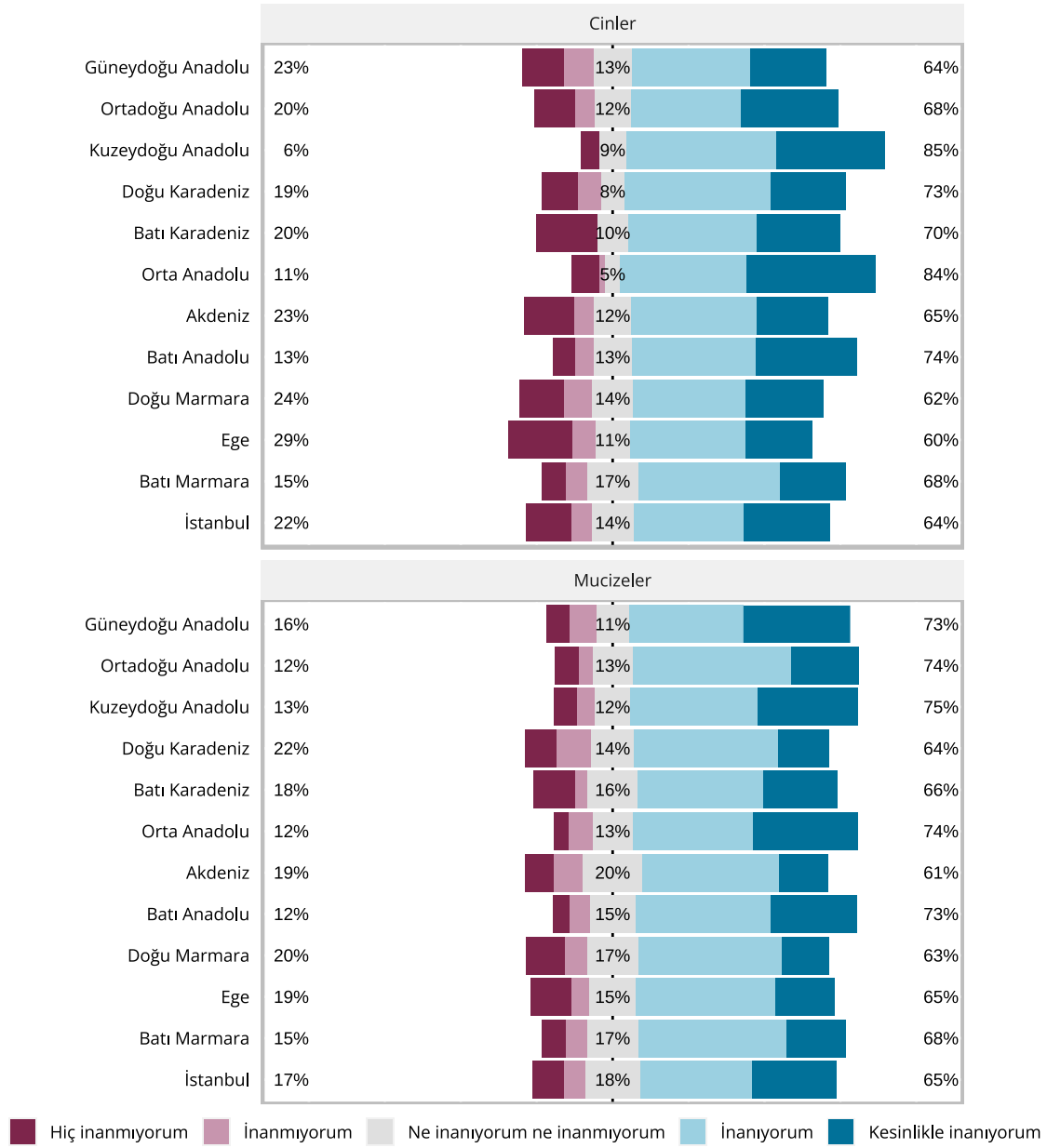
Grafik 80'de yerleşim bölgelerine göre inanç boyutları arasındaki ilişki gösterilmektedir. Araştırma bulgularından anlaşıldığı üzere, uğur veya uğursuzluğa, karmaya ve burçlara inanma veya kesinlikle inanma oranları kentsel yerleşim bölgelerinde yaşayan katılımcılar arasında daha yüksektir. Bu bağlamda, uğur veya uğursuzluğa inanan katılımcıların oranı, kentsel yerleşim bölgelerinde yaşayan katılımcıların arasında %51 iken kırsal yerleşim bölgelerinde yaşayan katılımcıların arasında %49'dur. Benzer şekilde, kentsel bölgede yaşayan katılımcıların %29'u karmaya inandığını veya kesinlikle inandığını ifade ederken bu oran kırsal bölgede yaşayan

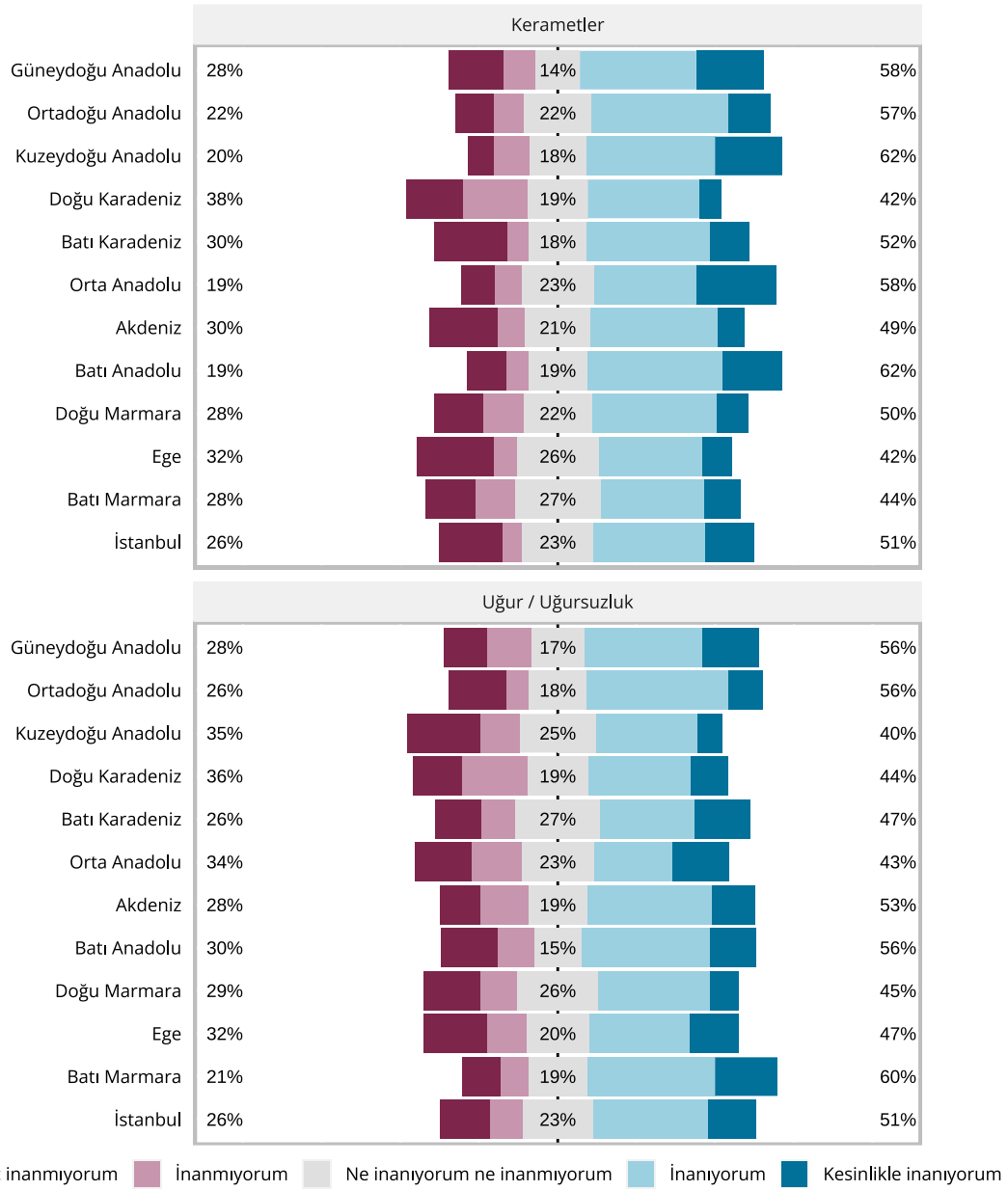
katılımcılar arasında %21'e düşmektedir. Burçlara inananların oranı ise kentsel nüfus arasında %28 iken kırsal nüfusta %17'ye düşmektedir.

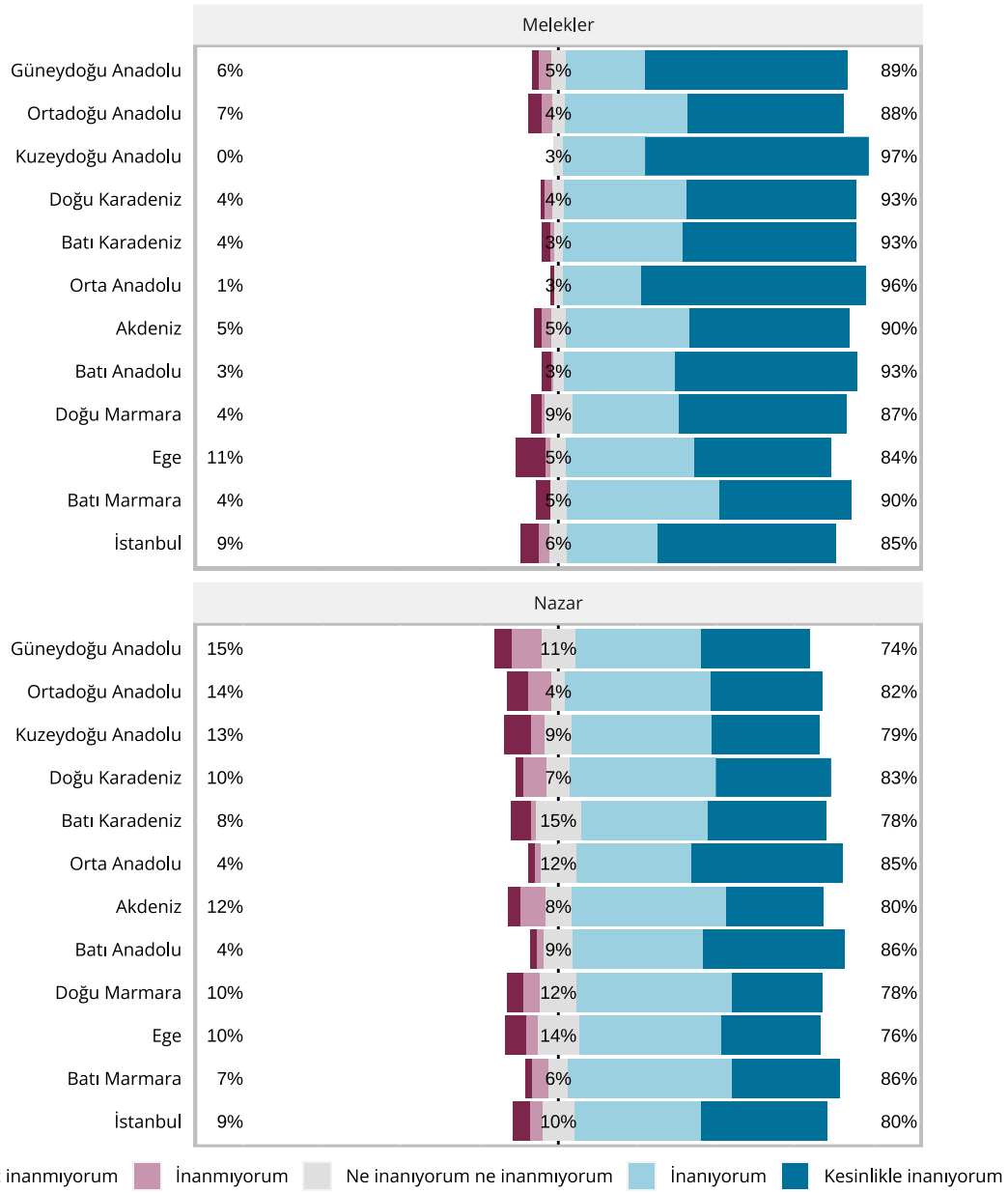
Grafik 80'de görüldüğü üzere, nazara, mucizelere ve meleklerle inanma oranlarında kırsal bölgeler öne çıkmaktadır. Örneğin, nazara inandığını veya kesinlikle inandığını belirten katılımcıların oranı kırsal yerleşim bölgelerinde yaşayan katılımcılar arasında %84 iken kentsel yerleşim bölgelerinde yaşayan katılımcılar arasında %80'e düşmektedir. Mucizelere ve meleklerle inanma veya kesinlikle oranları arasında kırsal nüfus ile kentsel nüfus arasındaki fark ise sırasıyla %8 ve %6'dır.

Grafik 81. Coğrafi Bölgelere Göre İnanç Boyutları

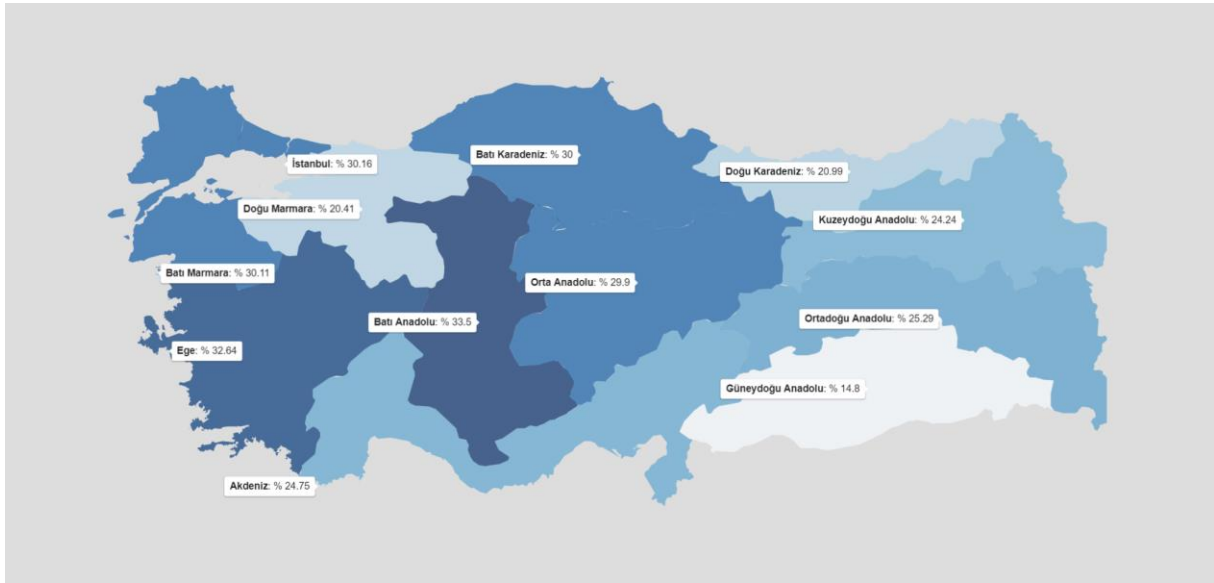
Cinlere en çok Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi ve Orta Anadolu Bölgesi inanıyor

Grafik 81, İBBS-1 bölgelerine göre katılımcıların inanç boyutlarına ilişkin kavramlara inanma seviyelerini göstermektedir. Araştırma bulgularına göre, Türkiye’de cinlere inanma oranının en yüksek olduğu bölge Kuzeydoğu Anadolu’dur. Bu bölgede yaşayan katılımcıların çoğu (%85) cinlere inandıklarını veya kesinlikle inandığını belirtmiştir. Bunu %84 oranı ile Orta Anadolu izlemektedir. Cinlere inanma oranının en az olduğu bölge ise Ege’dir (%60).

Batı Marmara ve Ege bölgeleri burçlara, karmaya, uğur veya uğursuzluğa daha çok inanıyor

Grafik 81'e göre, uğur veya uğursuzluğa, karmaya veya burçlara inanma oranlarının en yüksek olduğu bölgeler arasında Batı Marmara öne çıkmaktadır. Uğur veya uğursuzluğa inandığını veya kesinlikle inandığını belirten katılımcıların oranı Batı Marmara Bölgesi'nde %60'a ulaşmaktadır. Benzer şekilde, Batı Marmara bölgesinin neredeyse yarısı (%46) karmaya inandığını belirtirken bu oran Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde %15'e kadar düşmektedir. Bunun yanında, burçlara inandığını veya kesinlikle inandığını belirten katılımcıların oranı Batı Anadolu'da %34'e ulaşırken Batı Marmara'da %30, Güneydoğu Anadolu'da ise %15 oranında kaydedilmiştir. TİDA bulgularına göre, Türkiye'de burçlara inandığını belirten katılımcıların coğrafi dağılımı Harita 18'de gösterilmektedir.

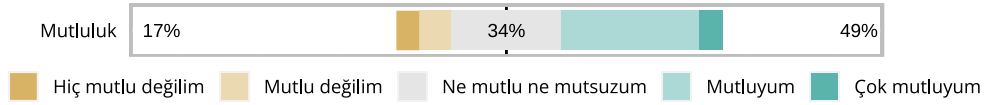
Harita 18. Türkiye'de Burçlara İnananların Coğrafi Dağılımı

Mutluluk

TİDA kapsamında, Türkiye’de yaşayan bireylerin yaşamlarından duydukları memnuniyet derecesini görebilmek için katılımcılara sosyoekonomik ve sosyodemografik profilleriyle ilgili soruların yanında genel mutluluk seviyeleriyle ilgili bir soru yöneltilmiştir. Bu bağlamda, katılımcılardan genel olarak kendilerini ne kadar mutlu hissettikleri sorusunu “hiç mutlu değilim”, “mutlu değilim”, “ne mutlu ne mutsuzum”, “mutluyum” ve “çok mutluyum” seçeneklerinden kendilerine en uygun olanı seçerek cevaplamaları istenmiştir. Grafik 82’de bireylerin mutluluk oranları verilmektedir.

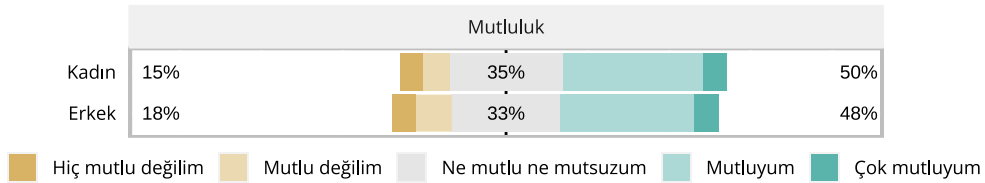
Grafik 82. Türkiye Geneline Mutluluk Oranı

Türkiye’nin yarısı mutlu olduğunu belirtiyor

Türkiye genelinde katılımcıların kendilerini ne kadar mutlu hissettiğini gösteren Grafik 82’ye göre, katılımcıların yaklaşık olarak yarısı (%49) kendilerini mutlu ya da çok mutlu olarak tanımlamıştır. Diğer taraftan katılımcıların %17’si mutlu olmadıklarını veya hiç mutlu olmadıklarını belirtmişlerdir. Geriye kalan %34 ise ne mutlu olduklarını ne de mutsuz olduklarını dile getirmişlerdir. Bu konuda detaylı dağılımı görmek için Grafik 83, Grafik 84 ve Grafik 85, sırasıyla, cinsiyete, yaş gruplarına ve eğitim seviyelerine göre katılımcıların mutluluk oranlarını sunmaktadır. Ardından Grafik 86 ve Grafik 87’de, sırasıyla, yerleşim yerleri ve coğrafi bölgelere göre katılımcıların mutluluk oranları verilmektedir.

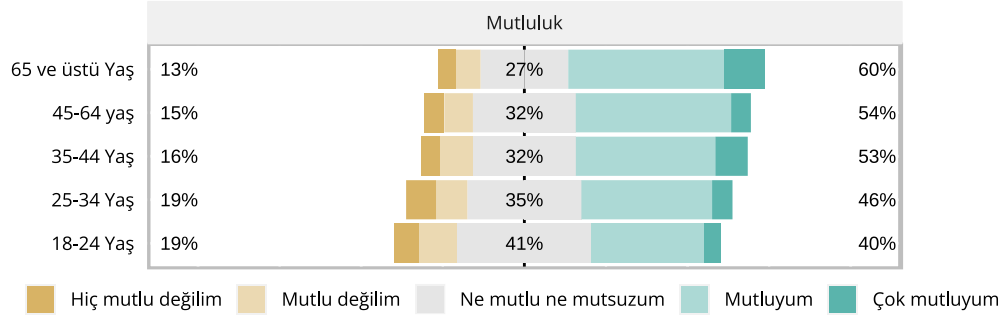
Grafik 83. Cinsiyete Göre Mutluluk Oranları

Kadınlar biraz daha mutlu

Cinsiyet ile mutluluk arasındaki ilişkiyi gösteren Grafik 83’e göre, kadınların tam olarak yarısı (%50) kendilerini mutlu veya çok mutlu olarak tanımlarken bu oran erkeklerde biraz daha düşüktür. Bu bağlamda, erkeklerin %48’i mutlu veya çok mutlu olduklarını dile getirirken %18’i ise mutsuz olduklarını veya hiç mutlu olmadıklarını ifade etmişlerdir. Mutsuz veya çok mutsuz olduğunu belirten kadınların oranı da %15 olarak kaydedilmiştir.

Grafik 84. Yaş Gruplarına Göre Mutluluk Oranları

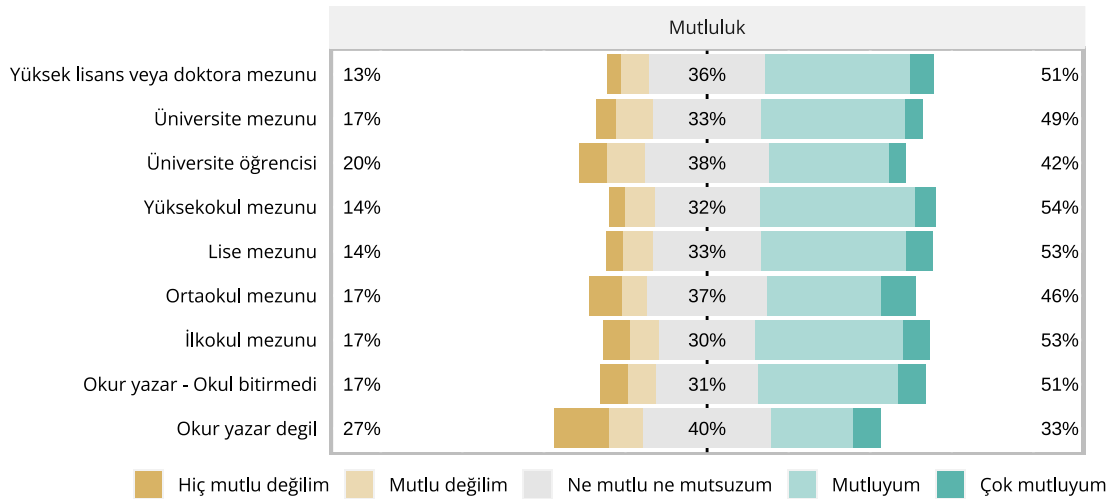

Yaşlılar mutlu gençler mutsuz

Yaş gruplarına göre mutluluk seviyelerinin dağılımını gösteren Grafik 84'e göre, Türkiye'de bireyler yaşlandıkça mutluluk seviyesi de artmaktadır. Mutluluk seviyesinin en düşük olduğu grup en küçük yaş grubu olan 18-24 yaş aralığındaki gençlerdir. Bu bağlamda, 18-24 yaş grubunun %40'ı kendilerini "mutluyum" veya "çok mutluyum" şeklinde tanımlamaktadır. Aynı yaş grubu içerisinde mutsuz veya çok mutsuz olduğunu belirtenlerin oranı ise %19'dur. Bu grubun %41'i ne mutlu olduklarını ne de mutsuz olduklarını ifade etmiştir.

Grafik 84'te görüldüğü üzere, Türkiye genelinde mutlu veya çok mutlu olduğunu belirtenlerin oranı 35 yaş ve üstü gruplarda %50'nin üzerine çıkmaktadır. 35-44 yaş grubu içerisinde kendilerini mutlu veya çok mutlu olarak tanımlayanların oranı %53 iken bu oran en yüksek seviyesine (%60) 65 yaş ve üstü grupta ulaşmaktadır. Buna paralel olarak, mutsuz olduğunu veya hiç mutlu olmadığını belirten bireylerin oranı 65 ve üstü yaş grubu içerisinde %13 iken 18-24 yaş grubu arasında %19'a yükselmektedir.

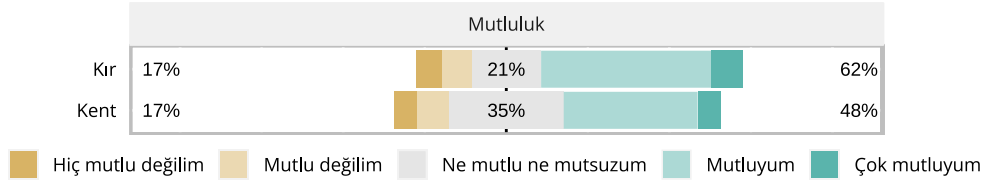
Grafik 85. Eğitim Seviyesine Göre Mutluluk Oranları

Eğitimin mutluluk üzerinde belirgin bir etkisi yok

Grafik 85'te eğitim seviyesine göre katılımcıların mutluluk oranları gösterilmektedir. Buna göre, eğitim seviyesindeki artış ile mutluluk seviyesi arasında belirgin bir ilişki gözlenmemektedir. Ancak tüm eğitim grupları içerisinde okur yazar olmayan grup ile üniversite öğrencileri, nispeten daha düşük mutluluk seviyeleri ile diğerlerinden ayrılmaktadır. Mutlu olduğunu dile getiren katılımcı oranı okur yazar olmayanlarda %33 ve üniversite öğrencilerinde %42 iken diğer eğitim seviyelerinde bu oran %49 ile %54 arasında değişmektedir.

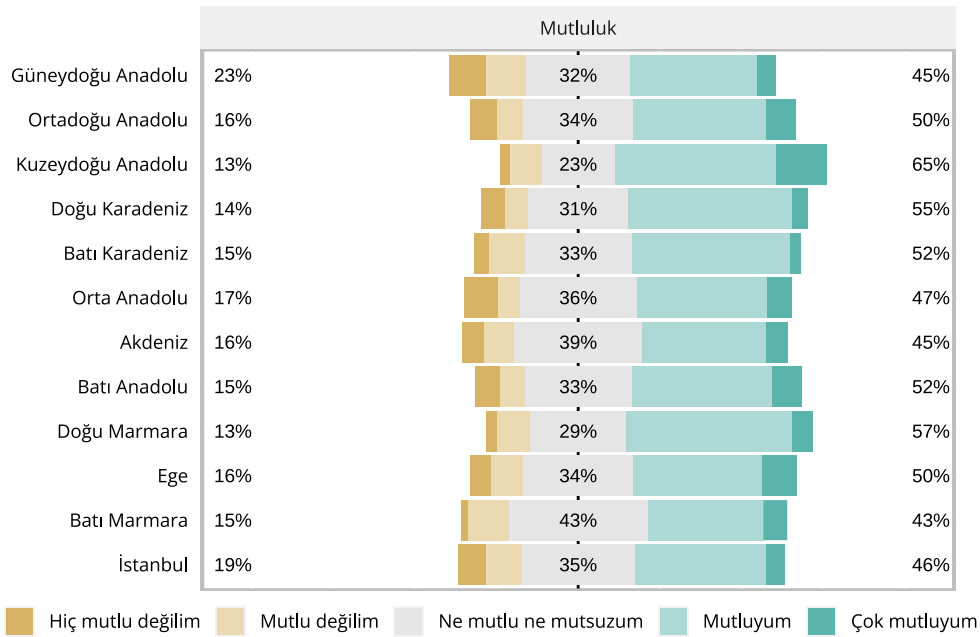
Grafik 86. Yerleşim Bölgesine Göre Mutluluk Oranları

Mutluluk köyde (mi)?

Katılımcıların yaşadıkları yerleşim bölgesine göre mutluluk oranlarını gösteren Grafik 86'da, kırsal yerleşim bölgelerinde yaşayan insanların, kentsel yerleşim bölgelerinde yaşayan insanlara kıyasla daha mutlu oldukları ya da mutlu hissettikleri gözlenmektedir. Kentsel nüfusun sadece %48'i kendilerini mutlu veya çok mutlu hissettiğini ifade ederken bu oran kırsal nüfusta %62'ye yükselmektedir. Mutsuz olduğunu veya hiç mutlu olmadığını belirten katılımcıların oranı hem kırsal hem de kentsel yerleşim bölgelerinde %17'dir. Kendilerini "ne mutlu ne mutsuz" olarak tanımlayan katılımcıların oranı kentsel yerleşim bölgelerinde (%35) kırsal yerleşim bölgelerine kıyasla (%21) daha yüksektir.

Grafik 87. Coğrafi Bölgelere Göre Mutluluk Oranları

Kuzey Doğu Anadolu Bölgesi belirgin şekilde daha mutlu

İBBS-1 bölgelerine göre katılımcıların mutluluk oranlarını gösteren Grafik 87'ye göre, Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi'nde yaşayan katılımcılar kendilerini diğer tüm bölgelerde yaşayan katılımcılara göre daha mutlu hissetmektedir. Bu bölgede yaşayan insanların %65'i mutlu veya çok mutlu hissettiğini belirtirken yalnızca %13'ü mutsuz veya çok mutsuz olduğunu ifade etmiştir. Kuzey Doğu Anadolu Bölgesi'nden sonra mutluluk seviyesinin en yüksek olduğu iki bölge, sırasıyla, Doğu Marmara (%57) ve Doğu Karadeniz'dir (%55).

En mutsuz bölge Güneydoğu Anadolu

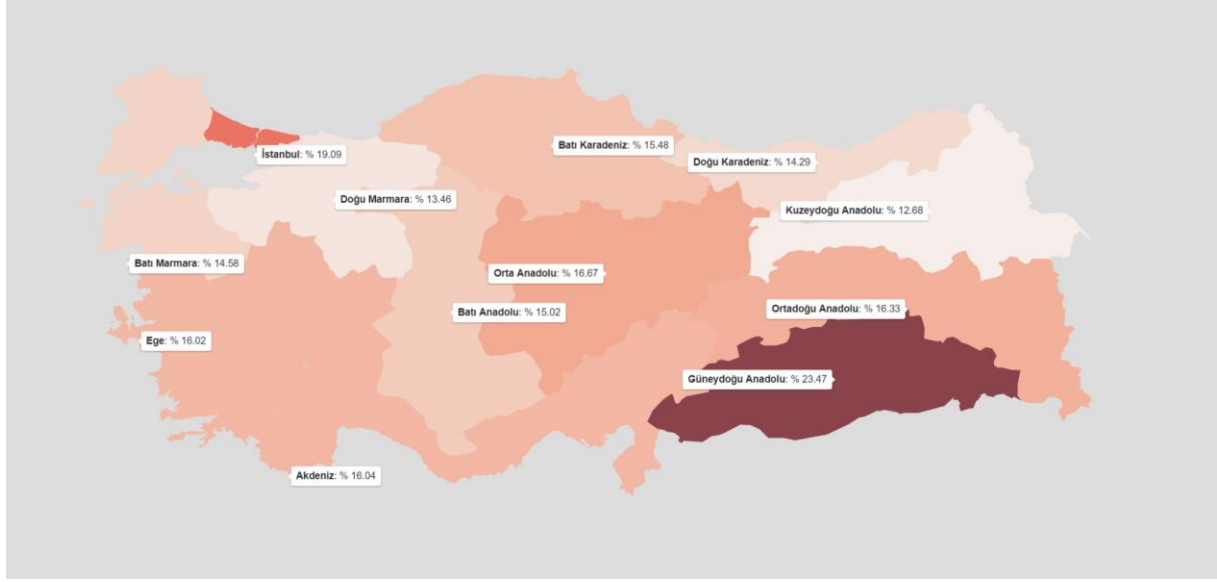
Grafik 87'ye göre, her ne kadar mutlu veya çok mutlu olduğunu ifade eden katılımcı oranı en yüksek Batı Marmara'da kaydedilse de kendilerini mutsuz veya çok mutsuz olarak tanımlayan katılımcıların en yüksek olduğu bölge Güneydoğu Anadolu'dur. Grafik 87'de görüldüğü üzere, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde kendini mutsuz veya çok mutsuz olarak tanımlayanların oranı %23'tür. Güneydoğu Anadolu'dan sonra mutsuz veya çok mutsuz olduğunu belirten katılımcıların en yoğun olarak yaşadığı bölge ise İstanbul'dur. İstanbul'da yaşayanların yaklaşık olarak beşte biri yani %19'u kendilerini mutsuz olarak gördüklerini dile getirmişlerdir.

TİDA bulgularına göre, Türkiye'de mutlu (mutlu veya çok mutlu) ve mutsuz (mutsuz veya çok mutsuz) olduğunu belirten katılımcıların coğrafi dağılımı, sırasıyla, Harita 19 ve Harita 20'de gösterilmektedir.

Harita 19. Türkiye'de Mutlu Olduğunu Belirtenlerin Coğrafi Dağılımı

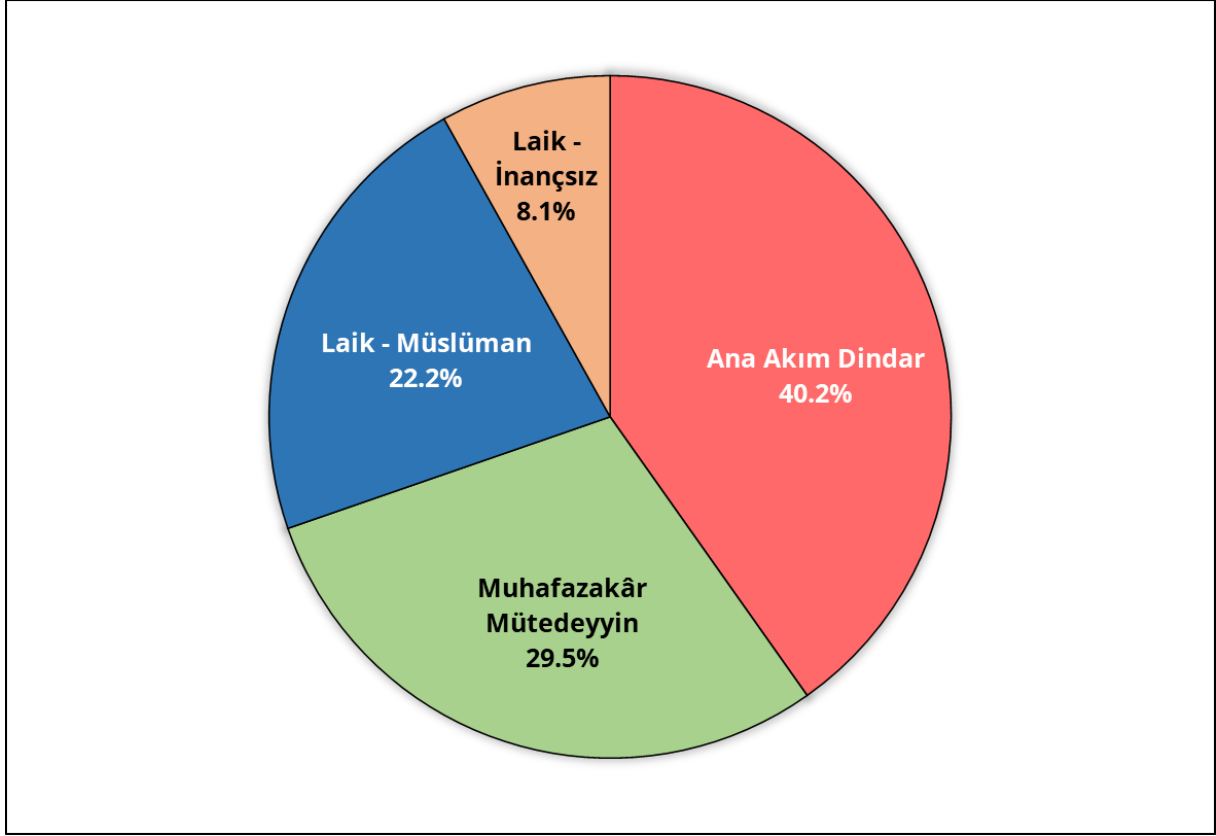
Harita 20. Türkiye’de Mutsuz Olduğunu Belirtenlerin Coğrafi Dağılımı

3 Yaygın İnanç ve Dindarlık Tipolojileri

Türkiye genelinde yaygın olan inanç ve dindarlık tipolojileri, TİDA Projesi kapsamında toplanan veriler üzerinden iki aşamalı kümeleme (*two-step cluster*) yöntemi kullanılarak oluşturulmuştur. Kümeleme parametreleri olarak (1) namaz kılma sıklığı, (2) oruç tutması sıklığı, (3) Kur'an okuma sıklığı, (4) dua etme sıklığı, (5) nafil ibadet yapma sıklığı ve (6) dindarlık seviyesi yanında (7) Müslümanlık, (8) muhafazakârlık, (9) milliyetçilik, (10) İslamcılık, (11) Atatürkçülük, (12) laiklik, (13) deizm ve (14) ateizm gibi inanç ve ideoloji biçimlerine yakınlık düzeyleri kullanılmıştır. Böylece toplam 14 parametre ile yapılan kümeleme analizi ile dört farklı inanç ve dindarlık tipolojisi keşfedilmiştir. Bu tipolojilerin Türkiye genelindeki dağılımı Şekil 5'te gösterilmektedir.

Şekil 5. İnanç ve Dindarlık Tipolojilerinin Türkiye Genelindeki Dağılımları

Şekil 5'te kümeleme analizi sonunda elde edilen tipolojilerin Türkiye genelindeki dağılımı gösterilmektedir. Buna göre, bu tipolojilerden birincisi, %40,2 büyüklük ile Türkiye genelinde en yaygın görülen ve bu çalışma kapsamında "Ana akım dindar" olarak tanımlanan gruptur. "Muhafazakâr mütediyyin" olarak adlandırılan tipoloji ise %29,5 oranı ile en büyük ikinci gruptur. Üçüncü grup, %22,2 büyüklük ile "Laik-Müslüman" tipolojisidir. Son grup ise %8,1 oranı ile "Laik-inançsız" olarak adlandırılan dördüncü tipolojidir. Söz konusu tipolojileri oluşturan parametrelerin dağılımı Tablo 2'de detaylı bir şekilde sunulmaktadır.

Tablo 2. İnanç ve Dindarlık Tipolojisi Parametreleri

1	2	3	4	
Ana Akım Dindar	Muhafazakâr Mütedeyyin	Laik - Müslüman	Laik - İnançsız	
%40,20	%29,50	%22,20	%8,10	
Vakit namazı kılma 3,03	Vakit namazı kılma 4,58	Vakit namazı kılma 1,58	Vakit namazı kılma 1,00	Min: 1, Max: 5 Importance: 1
Dindarlık 3,71	Dindarlık 4,13	Dindarlık 2,93	Dindarlık 1,29	Min: 1, Max: 5 Importance: 1
Müslüman 4,62	Müslüman 4,88	Müslüman 3,80	Müslüman 1,41	Min: 1, Max: 5 Importance: 0.96
Oruç tutma 4,57	Oruç tutma 4,91	Oruç tutma 3,43	Oruç tutma 1,32	Min: 1, Max: 5 Importance: 0.83
İslamcı 3,48	İslamcı 4,51	İslamcı 1,80	İslamcı 1,09	Min: 1, Max: 5 Importance: 0.72
Laik 3,50	Laik 1,65	Laik 4,46	Laik 4,44	Min: 1, Max: 5 Importance: 0.69
Ateist 1,03	Ateist 1,00	Ateist 1,31	Ateist 3,07	Min: 1, Max: 5 Importance: 0.68
Dua etmek 3,71	Dua etmek 3,95	Dua etmek 3,44	Dua etmek 1,93	Min: 1, Max: 4 Importance: 0.63
Atatürkçü 3,45	Atatürkçü 1,69	Atatürkçü 4,52	Atatürkçü 4,17	Min: 1, Max: 5 Importance: 0.62
Deist 1,05	Deist 1,01	Deist 1,88	Deist 3,33	Min: 1, Max: 5 Importance: 0.60
Kur'an okumak 2,42	Kur'an okumak 3,28	Kur'an okumak 1,66	Kur'an okumak 1,10	Min: 1, Max: 4 Importance: 0.54
Nafile ibadet 2,52	Nafile ibadet 3,40	Nafile ibadet 1,59	Nafile ibadet 1,13	Min: 1, Max: 4 Importance: 0.50
Muhafazakar 2,88	Muhafazakar 3,75	Muhafazakar 1,61	Muhafazakar 1,08	Min: 1, Max: 5 Importance: 0.43
Milliyetçi 3,67	Milliyetçi 3,04	Milliyetçi 3,59	Milliyetçi 2,24	Min: 1, Max: 5 Importance: 0.08

Türkiye’de dört inanç ve dindarlık tipolojisi bulunmakta

Türkiye’de inanç ve dindarlık tipolojilerini keşfetmek için kullanılan 14 parametrenin belirgin özellikleri Tablo 2’de gösterilmektedir. Buna ek olarak, kullanılan parametrelerin kümeleme yöntemi içindeki etki ve önem dereceleri yine Tablo 2’de sunulmaktadır. Bu tabloda görüldüğü üzere hem dini pratikler hem de ideolojilere yakınlık düzeyini vurgulayan kimlikler bakımından, dindarlığı en öne çıkan grup muhafazakâr mütedeyyinlerdir. Bu gruptaki bireylerin neredeyse tamamı düzenli olarak oruç tutup namaz kılmakta, sıklıkla dua edip Kur’an okumakta ve yer yer nafile ibadetleri yapmaktadır. Aynı zamanda bu gruptakiler, kendilerini çoğunlukla dindar olarak tanımlamakta ve Müslüman, İslamcı ve muhafazakâr kimliklere kendilerini yakın hissetmektedir. Ayrıca bu grup, kendilerini ateizm ve deizm gibi inanç kategorilerine çok uzak görenlerden oluşmaktadır. Bu grup içerisinde bireylerin kendilerini Atatürkçülük ve laiklik kimliklerine de yakın hissetme düzeyleri oldukça düşüktür.

Tablo 2’ye göre, Türkiye genelinde en büyük grubu oluşturan ana akım dindarlar, muhafazakâr mütedeyyinler kadar olmasa da oruç tutmaya dikkat eden, düzenli olarak namaz kılan, sıklıkla dua eden ve yer yer Kur’an

okuyup nafil ibadetler yapan bireylerden oluşmaktadır. Ana akım dindar tipolojisi, dini pratiklerini düzenli sayılabilecek seviyede yapan ve kendilerini Müslüman ve dindar kimliklerine yakın hisseden bireylerin oluşturduğu bir gruptur. Ancak bu gruptaki bireyler, kendilerini Atatürkçülük ve laiklik gibi seküler ideolojilere, muhafazakâr mütedeyyin gruba kıyasla, daha yakın hissetmektedir. Ayrıca bu grup, diğer bütün gruplar arasında milliyetçilik kimliğinin en güçlü olduğu grup olarak öne çıkmaktadır.

Tablo 2’de de belirtildiği üzere, Türkiye’deki yetişkin nüfusunun yaklaşık %22’sini oluşturan ve laik-Müslüman olarak tanımlanan grup, Müslümanlık kimliğini büyük ölçüde kabul eden, sıklıkla oruç tutan, ara sıra Kur’an okuyan ve yer yer namaz kılan bireylerden oluşmaktadır. Diğer taraftan bu tipoloji, kendilerini İslamcı ve muhafazakâr kimliklere oldukça uzakta konumlandıran bireylerden oluşan bir gruptur. Bu grubun en belirgin özelliklerinden biri, bireylerin kendilerini Atatürkçülük ve laiklik kimliğine oldukça yakın hissetmesidir. Yine bu grup içerisinde milliyetçilik de yaygın olarak kabul görmektedir.

Tablo 2’de ve Şekil 5’te görüldüğü üzere Laik-inançsız olarak tanımlanan grup Türkiye nüfusunun %8,1’ine tekabül etmektedir. Laik-inançsız tipolojisinin en ayırt edici özelliklerinden biri, bu gruptaki bireylerin kendilerini Müslüman ve dindar kimliklerinden çok uzak görmesidir. Tipolojinin karakteristik bir özelliği olarak, bu bireyler kendilerini ateizm ve deizm gibi Allah inancı içermeyen inanç kategorileriyle tanımlamaktadır. Bu tipolojide belirleyici olan bir diğer parametre de bireylerin laik ve Atatürkçü kimlikleriyle özdeşleşmesidir. Diğer tipolojilerden farklı olarak bu gruptaki bireyler, dua etmek dışında ibadet etmemektedir. Ayrıca etkisi az olmakla birlikte bu tipolojinin karakteristik özellikleri arasında milliyetçilik de bulunmaktadır. Şunu da belirtmek gerekir ki dört tipolojinin tamamında görece güçlü olan tek parametre milliyetçiliktir.

Araştırma bulgularından elde edilen tipolojiler hakkında detaylı bilgi için Tablo 3, Tablo 4 ve Tablo 5, sırasıyla, cinsiyete, yaş gruplarına ve eğitim seviyelerine göre inanç ve dindarlık tipolojilerinin dağılımını sunmaktadır. Ardından Tablo 6 ve Tablo 7’de, sırasıyla, yerleşim yerleri ve coğrafi bölgelere göre bu tipolojilerin dağılım oranları verilmektedir.

Tablo 3. Cinsiyete Göre İnanç ve Dindarlık Tipolojileri

	Ana Akım Dindar	Muhafazakâr Mütedeyyin	Laik - Müslüman	Laik - İnançsız	Toplam
Erkek	%40,1	%30,3	%20,9	%8,6	%100
Kadın	%40,3	%28,6	%23,7	%7,4	%100

Cinsiyet açısından inanç ve dindarlık tipolojilerinin dağılımında belirgin bir fark yok

Tablo 3’de cinsiyete göre inanç ve dindarlık tipolojilerinin dağılımı gösterilmektedir. Bu tablodan anlaşıldığı üzere, inanç ve dindarlık tipolojilerinin yaygınlığı bakımından erkekler ve kadınlar arasında kayda değer bir fark yoktur. Diğer bir ifade ile hem kadınlar hem de erkekler arasında bu tipolojilerin oransal dağılımı Türkiye genelindeki dağılıma (bkz. Şekil 5) oldukça yakındır. Yalnızca laik-Müslüman tipolojisinde kadınların oranı erkeklerden %2,8 daha yüksektir.

Tablo 4. Yaş Gruplarına göre İnanç ve Dindarlık Tipolojileri

	Ana Akım Dindar	Muhafazakâr Mütedeyyin	Laik - Müslüman	Laik - İnançsız	Toplam
65 ve üstü yaş	%31,6	%46,3	%18,9	%3,2	%100
45-64 yaş	%40,9	%36,8	%16,4	%5,9	%100
35-44 yaş	%40,6	%32,4	%18,7	%8,2	%100
25-34 yaş	%42,2	%24,0	%25,6	%8,1	%100
18-24 yaş	%39,9	%18,4	%29,1	%12,6	%100

Yaş grupları arasında inanç ve dindarlık tipolojilerinin dağılımı bakımından farklılıklar var

Tablo 4'te yaş gruplarına göre inanç ve dindarlık tipolojilerinin dağılımı verilmektedir. Buna göre, yaş grupları inanç ve dindarlık tipolojilerinin dağılımını etkilemektedir. Özellikle muhafazakâr mütedeyyin grubuna dahil olan bireylerin oranı yaşa bağlı olarak önemli ölçüde değişmektedir. Bu bağlamda, muhafazakâr mütedeyyin bireylerin oranı, 18-24 yaş grubunda %18,4 iken 30-44 yaş grubunda %32,4'e ve 65 ve üstü yaş grubunda %46,3'e kadar yükselmektedir. Bu sonuçlara paralel olarak, laik-inançsız grup içerisinde gençlerin yoğunluğu daha fazladır. Bu doğrultuda, laik-inançsız tipolojisine dahil olan bireylerin oranı 65 ve üstü yaş grubu arasında %3,2 iken 18-24 yaş grubu arasında yaklaşık dört kat artarak %12,6'ya yükselmektedir. Ana akım dindar olarak tanımlanan grup içerisinde ise yaşa bağlı olarak belirgin bir fark göze çarpmamaktadır. 65 yaş altı gruplarda ana akım dindar tipolojisinin oranı %40 civarlarında değişmektedir. Yalnızca 65 yaş ve üzeri grup içerisinde ana akım dindarların oranı %31,6'ya düşmektedir. Laik-Müslüman tipolojisinde ise yaşa bağlı lineer olmayan bir örüntü gözlenmektedir. Bu tipolojinin daha çok genç ve büyük yaş grupları içerisinde yaygın olduğu gözlenmektedir.

Tablo 5. Eğitim Seviyesine göre İnanç ve Dindarlık Tipolojileri

	Ana Akım Dindar	Muhafazakâr Mütedeyyin	Laik - Müslüman	Laik - İnançsız	Toplam
Okur yazar değil	%32,0	%60,0	%8,0	%0,0	%100
Okur yazar - Okul bitirmedi	%33,3	%66,7	%0,0	%0,0	%100
İlkokul mezunu	%39,3	%51,3	%6,7	%2,7	%100
Ortaokul mezunu	%46,7	%39,3	%12,1	%1,9	%100
Lise mezunu	%45,9	%30,3	%18,6	%5,2	%100
Yüksekokul mezunu	%40,7	%22,2	%30,9	%6,2	%100
Üniversite öğrencisi	%37,1	%16,0	%33,7	%13,1	%100
Üniversite mezunu	%36,7	%21,9	%29,7	%11,7	%100
Yüksek lisans veya doktora mezunu	%38,0	%18,0	%22,0	%22,0	%100

Laik-Müslüman tipoloji en çok üniversite mezunları arasında yaygın

Laik-Müslüman tipoloji en çok üniversite mezunları arasında yaygın

Tablo 5'te eğitim seviyelerine göre inanç ve dindarlık tipolojilerinin dağılımı verilmektedir. Bu tablodan anlaşıldığı üzere, inanç ve dindarlık tipolojileri analizinde keşfedilen grupların dağılımları, eğitim seviyesine göre belirgin farklılıklar göstermektedir. Bu doğrultuda, muhafazakâr mütedeyyin tipolojisi daha çok eğitim seviyesi ilkokul mezunu veya daha düşük olanlar arasında görülürken laik-Müslüman tipolojisi ile laik-inançsız tipolojisi daha çok yüksek eğitim seviyelerinde yaygınlaşmaktadır. Örneğin, muhafazakâr mütedeyyin tipolojisi büyük çoğunlukla ilkokul mezunu veya daha düşük eğitim seviyesindeki bireyler arasında daha yoğun iken özellikle yüksek okul mezunu veya daha yüksek eğitim seviyelerinde bu tipolojinin yaygınlık seviyesi belirgin şekilde düşmektedir. Benzer şekilde, laik-Müslüman tipolojisi de ilkokul mezunu veya daha düşük eğitim seviyeleri arasında en fazla %12,1'lik bir temsil kapasitesine sahip iken bu oran, yüksek okul mezunları arasında %30,9'a; üniversite öğrencileri arasında da %33,7'ye kadar yükselmektedir. Ancak daha yüksek eğitimliler arasında bu oran az da olsa tekrar azalmaya başlamaktadır. Laik-Müslüman tipolojisi üniversite mezunları arasında %29,7'ye ve yüksek lisans veya doktora mezunları arasında ise %22,0'a kadar gerilemektedir.

Laik-inançsız tipolojisi en çok yüksek lisans veya doktora mezunları arasında yaygın

Laik-inançsız tipolojisi daha çok üniversite öğrencisi ve daha yüksek eğitimliler arasında yoğunlaşmaktadır. Buna bağlı olarak, ilkokul mezunundan daha düşük eğitim seviyesinde olanlar yani herhangi bir okul bitirmemiş olan okur yazar ya da okur yazar olmayan bireyler arasında bu kimlik tipolojisi hiç görülmemektedir. Lise mezunları arasında bu tipolojinin temsil oranı %5,2'ye çıkarken üniversite öğrencileri arasında %13,1'e, yüksek lisans veya doktora mezunları arasında da %22,0 seviyelerine ulaşmaktadır.

Tablo 5'te gösterildiği üzere, eğitim seviyesi, diğer tipolojilere kıyasla, ana akım dindar tipolojisinin dağılımını daha az etkilemektedir. Öyle ki ana akım dindarların temsil oranı okur yazar olmayanlar arasında %32,0 iken yüksek lisans veya doktora mezunları arasında %38,0'dır. Aynı tipolojinin en fazla temsil edildiği eğitim seviyesi

	Ana Akım Dindar	Muhafazakâr Mütedeyyin	Laik - Müslüman	Laik - İnançsız	Toplam
Kent	%40,6	%27,9	%23,0	%8,5	%100
Kır	%36,5	%46,9	%13,5	%3,1	%100

Kırsal bölgelerde "muhafazakâr mütedeyyin" grup; şehirlerde "ana akım dindar" grup daha yaygın

Tablo 6'da yerleşim bölgelerine göre inanç ve dindarlık tipolojilerinin dağılımı verilmektedir. Bu tabloya göre, muhafazakâr mütedeyyin tipolojisi kırsal yerleşim bölgelerindeki en yaygın tipoloji olarak öne çıkmaktadır. Bu bölgelerde yaşayan bireylerin neredeyse yarısı (%46,9) muhafazakâr mütedeyyin grubuna dahildir. Türkiye genelinde en yaygın tipoloji olan ana akım dindarlık (bkz. Şekil 5) ise kırsal yerleşim bölgelerinde %36,5 oranında temsil edilmektedir. Laik-Müslüman tipolojisinin kırsal yerleşim bölgelerindeki temsil oranı ise %13,5'tir. Öte yandan kırsal yerleşim bölgelerinde laik-inançsız grubun temsil oranı %3,1'dir.

Tablo 6'ya göre, kentsel yerleşim bölgelerinde en büyük oranda temsil edilen tipoloji, %40,6 oranı ile ana akım dindarlık tipolojisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Laik-Müslüman tipolojisi en çok üniversite mezunları arasında yaygın, muhafazakâr mütedeyyin tipolojisi ise kentsel yerleşim bölgelerinde çok daha düşük oranlarda (%27,9) görülmektedir. Buna karşın laik-Müslüman

(%23,0) ve laik-inançsız (%8,5) tipolojileri kentsel yerleşim bölgelerinde, kırsal yerleşim bölgelerine kıyasla, daha yüksek oranlarda bulunmaktadır.

Tablo 7. Bölgelere göre İnanç ve Dindarlık Tipolojileri

	Ana Akım Dindar	Muhafazakâr Mütedeyyin	Laik - Müslüman	Laik - İnançsız	Toplam
Güneydoğu Anadolu	%42,6	%42,6	%9,0	%5,7	%100
Ortadoğu Anadolu	%25,5	%61,8	%3,6	%9,1	%100
Kuzeydoğu Anadolu	%39,1	%52,2	%8,7	%0,0	%100
Doğu Karadeniz	%35,1	%45,9	%16,2	%2,7	%100
Batı Karadeniz	%45,3	%29,1	%20,9	%4,7	%100
Orta Anadolu	%55,7	%27,1	%12,9	%4,3	%100
Akdeniz	%45,3	%17,9	%27,4	%9,4	%100
Batı Anadolu	%39,2	%35,1	%18,9	%6,8	%100
Doğu Marmara	%44,3	%19,3	%31,8	%4,5	%100
Ege Bölgesi	%31,3	%7,3	%44,8	%16,7	%100
Batı Marmara	%32,1	%15,1	%41,5	%11,3	%100
İstanbul	%38,8	%27,0	%22,4	%11,7	%100

Doğu ve Kuzeydoğu bölgelerinde “Muhafazakâr Mütedeyyin” grup daha büyük oranlarda bulunuyor

Tablo 7’de coğrafi bölgelere göre inanç ve dindarlık tipolojilerinin dağılımı gösterilmektedir. Bu tabloda sunulan bulgulara göre, kümeleme çalışmasında elde edilen dört farklı dindarlık tipolojisinin oransal dağılımı 12 bölge arasında önemli farklılıklar göstermektedir. Muhafazakâr mütedeyyin tipolojisine en çok görülen bölgeler sırasıyla Ortadoğu Anadolu (%61,8) ve Kuzeydoğu Anadolu (%52,2) bölgeleridir. Muhafazakâr mütedeyyin grubun oran olarak en az temsil edildiği bölge ise Ege’dir (%7,3). Bu bağlamda, muhafazakâr mütedeyyinliğin en büyük oranda temsil edildiği Ortadoğu Anadolu ile en düşük oranda temsil edildiği Ege bölgeleri arasında oransal olarak yaklaşık dokuz katlık bir fark vardır. Aksine bir trend ise laik-Müslüman tipolojisinin bölgeler arası dağılımında gözlemlenmektedir. Ege’de %44,8 ve Batı Marmara’da %41,5 seviyelerine kadar ulaşan laik-Müslüman tipolojisinin görülme sıklığı, Kuzeydoğu Anadolu’da %8,7’ye ve Ortadoğu Anadolu’da %3,6’ya kadar düşmektedir.

“Laik-inançsız” grup Ege’de daha yaygın

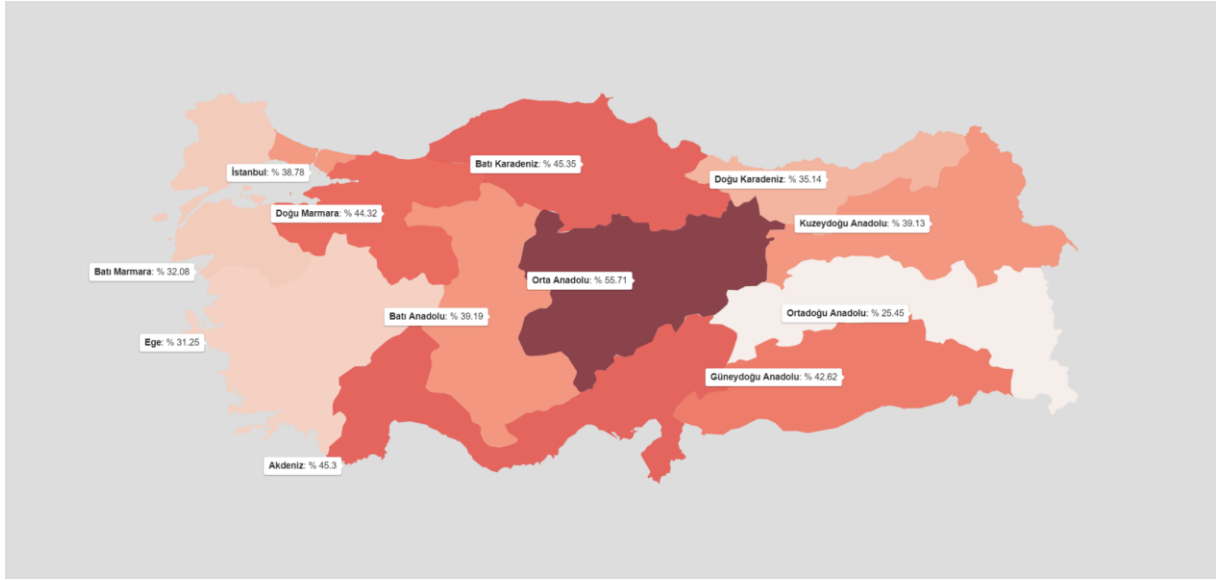
Tablo 7’ye göre, laik-inançsız olarak tanımlanan tipoloji %16,7 oranı ile en yaygın Ege Bölgesi’nde görülmektedir. Bunu %11,7 oranı ile İstanbul izlemektedir. Diğer tipolojilerden farklı olarak, laik-inançsız grup Kuzeydoğu Anadolu’da hiç temsil edilmemektedir (%0,0).

“Ana akım dindar” tipolojisinin en yaygın olduğu bölge Orta Anadolu Bölgesi

Tablo 7’de gösterildiği üzere, Türkiye genelinde en yaygın olan ana akım dindarlığın (bkz. Şekil 5) en büyük oranda bulunduğu bölge Orta Anadolu’dur (%55,7). Bunu, sırasıyla, Akdeniz (%45,3), Batı Karadeniz (%45,3) ve Doğu Marmara (%44,3) bölgeleri takip etmektedir. Ana akım dindar grubun en düşük temsil edildiği bölge ise %25,5 oranı ile Ortadoğu Anadolu’dur.

TİDA bulgularına göre, Türkiye’de ana akım dindar, muhafazakâr mütedeyyin, laik-Müslüman ve laik-inançsız tipolojilerinin Türkiye genelindeki coğrafi dağılımı, sırasıyla, Harita 21, Harita 22, Harita 23 ve Harita 24’te gösterilmektedir.

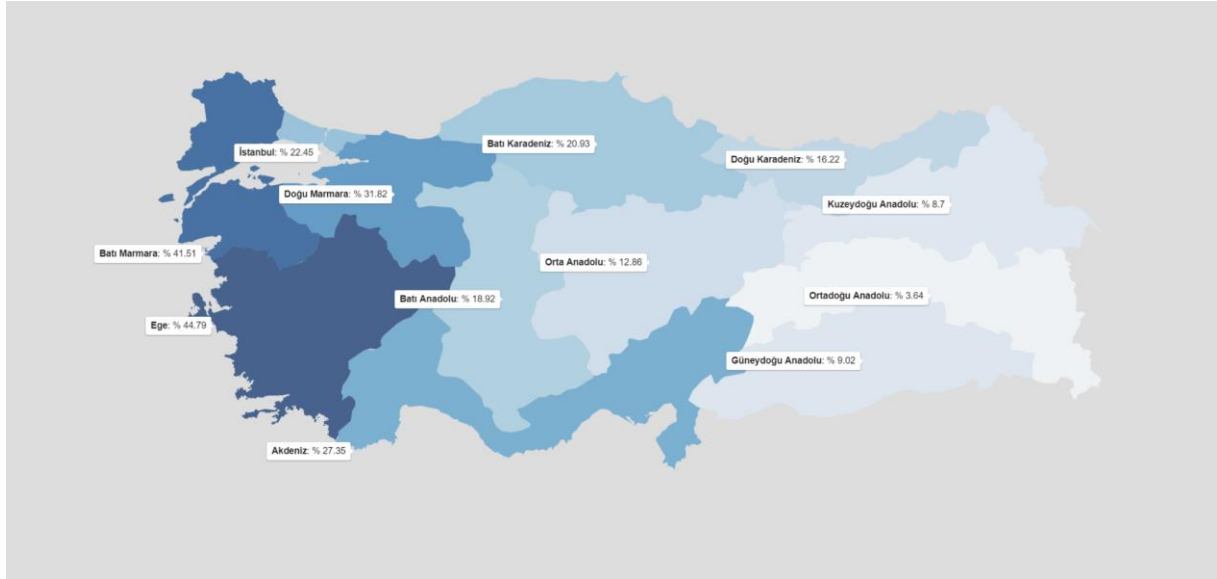
Harita 21. Türkiye Geneline Ana Akım Dindar Tipolojisinin Coğrafi Bölgelere Göre Dağılımı

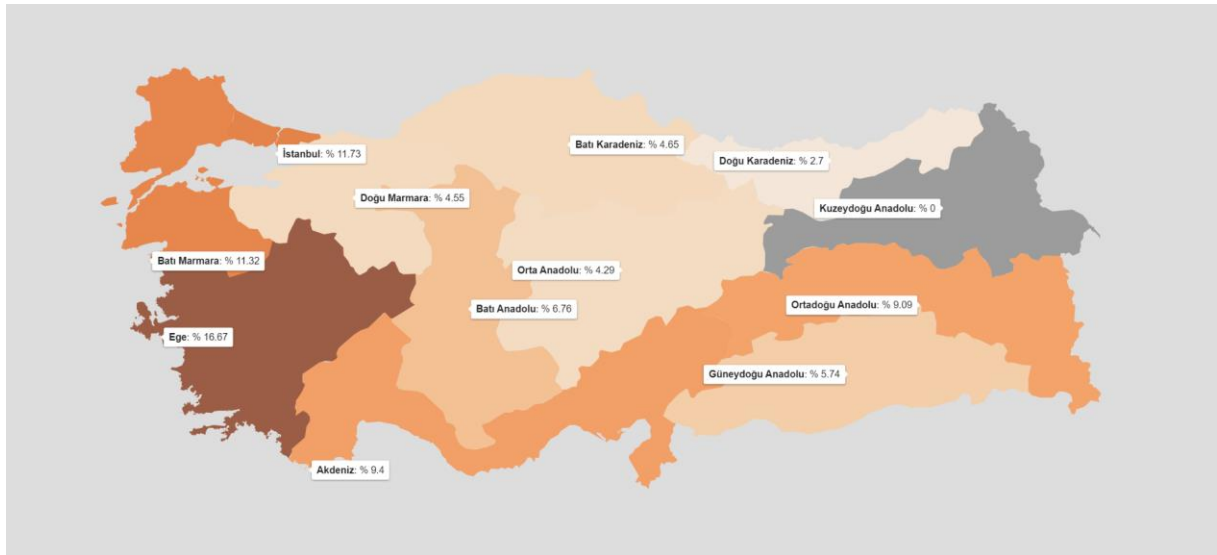
Harita 22. Türkiye Geneline Muhafazakâr Mütedeyyin Tipolojisinin Coğrafi Bölgelere Göre Dağılımı

Harita 23. Türkiye Geneline Laik-Müslüman Tipolojisinin Coğrafi Bölgelere Göre Dağılımı

Harita 24. Türkiye Geneline Laik - İnançsız Tipolojisinin Coğrafi Bölgelere Göre Dağılımı

4 Sonuç

Bu araştırmanın bulguları, dini inanç ve pratiklerin Türkiye genelinde oldukça yaygın olduğunu göstermektedir. Aynı zamanda bu araştırma, ele alınan dini inanç, tutum ve pratiklerin yaygınlık seviyelerinin sosyal gruplara ve bölgelere göre önemli farklılıklar gösterdiğine işaret etmektedir. Bu bağlamda; cinsiyet, yaş grupları, eğitim seviyesi, yerleşim yerleri ve coğrafi bölgeler bu farklılıkları en belirgin olarak gösteren parametreler olarak öne çıkmaktadır.

Bununla birlikte, raporda ele alınan inanç ve pratik boyutları, TİDA anket çalışmasına dahil edilen inanç ve dindarlık boyutlarının sadece belirli bir kısmını yansıtmaktadır. Raporda yer almayan birtakım dini inanç, tutum ve pratiklerin Türkiye genelindeki yaygınlık seviyeleri, sosyal gruplar arasındaki farklılık seviyelerine bakılmaksızın, ekler bölümündeki grafiklerde gösterilmektedir.

Toplumun çoğunluğu (%94) inançlı; inançsızlık %6 civarında

Bu raporda sunulduğu üzere, araştırma bulguları Türkiye genelinde Allah inancının yüksek seviyelerde yaygın olduğunu göstermektedir. Toplumun neredeyse tamamı (%94) Allah inancına sahipken yalnızca %6'sı Allah inancına sahip olmadığını ifade etmektedir.

Türkiye’de deizm yaygın mı?

Türkiye’de deizmin yaygın olup olmadığı tartışmasını yapmadan önce iki unsur hatırlanmalıdır: İlk olarak, Türkiye’de deizmin yayılıp yayılmadığına yönelik güncel tartışmaların, yetkin araştırma verilerine dayanmadan, bireylerin gözlem ve adlandırmaları ile gündeme geldiğini akılda tutmakta fayda vardır. Bu tartışmaya taraf olan veya Türkiye’de deizmin yaygınlaştığını savunan bireyler, bu savları kapsamlı bir araştırma sonucunda elde edilmiş nitelikli bilgiye dayanmadan gündeme getirmektedir. İkinci olarak, deizmin popüler bir inanç ya da inançsızlık akımı olmaktan ziyade daha sofistike ve entelektüel bir akım olduğunu da hatırlamak gereklidir. Güncel tartışmalarda gündeme gelen deizm anlatısına dikkat edildiğinde, kavramın, tanıma uygun olarak deizmden gelmediği; özellikle Grace Davie gibi sosyologların Avrupa’da değişen din algısı ve pratiklerini tanımlamak için kullandıkları “aidiyetsiz inanç” (*believing without belonging*) kavramsallaştırmasına benzer bir trendi ifade ettiği anlaşılmaktadır. Davie, Britanya’da yaptığı çalışmalar sonucunda özellikle genç nesiller arasında Allah inancının bir şekilde devam ettiğini fakat kurumsallaşmış dini yapılardan ve pratiklerden uzaklaşmanın arttığını gözlemlemiştir. Yaptığı gözlemlerin sonucunda, bu trendi 1994 yılında yayınladığı *1945 Yılından Beri Britanya’da Din: Aidiyetsiz İnanç (Religion in Britain since 1945: Believing without Belonging)* adlı kitabında “aidiyetsiz inanç” olarak betimlemiştir.

Türkiye'deki deizm tartışmaları incelendiğinde, esasen deizm olarak tanımlanan trendin Davie'nin aidiyetsiz inanç tanımlamasına çok benzer olduğu anlaşılmaktadır. Bu tartışmalarda "Deizm yaygınlaşıyor." ifadesiyle, toplumun belirli bir bölümünün (özellikle gençlerin) Allah'a inandığı, ancak dini yapı ve pratiklerden uzaklaştığı vurgulanmaktadır. Bu durumda Türkiye'de güncel olarak tartışılan deizm, deizmin temelinde olan felsefi ve teolojik dönüşümden daha çok sosyolojik bir dönüşümü ifade etmektedir. Deizmin bu şekilde tartışılıp algılanması, toplumda kendini sosyolojik olarak dinden uzak gören bireylerin kendilerini deist olarak tanımlamalarını da beraberinde getirmektedir.

TİDA bulgularına göre, Türkiye genelinde kendilerini deist kategorisine yakın hissedenlerin toplam oranı %8'dir. Ancak bu oran, %8'lik dilim içerisindeki herkesin kendisini doğrudan deist olarak tanımladığı anlamına gelmemektedir. Kendilerini ateist veya agnostik olarak tanımlayan, hatta inançlı olduğu halde sosyolojik açıdan kendilerini dine uzak gören katılımcılar da kendilerini deizme yakın hissettiklerini söyleyebilir. Ayrıca, kümeleme çalışması ile keşfedilen tipolojilerin yaygınlığına bakıldığında, dini inanç ve pratiklere en uzak olan ve kendilerini ateist ve deist kimliklerine yakın hissedenlerin de içerisinde olduğu "laik-inançsız" grubun, Türkiye genelinde toplam oranı ancak %8'dir. Buna ek olarak, raporun başında ele alınan Allah inancı ile ilgili bulgulara bakıldığında, Allah inancı olmayanların toplam nüfusa oranının %5,7 olduğu görülmektedir. Bunun %1,5'i ateistleri içerirken %2,5'i ise agnostiklerden oluşmaktadır. Geriye kalanların (%1,7) ise deizme yakın olduğu varsayılmaktadır. Dolayısıyla Türkiye genelinde deizmin yaygınlık oranının %2'den daha az olduğu gözlenmektedir.

Allah inancının en düşük olduğu sosyal grup lisansüstü eğitililer

Araştırma sonuçlarında, eğitim seviyesi arttıkça dini inanç ve pratiklerin yaygınlığında düzenli bir azalma olduğu gözlemlenmektedir. Bu doğrultuda, Allah inancının en düşük olduğu grup en yüksek eğitim seviyesine sahip olan yüksek lisans veya doktora mezunlarıdır. Bu grup içerisindeki bireylerin yaklaşık beşte biri (%18) inançsız grupta yer almaktadır. Üniversite öğrencileri arasında ise inançsızlık oranı %13 olarak gözükmektedir.

Kadınlar hem daha dindar hem daha az geleneksellik taraftarı

Genel olarak bakıldığında, kadınların hem inanç hem de dini pratikler bakımından erkeklerden daha dindar olduğu görünmektedir. Aynı zamanda araştırma bulgularından yola çıkarak kadınların, özellikle de toplumsal cinsiyet algısı bakımından, erkeklere kıyasla daha az geleneksel düşündükleri sonucuna ulaşılmaktadır. Ayrıca kadınların, erkeklere kıyasla, kendilerini modern seküler ideolojilere daha yakın hissetme eğiliminde olduğu anlaşılmaktadır.

Kadınların yaklaşık olarak yarısı düzenli olarak başlarını örtüyor

TİDA verilerine göre, Türkiye genelinde kadın katılımcıların %48'i dışarı çıktıklarında sık sık veya her zaman başörtüsü takmaktadır. Bu kadınların %47'si ise dışarı çıktıklarında ya hiçbir zaman ya da nadiren başlarını örttüklerini belirtmişlerdir. Kadın katılımcıların %6'sı ise ara sıra başlarını örtmektedir. Bu bulgular, Türkiye'de dışarıda başörtüsü kullanan kadınların oranının, dışarıda başını hiç örtmeyenlerden çok az farkla da olsa daha yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca, kadınların yaklaşık dörtte birinin (%27) düzenli olarak ev içinde de başlarını örttükleri sonucuna ulaşılmıştır.

Düzenli namaz kılanların oranı yaklaşık %40

Araştırma bulgularına göre, Türkiye’de yetişkin bireyler arasında sık sık ya da her zaman, yani düzenli olarak, beş vakit namaz kılanların oranı %39’dur. Bu oran 65 ve üstü yaş grubunda %68’e çıkarken 18-24 yaş grubunda %20’ye kadar azalmaktadır. Düzenli olarak namaz kılanların oranının en yüksek olduğu bölge %63 ile Ortadoğu Anadolu’dur. Bu oran, Batı Marmara Bölgesi’nde gelindiğinde %23’e kadar düşmektedir.

Oruç tutmak çok yaygın bir dini pratik

Bu araştırma kapsamında ele alınan dini pratikler arasında en yaygın olanlardan biri, Ramazan ayında oruç tutmaktır. Öyle ki toplumun dörtte üçü (%75) Ramazan aylarında düzenli olarak oruç tuttuğunu belirtmektedir.

Türkiye genelinde oruç tutma pratiğinin oldukça yaygın görünmesiyle birlikte, bölgeler arasında oruç tutma sıklıkları bakımından büyük farklılıklar mevcuttur. Örneğin ülkenin orta, doğu ve kuzeydoğusunda kalan bölgelerinde düzenli oruç tutma oranı %90’ın üzerine çıkarken bu oran Ege Bölgesi’nde %53’e kadar düşmektedir.

Başörtülü kadınların kamuda çalışabileceklerine dair geniş bir uzlaşısı var

Araştırma bulguları incelendiğinde, Türkiye genelinde başörtülü kadınların kamusal görev alabileceğine dair geniş bir uzlaşısı olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, katılımcıların çoğu (%85) başörtülü kadınların da hakimlik ya da savcılık yapabileceği fikrini desteklemektedir.

Başörtülü kadınların hakimlik ya da savcılık yapabileceği fikrine en çok karşı çıkan sosyal gruplardan biri yüksek lisans veya doktora mezunlarıdır. Bu grubun %80’i başörtülü kadınların hakimlik veya savcılık görevleri yapmalarını destekleyen görüşe katılırken %11’i bu görüşe karşı çıkmaktadır. Diğer taraftan, üniversite öğrencileri başörtülü kadınların hakim veya savcı olabilmesini destekleyen ifadeye en çok destek veren (%92) gruptur. Üniversite öğrencileri arasında başörtülü kadınların hakim ya da savcı olmaması gerektiğini düşünen katılımcıların oranı yalnızca %2’dir.

Türkiye’de İBBS-1 bölgeleri incelendiğinde, başörtülü kadınların hakimlik ya da savcılık yapabileceklerine dair genel bir uzlaşısı olduğu gözlenmektedir. Fakat bu konuda Ege Bölgesi, diğer 11 bölgeden belirgin şekilde ayrılmaktadır. Türkiye’nin 11 bölgesinde başörtülü kadınların hakimlik veya savcılık görevleri yapmalarını destekleyen görüşe katılanların oranı %82 ile %94 arasında değişmektedir. Ege Bölgesi’nde yaşayan katılımcıların ise yalnızca %77’si başörtüsü takan kadınların hakimlik ya da savcılık yapabileceği fikrine destek vermektedir.

Çoğunluk laik bir ülkede dinin rahatlıkla yaşanabileceğini düşünüyor

TİDA verilerine göre, Türkiye genelinde katılımcıların yaklaşık olarak üçte biri (%73) laik bir ülkede dinin rahatlıkla yaşanabileceği fikrine katılmaktadır. Bu görüşe katılma oranı erkeklerde %70 iken kadınlarda %75 olarak kaydedilmiştir. Ayrıca, söz konusu görüşe katılanların oranı, Türkiye genelinde en düşük Kuzeydoğu Anadolu Bölgesi’nde (%59); en yüksek ise Batı Marmara Bölgesi’nde (%84) gözlemlenmektedir.

En yaygın kabul gören kimlikler milliyetçilik, İslamcılık, Atatürkçülük, dindarlık, laiklik ve Sünnilik

Araştırma bulgularından anlaşıldığı üzere, Türkiye genelinde en yaygın kabul gören kimlik Müslüman kimliğidir. Bunu, milliyetçi, İslamcı, Atatürkçü, dindar, laik ve Sünni kimlikleri takip etmektedir. Bu kimlik kategorilerinin her birisine toplumun yaklaşık olarak yarısı kendisini yakın hissetmektedir. Dolayısıyla, araştırma sonuçlarına göre, Türkiye’de geleneksel dindar kimlikler ile modern seküler kimliklerin yaklaşık olarak aynı düzeylerde karşılık buldukları söylenebilmektedir.

Kadınlar ile erkekler farklı fıtrata sahiptir fikrine katılanların oranı %70

Türkiye genelinde kadınlar ile erkeklerin farklı tabiatlara sahip olduğu fikrine katılanların oranları hayli yüksektir (%70). Bu görüşe katıldığını belirten katılımcıların oranı Doğu Karadeniz Bölgesi’nde %80’e kadar ulaşmaktadır.

Çoğunluk evin reisi erkektir fikrine katılmıyor

TİDA sonuçlarına göre, Türkiye genelinde evin reisi erkektir fikrine katılanların oranı (%40), katılmayanların oranından (%47) daha düşüktür. Evin reisinin erkek olduğu görüşüne en çok itiraz eden gruplardan birisi üniversite öğrencileridir. Bu grup içerisinde evin reisi erkektir ifadesine katılmayanların oranı %67’dir.

Toplumun beşte biri bir kadın ve bir erkeğin nikahsız birlikte yaşayabileceği fikrine katılıyor

Anket sonuçlarından anlaşıldığı üzere, Türkiye genelinde, bir kadın ve bir erkeğin nikahsız olarak birlikte yaşayabilecekleri görüşüne itiraz edenlerin oranı (%68) görece fazladır. Ancak toplumun yaklaşık olarak beşte biri (%21), bu görüşe destek vermektedir. Üniversite öğrencileri arasında bu oran %40’a kadar çıkmaktadır.

Türkiye’de dindarlık güçlü mü?

Bir kesit çalışması olarak uygulanan bu araştırmada ele alınan konuların önceki yıllarla kıyaslaması sağlıklı bir şekilde yapılamaz. Bu nedenle, mevcut durum ile ilgili olarak, Türkiye’de dindarlığın güçlü olup olmadığı sorusu iki şekilde yanıtlanabilir: Bunlardan birincisi, ele alınan parametreler üzerinden dini inanç ve pratiklerin orantısız olarak yaygınlıklarına bakıp cevap vermektir. İkinci ise Türkiye genelindeki inanç ve dindarlık parametrelerinin yaygınlık seviyelerine dair genel algı seviyelerini tespit edip mevcut verilerin bu algı seviyelerinden düşük ya da yüksek olup olmadıklarına bakmaktır.

Birinci seçenek üzerinden ilerlendiğinde, raporda da görüleceği üzere, toplumun büyük çoğunluğunda dini inanç ve pratiklerin farklı şekillerde ve farklı seviyede kendini gösterdiği görülmektedir. Raporda sunulan tipoloji çalışması örneğinde de görüldüğü gibi, toplumun sadece %8’lik bir kesimi inanç ve dindarlardan tamamen uzaktır. Buna karşılık, toplumun yaklaşık olarak %70’i ya mütedeyyinlik seviyesinde ya da ana akım olarak tanımlanan seviyede dindardır. Buna ek olarak, toplumun laik-Müslüman olarak tanımlanan %22’si, dindarlık pratikleri yüksek olmasa da inançlı bir kesimi oluşturmaktadır. Dolayısıyla, nüfusun %92’sinde farklı seviyelerde ve şekillerde de olsa dini inanç, tutum ve pratiklerin yaygın olduğu gözlenmektedir.

İkinci seçenek üzerinden ilerlendiğinde, öncelikli olarak Türkiye’deki dindarlık oranlarına dair algı seviyesini tespit etmek gereklidir. Bunu sağlayabilmek için TİDA kapsamında çevrimiçi olarak Türkiye dindarlık algısı

araştırması yürütülmüştür. Bu bağlamda, katılımcılardan Türkiye'deki farklı dini inanç ve pratiklerin yaygınlık seviyelerini tahmin etmeleri istenmiştir. Bu raporda, yer yer sahadan toplanan veriler ile algı araştırmasından elde edilen tahmin seviyeleri kıyaslamalı olarak sunulmuştur. Araştırma verilerine genel olarak bakıldığında, sahada bulunan inanç ve dindarlık seviyelerinin, algı araştırmasına katılan bireylerin tahmin seviyelerinden daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu bulgudan hareketle, Türkiye genelinde dini inanç ve pratiklerin yaygınlık seviyesinin algılanan seviyeden daha yüksek olduğu söylenebilmektedir.

Türkiye'de algılanan veya tahmin edilen dindarlık seviyelerinin sahada elde edilen sonuçlardan daha düşük olma sebeplerinden birisi, tahmin yapanların Türkiye'deki dindarlık seviyelerini çoğunlukla medya üzerinden yaptıkları gözlemler üzerinden değerlendirmeleri olabilir. Buna ek olarak, genel olarak kentsel yerleşim bölgelerinde yaşayan bu katılımcıların yaşadıkları bölgelerde edindikleri izlenimleri de cevaplarını etkilemiş olabilir.

Türkiye sekülerleşiyor mu?

Yalnızca TİDA verilerine bakarak Türkiye genelinde zamana bağlı olarak dindarlığın arttığını veya azaldığını söylemek metodolojik olarak mümkün değildir. TİDA araştırması ilk defa bir kesit çalışması olarak 2022 yılında yapıldığı ve daha önceki yıllarda aynı yöntem ve nitelikte toplanmış veriler mevcut olmadığı için geriye doğru sağlıklı kıyaslamalar yapmak doğru olmayacaktır. Bununla birlikte, pek çok inanç ve dindarlık pratiklerinin yaş grupları arasındaki dağılımına bakıldığında, gençler ve yaşlılar arasında çok belirgin farklar göze çarpmaktadır. Bu bağlamda, gençler arasında namaz kılma, oruç tutma gibi dini pratiklerin yapılma sıklıkları daha azdır. Aynı zamanda bu grup Müslümanlık, İslamcılık, muhafazakârlık ve Sünnilik gibi kimlik kategorilerine kendilerini çok daha uzak konumlandırmaktadır. Yine gençler arasında seküler ideolojilere yakınlık oranları yüksek seyretmektedir. Bu bulgular, ilk bakışta, zamanla Türkiye'de dinin zayıflayacağı ve sekülerleşmenin hızlanacağı şeklinde yorumlanabilir. Ancak gençler ve daha büyük yaş grupları arasındaki farkların tarihsel ve sosyolojik dönüşümden ziyade kuşak farklılıkları ile ilgili olma ihtimali de mevcuttur. Zira kuşaklar arası fark, her zaman sosyolojik değişim anlamına gelmeyebilir. Örneğin, yaşlıların daha az bisiklet kullanılıyor olması bugünkü bisiklet kullanım oranlarının eskiden fazla olduğu anlamına gelmemektedir. Çünkü bisiklet kullanımı büyük ölçüde yaşam evreleri ile ilgilidir. Gençler arasında bisiklet kullanımı genel olarak fazladır. Bu durumda bisiklet kullanımının zamansal olarak artıp azalmadığına bakmak için farklı yıllara ait bisiklet kullanımı istatistiklerini kıyaslamak gerekir. Benzer şekilde, bu raporda gençler arasında dini inanç ve pratiklerin daha az yaygın olmasına bakıp doğrudan "Türkiye sekülerleşiyor." ifadesini dile getirmek doğru olmayacaktır. Her ne kadar bu veriler sekülerleşme ihtimaline işaret etse de daha doğru çıkarımlar bundan sonraki yıllarda yapılacak yetkin araştırmalar sonucunda ortaya konulacaktır.

Bu araştırmanın temel hedeflerinden biri de Türkiye'de dinin inanç ve pratiklerinin yaygınlığına dair bugün yanıtlanamayan sorulara cevap verme potansiyeline sahip çalışmalara, kapsam ve yöntem olarak katkı sağlamak ve öncülük yapmaktır. Bu araştırma anketinin geliştirilerek gelecek yıllarda uygulanması, bu tür sorulara cevap verebilecek verileri oluşturmanın yanında farklı disiplinlerden araştırmacıların ilgi alanlarına hitap edecek farklı analizlere de kapı aralayacaktır.

5 Referanslar

Çarkoğlu, A., & Toprak, B. (2000). Türkiye'de din, toplum ve siyaset. TESEV Yayınları.

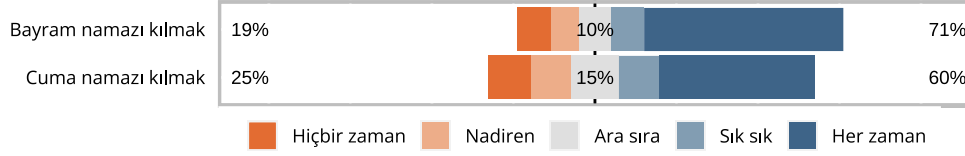
Çarkoğlu, A., & Toprak, B. (2006). Değişen Türkiye'de din, toplum ve siyaset. TESEV Yayınları.

Davie, G. (1994). Religion in Britain since 1945: Believing without belonging. Blackwell Publishers.

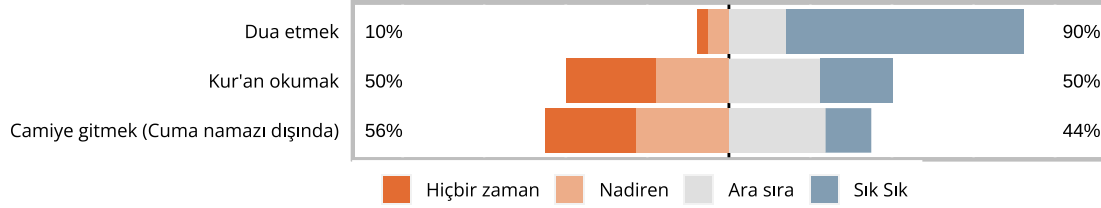
6 Ekler

Ek 1: Ek Grafikler

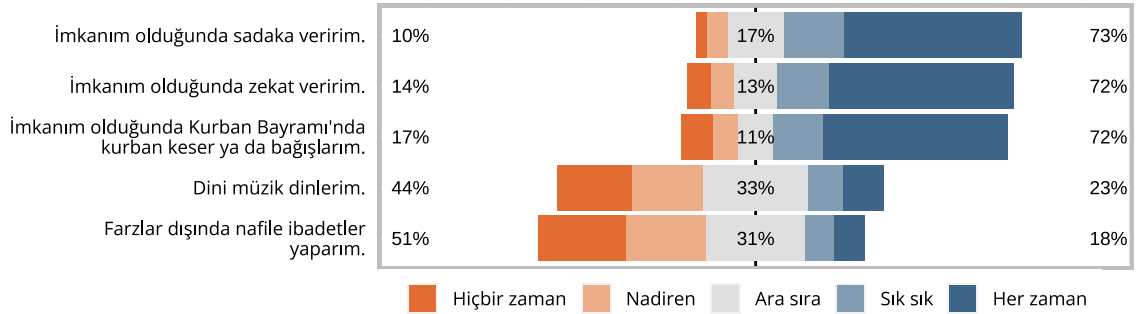
Ek Grafik 1. İbadetler

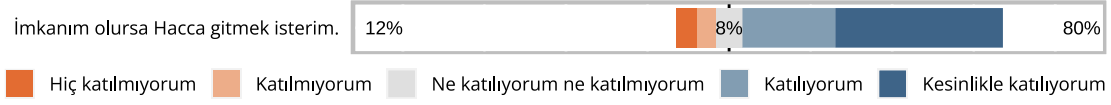
Ek Grafik 2. İbadetler II

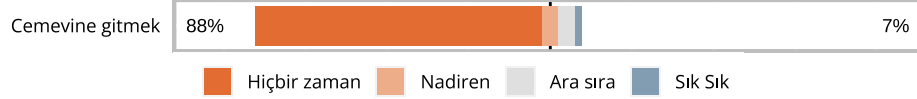
Ek Grafik 3. İbadetler III

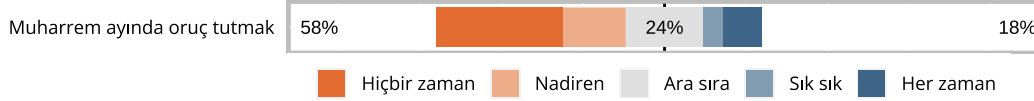
Ek Grafik 4. İbadetler IV

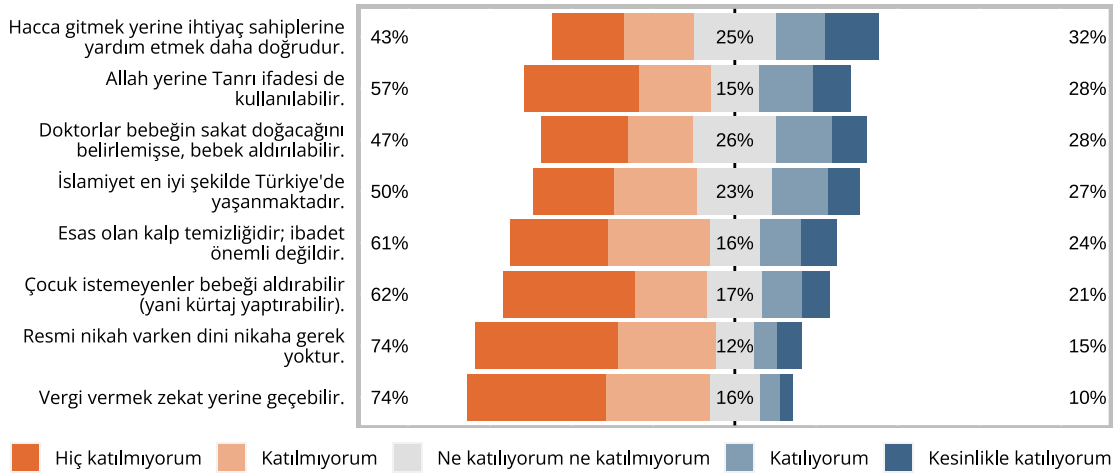
Ek Grafik 5. Alevi ibadet pratikleri - I

Ek Grafik 6. Alevi ibadet pratikleri - II

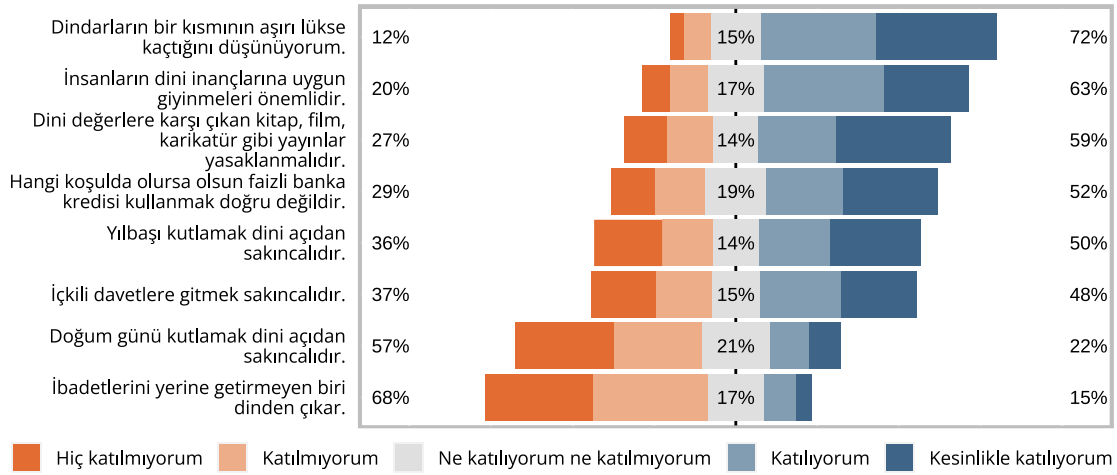
Ek Grafik 7. Din ve gündelik hayat

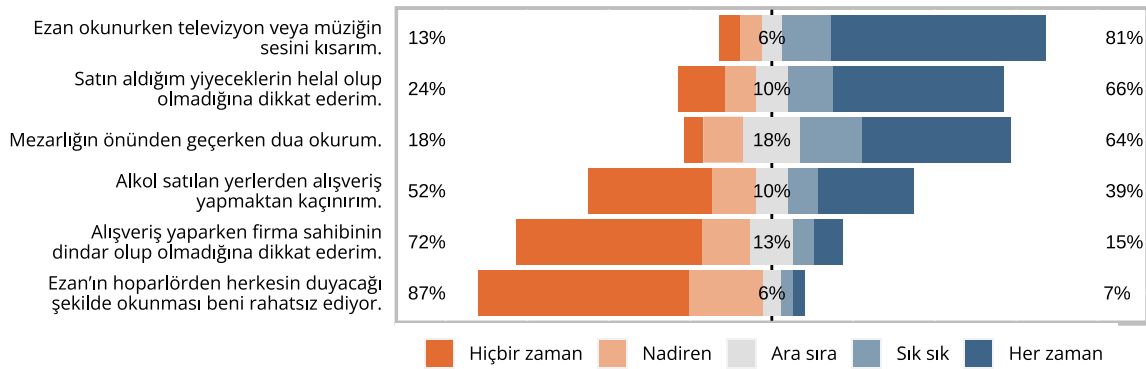
Ek Grafik 8. Gayrimüslimlerle evlilik

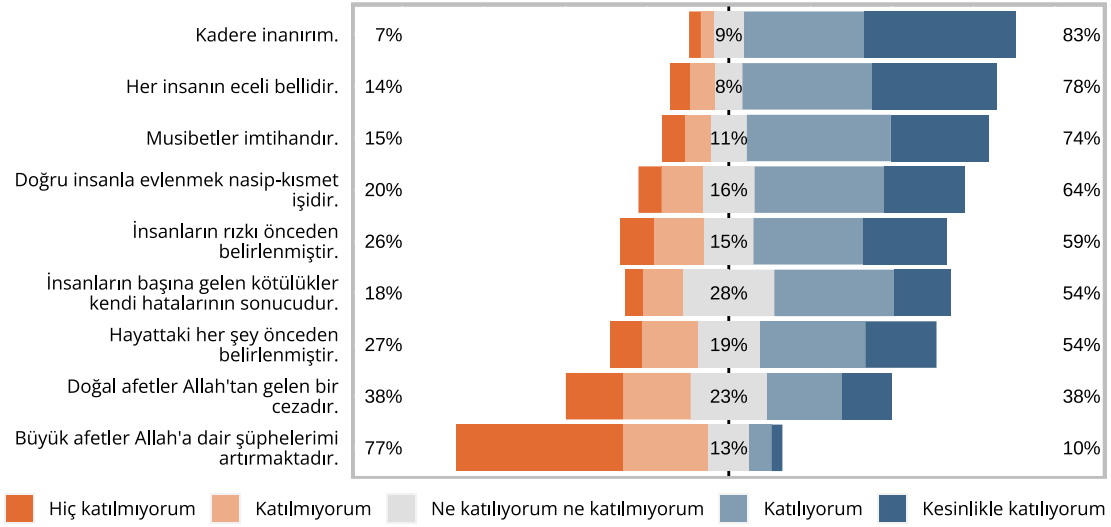
Ek Grafik 9. Dini Hassasiyetler

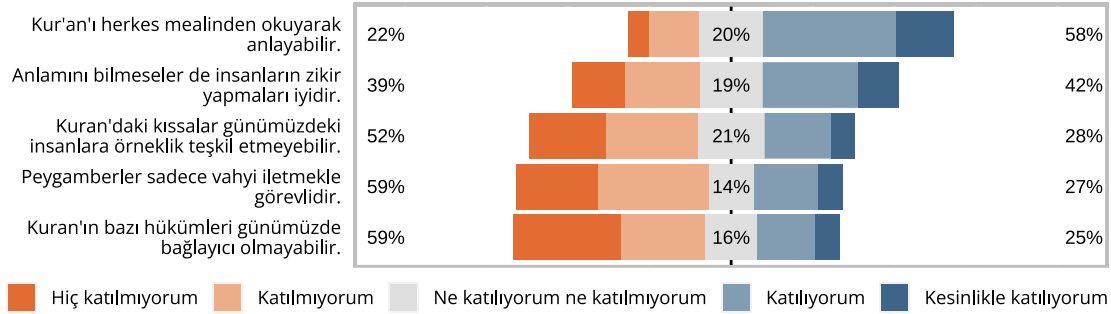
Ek Grafik 10. Dini Hassasiyetler – II

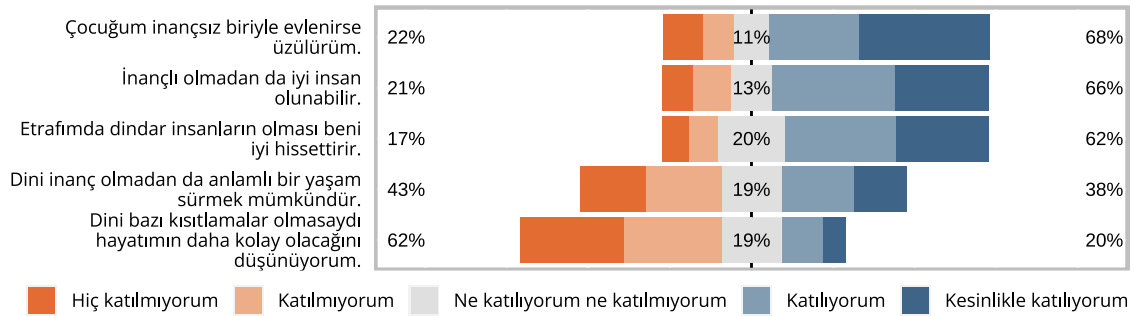
Ek Grafik 11. Kader inancı

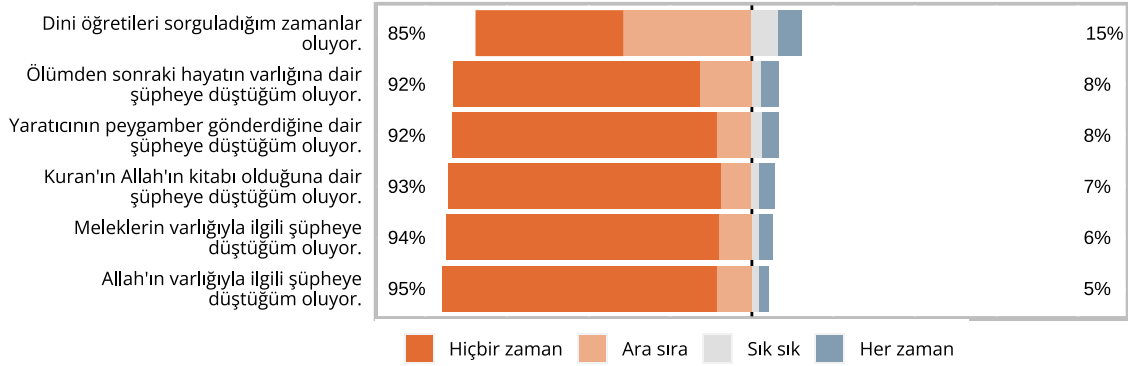
Ek Grafik 12. Kur'an algısı

Ek Grafik 13. İnanç algısı

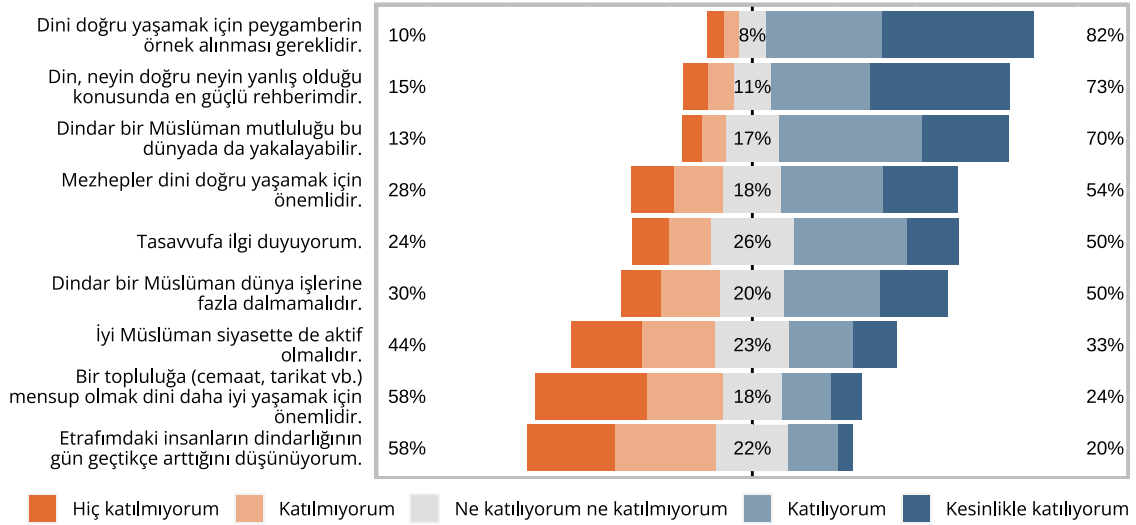
Ek Grafik 14. İnanca dair şüphe

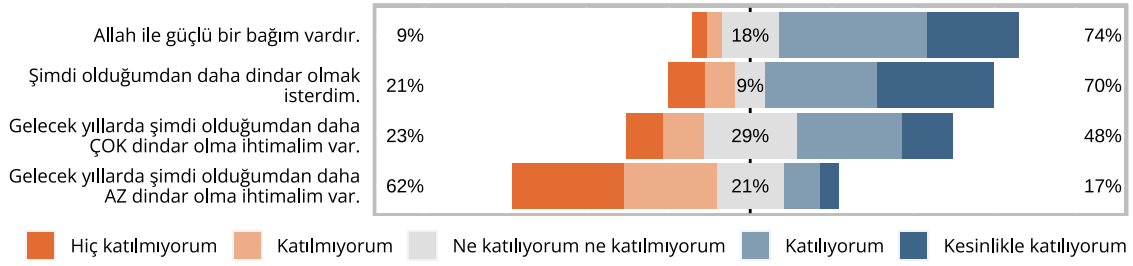
Ek Grafik 15. Din-Bilim ilişkisi

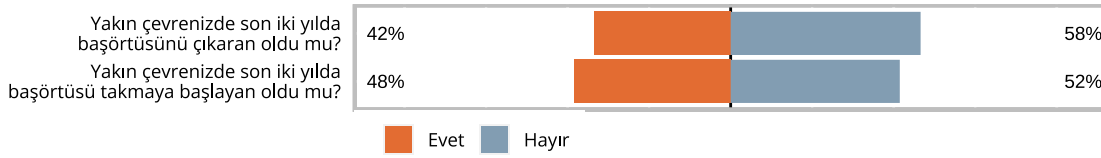
Ek Grafik 16. Dindarlık algısı

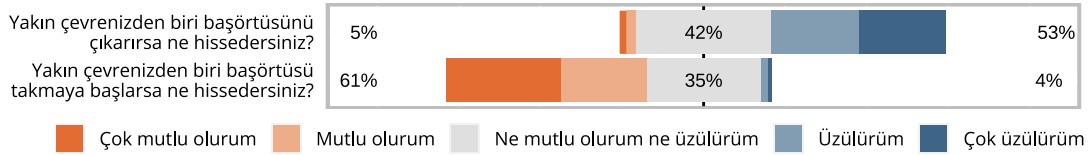
Ek Grafik 17. Bireysel dindarlık algısı

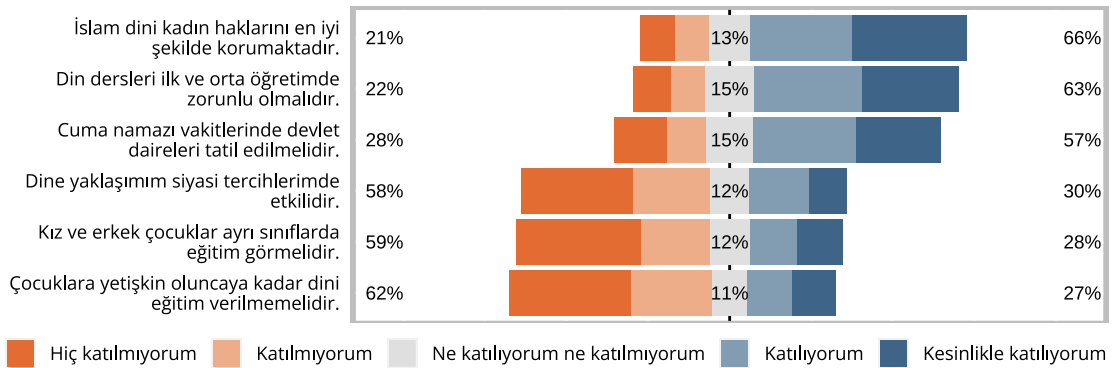
Ek Grafik 18. Başörtüsü - I

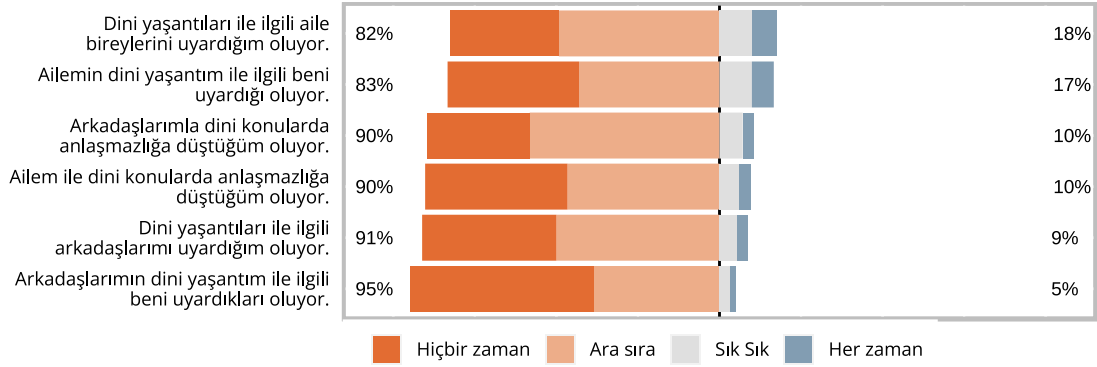
Ek Grafik 19. Başörtüsü - II

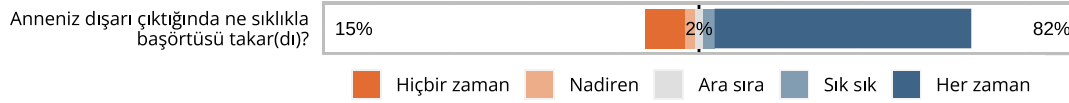
Ek Grafik 20. Kamusal alan ve din

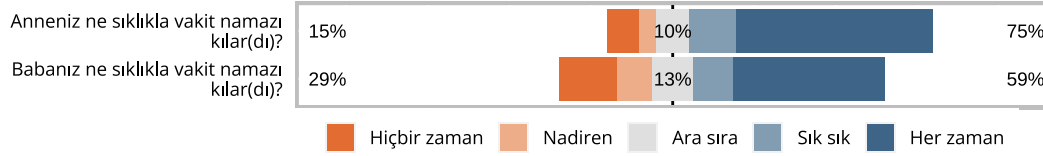
Ek Grafik 21. Birey-çevre dini çatışma

Ek Grafik 22. Anne-baba dindarlığı – I

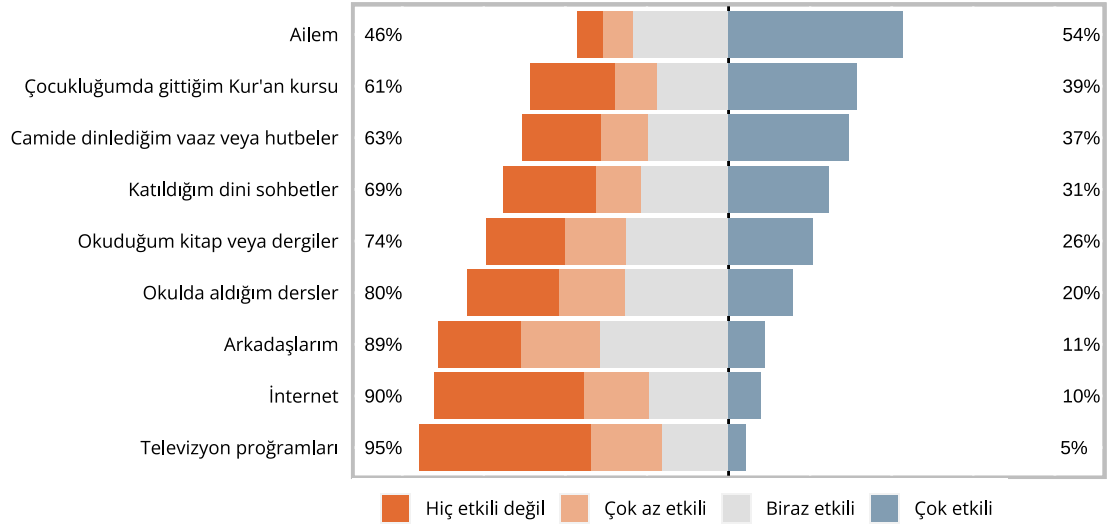
Ek Grafik 23. Anne-baba dindarlığı – II

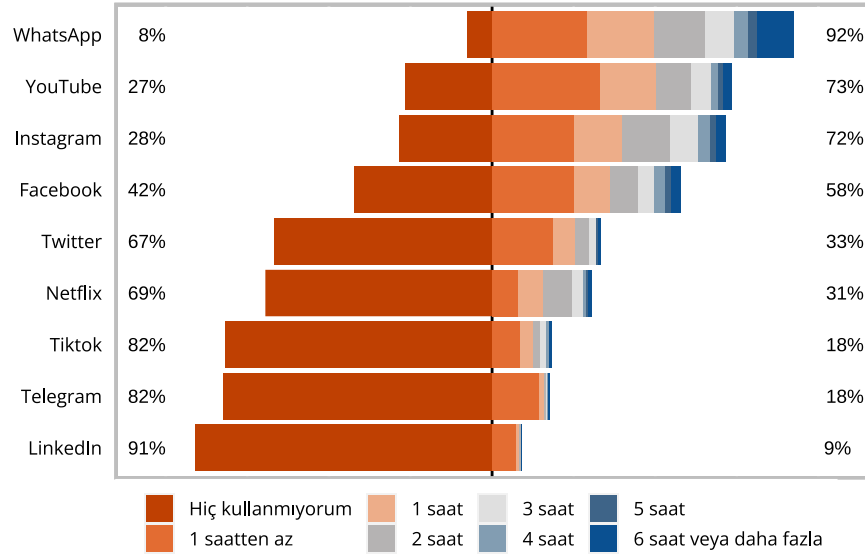
Ek Grafik 24. Anne-baba dindarlığı – III

Ek Grafik 25. Dini bilgi edinme yolları/ kaynakları

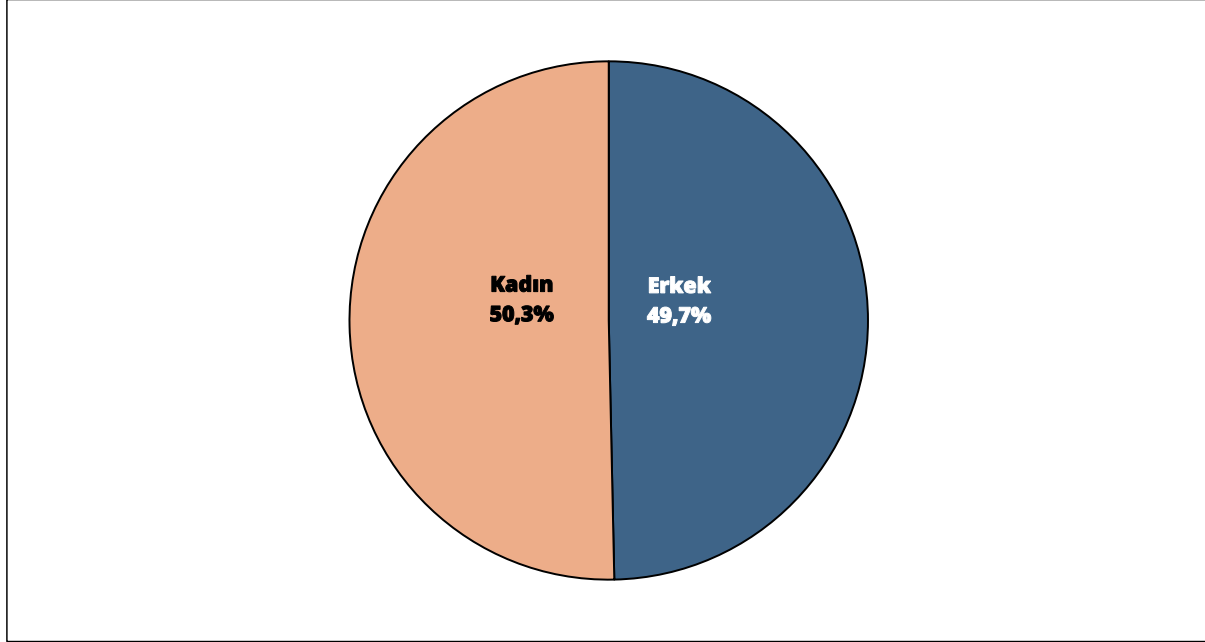

Ek Grafik 26. Türkiye'de Sosyal Medya Kullanım Sıklığı

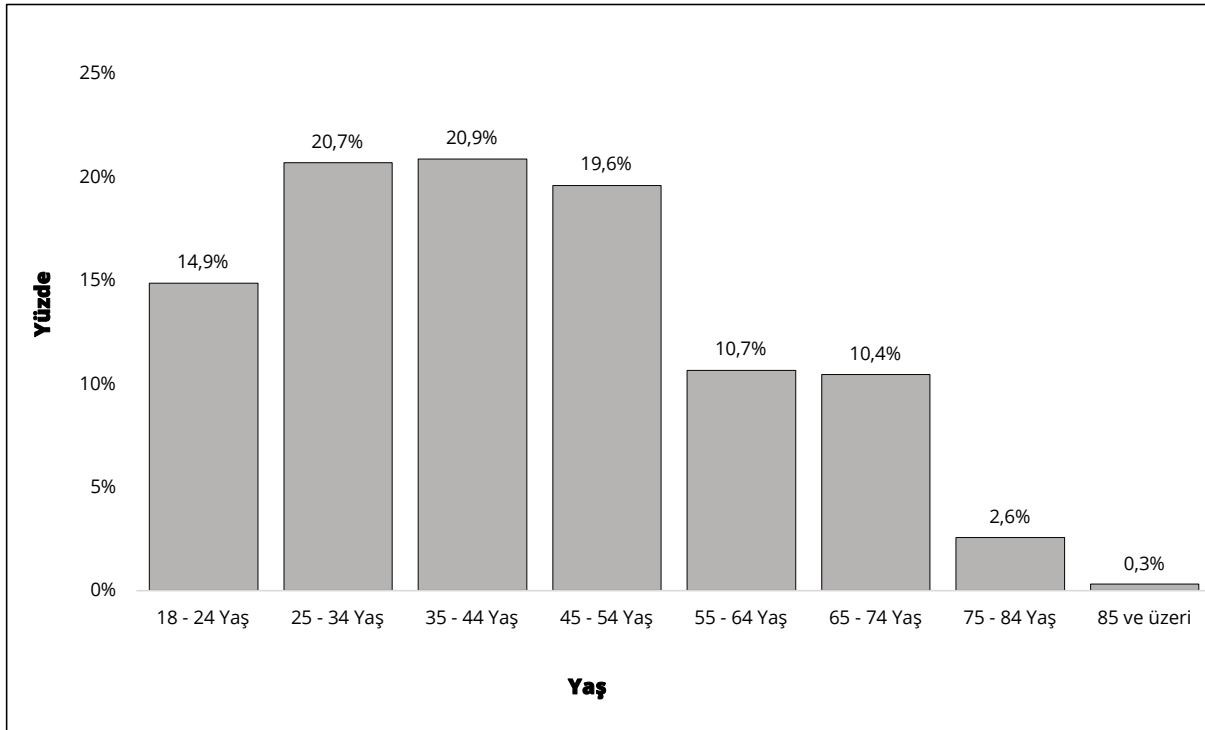

Ek 2: Örneklem Demografisi

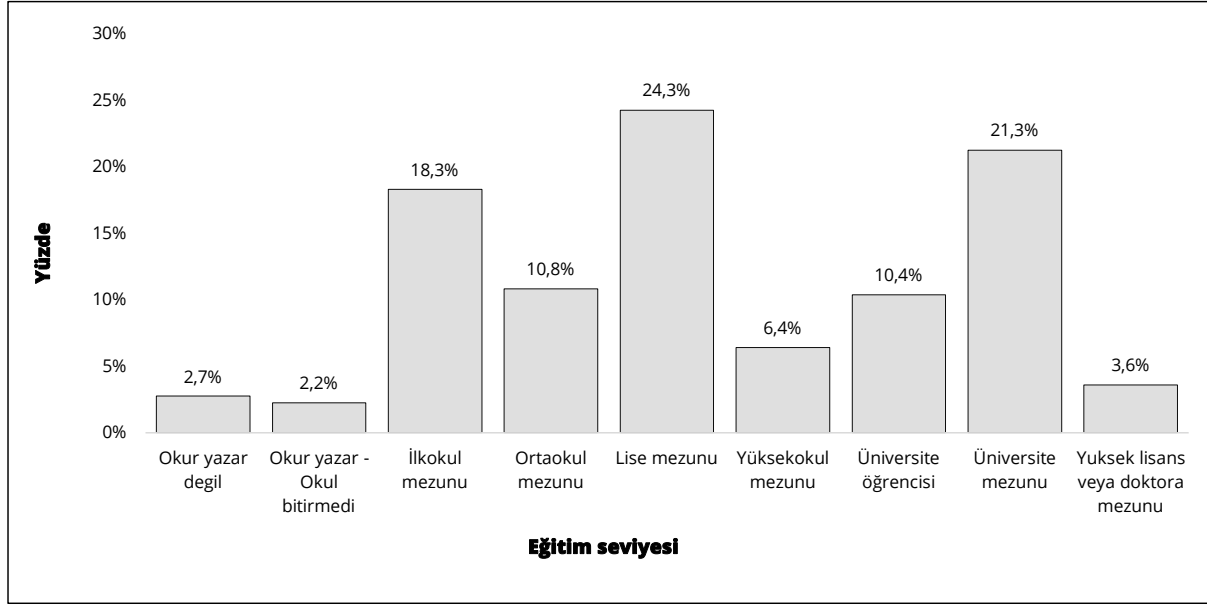
Ek Grafik 27. Cinsiyet dağılımı

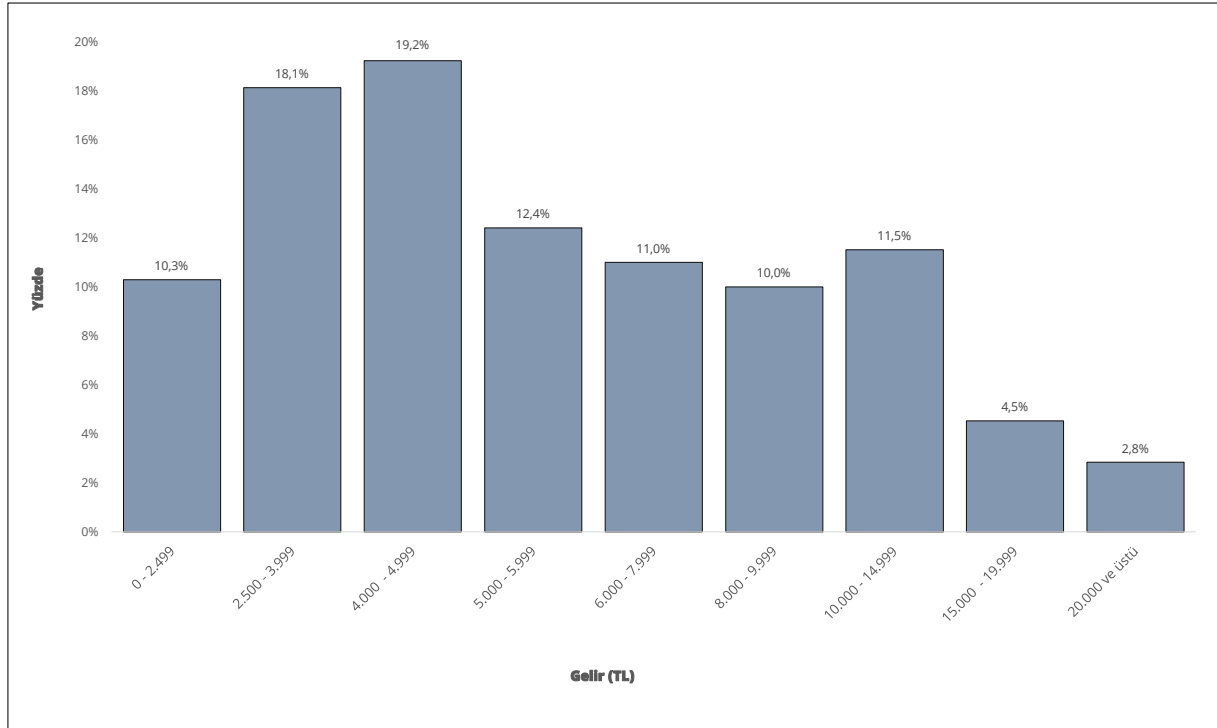
Ek Grafik 28. Yaş dağılımı

Ek Grafik 29. Eğitim seviyesi dağılımı

Ek Grafik 30. Gelir seviyesi dağılımı

Ek Grafik 31. Kır-kent dağılımı

